ש. ד. ווינפערג

אידישע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען אין דעטראָיט

(מיט אַן היסטאָרישען אריינפיהר)

ארויסגעגעבן פון דער
אידישער וועלפּעיר פעדעראַציע
דעטראָיט

ש. ד. וויינבערג

אידישע אינסטיטוציעס
און אַנשטאַלטען
אין דעטראיט

ארויסגעגעבן פון דער
אידישער וועלפעיר פעדעראַציע
דעטראָיט, 1940

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

Jewish Social Services of Detroit

A HISTORY OF ITS WELFARE INSTITUTIONS,
AGENCIES AND ACTIVITIES

BY

S. D. WEINBERG

PUBLISHED BY
JEWISH WELFARE FEDERATION
OF DETROIT
1940

אינהאלט

פאַרוואַרט — — — — — — — — — — — — — — — V—X

דער צוועק פון בוך — — — — — — — — — — — — — — XI—XVI

אריינפיהר — — — — — — — — — — — — — — — — — 1—7

די אידישע וועלפעיר פעדעראַציע — — — — — — — — — — — 8—21
צענטראַלער וואויל־טעטיגקייט אפּאַראַט פון דעטראָיטער אידענטום

די „דזשואיש סאָשעל סוירווים ביורא" — — — — — — — — — 22—33
אן אינסטיטוציע פאר דער רעאביליטירונג פון דער אידישער פאמיליע

די „היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאַן" — — — — — — — — — 34—42
דער דעטראָיטער גמילות חסדים

דער נאַרטענד קליניק — — — — — — — — — — — — — — 43—52
שיר־ניט א אידישער האָספּיטאל

דער אידישער קאמיוניטי צענטער — — — — — — — — — — 53—67
א קולטורעל דערציהערישער פּאָלקס־אינסטיטוט

דער „פרעש־עיר" קעמפּ — — — — — — — — — — — — — 68—78
א זומער־צענטער פאר אידישע קינדער

דער „קאונסיל־קעמפּ" — — — — — — — — — — — — — — 79—87
א זומער היים פאר פּראָפעסיאָנעלע און ארבייטס־פרויען

דער „גינזבורג קעמפּ" — — — — — — — — — — — — — — 88—96
אן אָברוה פּלאַץ פאר אידישע מאמעס מיט זייערע קינדערלאך

„דזשואיש טשאַילד פּליימענט ביורא" — — — — — — — — — 97—105
א מאָדערנע היל־פּס־אָגענטור פאר אונגליקליכע אידישע קינדער

די אידישע קינדער היים ——————————— 106—117
א פאראייניגונג פון צוויי אינסטיטוציעס אין איינער

דער מושב זקנים ——————————————— 118—129
א געזעלשאפטליכע היים פאר'ן עלענדען מענשען אויף דער עלטער

דער הכנסת אורחים ——————————————— 130—140
א צייטווייליגע היים פאר געשטראנדעטע אידען

חסד של אמת ——————————————— 141—150
אן אינסטיטוציע פאר דער לעצטער וואוילטעטיגקייט צום אָרימאן

„יונייטעד היברו סקולס" ——————————— 151—161
די פאראייניגטע תלמוד תורות פון דעטראָיט

ישיבת בית יהודה ——————————————— 162—167
א קליינע אינסטיטוציע פאר אולטרא־אָרטאָדאָקסישער דערציהונג

די אידיש וועלטליכע שולען ——————————— 168—181
אן אינסטיטוציע פאר אידיש־פראָגרעסיווער דערציהונג

דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל ——————————— 182—193
א פאלקס־ראטה פאר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען

שלום־וואָרט ——————————————— 194—199

ביבליאָגראפיע און קוואלען ——————————— 200—202

הויפט באאמטע פון דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס און
אנשטאלטען פאר'ן יאָהר 1940 ——————————— 203—208

הילפס־צוועקען פינאנסירט דורך דער אידישער וועלפעיר
פעדעראציע אין 1940 ——————————— 209—211

פאָרוואָרט

מיט צעהן יאָהר צוריק, אין פריהלינג און זומער פון 1930, האָט דער שרייבער פון די שורות (אונטער'ן פסעוודאָנים ג. ברענוויים), פארעפענט־ליכט אין „פאָרווערטס" א סעריע ארטיקלען איבער די דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאָלטען.

זוכענדיג דעם מאטעריאל און טהוענדיג אביסעל פאָרשונגס־ארבייט פאר יענער סעריע, איז מיר אויסגעקומען צו פארברענגען א סך שטונדען מיט פאָרשיידענע פיהרער אין אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען פון יענער צייט.

אין מיינע געשפרעכען מיט אָט די מענשען, סאָי עלטערע וואָס זיי־נען געשטאָנען ביי דער וויגעלע פון מאָנכע פון די אינסטיטוציעס, סאָי יונגערע פון די, אזוי געראפענע, אמעריקאניזירטע עלעמענטען, וועמענס געזעלשאפטליכע אקטיוויטעט האָט זיך מעהרסטענס קאָנצענטרירט אין די רייהען פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע — אָט די ביידע סאָר־טען אידישע כלל טוער פון יענער צייט, האָבען, דירעקט און אונדירעקט גאנץ אָפט אנגעוויזען און שטאָרק באטאָנט אז: אום צו קריסטאליזירען איין פאראייניגטען אידיש־געזעלשאפטליכען כח וואָס זאָל קענען ברענ־גען צום אויסדרוק דעם גאנצען דעת הקהל פון שטאָדט, איז נויטיג א דערנעהענטערונג צווישען די צוויי „מינים" אידען — אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען: צווישען די „יאהודים" און די „פשוט'ע אידען" פון א גאנץ יאָהר; צווישען די רעפאָרמירטע און די ארטאָדאָקסישע אידען; צווישען די וועמענס אומגאנג שפּראָך, און וועמענס געזעלשאפטליכע פיהרונגען זיינען דורכאוים אמעריקאנישע און צווישען די וואָס פיהרען אָן זייער טהעטיגקייט און פארוואלטען די אינסטיטוציעס און אנשטאָל־טען אויפ'ן אָלטען, היימישען שטייגער. מיט איין וואָרט, עס דאָרף אָבגע־שאפט ווערען די מחיצה און עס מוז פאראייניגט ווערען די ארבייט פאר די אינסטיטוציעס און אָנשטאָלטען — פאר די וואָס האָבען שוין דא־כאָלסט עקזיסטירט און פאר די וועגען וועלכע מען האָט גערעדט און געפלאָנט זיי צו גרינדען, אָדער די עקזיסטירענדע אויסצובעסערען; — מיט איין וואָרט, זיי מוזען פאראייניגט ווערען אונטער איין צענטראל אָפּאָראט, אונטער איין קערפערשאפט וואָס זאָל קאָאָרדינירען די גאנצע אקטיוויטעט צום וואוילזיין פון דער אידישער וואוילטהעטיגקייט אין דעטראָיט.

אין מיינע דאמאלסטיגע אויספֿארשונגען, אויף וויפיל איך האָב זיך אנגעשטויסען אויף דאָקומענטען — פֿראָטאָקאָלען און פּאַרצייכנונגען פון פּארזאמלונגען בנוגע דעם, אָדער יענעם אלגעמיינעם אידישען ענין — איז אויך ניט שוועהר געווען פון די דאָקומענטען ארויסצולייענען די טענדענץ וואָס מען האָט געקענט אָנטאָפּען ביי ביידע צדדים פּאַר אָט דער פּאַראייניגונג פון דער פּילאָנטראָפּישער און וואוילטהעטיגער אר־ בייט אין גאנצען אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען ביי אונז אין שטאָדט.

ביי מעהר ווי איין גלעגענהייט, איז מיר דאן אויסגעקומען אנצו־ ווייזען אין די אָרטיקלען — ניט חלילה ווי א נביא, נאָר ווייל דאָס איז געווען דער איינציגער לאָגישער שלום צו וועלכען מען האָט געמוזט קו־ מען — אז, אין די נעקסטע עטליכע יאָהר וועט אָט די געגארטע פּאר־ אייניגונג ווערען א פּאָקט און אז די פּארשטאָרקערונג און באפעסטיגונג פון די אינסטיטוציעס, אנשטאָלטען און פּילאָנטראָפּישע אגענטורען, ליגט אין זייער איבערגעהן אונטער דער השגחה — אין רשות, אויב איהר ווילט — פון דער אידישער וועלפּעיר פּעדעראַציע.

צעהן יאָהר זענען אוועק. און וואַרפט מען איצט א בליק אויף די אַלע דערגרייכונגען אויף דעם געביט פון איין פּאראייניגטע אידישע געמיינ־ דע אין דער פּערטער גרעסטער שטאָדט פון לאָנד, וואָס אמבאלאנגט די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאָלטען; ציהט מען אָרונטער א שטי־ קעל סך הכל פון אָט דעם פּעריאָד, וועט דאָס אידיש־געזעלשאפטליכע דעטראָיט האָט זיך שטאַרק פּארפעסטיגט אין דער טיף — אויב ס׳איז אפילו לויט דער זעלבער פּראָפּאָרציע ניט געוואָקסען אין דער בריט — מוז מען צוגעבען אז די רעזולטאָטען שטייגען אריבער די גרעסטע אָפּ־ טימיסטישסטע ערוואַרטונגען.

שוין דאָס אַליין וואָס די אידישע וועלפּעיר פּעדעראציע באשטעהט דאָרויף אז די געשיכטע פון אונזערע אינסטיטוציעס און אנשטאָלטען זאָל געשריבען ווערען אין אידיש — אין א שפּראָך וואָס איז ניט צוגענג־ ליך צו א וויכטיגען טהייל פון דער פּעדעראציע פיהרערשאפט, וועמען מען פלעגט אזוי אָפט חושד זיין אין ניט־פּארשטענדנים, אין ניט וועלען פּארשטעהן און באַגרייפען די פּסיכאָלאָגיע און דעם גאנצען געדאַנקען־ גאַנג פון דער אידישער גאָס, פון די אזוי גערופענע, הייטישע, איינגע־ וואַנדערטע אידען — שוין דאָס אַליין איז די בעסטע אילוסטראציע פּאר די באמת גרויסע דערגרייכונגען פון איין פּאראייניגטען אידישען כלל, אָרום דער באזאָרגונג פון די וואָס זענען אנגעוויזען אויף אידישער וואוילטעטיגקייט און פילאָנטראָפּיע אין איין פּאָרמע אָדער א צווייטער.

פֿאַראַלעל מיט דער באפעסטיגונג פון געוויסע עקזיסטירענדע אינ־סטיטוציעס, מיטן איבערגעהן פון די מעהרסטע פריערדיגע, אזוי גערו־פענע „אינדעפענדענט" אנשטאַלטען אונטער דער השגחה פון דער פע־דעראַציע און מיט דער גרינדונג פון נייע אינסטיטוציעס, איז געשאפען געוואָרען דער אידישער קאמוניטי קאונסיל, וואָס איז לויט זיינע תקנות, לויט זיין קאָנסטיטוציע און צוזאמענשטעל א גאנץ אייגענארטיגע קערפערשאפט פון פארטרעטער פון אַלע שיכטען, שטאַנ־דען און אנגעהעריגקייטען אין פארצוויגטען אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען אין די רייהען פון דער וועלפֿעיר פע־דעראַציע.

און די פיהרער פון דער פעדעראציע זענען געווען אינסטרומענטאַל, זענען געווען די הויפט טרייבקראפט אין דער גרינדונג פון קאמוניטי קאונסיל, — א פאקט וואָס דאַרף דאָ באטאָנט ווערען כדי קלאָהרער און בולט'ער ארויסצושטעלען דעם רעזולטאט פון די דערגרייכונגען אויפ'ן געביט פן שאפען איין גאנצע, דעמאָקראַטיש פאראייניג־טע דעטראיטער אידישע געמיינדע אינ'ם מאַ־דערנעם זין פון וואָרט.

* * *

דער געדאַנק צוזאמענצוקלייבען אלע געשיכטליכע פאקטען (אויף וויפיל דאָס איז נאָר מעגליך געווען) אין פארבינדונג מיטן געבורט, עק־זיסטענץ און ענטוויקלונג פון די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען ביז זייער איצטיגער שטופע, און זיי פאראייביגען אין א בוך, אין א דאָ־קומענט, פאָר די ברייטע אידישע פאַלקס־מאַסען פון דעטראַיט, — דער דאָזיגער געדאַנק, זאָל דאָ געזאָגט ווערען, איז געבוירען געוואָרען ביי איזידאָר סאַבעלאַף, עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דער וועלפֿעיר פעדע־ראציע.

אין די ווייטערע קאפיטלעך וועט דער לעזער געפינען גענוג אייג־צעלהייטען וועגען דער אָדער יענער אינסטיטוציע, וועגען דעם אָדער יענעם אנשטאַלט, וואָס זענען אפשר פאר איהם אליין פון באַזונדערען אינטערעס.

איין קאַרדינאלער פונקט מוז אָבער פון דאָרט ארויסגעשיילט ווערען און דאָ, גלייך ביים אנפאנג אונטערשטראָכען ווערען. דאָס איז דער פאקט וואָס היינט צו טאָג איז כמעט ניטאָ קיין

איד אין דעטראָיט וואָס זאָל ניט זיין אַן אָפּ-
טיילער אָדער פּאָסיילער מיטגליד פון דער
פּעדעראַציע, דורך זיין, אָדער איהר, מיטווירקונג אַלס טוער אָדער אַלס ביישטייערער אין דעם יעהרליכען פּראָיניגטען אידישען קאָמפּיין פּאַר אַלע לאָקאַלע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען, פּאַר די וויכטיגסטע אידישנאַציאָנאַלע צוועקען פון לאַנד און פּאַר די גרויסע התחייבות'ן פון אַמעריקאַנער אידענטום צו זיינע לייַדענדע בריידער און שוועסטער אין דער גאַנצער וועלט, וואו אידען מוזען געשטיצט און געהאָלפּען ווערען אַנצוהאַלטען זייער פּיזישען און גייסטיגען קיום.

קיינער וויים ניט און קען באשטימט ניט זאָגען, ווי גרויס ס'איז די אידישע באפעלקערונג אין דעטראָיט. לויט די ווייסענשאפטליכע אַבשאַצונגען באַזירט אויף אויספֿאָרשונגען און „טרעף-צענזוסען" וואָס זיינען פון צייט צו צייט געמאכט געוואָרען, איז זי אַבער אַליין ניט אזוי גרויס ווי זי וואָלט באדארפט זיין לגבי די צאָהל ביישטייערער צום פּאראיניגטען אידישען קאמפּיין פון היינטיגען יאָהר, ווען איבער צוואנציג טויזענד יחידים האָבען בייגעטראָגען זייער חלק צום פּאראיניגטען „דרייוו" פון דאָס גאַנצע אידישע דעטראָיט.

עס מיינט פּשוט אז ס'איז שוין כמעט ניטאָ קיין אידישע שטוב וואוהין די פּעדעראַציע זאָל ניט האָבען אַריינגעדרונגען אינם דאָרטיגען באוואוסטזיין. און דאָס, פּרוביר איך זיך משער זיין, האָט גורם געווען אז דאָס בוך וואָס ווערט דאָ פּאָרגעלעגט פּאַר'ן לעזער — אין דער ערשטער רייהע פּאַר די אידען פון דעטראָיט — זאָל ארויסגעגעבען ווערען פון דער פּעדעראַציע.

יעדענפאלס, ווי שוין אויבען געזאָגט, איז דער גענאנק געבוירען געוואָרען ביי איזידאָר סאָבעלאָף וועלכער האָט געווירקט אויף מיין וועניגקייט אנצונעהמען דעם אויפּטראג פון דער פּעדעראציע אנצושרייבען דאָס בוך.

עס איז גאָר ניט געווען קיין לייכטע ארבעט צוזאמענצוקלייבען דעם גאַנצען מאטעריאל, וואָס געפּינט זיך צווישען די טאָוולען פון דעם בוך.

א סך פּאקטען האָט מען געמוזט זוכען אין אַלטע פּראָטאָקאָלען, אין

פֿאַרשטויבטע דאָקומענטען און פֿארצייכנונגען פון די אמאָליגע אינסטי־
טוציעס, וואָס זענען פֿרעזערווירט געוואָרען אין ארכיוו פון דער וועלפֿעיר
פעדעראַציע; מען האָט זיך געמוזט גראָבען אין די ארכיוון פון דער
היסטאָרישער געזעלשאפֿט פון מישיגען סטייט; אין די פֿראָטאָקאָלען און
דאָקומענטען פון טעמפּעל בית־אל, פון שערי צדק שוהל; אין די צעוואָר־
פענע באָריכטען און נאָטיצען אין פארשיידענע צייטונגען און צייטשריפ־
טען, ענגלישע און אידישע, און אזוי ווייטער און ווייטער.

אין דער דאָזיגער ארבייט, האָט דער שרייבער געהאט די פולע מיט־
הילף פון ה ע ר מ א ן מ. פּ ע ק א ר ס ק י, געהילפֿס־דירעקטאָר
פון דער אידישער וועלפֿעיר פעדעראַציע, וועמען איך דריק דאָ אוים מיין
עפענטליכען דאַנק.

אין א סך פֿראקטישע פֿרטים בנוגע דאָס בוך, וויל איך דאָ אויך
פֿארצייכענען די קאָאָפּעראַציע פון פֿריינד פ ע ק א ר ס ק י, און פון
א ב ר ה ם י. ל א כ א ו ו ע ר, דירעקטאָר פון דער אָרגאניזאַציאָנס־
דיוויזיע ביי דער פעדעראַציע, וועלכע זענען שטענדיג גרייט געווען מיר
צו געבען זייער נויטיגע מיטהילף.

ווייטער שטעל איך דאָ פעסט אז דאָס בוך איז געשריבען אזוי אב־
יעקטיוו ווי דאָס איז נאָר, אונטער די אומשטענדען, מעגליך געווען.

קיין שום כוונות צוצופֿאָרבען צו פארפּוצען אָדער פארקעהרט, צו
פֿאַרטונקלען אָדער צו פארקלענערען די באדייטונג פון דער אָדער יענער
געשעהניש, האָט דער שרייבער אבסאָלט ניט געהאט.

עס האנדעלט זיך דאָ ניט אין קיין בוך מיט לויבגעזאנגען, מיט גלאָרי־
פיקאציעס פאר דער אָדער יענער גרופּע אידיש־געזעלשאפֿטליכע פיה־
רער — אמאָהליגע און איצטיגע; דעסטגלייכען ניט אין טאדלען, נאָר
אין פארצייכנען די פאקטען ארום דאָס אידיש־געזעלשאפֿטליכע לעבען
פון דעטראָיט, ווי דאָס איז אמבעסטען געקומען צום אויסדרוק דורך די
אידישע אינסטיטוציעס — זייער געבוירען ווערען, זייער וואוקס און
ענטוויקלונג ביז היינט צו טאָג.

אויב געוויסע פֿרטים זענען צו העל, אָדער צו טונקעל, איז דאָס ניט
קיינעמ׳ס שולד. און דאָס, האָפֿען מיר, וועט דער לעזער נעהמען אין
אנבאטראכט.

דאָס בוך באצווועקט ע ר ש ט ע נ ס צו פארשטאַרקערען דעם
אינטערעס אין די אינסטיטוציעס און אנשטאָלטען צווישען די באוואוסט־

זיניגע אידישע מאסען — הויפטזעכליך צווישען די פאלקס־ארגאניזא־
ציעס, וואס שטעלען מיט זיך צוזאמען דעם רוב בנין ורוב מנין פון דאס
ארגאניזירטע אידיש־נעזעלשאפטליכע דעטראיט; און צ ו ו י ט ע נ ס,
צו הילף צו קומען דעם צוקונפטיגען היסטאריקער פון דאס אידישע
אמעריקא, אין וועלכען דעטראיט פארנעהמט, און וועט האפענטליך
פארנעהמען, איהר כשר־פארדינטען, בכבוד'יגען פלאץ.

מיט אט די געדאנקען און געפיהלען ניבען מיר איבער דאס בוך
צו דער עפענטליכקייט.

ש. ד. ווייסבערג

דעטראיט, מישיגען, אקטאבער 1940.

דער צוועק פון בוך

פון איזידאָר סאָבעלאָף

(עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע)

וועז דער צוקונפטיגער היסטאָריקער וועט זיך גריבלען אין דער פארגאנגענהייט, וועגען געשעהנישען און פאסירונגען אין אידיש-געזעל-שאפטליכען לעבען פון אמעריקא, וועט ער מוזען א היבש ביסעל פאָר-שען און נאָכזוכען אין די רעקאָרדס פון אונזערע אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען.

פארשטעהט זיך, אז די געשיכטע פון אונזערע געזעלשאפטליכע אינסטיטוציעס אן-און-פאָר זיך, גיבען נאָך ניט קיין פולשטענדיג בילד פון די אינטערעסען און אקטיוויטעטען פון די אידען אין אמעריקא. וואָרים דער גאנצער קאָמפּלעקס פראגען, פראָבלעמען, אויפגאבען און אספּיראציעס פון אמעריקאנער אידענטום נעהמט אָרום פיל מעהר וויי די, אזוי גערופענע, ספערע פון אידישער וואוילטעטיגקייט.

אָבער דאָך איז עס א פאקט אז די אנגעלעגענהייטען פון א אידישען קיבוץ אויפ'ן געביט פון פילאנטראָפּיע — פון געזעלשאפטליכער פאָר-אנטוואָרטליכקייט פאר אידישער דערציהונג, כאראקטער-ענטוויקלונג, קינדער-באָזאָרגונג, פאמיליען-וואוילזיין און ענליכע סאָציאלע פראָבלע-מען — שפּיגלען אָפּ און רעפלעקטירען די געפיהלען און די אלגעמיינע פאראנטוואָרטליכקייט פון דעם באטרעפענדען קיבוץ, פון דער באטרע-פענדער אידישער געמיינדע, אין דער אָדער יענער שטאָדט פון אונזער לאָנד.

דער געביט פון פילאנטראָפּיע איז א מאָס ניט בלויז צו מעסטען וואָס די אידען טהוען פאר זייערע הילפלאָזע און פארנאָכלעסיגטע, פאר די יונגע און אלטע וואָס זיינען דאָרוף אנגעוויזען, נאָר דאָס איז דער פאקטישער וועגווייזער פאר די צוקונפטיגע דורות וועלכע וועלען דערפון זיך שאָפען א באָגריף וויי אזוי זייערע טאָטעס און זיידעס האָבען געלעבט; וואָס זיי האָבען בעטראכט פאר זייערע וויכטיגסטע התחייבות'ן; וועלכע טהיילען פון אידיש-געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט זיי האָבען איבערגע-לאָזען פאָר די יורשים אלס אבסטראקטע קאָנצעפּציעס און וועלכע זיי האָבען זיי איבערגעגעבען ווי קאָנקרעטע אויפגאָבען פארן שפּעטערדי-גען דור.

פון דעם דאָזיגען שטאנדפונקט באטראכט, איז עס ניט קיין צופאל וואָס פון צייט צו צייט געפינען זיך פאָרשער און בעאָבאכטער פון אידישען לעבען וועלכע פארצייכנען דעם אָבשלום פון א באשטימטער פעריאָדע אין דער געזעלשאפטליכער און פילאנטראָפישער אקטיוויטעט פון דעם קיבוץ, פון דער באפעלקערונג פון וועלכער זיי באטראכטען זיך אלס טהייל.

דאָס איז געווען דער פאַל מיט'ן פארפאָסער פונם בוך וואָס דער לעזער האַלט אין האנד, ש. ד. ווייסנבערג — פון פראָפעסיע א זשורנאַליסט מיט א טעמפעראמענט פון אן אויפמערקזאמען בעאָבאכטער און פאָרשער פון אידישען לעבען—וועלכער האָט נאָך מיט יאָהרען צוריק פארעפענטליכט א סעריע ארטיקלען פון א היסטאָרישען כאראקטער, איבער דער אנטשטייאונג, עקזיסטענץ און ענטוויקלונג פון דעם דעטראָי־טער אידישען כלל־לעבען, ווי דאָס האָט זיך אָבגעשפיגעלט אין — און דורך — די אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען פון שטאָדט.

אָט יענע סעריע ארטיקלען (געדרוקט אין „פאָרווערטס" אין פאר־לויף פון פריהלינג און זומער פון 1930), וואָס זיינען אייגענטליך געווען אן אבשניט פון א באשטימטער פעריאָדע אין דער אלגעמיינער אי־דיש־געזעלשאפטליכער אקטיוויטעט, האָבען גרויס נוצען געבראכט די באטרעפענדע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען.

אין לויף פון די יאָהרען האָבען סאַי די אינסטיטוציעס און סאַי די אי־דישע וועלפעיר פעדעראציע, זיך באנוצט מיט יענעם פארעפענטליכטען מאטעריאל אויף מעהר ווי איין אופן.

אין ערשטער ליניע האָט זיך אויסקריסטאַליזירט די פארשטענדנים און די דערקענטנים ביי אַלץ מעהר און מעהר דעטראָיטער אידען אלס יחידים, פאר די פאָראנטוואָרטליכקייטען פונ'ם כלל.

מיט'ן וואוקס אינ'ם באוואוסטזיין אז די הילפס־מעגליכקייטען פון דעטראָיטער אידענטום פאר אידישע הילפס־צוועקען, סאַי לאָקאַלע, סאַי נאציאָנאַלע און סאַי מעבר לים, מוזען אַלץ גרעסער ווערען, מוזען אויס־געשפרייט ווערען צווישען אַלע שיכטען און גרופירונגען פון דער בא־פעלקערונג, האָבען די פיהרער פון די אינסטיטוציעס און פון די צענטרא־לע קערפערשאפטען זיך אָפט באנוצט מיט בראָשורען, פאָמפלעטען און ביכלאך — באזירט אויף יענער סעריע ארטיקלען — אין דער פאָרמע פון אַפילם צום דעטראָיטער אידענטום אין וועלכע ס'איז פאראייכענט געוואָרען מיט א שטריך אָדער צוויי, די ארבייט פון דער אָדער יענער אינסטיטוציע.

אין געאיילעניש און אינ׳ם אימפעט וואָס ס׳האָט באגלייט דעם וואוקס פון דעטראָיטער אידישען כלל-לעבען אין פארגאנגענעם יאָהר-צעהנדליג, צו וועלכען די אידיש-רעדענדיגע מאָסען האָבען בייגעטראָגען א גרויסען חלק, איז די ראָלע פון דעם, אזוי גערופענעם, אידען פון א גאַנץ יאָהר, זיכער ניט פארגעסען און ניט אונטערשאַצט געווָארען.

אָבער וועראנד פאר די ענגליש-רעדענדיגע עלעמענטען האָט מען אנגעהויבען ארויסגעבען יאָהר-ביכער אין וועלכע דער פאראינטערע-סירטער געפינט אן איבערזיכט איבער די אויפטוהונגען און דערגרייי-כונגען — כאָטש אין א פארקירצטער פאָרמע — פון די אינסטיטוציעס און פון אָלץ וואָס דער ארגאניזירטער כלל טהוט אויפן געביט פון אי-דישער וואוילטעטיגקייט, האָט דער אידישער לעזער זיך געמוזט בא-נוגענען מיט צייטונגם-באריכטען, מיט דער אינפאָרמאציע און זיין אר-גאניזאציע אָדער ביי קאָנפערענצען, פון צייט צו צייט צוזאַמענגערופענע, פאר דעם צוועק.

אונדירעקט האָט זיך דאָ שיעור-ניט געפיהלט א געוויסע דיסקרי-מינאציע געגען דעם אידישען לעזער וועלכער מוז זיך באנוגענען מיט פיצלאך און ברעקלאך, וועראנד דער ענגלישער לעזער קריגט א דאָקו-מענט אין וועלכען ס׳איז איינגעשלאָסען דער סך הכל פון דעטראָיטער אידישע כלל-דערגרייכונגען פאר אלע אידישע צוועקען.

און וואָלט זיך עס געהאנדעלט סתם אין א בוך, צופרידענצושטעלען די אידיש-רעדענדיגע עלעמענטען, וואָלט נאָך אויך ניט געווען קיין גרויס אומגליק. א אידישער בוך מעהר, א אידישער בוך וויניגער — מען וואָלט אזא נאכלעסיגקייט געקענט מוחל זיין.

דער פאקט איז אָבער אז עס פעהלט אן אנגעזעהן ווערק, וואָס זאָל ברענגען צום לעבען פאר דער געגענווארט און פאראיביגען פאר דער צוקונפט די דערגרייכונגען פון דעם פשוט׳ן אידען, פון דעם אידישען מענשען — די געשיכטע פון זיין באטייליגונג אין דער אידיש-געזעל-שאפטליכער אקטיוויטעט, דאָס בילד פון זיינע קאָנסטרוקטיוויע אנ-שטרענגונגען פאר׳ן אלגעמיינעם וואוילזיין — אין דער שפראָך וואָס איז ניט נאָר צוגענגליך צו איהם, נאָר וועלכע סימבאליזירט אויך דאָס אי-דישע מאָסען-לעבען ביי אונז אין שטאָדט.

פאר טויזענדער פון דער אידישער באפעלקערונג איז אידיש זייער לעבעדיגער, קרעפטיגער און נאטירליכער שפראָך-אינסטרומענט. זיי, די לייענער פון דער אידישער פרעסע, פון אידישען בוך, די וואָס דענקען

אויף אידיש און לעבען זיך אוים אין אידיש, זיינען בארעכטיגט צו ס׳ווערק וואס זאל אין זיך פארקערפערען די געשיכטע, וואוקס און ענט־וויקלונג פון אידישען כלל־לעבען וואס זיי האבען געהאלפען בויען און וואס די גאנצע אידישע באפעלקערונג איז פאראינטערעסירט איבערצו־געבען צו די צוקונפטיגע דורות.

* * *

דאס ארויסגעבען אזא בוך איז זעהר וויכטיג. אבער וואס פאר א כאראקטער זאל דאס בוך טראגען? וועלכע אינסטיטוציעס און אנשטאל־טען זאלען באשריבען ווערען און וועלכע ניט? וועלכע ארגאניזאציעס און אינסטיטוציעס געהן אריין אין סכום א ל ג ע מ י י נ ע א י ד י ש־ג ע ז ע ל ש א פ ט ל י כ ע טהעטיגקייט און וועלכע ניט?

די דאזיגע פראגען וואס זעהן אויבענאויף אוים צו זיין שוועהרע, ווערען לייכט געלעזט ווען מען שטעלט אוועק אין פאדערגרונד די בא־דייטונג פון די ווערטער א ל ג ע מ י י ן־ג ע ז ע ל ש א פ ט ל י כ ע.

דאס זיינען קודם כל יענע אינסטיטוציעס ,אנשטאלטען און ארגאני־זאציעס וואס זיינען איינגעשלאסען אין די יעהרליכע פאראיניגטע אי־דישע קאמפיינס פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע. אן אינסטיטו־ציע אדער אנשטאלט וואס האט די קאפעראציע פון דער, כמעט, גאנ־צער דערוואקסענער אידישער באפעלקערונג — דורך די קנאפע איין־און־צוואנציג טויזענד יחידים, ביישטייערער צום פאראיניגטען אידישען קאמפיין — איז שוין פאקטיש אנערקענט אין יעדער אידישער היים פון דעטראיט.

די געשיכטע פון אזא אינסטיטוציע, איהר גרינדונג, עקזיסטענץ, צוועק און אויפטוהונגען איז דארום פון דער סאמע ערשטער וויכטיגקייט פאר־צייכענט צו ווערען, ווי א זייל אין דעם אלגעמיינעם אידיש־געזעל־שאפטליכען בנין פון שטאדט.

פארהאן אויך געוויסע אינסטיטוציעס וואס זיינען לאקאלע אין פולען זין פון ווארט, הגם קיין מאס צו מעסטען די שטיצע פון דער אלגעמיינער באפעלקערונג פאר זייער קיום — ווי אין דעם פאל מיט די איינגעשלא־סענע אין די קאמפיינס דורך דער וועלפעיר פעדעראציע — איז ניטא. דארף זייער געשיכטע זיך אבשפיגלען אין בוך.

פון דער אנדערער זייט ווערען דורכגעלאזען יענע ארגאניזאציעס און באוועגונגען וואס זיינען טהיילען, צווייגען פון נאציאנאלע באוועי־

גונגען וועמענס געשיכטע און ענטוויקלונג גרייכט פיל ווייטער ווי דער־טראָיט, מאנכע וואָס שפרייטען זיך אויס איבער'ן גאנצען לאַנד און אנדערע, אפילו איבער דער גאנצער וועלט.

און זאָל דאָ באטאָנט ווערען אז די ארויסגעבער אנערקענען, און שאָצען אָפּ דעם בייטראג פון די באטרעפענדע אָרגאניזאציעס און באוועגונגען פאר'ן וואוקם און ענטוויקלונג פון דאָס אידיש־געזעלשאפטליכע דעטראָיט. אָבער אין דעם פונקטליכסטען זין פון וואָרט, קענען זיי ניט איינגעשלאָסען ווערען אין א געשיכטע פון די דורכאויס דער־טראָיטער אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאָלטען. זייער געשיכטע געהער צום נאציאָנאלען היסטאָריקער.

אנוועגדיג דעם שטאנדפונקט פון לאָקאלע, אלגעמיינע, אל־אומפאַסענדע אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען אריינגענומען צו ווערען אין דעם בוך, איז שוין ממילא קלאָהר אז, ס'האָבען געמוזט אויסגעשלאָסען ווערען די פראטערנאלע אָרגאניזאציעס — די אונטערשטיצונגס פאראיינען און לאנדסמאנשאפטען; די רעליגיעזע אָרגאניזאציעס — שוהלען און קאָנגרעגיישאָנס; די פאָליטישע און אנדערע געזעלשאפטליכע גרופירונגען פון דער אידישער באפעלקערונג, וועלכע האָבען פאר זיך, אָהן צווייפל, ערווארבען אינטערעס און אונטערשטיצונג מצד באשטימטע עלעמענטען — מאנכע פון זיי גאנץ וויכטיג, — אָבער בשום אופן ניט פון דער גאנצער באפעלקערונג, ווייל זייער פעלד פון טהעטיגקייט איז באגרענעצט און באשרענקט אויף באשטימטע גרופען און ניט אויפ'ן גאנצען אידישען כלל.

אין קורצען, ווילען די ארויסגעבער נאָך א מאָהל באטאָנען אז דאָס בוך פרעטענדירט ניט צו זיין פון אן ענציקלאפעדישען כאראקטער. דאָס איז לכתחילה ניט געווען די אבזיכט פון די ארויסגעבער.

אָהן פרעטענזיעס אויף אן אויסשעפליכע געשיכטע פון דאָס אידישע דעטראָיט, איז די ארבייט א באשיידענע, א באשרענקטע אויף א באשטימטען — און לויט אונזער מיינונג, דעם סאמע וויכטיגסטען טהייל— פון דעטראָיטער אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען. אָבער אלץ וואָס דאָ איז פארצייכענט, דער גאנצער מאטעריאל, איז פארזיכטיג צוזאמענגע־קליבען געוואָרען און געניו אויסגעפאָרשט געוואָרען, אין פרט פון די וויכטיגסטע געשיכטליכע פאקטען, מיט וויסענשאפטליכער פינקטליכ־קייט.

וען ס׳איז באשלאסען געווארען ארויסצוגעבען דאס בוך, האט פאר דער אויפגאבע זיך גענויטיגט א בריטער אינטערעס און פונדאמענטאלער וויסען, פלום ערודיציע, וואס איז זעלטען צו געפינען ביי איין מענשען.

אבער גליקליכערווייזע האבען מיר אין דעטראיט אזא מענשען, מיט די אלע נויטיגע קוואליפיקאציעס, וועמען מיר האבען די דאזיגע אויפגאבע אנגעבאטען. דאס איז דער מחבר ש. ד. ווייסבערג, וועלכער האט אמת, שטארק ניט־גערן אבער דאך אונטערנומען די ארבייט פון געזעלשאפטליכען היסטאריקער פון דאס אידישע דעטראיט.

דאס ווערק וואס ווערט דא פארגעלעגט, איז דער בעסטער עדות דאזויפ אז די אויפגאבע איז אנפארטרויט געווארען צו א קאמפעטענטען שריפטשטעלער, צו א פראנטווארטליכען שרייבער. און דער רעזולטאט איז — א דאקומענט וואס וועט שטארק צונוץ קומען דעם סטודענט, דעם פארשער, דעם ערציהער און דעם פראינטערעסירטען עולם, ניט נאר אין דער געגענווארט נאר אויך אין דער צוקונפט.

מיר גיבען דא איבער צו דער עפענטליכקייט א געזעלשאפטליכע שטודיע פאר׳ן פראקטישען באנוץ היינט צו־טאג, פאר די ארכיוון פון דער צוקונפט, פאר אונזער אידישער באפעלקערונג פון דעטראיט און אלם א וועגווייזער און אינספיראציע צו אנדערע אידישע שטעדט אין אמעריקא, זיי זאלען נאכפאלגען דעם ביישפיל.

מיט׳ן לויף פון דער צייט, אין צעהן אדער צוואנציג יאהר ארום, וועט וואהרשיינליך נויטיג זיין צוצוגעבען נאך קאפיטלען, אדער אפשר נאך א גאנץ בוך, אלס צוגאב צום איצטיגען ווערק.

אבער וואס די צוקונפט זאל ניט ברענגען, פיהלען די ארויסגעבער אז דאס בוך איז א דאקומענט פון גרויסער געזעלשאפטליכער באדייטונג.

אריינפיהר

ווי אלט איז דאָס אידישע געזעלשאפטליכע לעבען אין דעטראָיט?

אויף וויפיל יאָהרען קען מען צוריקגעהן און באשטימט זאָגען: אָט דאָס איז די צייט וועו ס'האָט זיך אנגעהויבען אויסקריסטאַליזירען א אידישער כלל־לעבען אין דעטראָיט, אָדער אין מישיגען סטייט, דורך דער גרינדונג פון דער אָדער יענער אינסטיטוציע, פון דעם אָדער יענעם אנשטאַלט?

דער ענטפער אויף די דאָזיגע פראָגען, לויט אין דעם צונאנג צו דאָס, וואָס ווערט פארשטאַנען אונטער די ווערטער „אידיש געזעלשאפטליך לעבען און אידיש געזעלשאפטליכע טהעטיגקייט".

און צוגאָנגען זיינען פאַרהאן צוויי: אן אלגעמיין־אקסיאָמאטישער און אן אקטועל־היסטאָרישער.

וועגען מיר דאָ אן דעם אלגעמיינעם ברייטען בליק וואָס איז ווי געווענהליך אננעגנומען אלס אקסיאָמע אז: דאָרט וואו עס קומען זיך צוזאמען עטליכע אידען, דאָרט ווערט שוין געשאפען א געזעלשאפטליכע אקטיוויטעט צווישען זיי, דאָרף מען אנהמען, כאָטש קיין היסטאָרישע פאקטען דאָס צו באגרינדען זיינען ניטאָ, אז שוין אין סוף אכצעהנטען יאָהרהונדערט, וועו די צאָהל אידען אין נאנץ צפון־אמעריקא איז געווען וועניגער ווי פופצעהן הונדערט, האָבען געצעהלטע פון זיי זיך שוין דאן געפונען אין דער טעריטאָריע וואָס איז באווואוסט אלס דער שטאָאט מישיגען. און דאָס זאָל אייגענטליך זיין דער אנפאנג פון אידישער געזעלשאפטליכקייט אין דעטראָיט.

אין 1790, וועו די ערשטע פאָלקס צעהלונג (צענזוס) איז דורכגעפיהרט געווארען אין די פאראייניגטע שטאָאטען, ווערט די דאמאָלסטיגע צאָהל „היברוס" אננעגעבען אלס 1243 אין גאנצען לאנד.

מיט 28 יאָהר שפעטער, אין 1818, האָט מרדכי נח, *) דער ערשטער אידישער טעריטאָריאָליסט, אָבנעשאָצט אז אין די פאראייניגטע שטאָאטען געפינען זיך מאקסימום דריי טויזענד אידען.

*) מאיר מרדכי עמנואל נח, האָט נעפאָאנט צו שאפען א אידישע היימלאנד אין אמעריקא פאר די אידען פון די נלות־לענדער, וואָס וויללען פון דאָרט אנטלויפען און זיך באזעצען אין דער נייער היים, אין דער אידישער רעפובליק אין ניו יארק סטייט, וואו ער האָט שוין געהאט אפילו נעקויפט א שטיק לאנד.

אין באפלער היסטאָרישען מוזעאום, נעפינט זיך דער שטיין וואָס איז נעלענט נעווארען אלס פונדאָמענט פון דער אידישער רעפובליק מיטן נאָמען „ארריט", אין נרענד אייללענד, אין חודש תשרי פון יאָהר 1815.

אָבער נאָך מיט 27 יאָהר פאר דער ערשטער פאָלקס־צעהלונג, אזוי ווייט צוריק ווי אין 1763, איידער נאָך ס'איז פאָרגעקומען די אמעריקאנער רעוואָלוציע, געפינען מיר שוין א אידען מיטן נאָמען יחזקאל (עזיקיעל) סאלאמאן איז מישיגען סטייט.

דער דאָזיגער עזיקיעל סאלאמאן, האָט געהאט אייגענטום און געפיהרט געשעפטען צווישען מעקינאק וואו ער האָט געוואוינט און מאָנטריאל, קענעדע.

דאָס איז פעסטגעשטעלט אלס היסטאָרישער פאקט. און מען קען זיך פאָרשטעלען אז אין די 53 יאָהר, פון 1763 ביז 1816, וואָס ער האָט זיך געפונען אין מישיגען, איז ער ניט געווען דער אייניציגער איד דא.

איז אויב אזוי, ווייסען מיר דאָך פון אונזערע נאָציאָנאַלע אטריבוטען אין אונזער טויזענטער יאָהריגער געשיכטע אז, וואו עטליכע אידען קומען זיך צוזאמען וועלט אן אסיפה, עס שאפט זיך אן אונמיטעלבאָרע פאראייניגונג אין איין פאָרמע אָדער א צווייטער און דאָס, אייגענטליך איז דער באזיס פון דאָס וואָס וועלט פארשטאנען און באָגריפען אונטער די וועלטער „אידיש געזעלשאפטליכקייט און אידישע אקטיוויטעט".

פון די אלטע צייטען אָן, אין יעדען לאנד און אונטער אלע אומשטענדען, האָט דער אידישער יחיד זיך געפיהלט ווי א טהייל פון כ'ל. דאָס האָט געפיהרט צו אידישער געזעלשאפטליכקייט, דאָרט וואו עס זיינען נאָר געווען עטליכע אידען, צו פאָרמירען א פאראייניגונג פאר איין צוועק אָדער א צווייטען, א חברה, אן עדה, ווי קליין זי זאל ניט האָבען געווען.

און דאָס, קענען מיר דרינגען, פון דער אלגעמיינער אקסיאמע, איז אויך געווען דער פאל אין מישיגען סטייט, ערגעץ ווייט אוועק פון דעטראָיט וואו ס'האָט זיך אנגעהויבען שפינען דער פאָדים, וואָס ציהט זיך צו אונזערע איינסטיטוציעס און אנשטאלטען.

פארהאן אָבער אויך א צווייטער צוגאנג, אן היסטאָריש־אקטועלער. און דא, פאלגען שוין אוועק די השערות. מיר טרעטען שוין אויפ'ן גלייכען וועג.

אין מעהר ווי איין היסטאָרישען דאָקומענט איז פארציכענט, און די מעהרסטע פאָרשער פון דאָס אידישע לעבען אין אמעריקא האָבען פעסטגעשטעלט, אז פון די אימיגראַנטען פון די פערציגער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט, וואָס זענען מעהרסטענס געקומען פון דייטשלאנד און זיך געמוען אויסשפרייטען איבער פארשיידענע סטייטס פון די פאראייניגטע שטאָטען,

האָבען די אידישע „סעטלערס" אין מישיגען סטייט גראדע דורכגעלאָזען דעטראָיט.

פֿיל פֿריער ווי אין דעטראָיט, געפינען מיר שוין אידישע פאמיליעס אין קאַלאַמאזו, מארשאל, דזשעקסאָן, גרענד רעפּידס און הויפּטזעכלעך אין ען־ארבאָר־אינפֿיליענטי דיסטריקט (וואַשטינא קאונטי), וואָס איז שוין געווען באזעצט מיט דייטשע פארמערס, וואו די אידישע אימיגראַנטען פון דייטשלאַנד, האָבען זיך געפיהלט מעהר היימיש, צווישען לאנדסלייט, מיט וועמען זיי האָבען זיך געקענט צונויפֿריידען און טאקע אויך עפּעס פארדינען דורך פּעדלעריי.

אין 1845 האָט די דעטראָיט סיטי־דירעקטאָרי ענטהאלטען די נעמען פון בלויז צוויי אידען, וואָס זענען געקומען אהער פון יענע אידישע „סעטלמענטס" אין די אנדערע שטעדטלאך פון מישיגען.

מען קען זיך פאָרשטעלען אז עס זיינען אפשר געווען מעהר ווי צוויי. אָבער דאָס, שטעלען פעסט די פאָרשער פון דער אידישער איינוואַנדערונג אין מישיגען כטייט, ווי א פאקט, אז געפאָהרען איז מען פון דער איסט, אָדער פון דער סאוט צוריק אין דער נאָרטה, ניט קיין דעטראָיט, נאָר אין די אנדערע אויבען־אויסגערעכענטע שטעדטלאך.

אָבער מיט עטליכע יאָהר שפּעטער איז דעטראָיט צוליב איין אורזאך, אָדער א צווייטער, געוואָרען אן אלגעמיינער צוציהונגס־פונקט פאר די איינ־וואוינער אין דער מישיגען טעריטאָריע. און דאָס האָט אויך געווירקט אויף די אידישע „סעטלערס" אין די אנדערע שטעדט פון סטייט.

אין 1850, געפינען מיר פארצייכענט אין דער דעטראָיט דירעקטאָרי ניט מעהר ווי זעקס אידישע נעמען. אָבער אז די צאָהל איז נעווען פיל גרעסער, באַ־ווייזט דער פאקט וואָס דאָס זעלבע יאָהר איז נעגרינדעט נעוואָרען דער ערשטער מנין צום דאוונען.

א אידיש פּאָר פּאָלק מיט'ן נאָמען אייזיק און סאָפיע קאָזענס וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס געהאט דאָ באזעצט און גוט געקענט די אנדערע אידישע איינ־וואוינער, משמעות פון די ארומיגע שטעדטלאך אין מישיגען וואו זיי האָבען פריער נעוואוינט, האָבען צוזאמענגערופען די דעטראָיטער אידישע „תושבים" צו זיך אין שטוב און פּאָרגעשלאָגען זייער הויז, אויף קאָנגרעס און ענטוויין סטריט, פאר א מנין.

פון דאָרט, האָט די ערשטע אידישע „א י נ ס ט י ט ו צ י ע " מיט עטליכע חדשים שפּעטער, זיך אריבערגעטראָגען שוין אין א געדונגענער דירה,

איבער א אידישער סטאָר אויף דזשעפערסאָן עוועניו. און איידער דאָס יאָהר איז פאראיבער, איז געגרינדעט געוואָרען די סאָסייעטי „בית אל", מיט'ן צוועק צו בויען א שוהל, די ערשטע אידישע קאָנגרעגיישאָן אין מישיגען סטייט, מיט'ן זעלבען נאָמען.

אין פריהלינג פון 1851, פונקט א יאָהר נאכדעם ווי דער ערשטער מנין איז געגרינדעט געוואָרען, האָט די סאָסייעטי „בית אל" אריינגענעבען אן אפליקאציע צו דער פארוואלטונג פון דער קרייז־רעגירונג (וועלכע קאונטי) פאר געוועס־ליכער אנערקענונג (אינקאָרפאָריישאָן) פון דער „בית אל" געזעלשאפט.

אונטער דער אפליקאציע אלס די גרינדער זיינען אונטערגעשריבען עלף נעמען. אָבער לויט דער אבשאצונג פון געוויסע פארשער פון יענער פעריאָדע, האָט אין דעטראָיט זיך שוין דאן געפונען א „אידישע באפעלקערונג" פון ארום זעכציג נפשות.

מיר האָבען אויבען בכיוון אונטערשטרעכען דאָס וואָרט „אינסטיטוציע", רעדענדיג וועגען דעם ערשטען מנין וואָס איז געגרינדעט געוואָרען — (כאָטש מיר נעהמען ניט אריין די שוהלען און קאָנגרעגיישאָנס אינם סכום אינסטיטוציעס) — ווייל אין די תקנות, אין די „רולס און ביילאָאס" וואָס די גרינדער פון דער „בית אל" סאָסייעטי, האָבען אויסגעארבייט און זיי געוואָלט פארזיכערען דורך די נעזעצען פון באָצירק, (קאונטי), ווערט געזאָגט אז:

„די צוועקען פון דער סאָסייעטי זענען: 1) צו שאפען א שטענדיגען פלאַץ פאר די רעליגיעזע פליכטען פון דער סאָסייעטי, (צום דאוונען); 2) צו באזאָרגען די מיטגלידער מיט אן אייגענעם בית עולם; און 3) אנצופיהרען א אידיש־קולטורעלע דערציהונג (דזשואיש קאלטשור) צווישען די מיטגלידער און זייערע פאמיליעס דורך ספעציעלע לעהרער."

אז איהר ווילט, מיינט עס פאקטיש די ערשטע תלמוד־תורה אין דעטראָיט. און א „בית החיים", אויף איבער הונדערט מיט צוואנציג יאָהר, דאָס איז אויך אן אינסטיטוציע, א נ ו י ט י נ ע, אין אידישען לעבען אונגעאכטעט אויף אונזער שטאָרקען, אָדער שוואכען, רעליגיעזען אנהאלט.

דאָ אלזאָ, האָט איהר דעם אקטועלען אנפאנג פון די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען און פון אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען אין דעטראָיט.

מיר שרייבען דאָ, פארשטעהט זיך, ניט קיין אידישע געשיכטע פון דעטראָיט. און א סך, א סך אייגענעלהייטען אין דעם ווייטערדיגען נאנג און ענט־וויקלונג פון אידישען לעבען, מוזען דורכגעלאָזט ווערען.

ס'איז אָבער וויכטיג פאר אונזער ענין זיך אבצושטעלען אויפן פאקט וואָס

אין משך פון די נעקסטע צעהן יאָהר איז, אלס נאטירליכע ערשיינונג — מיט'ן אלגעמיינעם וואוקס פון דער דעטראָיטער באפעלקערונג — אויך געוואקסען די אידישע נעמיינדע. עס ווערט אבגעשאצט אז אין 1860, האָט דעטראָיט שוין נעהאט ארום צוויי הונדערט אידען, צווישען זיי פוילישע, ליטווישע, רומענישע און גאליציאנער אידען, וואָס זענען נעקומען אהער, ניט פון מישיגען, נאָר פון אנדערע סטייטס — פון דער איסט, אויפ'ן וועג אין דער ווייטער וועסט וואָס האָט געלאקערט מיט איהרע „גליקען" און אויך, איז מען זיך משער, פון דער סאוטה — פון אידישע פעדעלערס, וועלכע האָבען געהערט פון דעם אידישען ישוב וואָס באפעסטיגט זיך דאָ און זענען נעקומען קיין דעטראָיט, דאָ פרובירען זייער מזל.

פאר די דאָזיגע פוילישע, ליטווישע און רומענישע אידען, איז דאָס רעפארם־אידישקייט, וואָס האָט זיך דאָ געגומען אויספארמירען ביי די דייטשישע אידען, געווען א גאנץ נייער באגריף מיט וועלכען זיי האָבען בשום אופן ניט געקענט שלום מאכען.

און אזוי ווי די גרינדער און פיהרער פון דער סאָסייעטי „בית אל" זענען ס'רוב געווען דייטשישע אידען, האָבען זיי לכתחילה ביים „אינקאָרפאָרירען" די בית אל שוהל, אויך אריינגעשטעלט א פונקט אין די „תקנות" אז דער „ריטואל", דאָס דאוונען און די פיהרונגען אין שוהל, זאָל זיין דורכאויס לויט'ן מנהג ווי אין דער אלטער היים, אין דייטשלאנד.

היינט, אז אין דער „אלטער היים" האָט זיך אלץ מעהר און מעהר פאר־שטארקט דאָס רעפארם־אידישקייט, האָט עס אויך געווירקט אויף דער ערשטער אידישער קאָנגרעגיישאָן אין דעטראָיט.

דער רעזולטאט איז געווען אז אין 1861, איז פארגעקומען א שפאלטונג צווישען די צוויי סארטען אידען אין דער קאָנגרעגיישאָן „בית אל". און מיט א יאָהר שפעטער, אנפאנג דעצעמבער 1862, איז געגרינדעט געוואָרען די אר־טאָדאָקסישע קאָנגרעגיישאָן „שערי צדק", די איצט גרעסטע (קאָנסערוואטיוע) שוהל אין דעטראָיט.

יענע שפאלטונג האָט עס פאר א סך, א סך יאָהרען פארשארפט די מחיצה צווישען די „פשוטע" אידען און די אזוי גערופענע „יאהודים" וואָס האָט זיך אויך אבגעשפיגעלט אין דער נאכפאלגענדער, פארשיידענארטיגער אלגעמיין־אידישער פאלקס־טהעטינקייט אין שטאָדט.

אלס צונאב צו דער קאָנגרעגיישאָן, האָט ביי יעדער גרופע אידען פון די צוויי שוהלען זיך פארמירט פארשיידענע סאָסייעטים, הילפס־קערפערשאפטען

מיט אידענטישע ציל׳ען נאָר אנדערע נעמען, ווי א שטייגער א „חברה קדישא" און א „בעריע׳ סאָסייעטי", א „משכי׳ א׳ ד׳" און א „סופּאָרט פאר דהי פור"...

די באגריפען פון „טשעריטי" און „צדקה" האָבען זיך געענדערט, האָבען אננעמען אנדערע פאָרמען און זענען אנדערש געפיהרט געוואָרען, כאָטש די צוועקען זייערע זענען אייגענט׳ליך געווען די זעל׳בע.

דעטראָיט האָט שוין דאן געהאט דעם אמת כאראקטעריסטישען אויסזעהן פון די ע׳לטערע אידישע קהלות, סאי אין דער נייער, סאי אין דער א׳לטער היים, ווּאו עם זענען שטענדיג געווען צוטהיי׳לונגען מיט באזונדערע שוהל׳ען און באזונדערע בתי־מדרשים, מיט חסידים און מתנגדים און ווּאו דער גאנצער „כל׳" האָט ניט געקענט הויזען צוזאמען . . .

פאר די נעקסטע צוואנציג יאָהר, אין דער פעריאָדע פון בירגער־קריג און רעקאָנסטרוקציע פון דאָם גאנצע ל׳אנד, איז אין דעטראָיטער שטאָדטישען ל׳ע־בען אויך אריינגעטראָטען א שטי׳לשטאנד און — „ווי עס קריסטע׳ט זיך, אזוי אידע׳ט זיך" . . .

קיין גרויסען צוואוואקס האָט מען ניט געקענט ערווארטען אין דעם אי־דישען ישוב פון דעטראָיט.

דאָך ווערט אָבגעשאצט אז אין 1880 האָט דעטראָיט שוין פארמאָגט א טויזענד קעפּיקע אידישע באפע׳לקערונג.

ערשט נאָך די „היסטאָרישע" פאָגראָמען פון 1881 אין רוס׳לאנד, ווען די אימיגראַציע קיין אמעריקא האָט זיך אננעהויבען אויף א גרעסערען מאסשטאב, האָט דעטראָיט דערפון אויך געגאָסען.

קיין נענויע ציפערען פאר דעטראָיט זענען ניטאָ. נאָר אין דער אויסגאבע פון דער „אמעריקען דזשואיש היסטאָריקא׳ס סאָסייעטי" פאר׳ן יאָהר 1897, ווערט אנגענעבען אז פון 1880 ביז 1897 איז די אידישע באפע׳לקערונג אין גאנץ מישיגען סטייט אויסגעוואקסען צו איבער ניין טויזענד נפשות. און מען דארף זיך פארשטע׳לן אז א גוטע העלפט פון זיי, האָט זיך באזעצט אין דעטראָיט.

און אָט יענע אידישע ע׳לעמענטען האָבען אהער אריבערגעטראָגען און דאָ פארצווייגט די „חברות", באפעסטיגט דעם גייסט פון געזע׳לשאפט׳ליכער אק־טיוויטעט, ווּאָם זיי האָבען מיטגעבראכט פון דער א׳לטער היים.

מיט׳ן טראָף מעהרסטענס אויף רע׳ליגיעזער אידישקייט, זיינען אָבער צו־גלייך מיט די ארטאָדאָקסישע שוהל׳ען אויך עטאבל׳ירט געוואָרען — כאָטש אין

א מיניאטור פֿאַרמאַט — יענע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטן, וואָס זענען א שטענדיגע באַגלייטס־ערשיינונג צום געזעלשאפטלעכן לעבן פון אידישען פֿאָלק בארבע פֿינות העולם.

צוגלייך מיט די „טשעריטי" און „אפֿליפטינג" סאָסייעטים ביי די רע־פֿאָרמירטע אידן, האָט זיך אננעהויבן אויספֿיקען א „משמרת חולים", א „לינת הצדק", א „מעות חיטים", א „גמילת חסדים" און ענלעכע חברות ביי די „אלט־פרענקישע" אידן. און פון אָט די אלע „סאָסייעטים" און „חברות", האָט זיך אין לויף פון יאָהרען אויסקריסטאַליזירט און אויסגעוואקסן אָט די אינסטיטוציעס און אנשטאַלטן, וואָס ווערן באשריבען אין די ווייטערדיגע קאפּיטלעך.

מיר ווילן דאָ ניט פארלויפן דעם וועג. אָבער ווי דער לעזער וועט ווייטער זעהן איז די — צו יענער צייט, ביי די מאַסען, ווייניג באַלעבטע — „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס", וואָס איז געגרינדעט געוואָרען מיט איבער פערציג יאָהר צוריק, אלס פאראייניגטע קערפּערשאפט פון די עטלעכע פילאַנטראָפּישע סאָ־סייעטים פון די רעפֿאָרמירטע אידן, געווען דער וועגדע־פונקט אוי'פן וועג פון שאפען איין פאראייניגטען כלל אין דער וואוילטעטיגקייט פון דאָס גאַנ־צע אידישע דעטראָיט — פון די „אידן" און „יאהודים" ווי דאָס איז היינט צו־טאָג הארמאָניש פארקערפערט אין דער אידישער וועלפּעיר פעדעראציע.

די אידישע וועלטפעדעראציע—

צענטראַלער וואוילטעטיגקייט אַפּאַראט פון דעטראָיטער אידענטום

די גלגולים פון אידישער פילאנטראפיע. — פון די „יוניטער רושואיש משע־ריטים" ביז דער „רושואיש וועלטפעדערישאן". — די פראקטישע ארבייטס־גרופען איז דער פעדעראציע. — א פאראיינינונג פון נאנצען אידישען כלל פאר אלע אידישע פליכטען.

א סך גלגולים האָט די אידישע וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט דורכגע־מאכט ביז זי איז געקומען צו דער איצטיגער שטופע וועו די גאנצע אידישע פילאנטראפיע פון שטאָדט, מיט גאָר א קליינער, אונבאדייטענדער אויסנאם, איז קאָנצענטרירט אין איין צענטראַלער קערפערשאפט, באוואוסט אלס „דהי דזשו־איש וועלפעדעריישאן".

אידישע וואוילטעטיגקייט — רופט עס צדקה, אָדער פילאנטראָפיע אויב איהר ווילט — איז בכלל א וויכטיגע באנלייטס־ערשיינונג פון אידישען לעבען, פון אידישע קיבוצים, וואו זיי זאָלען זיך ניט געפינען.

זענען מיר דאָך באוואוסט פאר א פאלק פון „רחמנים בני רחמנים", וואָס קענען אָהן קיין וואוילטעטיגער ארבייט ניט לעבען . . . און דערפאר איז אזוי כאראקטעריסטיש דאָס מעשה'לע וואָס ווערט דערצעהלט פון דעם אידישען ישוב ערגעץ אין א פארוואָרפען שטעדטעל צווישען גוים אין דער וועסט.

יעדער איד אין יענעם שטעדטעל, ווערט דערצעהלט, האָט געמאכט א פיין לעבען; קיינער פון זיי האָט זיך ניט געגויטינט אן קיין צדקה. און דאָס האָט זיי ניט געגעבען קיין רוה ביז מען האָט באשלאָסען אויסצושרייבען אן אָרעמאן פון ניו יאָרק אויף וועמען די „וואוילהאָבענדע" אידען זאָלען קענען פראקטיצירען די דריטע פון די דריי מצות וואָס שרייען אָפּ שלעכטע גזירות — אזוי ווי אין פסוק שטעהט . . .

האָט מען אָבער מיט'ן „אימפאָרטירטען" קבצן אויסגענומען א תנאי אז ער זאָל פאר קיין פאל ניט טראכטען פון ביזנעס אָדער מלאכה כדי צו ווערען אויס אָרעמאן.

— „מיר וועלען אייך געבען פון פויגעל־מילך. איהר וועט ביי אונז לעבען ווי א מאָנארכ און ס'וועט אייך גאָרניט פעהלען — האָבען די נייע ישוב'ניקעס געטענה'ט צום אויסגעשריבענעם קבצן—„אָבער איהר מוזט זיך האַלטען ביי אייר ער בארוף און בלייבען אן אָרעמאן, אניט דארפען מיר אייך ניט דא" . . .

וועז מען זאָל דאָס מעשה'לע א רוק טהאָן אויף עטלִיכע צעהנדלִיג יאָהר צוריק איז עס ווי אַנגעמאַסטען אויף דעטראָיט. וואָרים שוין מיט איבער זיבעציג יאָהר צוריק, געפינען מיר צווישען די עטלִיכע צעהנדלִיג אידישע פאַמילִיעס אין דעטראָיט א פּאָר צדקה חברות וואָס האָבען צווישען זיך קאָנקורירט און גע־זוכט איינע די אנדערע איבערצושטייגען מיט זייער פילאַנטראָפישער ארבעט.

אינ'ם „פנקס", אַדער אין די רעקאָרדס פון אידישער וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט, געפינען מיר פארשריבען א סאָסייעטי, מיטן נאָמען „דעטראָיט לִיי־דים סאָסייעטי פאר דהי סופּאָרט אָוו היברו ווידאָוס ענד אָרפענס אין דהי סטייט אָוו מישיגען" (דעטראָיטער פרויען פאַראיין צו שטיצען אידישע אלמנות און יתומים אין שטאַאט מישיגען), וואָס איז געגרינדעט געוואָרען דעם 12טען יולי, 1863, מיט 77 יאָהר צוריק.

און די דאָזיגע סאָסייעטי האָט מיט 36 יאָהר שפּעטער ווען א פארזוך איז געמאכט געוואָרען צו פאראייניגען די עטלִיכע צדקה חברות אין איין צענטרא־לער פילאַנטראָפישער קערפערשאפט, זיך ענטזאגט צוצושטעהן, אויפן גרונד וואָס א י ה ר ארבייט איז „צו וויכטיג" און ז ו י ל נ י ט פ א ר ש ל ו נ־ג ע ן ו ו ע ר ע ן צ ו ו י ש ע ן ד י א נ ד ע ר ע ס א ָ ס י י ט י ס...

פארשטעהט זיך אז פון יענער „גדלות'דינער" סאָסייטי, איז שוין לאַנג קיין זכר ניטא. די צייט אליין איז געווען איהר בעל־קברן. אָבער אינטערעסאַנט איז דער פאקט פאר זיך אליין, ווי אן אילוסטראציע פאר די פארשיידענע גלגולים וואָס די אידישע פילאַנטראָפּיע האָט דורכגעמאכט, פון דער היבשער בלאַט גע־שיכטע וואָס זי האָט שוין הינטער זיך. און ווען מען פארגלייכט די איצטיגע „דזשואיש וועלפעיר פעדעריישאָן" אפילו מיט דער „יונייטעד דזשואיש טשע־ריטיס" וואָס איז ערשט מיט וועניגער ווי אנדערהאלבען יאָהרצהנדלִיג צוריק אויפגעלעזט און פארשלונגען געוואָרען פון דער פעדעראַציע, איז דער אונטער־שייד אזוי ווי פון טאָג ביז נאכט.

די יונייטעד דזשואיש טשעריטיס איז געגרינדעט געוואָרען אין 1899. גע־ווען איז דאָס דעם 7טען נאָוועמבער פון יענעם יאָהר ביי א מיטינג פון פאר־טרעטער פון פיר סאָסייטיס וואָס האָבען, ווי שוין אויבען דערמאהנט, מיט יאָהרען פריער קאָנקורירט צווישען זיך.

דאָס זענען געווען, זאָל עס אונז צו קיין גנאי ניט זיין, צדקה חברות פון יענעם מין אמעריקאניזירטע אידען, וואָס האָבען אין דעם מזרח־אייראָפּאישען אימיגראנט פון אלטען רוסלאנד, רומעניע און גאליציע, געזעהן עפעס א האלב־ווילדע, אונדערצויגענע באשעפענים וואָס מען מוז „אפליפטען", אויפהויבען צו א העכערער שטופע און מאכען פריער פון אלץ פאר א „גוטען" אמעריקאנער, לויט די באגריפען פון יענע כפל־שמונה'דיגע פאטריאָטען . . .

מיט דער פאראייניגונג פון די אלע „רעליעף", „סאוינג", און די אנדערע „טשעריטי" סאסייטיס אין איין „פאראייניגטער אידישער צדקה", איז די טענדענץ זייערע, ליידער ניט געענדערט געוואָרען. און אזוי זעהן מיר אז אין משך פון דריי פערטעל פון דער „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" עקזיסטענץ, איז די מחיצה צווישען איהר און די אנדערע פילאנטראָפישע געזעלשאפטען, גע־גרינדעט פון די אָרטאָדאָקסישע עלעמענטען און סתם אידען, אויף דער, אזוי געוויסער, אידישער גאס — וואָס האָט שוין דאן אנגענומען בולט'ע פאָרמען — געווען זעהר גרויס.

יעדע גרופע אידען, האָט זיך אנגעפיהרט מיט א י ה ר וואויל־טעטיג־קייט אויף א י ה ר אייגענעם אופן, צוגעפאסט צו א י ה ר באגריפען און אנשויאונגען. און יענע קאָנקורענץ פון אמאָהל, איז ווידער באנייט גע־ווָארען, כאָטש שוין אויף אן אנדער שטייגער.

אויב די אמאָהליגע קאָנקורענץ איז באשטאָנען אין אויסכאפען איינע פון דער אנדערער דאָס ביסעלע „טשעריטי־ארבייט" וואָס איז געווען צו טהאָן, איז די קאָנקורענץ צווישען די אָרטאָדאָקסישע עלעמענטען פון דער אידישער גאס און די רעפאָרמירטע עלעמענטען פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים", שוין געווען א פיל טיפערע און דערפאר א מעהר פארביטערטע.

פיל דעטראָיטער אידען געדענקען נאָך געווים די צייטען פון אמאָהליגען, אזוי גערופענעם, „האנא שלאָם בילדינג", די היים פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים" וואָס אָרטאָדאָקסישע אידען האָבען באטראכט פאר א פלאץ וואו מען „אונטערגראָבט" דאָס אידישקייט. עלטערע דעטראָיטער איינוואוינער גע־דענקען אויך מן הסתם די פארשארפטע באציהונגען, וואָס האָבען ביי עטליכע געלענהייטען אין די קריזיס־יאָהרען פון יענער פעריאָדע, שיעור ניט געבראכט צו אויסברוכען מצד ארבייטסלאָזע אידען ארום דער אויבענדערמאהנטער היס־טאָרישער געביידע אויף הייסטינגס סטריט, דער אידישער קוואָרטאָל, אָדער „געטהאָ" פון דעם ערשטען קאָמפאָקטען אידישען ישוב אין דעטראָיט.

מיט'ן לויף פון די יאָהרען, האָט זיך אָבער אלעס ביסלאכווייז, ביסלאכווייז געענדערט. דעטראָיט, אלס פראָווינץ שטאָדט, כאָטש פילע פון אונזערע איצ־טיגע כלי טהוער ווילען נאָר ניט ליידען ווען מען זאָגט עס, האָט נאכגעפאלגט דאָס גרויסע ניו יאָרק.

דאָרט אין ניו יאָרק האָבען די, אזוי גערופענע יאהודים, אָדער אמעריקא־ניזירטע אידען, אנגעהויבען באגרייפען און פארשטעהן דעם גרויסען כח פון די „אידישע אידען", מיט זייער פרעסע, מיט זייערע אינסטיטוציעס און אנשטאל־טען און מיט זייערע פראָגרעסיווע מיינונגען. עס איז נעקומען צו א דערנעהנ־

טערונג פון אַלע אידישע עלעמענטען אויפֿן געביט פון וואויל־טעטיגקייט, וואָס האָט אויך זיך איבערגעטראָגען און געווירקט אויף דער פֿראָווינץ. און דעטראָיט איז אין דעם דאָזיגען פאַל ניט געווען קיין אויסנאַם. *)

מען האָט געמאכט הנחות פון ביידע זייטען וואָס האָבען געפיהרט דערצו אַז היינט צו טאָג קען די „דזשואיש וועלפֿעיר פעדעריישאָן" מיט פולער רעכט אנגערופען ווערען דער צענטראַל־אפּאראט פון דער גאַנצער אידישער וואויל־טעטיגקייט אין אלע איהרע פאזען און פֿארמען. נאָך מעהר איז עס אן אנער־קענטער פאקט שוין באלד אנדערהאלבען צעהנדליג יאָהר, זייט דער גרינדונג פון דער פעדעראַציע, צווישען אלע אנדערע נאציאָנאלע גרופּען פון דעטראָיט. — ביים „קאמיוניטי פאָנד", ביי דער שטאָדט־רעגירונג און אין אלע רעגירונגס קרייזען פון שטאָדט און פון מישיגען סטייט.

עס איז גענוג אנווועזענד צו זיין ביי א מיטינג אָדער אירגענד וועלכען אנ־דערען צוזאמענקונפט פון דער פעדעריישאָן צו באַמערקען טיפיש־אמעריקאנישע אידען וואָס קענען קיין אידיש ניט רעדען און זייער אידישקייט דריקט זיך אויס אין „טעמפּל דזשוד־אַאיזם", זיצען זייט ביי זייט מיט אידען אין יארמולקעס מיט בערד, און אידען וואָס זענען באַוואוסט אלס אנגעהעריגע צו די פֿראָגרע־סיווע גרופּירונגען אויף דער אידישער נאַס.

דאָס וואָלט בלויז מיט עטליכע יאָהר צוריק ניט מעגליך געווען. און צו־שטאַנד איז עס געקומען, א דאנק די קאַמפּראָמיסען וואָס אלע פארשידענאר־טיגע גרופּען האָבען געמאכט. און די גוטע רעזולטאטען וואָס דאָס האָט גע־בראכט, זענען גאָר ניט אבצושאצען.

* * *

אום זיך צו באקענען מיט דער גרינדונג פון דער אידישער וועלפעיר פע־דעראַציע, ווי אזוי זי איז אויסגעוואקסען און אין וואָס עס באשטעהט איהר ארבייט, דאַרף מען וואַרפען א בליק אויף עטליכע צעהנדליג יאָהר צוריק, וועז די דאמאלסטיגע אומשטענדען האָבען געשאפען נייע באדינגונגען און געטריבען די פיהרער און טאָן־געבער אין דער אידישער פילאַנטראָפּיע, זיך צוצופאסען צו זיי.

---

*) דא איז נויטיג צו באַמערקען אז וואס אנבאלאנגט די פאראייניגונג פון אלע אידישע וואויל־טעטיגקייטען איז א פעדעראַציע פארנעהמט גראדע נישט יארק ניט דעם ערשטען פלאץ. די אינציאטיווע נעהער צו סינסינעטי. ווי דער פארשטאַרבענער דר. באריס באַגען ווייזט אז אין זיין בוך „דזשואיש פילאַנטראָפּיע" (ארויסגענעבען פון מעקמילאן פערלאג 1917), איז די ערשטע פערעראַציע געגרינדעט געווארן אין סינסינעטי, און די צווייטע אין באסטאן. שפעטער איז דאס צושטאַנד נעקומען אויך אין נישט יארק. אבער מיר באנוצען דא נישט יארק, אלס כאַראַקטעריסטישען ביישפיל ווי די נרעסטע און בולט־סטע אידישע שטאדט אין די פאר־אייניגטע שטאַאטען.

מיט אונגעפעהר 35 יאָהר צוריק, ווען די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים" איז שוין נעווען אין עקזיסטענץ דאָס זעקסטע יאָהר, האָט א רייכע אידישע פרוי מיט'ן נאָמען האנא שלאָסס געלאָזען אין איהר צוואה א סומע געלד אויף צו בויען א בנין, א מין „צענטראל הויז" פאר די פארשיידענע צדקה טעטיגקייטען. מיט עטליכע יאָהר שפעטער האָט א צווייטע רייכע אידישע פאמיליע, די גינזבורג'ס, געגעבען א סומע געלד אויפצובויען א אידישען אינסטיטוט, א מין „קולטור צענטער" אלס אנדענקונג אויפ'ן נאָמען פון זייער פארשטאָרבענעם פאָטער.

ביידע געביידען האָבען זיך געפונען איינע נעבען דער אנדערער, אויף האי סטריט (איצט וועראָר האיוועי), נעבען הייסטינגס סטריט. און צו יענער צייט פלעגט מען טאקע באטיטלען די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים" מיט איינעם פון די צוויי נעמען: „האנא־שלאָם" אדער „אידישער אינסטיטוט".

שפעטער האָבען אנדערע אידישע וואוילטעטער מנדב געווען באדייטענדע סומען און די פיהרער פון די „טשעריטים" זענען זיך אנגענאנגען מיט זייער ארבייט, ווי זיי האָבען זי פארשטאָנען, ביז עס איז אנגעקומען די ערשטע וועלט מלחמה, דאן די נאָך־מלחמה פעריאָדע מיט דער קאטאסטראָפאלער לאָגע פון די אידען אין מזרח אייראָפּע, וואָס האָט געפאָדערט אן אויסשפרייטונג פון דער הילפס ארבייט אויף א פיל גרעסערען מאסשטאָב.

אין דער זעלבער צייט איז געגרינדעט געוואָרען דער דעטראָיט „קאמיוניטי פאָנד", די אלגעמיינע צענטראלע שטאָדטישע וואוילטעטיגקייט־אָגענטור, איז וועלבער די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים" איז אנערקענט און אריינגענומען געוואָרען אלס שותף וואָס פארטרעט די נויטען און פארפליכטונגען פון דער אידישער באפעלקערונג. און דאָס האָט אויף איהר ארויפגעלעגט מעהר פאר־אנטוואָרטליכקייט, כאָטש ביז א געוויסען גראד האָט עס פארלייכטערט איהר ארבייט.

גלייכצייטיג איז דאן צוגעקומען נאָך אן אומשטאָנד. די גרינדונג פון דער דזשאָינט דיסטריביושאָן קאָמיטע, אין וועלבער דער דעטראָיטער כלל־טהוער דייוויד א. בראון, האָט אלס קאמפיין־פיהרער פאר'ן „דזשאָינט" געשפילט אזא קאלאסאלע ראָלע, האָט געמוזט ווירקען — און עס האָט געווירקט — אז די פיהרער פון דער „פאראיניגטער צדקה" זאָלען אנוועגדען א פיל ברייטערען און מעהר אומפאסענדען בליק אויף זייער אייגענער, לאָקאלער טהעטיגקייט.

די דזשאָינט דיסטריביושאָן קאָמיטע האָט איהרע „דרייוום" אין דעטראָיט, פונקט ווי אין אנדערע שטעדט, אנגעפיהרט אויף אן העכסט דעמאָקראָטישען אופן. און דאָס האָט דירעקט און אונדירעקט געשאפען אלץ מעהר און מעהר

דערנעהנטערונג, צווישען די פריער כמעט אבגעזונדערטע גרופען אין אידישגעזעלשאפטליכען לעבען פון שטאָדט.

די צייט האָט דערווייל געטהאָן דאָס איהריגע. דעטראָיט איז אלץ מעהר און מעהר געוואקסען, פארגרעסערענדיג אויך די פראָפּאָרציע פון דער אידישער באפעלקערונג אין שטאָדט.

אום צו דערגעהן א טאָלק און צו וויסען די נענויע צאָהל אידען אין דעטראָיט, האָט אין 1923 די פאמיליע וויינעמאן, פינאנסירט א ספּעציעלע ווי־סענשאפטליכע אויספּארשונג פעסטצושטעלען, אויף וויפיל דאָס איז מעגליך נעווען, דעם נאנצען באשטאנד פון דער אידישער באפעלקערונג. און מיט די רעזולטאטען פון דער אויספּארשונג, דורכגעפיהרט פון דער „ביורא פּוו דושוי־איש סאשעל ריסוירטש", אלס באזיס, האָט מען גענומען קאָרדינירען די וואויל־טהעטיגע ארבייט אין איהרע פארשיידענע פאָרמען.

עס זיינען אויסגעטהיילט געוואָרען באזונדערע אינסטיטוציעס, וואָס זענען נויטיג פאר אין פילאנטראָפישען צוועק אָדער א צווייטען; מען האָט פרובירט אייגשטעלען די ארבייט אויף א סיסטעמאטישען אופן. און דא האָט מען זיך נעכאפט אז עס איז פאָרהאן נאָך און נאָך ארבייט וואָס דארף, און מוז, געטהאָן ווערען, — ארבייט וואָס איז ביז דאן פארנאכלעסיגט געוואָרען, אָדער מען האָט וועגען איהר קיין שום אָנונג ניט געהאט.

מאָרים וואלדמאן, דער איצטיגער סעקרעטאר פון דער „אמעריקאן דושוי־איש קאָמיטע", און דער דאמאלסטיגער דירעקטאָר פון דער צדקה־פעדעראציע אין ברוקלין, איז געבראכט געוואָרען קיין דעטראָיט אלס פאָרוואלטער פון דער „פאראייניגטער צדקה". און קומענדיג פון א שטאָדט וואָס איז פיל מעהר אי־דיישער, אינ'ם פאלקסטימליכען זין פון וואָרט, ווי דעטראָיט צו יענער צייט, האָט ער מיטגעבראכט יענע דעמאָקראטישע באגריפען, אין וועלכע די „יונייטער דזשואיש טשעריטים" האָט זיך שטארק נענויטיגט און וועלכע זענען טאקע דא גלייך אנגעוועגדעט געוואָרען. רייבונגען זענען ווי ווייט מעגליך אויסגעמידען געוואָרען און מעהר פארשטענדנים איז אריינגעבראכט געוואָרען אין דער אר־בייט, און אין די באציהונגען צווישען די פארשיידענע אידישע עלעמענטען, אינערהאלב דער אלגעמיינער אידיש־פילאנטראָפישער טהעטיגקייט.

אין א גאנץ קורצער צייט האָט די „יונייטער דזשואיש טשעריטים" באקומען א גאנץ אנדער פנים. דאָס איז געוואָרען א קערפערשאפט מיט'ן טראָפ מעהר און מעהר אויף קאָנסטרוקטיווער הילפס־ארבייט, ווי „צדקה", אינ'ם אלט־פרענקישען, פארשימעלטען זין פון וואָרט.

מען האָט אנגעהויבען פארשטעהן אז עס איז אומגעזונד ווען מען צוברעקעלט די הילפס־טהעטיגקייט, אז דער וואָס איז בכח זיך צו באשטייערען פאר פילאנטראָפישע צוועקען, זאָל עס דארפען טהאָן עטליכע מאָהל, אנשטאט איין מאָהל. דאָס ווירקט סתם שלעכט אויפן ביישטייערער און מען קען איבערהויפט קיין קאָנטראָל ניט האָבען אויף דער אלגעמיינער אידישער וואוילטהעטיגקייט פון שטאָדט.

עס איז אויפגעקומען די אידעע פון איין יאָהרליכען קאמפיין, וועלכער זאָל ארויסנעהמען אלע וויכטיגסטע הילפס־צוועקען, לאָקאלע און נאציאָנאלע וואָס האָבען דאן שוין געהאט אן אנהאלט אין דעטראָיט, דורך די באזונדערע זאמלונגען וואָס פלעגען דאָ פאר זיי געמאכט ווערען. די דאָזיגע אידעע איז בים־לאכווייז, ביסלאכווייז אלץ מעהר אויסקריסטאליזירט געוואָרען. און אין 1926, דריי יאָהר נאכדעם ווי די אויספאָרשונג איבער'ן צושטאנד פון דאָס אידישע דעטראָיט איז געמאכט געוואָרען, איז געגרינדעט געוואָרען די „דזשואיש וועלפעיר פעדעריישאָן", וואָס נעהמט איצט אריין 20 לאָקאלע אינסטיטוציעס, אנשטאלטען און צוועקען — פילאנטראָפישע, ערציהערישע און קולטורעלע — און שטיצט יעהרליך מיט באשטימטע סומען 35 פארשיידענע נאציאָנאלע הילפס־צוועקען, דאָ אין לאנד און, הויפטזעכליך, אויף דער אנדערער זייט ים, בכל תפוצות ישראל, וואו אידישע הילף איז נויטיג.

דער ערשטער מיטינג פאר דער גרינדונג פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע איז אבגעהאלטען געוואָרען דעם 5טען מאי, 1926, אין אָפיס פון די יונייטעד דזשואיש טשעריטים, אין האנא שלאָסס בילדינג. פרעד מ. באטצאל, דער פאָרזיצער פון יענער היסטאָרישער זיצונג, האָט ערקלעהרט אז די יונייטעד דזשואיש טשעריטים, די פרעש עיר סאָסייעטי, די דזשואיש סענטער אסאָסיאיישאָן, האָבען געגומען אויף זיך די איניציאטיוו, צו גרינדען א פארבאנד פון אלע אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען אין שטאָדט.

די זיצונג האָט דאן באשלאָסען איינצולאָדען אלם אויטאָנאָמע אבטהיילונגען אין דער פעדעראציע, די היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן, דעם בית יתומים, די יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן, דעם מושב זקנים און הכנסת אורחים.

פארשטעהט זיך אז ס'האָט נאָך לאנג, לאנג גענומען ביז אָט די אויסגערעכענטע אינסטיטוציעס זענען געקומען צו דער דערקענטעניש אז זייער פלאץ איז אין די רייהען פון דער פעדעראציע. אין די וויטערדיגע קאפיטלעך וועט דער לעזער געפינען מעהר איינצעלהייטען וועגען זיי און אויך די גענויע דאטעס,

וועז זיי האָבען זיך אנגעשלאָסען אָן דער פעדעראַציע, וועלכע איז נאָך יענעם ערשטען גרינדונגס־מיטינג פאקטיש שוין געווארען א רעאַליטעט.

ביי יענעם מיטינג האָט מען זיך אויך געכאפט, אז צוליב דער געענדערטער געאָגראפישער לאגע פון אידישען ישוב, מוז מען איבערטראָגען יענע עטליכע אינסטיטוציעס וואָס האָבען זיך נאָך געפונען אין אויבענדערמאהנטען „האנא שלאָם" און אין „אידישען אינסטיטוט", אין אנדערע, מעהר צוגעפאַסטע, אידישע געגענדען פון דעטראָיט.

דעם 21טען סעפטעמבער פון זעלבען יאָהר, מיט קנאַפע פינף חדשים שפעטער, איז דער מיטינג שוין אָבגעהאלטען געווארען אין אָפיס פון די יוניוייטעד דזשואיש טשעריטיס, אין פענאָבסקאט בילדינג וואו ס'איז ערוועהלט געווארען א צייטווייליגע „באָארד אָוו גאַווערנאָרס" אין באשטאנד פון: דייוויד א. בראון, פרעד מ. באטצעל, דר. לעאָ פרענקלין, ווילליאם פרידמאן, בערנארד גינזבורג, נייטען מ. גראָסס, רבי א. מ. הערשמאַן, ריכטער העררי ב. קעידאן, דזשולליאן קראָליק, דייוויד וו. סיימאן, מילפאָרד סטוירן, סעמועל סאמערפיעלד און הענרי ווינעמאן.

ביי דעם דאָזיגען מיטינג האָט מען זיך געאייניגט אויף די תקנות לויט וועלכע די פעדעראציע זאל אינקאָרפאָרירט ווערען אונטער די געזעצען פון מישיגען סטייט, מיט אָפיציעלע פארטרטער אין דער „באָארד אָוו גאַווערנאָרס" פון אלע, ביז דאן, אנגעשלאָסענע אינסטיטוציעס צו וועלכע ס'איז אויך צוגעקומען אויסער די אויבענאויסגערעכענטע, די פאראייניגטע תלמוד תורות (יוניטעד היברו סקוהלס).

מיר געפינען אלזא אלס די אָפיציעלע אינקאָרפאָראטאָרס פון דער „דזשואיש וועלפעיר פעדעריישאַן", וועלכע איז געזעצליך אינקאָרפאָרירט געווארען דעם 15טען אָקטאָבער 1926, די פאלגענדע פערזאָנען: מילטאָן אלעקסאנדער, פרעד מ באטצעל, לואיס דוסקאָף, דזשייקאָב פרידבערג, ראבאי לעאָ פרענקלין, וואלטער פוקס, נייטען גראָסס, אידיטה העווערניטש, בערנארד אייזיקס, דזשוליאן קראָליק, טעאָדאָר לעווין, איסר ראבינאָוויטש, מילפאָרד סטוירן, סעמועל סאמערפעלד, מאָריס ד. וואלדמאן מעלווין ס. וועלט, הענרי ווינעמאן און דייוויד זימאן.

באלד נאָך דער קאָנסאָלידירונג פון די יוניייטעד דזשואיש טשעריטיס אין דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, איז דורכגעפיהרט געווארען א קאמפיין פאר א דריי־יאָהריגען בודזשעט. דעטראָיט איז דאן געווען פול מיט שפע, פון וועלכער די אידישע באפעלקערונג האָט גענאָסען איהר חלק. אָבער טראָץ דעם וואָס די רעאליזירטע סומע פאר די דריי יאָהר, איז געווען א גאנץ היבשע,

איבער 700 טויזענד דאלאר, איז אבער די צאהל ביישטייערער געווען אין פראָפאָרציע צו די בייגעשטייערטע סומען, פיל ווייניגער, — סך הכל עטוואס אי־בער דריי טויזענד (3,185) — ווי זי האָט באדארפט זיין.

עס איז געווען די צייט פון קאנסאלידאציע, פון באפעסטיגען און פאר־שטארקערען יענע אנגעשלאָסענע אינסטיטוציעס און אנשטאלטן וואָס האָבען זיך געמוזט צופאָסען צו די נייע אומשטענדען, אין נייע דירות און טאקע מיט נייע פארגרעסערטע טהעטיגקייט־פראָגראמען. האָט מען געוואלט שפּארען צייט און מיה דורך איין קאמפיין פאר פולע דריי יאָהר, אנשטאָט יעדעס יאָהר א באזונדערען „דרייוו", פאר די נויטען פון באשטימטען יאָהר.

אז דאָס האָט קיין טובה ניט געטהאָן דעם הויפּט־ציל און צוועק פון דער פעדעראציע, צו פאראייניגען וואָס מעהר פון די שוין עקזיסטירענדע אינסטי־טוציעס אין איין צענטראלער קערפערשאפט, באווייזט דער פאקט, וואָס אין משך פון די דריי יאָהר, האָט קיין איינע פון די באטרעפענדע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען, זיך ניט אנגעשלאָסען אן דער פעדעראציע.

די רעקאָרדס צייגען אז ערשט אין 1929, הויבען אָן ביסלאכווייז זיך אנ־שליסען אן דער פעדעראציע דער „טשאילד קעיר קאונסיל", די קערפערשאפט וואָס האָט רעפרעזענטירט דעם אמאהלגען בית יתומים און די היברו בייבי דעי נוירסערי; דאָן דער מושב זקנים, דער הכנסת אורחים, דער „אנעמפלאָיטענט עמוירדזשענסי קאונסיל", די אידישע קינדער היים און אזוי ווייטער און ווי־טער, ביז די אידיש וועלטלאכע שולען, די „לייג פאר היומאן רייטס" און פאר־שטעהט זיך, דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל וואָס איז א פּראָדוקט פון אָט דער פאלשטענדיגער אייניגקייט היינט צו־טאָג צווישען אלע גרופּירונגען פון אידיש־נעזעלשאפטליכען לעבען אין די רייהען פון דער וועלפּעיר פעדעראציע.

אין 1929 האָט מאָרים וואלדמאן פארלאָזען דעטראָיט און אויף זיין פלאָץ איז אנגעקומען דר. זושאן סלאָוסאן, (איצט דער הויפּט פון דער „דזשואיש באָארד אָוו גאַרדיענס" אין ניו יארק).

מיט דר. סלאוסאן אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר, האָט די פעדעראציע גענו־מען מאכען די נויטיגע פארבעסערונגען אין איהר אייגענער סיסטעם, אין איהר אייגענעם אפּאראט פון פאראייניגטער וואוילטהעטיגקייט־ארבייט.

עס איז ערשטענס באשלאָסען געוואָרען יעדעס יאָהר דורכצופיהרען איין קאמפיין, וואָס זאָל אויך איינשליסען וואָס מעהר פון די נאציאָנאלע הילפס־אגענטורען, אויב זיי זיינען נאָר גרייט אויפצונעבען זייערע באזונדערע קאמ־פיינס אין דעטראָיט; צווייטענס, האָט זיך אנגעפאנגען אן אויפקלערונגס־ארבייט צווישען די פיהרער פון די, אזוי גערופענע, „אינדעפענדענט" אינסטיטוציעס,

Detroit Tuesday Eve Nov 7-1899

In pursuance of a call issued by a Committee appointed by the Beth-El Hebrew Relief Society to the various Jewish Philanthropic Organizations of this City. A meeting was held this evening in the Vestry rooms of Temple Beth-El. with the following Societies represented

" Ladies Sewing Society
" Jewish Relief Society
" Self help Circle
" Beth-El Hebrew Relief Society

upon motion, Mr Martin Butzel was elected Chairman, and Mr Alfred Rothchild, Secretary.

Dr Franklin as Chairman of the Committee representing the Beth-El Hebrew Relief Society, reported, that the following letter had been sent to all the Jewish Charitable Organizations of this City, and which had given birth to this evenings Meeting.

" At a meeting of the Beth-El Hebrew
" Relief Society, the undersigned com-
" mittee was appointed to secure the
" Co-operation of all other Jewish Philan-
" thropic organizations in the City
" for the formation of a Joint association
" by which all charitable, and educational
" work now being done by our various
" Societies may be more Expeditiously
" and less expensively accomplished,
" It may be said, that according to
" the plan of organization proposed

אז זייער פּלאץ איז אין דער פעדעראציע; און דריטענס האָט מען אויפגעלעבט די „סוירווים גרופּ", אָט יענע קערפּערשאפט אינערהאָלב דער פעדעראציע, וואָס דאַרף זיך אָבגעבען מיט דער פּראָקטישער ארבייט פון די יעהרליכע קאמפיינס.

אז אין די אַלע פּרטים איז די אויפגאבע פון דער פעדעראציע אין משך פון די נעקסטע דריי יאָהר אדורך מיט גרויס ערפאָלג, באווייזען פאָלגענדע פאַקטען: שוין אין 1930, מיט איין יאָהר שפּעטער איז אין דער קאמפיין קוואָטא פון 305 טויזענד דאָלאר, איינגעשלאָסען געוואָרען א סומע פון הונדערט טויזענד דאָלאר פאר דער „אידישער אגענטור", די דאמאָלסטיגע צענטראָלע היליפס־קערפּערשאפט פאר מזרח־אייראָפּע און פאר ארץ ישראל, און נאָך 100 טויזענד דאָלאר אויף צו בויען א אידישען צענטער.

אין משך פון די עטליכע יאָהר ביז 1932 זיינען אריבער אונטער דער השגחה פון דער וועלפעיר פעדעראציע דער בית יתומים, די בייבי נוירסערי, דער הכנסת אורחים, דער מושב זקנים און דער „טשאילד קעיר קאונסיל", וואָס איז שפּעטער פארוואנדעלט געוואָרען אין דער „דזשואיש טשאילד פליסמענט ביורא". אויך די אידישע קינדער היים איז אין זעלבען יאָהר 1932 געבויט געוואָרען; און די „סוירווים גרופּ", איז גלייכצייטיג אויסגעוואקסען צו איינער פון די טיכטיגסטע קערפּערשאפטען וועלכע האָט פון קאמפיין צו קאמפיין, פארגרעסערט איהר באשטאנד אויף אַלע, פון איהר ערוואַרטעטע, פונקציעס און אויפגאבען.

די „סוירווים גרופּ" איז אָרגאניזירט געוואָרען אין 1926, אלס פּראָקטישע היליפס־גרופּע פאר דער פעדעראציע, הויפּטזעכליך אין דער דורכפיהרונג פון די יעהרליכע קאמפיינס און אין איהר פּראָקטישער מיטבאטייליגונג אין די יעהרליכע „דרייוום" פון דעטראָיט קאמיוניטי פאָנד, וועלכער סובסידירט אכט פון די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען.

אָבער וועראנד אין די ערשטע דריי יאָהר, נאכדעם ווי זי איז פארטיג געוואָרען מיט'ן „אָנלענעם" קאמפיין אין 1926, האָט זי עקזיסטירט בלויז אין נאָמען, האָט איהר טעטיגקייט־ספערע אין איהר ארבייט ערשט ריכטיג זיך צוואקסען, מיט'ן קאמפיין יאָהר פון 1929.

איהר אויפגאבע איז זעהר א וויכטיגע. פון דער „סוירווים גרופּ" וועלכע צוזאמענגעשטעלט די בודזשעט קאמיטע פאר יעדען יעהרליכען קאמפיין. די דאָזיגע קאמיטע וואָס באשטעהט פון עטליכע הונדערט מיטגלידער, נעהמט אריין אין איהר באשטאנד פארטרעטער פון אַלע שיכטען און אנגעהעריגקייטען אין אידיש־נעזעלשאפטליכען לעבען פון שטאָדט. די בודזשעט קאמיטע צוטהיילט זיך אויף קלענערע קאמיטעס וואָס הערען אויס די פארטרעטער פון אַלע היליפס־

אנענטורען, אינסטיטוציעס און צוועקען — לאָקאַלע, נאציאָנאַלע און מעבר לים — וועלכע וועגדען זיך אריינגענומען צו ווערען אין דער קאמפיין קוואָטא.

אויף די רקאָמענדאציעס פון דער „סוירווים גרופּ", דאָס הייסט פון איהר בודזשעט־קאָמיטע, באשטימט די באָארד אָוו גאָווערנאָרס פון דער פעדעראציע די גרווים פון דער יעהרליכער קוואָטא.

דאָן קומט די דורכפיהרונג פון דער פּראקטישער קאמפיין ארבייט: דאָס ארויסגעבען און פארשפרייטען קאמפיין לִיטעראטור; די צעהנדליגער אויפ־קלעהרונג פארזאמלונגען; דאָס שיקען רעדנער צו די עטלִיכע הונדערט פאר־איינען, לאָנדסמאנשאפטען, קאָנגרעגיישאָנס און אָרגאניזירטע גרופּען אויף דער אידישער גאס; דאָן די זאמלונגען פון די ביישטייערונגען צווישען דער אידי־שער באפעלקערונג. און וועז מען איז שוין פארטיג מיט'ן קאמפיין, מוז די טע־טיגקייט פּארטגעזעצט ווערען נאכצופאָלגען די „פּלעדזשעס", זיי אויפמאָהנען— אָט דאָס אלץ איז פארבונדען מיט א סך, א סך פּראקטישע ארבייט אין פארלויף פון גאנצען יאָהר, פאר וועלכער די „סוירווים גרופּ", פאַרדינט א גרויסען יישר כח מצד דעם גאנצען דעטראָיטער אידענטום. געגוג דאָ צו זאָגען אז פון א גרופּע פון 400 פּראקטישע קאמפיין טהוער אין 1929, איז זי היינטיגם יאָהר אויסגע־וואקסען צו קנאפּע פיר טויזענד (3,932) אקטיוווע קאמפיינערס, מענשען וואס האָבען אָבגענעבען זייער צייט, מיה און ענערגיע אין משך פון קאמפיין. דאָ דאַרף אויך דערמאהנט ווערען אסתר ר. פּראָשיאן, די ענערגישע סעקרעטארשע פון דער דאָזיגער אָרגאניזאציע פון פּראקטישע קאמפיין־טהוער, זייט איהר גרינדונג ביז היינט צו טאָג, וועז ביי דער „סוירווים גרופּ" עקזיסטירט שוין דאָס צווייטע יאָהר א יוגענד־אָרגאניזאציע, א „דזשוניאָר סוירווים גרופּ", וואס טהוט די ארבייט צווישען דער אידישער יוגענד, וועלכע וואָלט זאָנסט, ניט דער־גרייכט געווארען און ניט פּראינטערעסירט געווארען אין די ציעלען, צוועקען, פּליכטען און פּראָגרעסיוקייטען פונ'ם אידישען כלל, פון וועלכען זיי זיינען א זעהר וויכטיגער טהייל.

צו דער „סוירווים גרופּ", דאַרף אויך צוגעשריבען ווערען דער קרעדיט פאר דעם ספעציעלען „פּרויען פּראָיעקט" וואס ווערט שוין דאָס דריטע יאָהר דורכ־געפיהרט, אלס בייטראג פון די אידישע פרויען צום פּראַייניגטען אידישען קאמפיין.

אין 1932, האָט דר. סלָאוסאָן פארלאָזען דעטראָיט און אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דער פעדעראציע איז אנגעקומען קאָרט פאָיזער פאר א פּעריאָדע פון פינף יאָהר, וואָס מען קען באצייכענען אלס די פּעריאָדע פון אויסשפרייטונג און פון איבערבוי פון דער אידישער וואויטעטיגקייט אין דעטראָיט.

דאָס זענען די פינף יאָהר וועז טראָץ דעם קריזיס, און אפשר א דאנק דעם קריזיס, האָט אויפגעוואכט דער באוואוסטזיין ביי די בריטיש אידישע פאָלקס־מאסען פאר זייערע אינסטיטוציעס.

אין 1933 איז געקויפט און רעמאנטירט געוואָרען די ערשטע געבוידע, פאַרן אידישען צענטער אויף וואודווארד און האָלברוק עוועניו, מיט די געלד וואָס איז שוין פון פריער פאר דעם צוועק געזאמעלט געוואָרען.

שפעטער מיט א יאָהר, האָט זיך אנגעהויבען יענע ספּאנטאנע באוועגונג פאר א נייער היים פאַר'ן מושב זקנים. דאָס האָט גלייכצייטיג געפיהרט צו דער אויסקריסטאַליזירונג פונ'ם געדאנק פון איין פאראייניגטען אידישען פאָלקס־ראטה, אין מאָדערנעם זין פון וואָרט, דורך דער גרינדונג פון קאמיוניטי קאונסיל. *) און בוידע, אָט די אויפגאבען, זיינען אין משך פון עטליכע יאָהר דורכגעפיהרט געוואָרען.

עס איז כאראקטעריסטיש דאָ אנצוואוויזען אז ווערענד אין די יאָהרען 1932, 1933 און 1934, זענען די קאמפּיין־קוואָטאס געווען גאנץ קליינע און די צאָהל ביישטייערער איז דוקא געפאלען — מיט עטליכע הונדערט, און איין יאָהר אפילו מיט איבער טויזענד — לגבי דאָס פריערדיגע יאָהר 1931, האָט אבער אין די יאָהרען 1935 און 1936, וועז מען האָט איינגעשלאָסען אין די „קוואָטאס" נרעסערע סומען פאַר'ן נייעם מושב זקנים, די צאָהל ביישטייערער זיך א הויב נעטהאָן ביז איבער אכט טויזענד פאר יעדען פון די צוויי יאָהר.

פון 1599 ביישטייערער אין 1929 פאר א „קוואָטא" פון איבער 130 טויזענד דאלאר, האָבען איצט זיך שוין געהאט באשטייערט 8,235 דעטראָיטער אידען אויף א סומע פון 318 טויזענד דאלאר, א גרויסע צאָהל פון זיי מעהרסטענס מיטגלידער פון די הילפס־פאראיינען און לאנדסמאנשאפטען אויף דער אידישער גאס, וואָס זענען נעוואָרען אן אקטיווער טהייל פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

פאר די לעצטע דריי יאָהר, זייט 1937, וועז קאָרט פּאָזיצר האָט פארלאָזען דעטראָיט, האָט די פעדעראַציע אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר איזידאָר סאָבעלאָף, צו וועמענס פיהרערשאפט מען דארף צושרייבען דאָס ארויספיהרען דער פעדעראַציע אויפ'ן בריטען שליאך פון פאָלקס־אינטערעסען א י נ ' ם ס א מ ע ד ע מ א ק ר א ט י ש ס ט ע ן ז י ן פ ו ן ו ו א ר ט.

פון 9,908 ביישטייערער פאר א קוואָטא פון 350 טויזענד דאלאר אין

*) פאר מהר איינצעלהייטען וועגען דער סמיכות הפרשה צווישען דער באוועגונג פארן קאמיוניטי קאונסיל און די ספּאנטאנע באוועגונג פאר א נייעם מושב זקנים, זעהט דאס קאפּיטעל: „דער אידישער קאמיוניטי קונסיל".

1937, איז די צאָהל ביישטייערער געוואקסען צו 13,374 אין 1938, הגם די קוואָטא, איז פראָפּאָרציאָנעל ניט אזוי גרויס, בלויז מיט פערציג טויזענד דאָלאר מעהר. דאָס באווייזט ווי אזוי די פעדעראַציע איז געוואָרען אלץ מעהר און מעהר אומפאַסענד. זי האָט אריינגעדרונגען אלץ מעהר און מעהר צווישען די בריטע מאַסען, ווי דאָס באשטעטיגען די ציפערען פון 1939, וועלכע דער אידישער לאָגע אין אייראָפּע, האָבען שוין 19,080 דעטראָיטער אידען זיך באשטייערט צום פּאראייניגטען אידישען קאמפיין אויף א סומע פון 651 טויזענד דאָלאר; און היינטיגם יאָהר וועלכע 20,440 יחידים האָבען זיך באשטייערט מיט 735 טויזענד דאָלאר.

וועלכע מיר וואָלטען איינגעטהיילט די פערצעהן־יאָהריגע עפאָכע זייט די פעדעראַציע איז געגרינדעט געוואָרען, אין פיר פעריאָדען, לויט די פיר דירעקטאָרען וואָס זיינען געשטאַנען, און שטעהן, ביים רודער ביז היינט צו טאָג, וואָלט די איינטהיילונג באַדארפט זיין אומגעפעהר אזוי:

ערשטע פעריאָדע, — איניציאטיוו און פלאַנירונג; צווייטע פעריאָדע — פראקטישע דורכפיהרונג פון ערשטע אויפגאבען און קאנסאָלידאציע פון די אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען אין די רייהען פון דער פעדעראַציע; דריטע פעריאָדע, — די אויסשפרייטונג און פארפעסטיגונג פון די אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען דורך דער בריק וואָס איז פארוואָרפען געוואָרען צווישען דער פיהרערשאפט און די בריטע פאָלקס שיכטען; און פערטע פעריאָדע — דאָס ארוים־פיהרען די געזעלשאפטליכע וואוילטעטיגקייט אויפ'ן בריטען שליאָך וואו יעדער יחיד איז א רינג אין דער קייט פון דער וועלפעיר פעדעראַציע.

דער צוזאמענשטעל פון דער פעדעראַציע איז א דעמאָקראַטישער אין בריטסטען זין פון וואָרט. ביים יעהרליכען מיטינג וועלכע ערוועהלט א „באָארד אָוו גאָווערנאָרס" פון די פארשטעהער פון אלע אנגעשלאָסענע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען. שטים־רעכט האָבען אלע וואָס באשטייערען זיך צום קאמפיין. יעדער איינער וואָס געפינט זיך אויפן ליסט פון די ביישטייערער, וועלכע אטאָמאטיש באטראכט אלס מיטגליד פון דער פעדעראַציע און ער אדער זי, קען קומען — נייז, זיי דארפען קומען — און זיך באטייליגען אין די וואהלען. זיי קענען דאן ערוועהלען וועמען זיי ווילען.

ליידער אבער פלעגען ביז מיט צוויי־דריי יאָהר צוריק קומען צו די מיטינגען נאָר א קליינער פראָצענט פון די ביישטייערער. עס האָבען אפילו ניט גענאָר א קליינער פראָצענט פון די ביישטייערער. עס האָבען אפילו ניט גענאָהפען די מעלדונגען, אנאָנסען און דירעקטע אינלאָדונגען, דאָס צו דערגרייכען.

זינט דאן וועלכע די מיטינגען ארַאנזשירט אויף א מאהר אינטערעסאנטען אופן, מיט א ספעציעלען גאסט־רעדנער פון אויסען־שטאָדט, אזוי אז צו דער

יעהרליכער פארזאמלונג קומען שוין פון טויזענד ביז צוועלף הונדערט מענשען — און דאָס באווייזט נאָך אמאָל דעם גראָדועלען וואוקס פון מעהר און מעהר פאראינטערעסירטע אויך אין די פראקטישע פראָצעדורעס פון דער פעדעראַציע.

וואָס אנבאלאַנגט די אינגעשלאָסענע אינסטיטוציעס און הילפס־אגענטורען אלס גאנצע קערפערשאפטען, ווערט שטרייכנג אָבגעהיט דער פונקט אין דער קאָנסטיטוציע פון דער פעדעראציע, אז יעדע פון זיי בלייבט אבסאָלוט אונ־אבהענגיג אין איהר ארבייט. אָבער זי מוז אויפגעבען דאָס זאמלען געלד פאר זיך אליין. אנשטאט דעם זאָל זי צושטעלען איהר בודזשעט צו דער פעדעראציע וואָס וועט איינגעשלאָסען ווערען אין יעהרליכען קאמפיין און מיט דעם אויס־מיידען איבעריגע אויסגאבען וואָס קומען סוף כל סוף פון די זעלבע קעשענעס, פון די טויזענדער דעטראָיטער יחידים, וואָס שטעלען צוזאמען דעם כלל, — פון די טויזענדער רינגען אין דער קייט וואָס רופט זיך די אידישע וועלפעיר פע־דעראציע.

עס דארף אויך דאָ קלאָהר געמאכט ווערען אז מיט דער גרינדונג פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, איז אָבער די „יוניייטעד דזשואיש טשעריטיס" געבליבען עקזיסטירען, ווי די באזיצערין פונ'ם פארמעגען פון דער פעדעראציע.

דאָס איז די אזוי גערופענע „פראָפערטי האלדינג קאָמפאני", אָדער טראָסט־פאָנד פון די פארשיידענע ירושות, וואָס ווערען איבערגעלאָזען פאר פארשיי־דענע אידיש־פילאנטראָפישע צוועקען און פון די וואָס געפינען זיך אין איהר רשות נאָך פון יאָהרען פריער.

די יוניייטעד דזשואיש טשעריטיס, קומט־נאָך, אין דעם פרט, אלע בא־שלוסען פון דער פעדעראציע.

ביים פארענדיגען דאָס קאפיטעל איז נויטיג צו באטאָנען דעם פאקט אז: א) אלע אינסטיטוציעס אינ'ם דעטראָיטער אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען וואָס זענען געוואקסען, אויסגעשפרייט און פארגרעסערט זייער באזע, זענען דערצו דערמוטהיגט געווארען פון דער פעדעראציע־פיהרערשאפט; און ב) די פעדע־ראציע שטעהט פאר הארמאָנישער אייניגקייט, אָבער אן אייניגקייט פון פאר־שיידענע מיינונגען מיט פרייע אָביעקטיווע קריטיק פון יעדען איינעם; פארשיי־דענע מיינונגען וואָס ווערען ארויסגעבראכט דורך פרייוליכע דיסקוסיעס, אין דעם נייסט פון דעמאָקראָטיע, אזוי אז די אקטיוויטעט פון דער פעדעראציע און פון איהרע אנגעשלאָסענע אנענטורען, אינסטיטוציעס און אנשטאלטען, ווערט אויספארמירט דורך נעגענזייטיגער פארשטענדנים פון אלע פארטיינטערעסירטע, אינ'ם קיום פון אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען, לטובת דעם גאנצען אידישען כלל פון דעטראָיט.

די ״דזשואיש סאָשעל סוירווים ביורא״—

אן אינסטיטוציע פאַר דער רעאביליטירונג פון דער אידישער פאַמיליע

די עלטסטע אידישע קערפערשאפט פאר „וועלפעיר" און „רעליף" אונטער א נייעם מצדערנעם נאמען. — דער אורשפרונג און די געשיכטע פון דער ביורא פאר קאנסטרוקטיווער הילף צו נויטבאדערפטיגטע. — די נייע־געשאפענע „ריסעטעלמענט סוירווים".

א נאַנץ אלטע וואוילטעטיגע קערפערשאפט אונטער א נייעם, מעהר מאָדערנעם נאָמען — דאָס איז די „דזשואיש סאָשעל סוירווים ביורא".

לויט די רעקאָרדס פון דער „ביורא", איז זי אָרגאניזירט געוואָרען ערשט מיט קנאפּע פופצעהן יאָהר צוריק. באַקענט מען זיך אָבער מיט איהר געשיכטע, ווערט קלאָהר אז דאָס איז די ערשטע, — א ו י ב נ י ט פּ א ק ט י ש ד י ס א מ ע ע ר ש ט ע — צדקה קערפערשאפט וואָס איז געשאפען געוואָרען פון דעטראָיטער אידען מיט א סך יאָהרען פריער.

אמאָהל, אמאָהל, מיט איבער א האַלבען יאָהרהונדערט צוריק, וועו עס האָבען אנגעהויבען ארויסשפּראָצען די ערשטע צדקה חברות און פילאַנטראָפּיעס איז דעטראָיט, האָט מען פארשטאַנען אז פילאַנטראָפּיע דרוקט זיך אויס אין העלפען דער אָרעמער, נויטבאדערפטיגער אידישער פאמיליע מיט עטליכע דאלאר, מיט א בעסקעט שפּייז, א זעקעל קויהלען, א פלעשעל מעדיצין און דעסטגלייכען.

שפּעטער וועו די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" איז אָרגאניזירט געוואָרען אין 1899, האָט דער דאָזיגער סאָרט „צדקה" נאָך אלץ פארנומען דעם אויבענאָן אין דער אידישער וואוילטעטיגקייט, אָבער די ארבעט איז שוין מעהר אָדער וועניגער קלאסיפיצירט געוואָרען. עס זיינען געשאפען געוואָרען באזונדערע אבטיילונגען, אָדער דעפּארטמענטען, אין די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" מיט באשטימטע אויפגאבען פאר יעדען דעפּארטמענט דורכצופיהרען ווי: באזאָרגונג פון רעליף אָדער וועלפעיר; א טשילדרענס ביורא; א דעפּארטמענט פאר געזונד און מעדיצינישע אויפּפּאסונג; ערציהונג און פארווויילונג און אזוי ווייטער און ווייטער.

דער וויכטיגסטער פון די דעפּארטמענטען איז געווען דער „רעליף דעפּארטמענט", וואָס האָט זיך אָבגעגעבען מיט דער זעלבער אקטועלער און דירעקטער צדקה צו דער אידישער היים און פאמיליע. מיט דער צייט אָבער, האָט זיך דער באגריף איבער פילאַנטראָפּיע און וואוילטעטיגקייט, ראדיקאל געענדערט. עס איז געשאָפען געוואָרען שיעור־ניט א ווייסענשאפט איבער די מע־

טהאָדען פון הילף צו דער פאַראַרעמטער פאַמיליע אויף פארשיידענע, מעהר ווירקזאמע אופנים.

אַלעס האָט זיך סיסטעמאטיזירט. און מיט דער ניי־געשאפענער סיסטעם, האָבען זיך אויך אויסגעבריימטערט די פונקציעס פון „רעליעף דעפּארטמענט".

פון א קערפערשאפט וואָס דאַרף נעבען אביסעל נויטיגע שטיצע, אָדער איינפאך א נדבה צום קבצן וואָס קען זיך אַליין ניט העלפען, איז אויסגעוואקסען אן אָרגאניזאציע מיט פארשיידענע אבטיילונגען, מיט א קאָנסטרוקטיווע הילפס סיסטעם פאר'ן אָרעמען, געדריקטען אידען, ער זאָל זיך אַליין קענען העלפען. אין אנדערע ווערטער: מען איז געקומען צום שלום אז יעדע פאַלגע, יעדע צרה האָט אן אורזאך; דאַרף מען דאָרום אויסגעפינען די אורזאך פון דער צרה און זי, אויב נאָר מעגליך, אָבשאפען.

דערצו איז שוין נויטיג א פארצווייגטער אפּאראט, וואָס זאָל ארבייטען לויט א געוויסער אָרדנונג. און פאר אזא אפּאראט פאסט זיך זיכער ניט דער באשרענקטער נאָמען „רעליעף", ווייל זיין ארבעט נעהמט אָרום פארשיידענע אנדערע הילפס־פאַזען, אויסער די איינפאכע רעליעף, וואָס דריקט זיך אוים אין געבען אביסעל מאטעריעלע, באַלדיגע שטיצע און — פארטיג . . .

וועז די אידישע וועלפעיר פעדעראציע איז נענרינדעט געוואָרען אין 1926 אויסטהיילענדיג פון זיך די באשטימטע הילפס־אנגענטורען אין דער אלגעמיינער אידישער פילאנטראפּיע, האָט דער געוועזענער „רעליעף דעפּארטמענט" פון די „יוניייטעד דזשואיש טשעריטיס", באקומען דעם נייעם נאָמען, א נאָמען וואָס פאסט זיך מעהר־צו, צו דער אקטיוויטעט פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע און וואָס מאכט קלאָהר איהרע אויפגאבען. דאָס איז די „דזשואיש סאשעל סוירוויס ביוראָ" — א ביוראָ פאר אידיש־נעזעלשאפטליכער באדינונג, צו די יענינע וואָס מוזען אָנקומען צו געזעלשאפטליכער שטיצע, זיי זאָלען עס קריגען אויפ'ן בעסטען מעגליכסטען אופן אום, זיי זאָלען זיך קענען צוריק רעאביליטירען, ווערען צוריק זעלבסטשטענדיג און נוצליך פאר זיך מיט זייערע פאמיליען.

איצט איז שוין אלזאָ קלאָהר, אז די „דזשואיש סאשעל סוירוויס ביוראָ", כאָטש נעגרינדעט מיט קנאפּע אנדערהאלבען צעהנדליג יאָהר צוריק, איז פאקטיש די עלטסטע וואוילטעטיגקייט אינסטיטוציע אין דעטראָיט.

דערביי דאַרף באטאָנט ווערען דער פאקט, אז כאָטש איהר אורשפרונג ציהט זי פונם „אמאהל", פון יענער צייט וועז „רעליעף" און „פעמילי וועלפעיר", זייענן נעווען ניט קיין צו־שטאַרק סימפּאטישע סינאָנימען אין דעם אידישען ישוב פון דעטראָיט, האָט אָבער די צייט נעטהאָן דאָס איהרינע. און היינט צוטאָג איז די „דזשואיש סאשעל סוירוויס ביוראָ", א מין צענטראל־פונקט פאר

דער פארצווייגטער אידישער וואוילטעטיגקייט אין אלע איהרע פארשיידענע פאָרמען, מיט פולשטענדיגען צוטרויען צו דער ביורא פון אלע צווייגען און שאטירונגען אין דער אידישער געזעלשאפטליכקייט פון שטאָדט.

וויל מען אין קורצען רעזומירען די ארבייט פון דער „סוירווים ביורא" קען מען עס טהאָן אין עטליכע קורצע זאצען, נעמליך: די „דזשואיש סאָשיעל סוירווים ביורא", אנדערש ווי דער אמאָהליגער „פעמילי וועלפעיר דעפארטמענט" — וואָס האָט זיך אָבגענעבען מיט שטיצע אינם הארטען מאטעריעלען זין פון וואָרט און ניט מעהר, — ש ט ר ע ב ט א ו ן ש ט ר ע נ ג ט ז י ך א ן צ ו ג ע ב ע ן י ע ד ע ס א ָ ר ט ה י ל ף א ר ו י ס צ ו ק ר י כ ע ן פ ו ן א ש ו ו ע ר ע ר , פ א ר פ ל א ָ נ ט ע ר ט ע ר ל א ָ נ ג ע , צ ו ל ע ז ע ן ד י פ ר א ָ ב ל ע מ ע ן פ ו ן א ל ע , ו ו א ָ ס ו ו ע נ ד ע ן ז י ך צ ו ד ע ר ב י ו ר א נ א ָ ך ה י ל ף , א ו י ף א ר א צ י א ָ נ א ל ע ן א ו פ ן .

און אז ביי א מאָדערנער אינסטיטוציע פון דעם סאָרט, פארנעהמט די מאטעריעל שטיצע דוקא ניט דעם אויבענאָן, באווייזט דער פאקט, וואָס דורכשניטליך ווערען מאטעריעל, מיט גלד, געשטיצט ניט מעהר ווי צווישען אכצעהן און צוואנציג פּראָצענט פון די וואָס וועגדען זיך אין דער ביורא נאָך הילף.

דאָס קומט, פארשטעהט זיך, ניט פון דעם וואָס אין דער ביורא איז מען הלילה אזוי ענג־הארציג . . . דער פאקט איז אז „סאָשיעל סוירווים" אין דער פאָרמע פון מאטעריעל שטיצע איז היינט צו טאָג א טהייל פון דער רעגירונג'ס אויפגאבען, פאר דער אלגעמיינער באפעלקערונג, אידישער און ניט אידישער צוגלייך.

עם ווערט אָבגעשאצט אז פאר די לעצטע עטליכע יאָהר זיינען דורכשניטליך פארהאן צו יעדער צייט ארום טויזענד אידישע פאמיליעס אין דעטראָיט וואָס קריגען רעגירונגס הילף, — דורכ'ן וועלפעיר דעפארטמענט, סאָשיעל סעקיוריטי, וו. פּ. א. און אנדערע רעגירונגס פארפליכטונגען.

אָבער ניט מעהר ווי צווישען זיבעציג און אכציג אידישע פאמיליעס, קריגען גלד שטיצע פון דער „סאָשיעל סוירווים ביורא", צו יעדער געגעבענער צייט, פאר די לעצטע עטליכע יאָהר.

די דאָזיגע גלד שטיצע ווערט געגעבען אין פאלען וואו די נויטבאדערפטיגע זענען ניט באַרעכטיגט צו שטיצע פון די רעגירונג דעפארטמענטען — נאָציאָנאל אדער לאָקאל—צוליב איין אורזאך אדער א צווייטער; אין פאלען וואו

יענע רעגירונגס שטיצע איז ניט גענוג; און אין אזעלכע פאלען, וואו די ביורא איז פאראינטערעסירט, אז די באטרעפענדע פאמיליע זאל זיך איבערהויפט ניט וועגדען נאך קיין רעגירונגס שטיצע, ווייל איהר עקאנאמיש־געדריקטע לאגע איז א צייטווייליגע, וואס קען מיט אנדערע מיטלען בעסער באזארגט ווערען.

און אין דעם פרט איז אינטערעסאנט צו וויסען, אז די ביורא העלפט אין נויטיגע פאלע מיט הלואות פו דער „היברו פריה לאן אסאסיאיישאן" פאר וועלכע די ביורא גאראנטירט. און וועז נויטיג, באצאהלט זי אויך פאר די לאנס.

אויף אזוי פיעל איז, ווי מיר זעהן, אפילו איהר דירעקטע „טשעריטי", אויך פון א קאנסטרוקטיוון כאראקטער.

שטעהענדיג פאר דער אויפנאבע פון געבען יעדע סארט הילף אויף יעדען מענליכען אופן — און אונטער פארשיידענע אומשטענדען — צו די וואס וועגדען זיך מיט זייערע פראבלעמען און מיט זייערע טראגעדיעס צו דער „סאשעל סוירוויס ביורא", איז איהר ארבייט, זעלבסטפארשטענדליך, א פארצווייגטע, אזא וואס מוז געטהאן ווערען דורך פארשיידענע אבטיילונגען אדער דעפארטמענטען, אום צו דערגרייכען די געווינשטע רעזולטאטען.

לאמיר א שטייגער נעהמען איין פראבלעם, די טראגעדיע פון דער פאמיליע, מיט וועלכער עס גיט זיך אף א ספעציעלער דעפארטמענט.

פארהאן הונדערט און איין אורזאכען וואס צוטרייסלען אידישע פאמיליענלעבענס; אלערלי אומשטענדען זיינען גורם אז אידישע היימען זאלען צוברעכען ווערען און די עלטערען, אזוי גוט ווי די קינדער, זאלען מוזען אנקומען נאך הילף אין איין פארמע אדער א צווייטער.

שטעלען מיר זיך פאר אז א פאמיליע איז הילפלאז געווארען און זי מוז אנקומען נאך שטיצע. וואס־זשע איז די אורזאך דערפון?

פארהאן גאנצע פעק מיט אורזאכען וואס דארפען אויסגעפארשט ווערען. נעבוג בלויז צו דערמאהנען עטליכע פון זיי ווי א שטייגער ארבייטסלאזיגקייט; קראנקהייט; פאמיליען־קריגערייען; א פוילער מאן וואס וויל פשוט ניט ארבייטען; א מאן וואס איז אנטלאפען און איבערגעלאזען זיין ווייב און קינדער אויף הפקר; א מאהל א פאל פון גייסטיגער אונארמאליטעט, פשוט נערעדט, משוגעת ביי אימיצען פון דער פאמיליע, וואס צוטרייסלט די היים; א סך מאהל שלעכטע קינדער וואס רואינירען די עלטערען; און נאך און נאך אנדערע אומשטענדען וואס קומען פון פארנאכלעסיגטער דערציהונג, ניט צוגעפאסטקייט

צווישען עלטערען און קינדער און ברודער און שוועסטער, וועלכע פאראורזאכען צרות, ארעמקייט און הילפלאזיגקייט אין א אידישער היים.

יעדע אורזאך מוז אויף אן אנדער אופן אויסגעפארשט ווערען. צו יעדער פראבלעם מוז מען צוטרעטען מיט אנדערע מיטלען, מיט אן אנדער סיסטעם און הויפטזעכליך מיט א סך געדולד.

און ווען די אורזאך ווערט שוין פעסטגעשטעלט, וועגדעט מען דאן אן די בעסטע מיטלען, אין דעם באטרעפענדען פאל, צוריקצובריינגען די פאמיליע צו נארמאליטעט.

דאס איז די ארבעט פון „פעמיליע וועלפעיר דעפארטמענט", וועלכער גיט זיך אויך אפ מיט דער פראבלעם פון ראטעווען אידישע באיעס און מיידלאך וואס געהן ארומ פון גלייכען וועג.

הלואי וואלט עס אזוי ניט געווען, ווי עס איז יא פארהאן א היבשער פראצענט אידישע אינגלאך און מיידלאך וואס ווערען צעלאזען און פארנעהמען זיך אויף שלעכטע וועגען.

אמאל ווען די עלטערען האבען מוט, שעמען זיך ניט, קומען זיי אליין אין דער „סאשעל סוירוויס ביורא" זיך אויסרעדען דאס הארץ: אן אנדערש מאל קומען שכנים און גיבען איבער די „קעיס"; ס'רוב קומט אזא אינפארמאציע פון סקוהל און מעהרערע מאל ווערט די זאך ליידער פארנאכלעסיגט ביז, לאמיר זאגען, דער באטרעפענדער אינגל פאלט שוין אריין צו דער פאליציי און מען ברענגט איהם אין קאורט.

וואס עס זאל אבער ניט פאסירען, ווען אזא „קעיס" קומט אן אין דער ביורא, ווערען גלייך אנגענומען די נויטיגע מיטלען. די גאנצע זאך ווערט אונטערזוכט און אלץ ווערט געטהאן א אידיש קינד צו ראטעווען.

די מעטהאדע וואס ווערט דא אנגעווענדעט איז א מאדערנע: מען רעדט מיט איהם, מען געפינט אוים וואו עס ליגט די צרה פון זיין אונפארמאליטעט. ער ווערט אונטערזוכט פון א פסיכאלאג, און ווען נויטיג, אויך פון א דאקטאר־פסיכיאטער פעסטצושטעלען די דיאגנאזע אום צו ווייסען וואס עס דארף אמ־בעסטען, אין באשטימטען פאל, געטהאן ווערען.

דאס זעלבע ווערט געטהאן מיט אידישע מיידלאך וואס פארקירעווען זיך אויף שלעכטע ווענען. אבער אזוי ווי די פסיכאלאגיע פון דער מיידל איז גרונט פארשיידען פון דער פסיכאלאגיע פונ'ם אינגל, אזוי מוז מען אויך אנווענדען פארשיידענע מיטלען, צוגעפאסט צום באשטימטען פאל אום די רעטוננס־ארבעט זאל זיין ווירקזאם און ערפאלגרייך.

די „זשואיש סאשעל סוירוויס ביורא"

לוידער פאסירען אויך פאלען וועז די זאך איז שוין אוועק צו־ווייט, וועז צוליב נאכלעסיגקייט אדער בושה מצד די עלטערען איז דאס קינד שוין צו ווייט פארקראכען אין שלעכטע דרכים אוז דאס געזעץ איז שטרענג מיט אזעלכע פארברעכער.

אבער וועז ס'איז נאר פארהאן די מינדסטע מעגליכקייט, זיי צו רעפאר־מירען דורך „פראבויישאן", ווערען אזעלכע באיעם אוז מיידלאך איבערגעגעבען אונטער דער השגחה פוז דער ביורא, אוז גאנץ אפט מיט גוטע רעזולטאטען.

אט די־א גאנץ פארשיידענארטיגע טהעטיגקייט פוז דער ביורא, צו וועל־כער עס נויטיגט זיך ערפאהרונג, טאקט אוז געדולד, איז קאנצענטרירט אין דעם „פעמיליע וועלפעיר דעפארטמענט".

א צווייטער וויכטיגער דעפארטמענט איז דער קינדער באזארגונג אדער „טשיילד קעיר" דעפארטמענט.

פארהאן צעהנדליגער פאלען וועז דער שלום־בית ווערט צושטערט צוליב קינדער. אוז דא ווירקען אויך מעהר ווי איין אורזאך. — א שטייגער די ניט־צוגעפאסטקייט צווישען קינדער אוז טאטע־מאמע; אבגערויסענקייט אוז צושיי־דונג צווישען מאז אוז ווייב; אונארמאליטעט אוז בכלל צובראכענע היימען וואס שטעלען אווועק דאס פראבלעם פוז באזארגען יענע קינדער, וואס קענען עס נאך פאר זיך אליין ניט טהאז.

די ציפערען צייגען אז אין צווי פוז דריי פאלען, דאס הייסט אז צוויי דריטעל פוז אלע קינדער־באזארגונג קעיסעס ווערען דוקא ערלעדיגט זעהר צו־פריידענשטעלענד. מען געפינט נעמליך אויס די אורזאכען פוז דעם צובראכע־נעם שלום־בית אוז דאס פראבלעם ווערט גלעזעט אויף א קאנסטרוקטיוון אופז. די היים ווערט נאנץ נעמאכט אוז דאס קינד בלייבט מיט די עלטערען וואס איז אין די מעהרסטע אזעלכע פאלען, דער געזונדסטער אויסוועג פוז דער לאגע.

דאס אבער וואו דאס איז ניט מעגליך אוז דאס קינד מוז האבען אן אנ־דער היים, ווערען אלע פאקטען פוז דער אויספארשונג פארגעלעגט פאר א ספע־ציעלער קאמיטע אין באשטאנד פוז פארטרעטער פו דער „סאשעל סוירוויס ביורא", פוז דער „טשיילד פלייסמענט ביורא", פוז דער „אידישער קינדער היים" אוז פוז דער וועלפעיר פעדעראציע.

די דאזיגע קינדער באזארגונג (טשיילד קעיר) קאמיטע באשליסט וואוהין דאס קינד אריינצוגעבען: צו א פריוואטער פאמיליע אדער אין דער קינדער היים.

פארשטעהט זיך אז די סאשעל סוירוויס ביורא פאלגט נאך דעם פראגרעס

פון די באטרעפענדע קינדער און דאָס איז אויך א זעהר פאראנטוואָרטליכע אויפנאבע.

א ספּעציעלען אָרט אין „קינדער באזאָרגונג" דעפּארטמענט פארנעהמט די אננעווהטאגטע פראגע פון דער אונפּארהיראטער מוטער מיט איהר קינד.

פּראָפּאָרציאָנעל איז די צאָהל אונפּארהיראטע מוטערס ביי דער אידישער באפעלקערונג קלענער לגבי דער אלגעמיינער באפעלקערונג. אָבער דאָס פארלייכטערט ניט דאָס פּראָבלעם וואָס באציהט זיך אויף אידישע מיידלאך, אמאל נארישע און אמאהל גאנץ באוואוסטזיניגע, וועלכע געפינען זיך אין א מאָדנער לאגע.

איינע איז אליין נערען צו האָדעווען דאָס קינד אויב מען זאָל נאָר פאר איהר שאפען די נויטיגע אטמאָספערע און אומגעבונג; א צווייטע קען ניט אויסשטעהן די חרפה און אוים פארצווייפלונג איז זי גרייט, ניט נאָר זעלבסט־מאָרד, נאָר אפילו א מאָרד צו באגעהן; א דריטע זוכט איהר געזעצליך רעכט פון דער אונגעזעצליכער ליבע און איז גרייט צו ברעננען דעם פּאָטער אין נעריכט; א פערטע וואָלט די גאנצע ערפאָהרונג פארשווינגען וועו איהר געלינגט נאָר דאָס קינד אוועקצוגעבען צום האָדעווען צו א פאמיליע און אזוי ווייטער און ווייטער.

דאָס איז א דעליקאטע פּראָבלעם וואָס מוז געלעזט ווערען אויף א זעהר פאָרזיכטיגען אופן. און דאָ טרעט אריין די ביורא, און טהוט, דורך דעם „קינדער באזאָרגונג" דעפּארטמענט, אלץ וואָס מען דארף און וואָס ס'איז נויטיג אונטער די געשאפענע אומשטענדען, צו ראטעווען דער מאמען און איהר אומשולדיג בייבעלע.

קיין סטאטיסטיקס וועגען אונפּארהיראטע מאמעס זיינען דאָ ניט נויטיג. אָבער ליידער פאסירט עס גאנץ אפט און די ביורא דערוויסט זיך שוין פון זיי. ווייל אלע קעיסעס פון דער אידישער מיידעל־מוטער וואָס קומט ענטבונדען ווערען אין די ספּעציעלע האָספּיטאלס און אנשטאלטען פאר דעם דאָזיגען צוועק, ווערען גלייך איבערגעגעבען צו דער סאָשעל סוירווים ביורא.

עם פאסירען אויך פאלען וועו דער אונפּארהיראטער מוטער געלינגט פריוואט, אויף א נעהיימען אופן, דורכצוגעהן די גאנצע אונאנגענעהמע פּראָצעדורע. אָבער סוף־כל־סוף דערנעהט די זאך ביז דער ביורא. דאָס מיינט אלזא אז וועו ניט די דאָזיגע אינסטיטוציע וואָלטען פילע אידישע מיידלאך צו־גרונד גענאנגען דורך זייער נארישקייט אדער נעוואנטקייט . . .

נאך א וויכטיגער דעפארטמענט איז דער וואס גיט זיך אפ מיט די אזוי גערופענע „אוט־אוו־טאון" (אויסען־שטאדטישע) קעיסעס.

דער דורכשניטליכער מענש וויים נאר ניט וויפיל טראגעדיעס עס שפילען זיך אפ צוליב דעם וואס דער מאן, אדער די פרוי אנטלויפען פון דעם היים.

איינער לויפט פון דעטראיט אין אן אנדער שטאדט, א צווייטער לויפט קיין דעטראיט און מען דארף זיי אויפזוכען אום צו דערגעהן די אמת'ע אור־זאכען פון דער טראגעדיע.

אמאל איז דאס אבזוכען א מאן, אדער א פרוי, אפשר די איינציגע לעזונג פון א פאמיליען טראגעדיע.

מען מוז הערען וואס דער אדער יענער צד האט צו זאגען; א מאהל איז עס בלויז א מיספארשטענדנים, וואס קען באזייטיגט ווערען און אמאהל זיינען די אורזאכען פיל טיפערע, צו וועלכע עס נויטיגט זיך א סך טאקט, געדולד און אנגעשטרענגטע ארבייט, וואס געהט אויך ארויין אין סכום טהעטיגקייט פון דער סאשעל סוירוויס ביורא.

* * *

ווי אזוי ווערט בכלל איינגעטהיילט די ארבייט פון דער ביורא? ווי אזוי וויים מען צו קלאסיפיצירען די אלע סארטען וועגדונגען טאג־טעגליך אין דער אינסטיטוציע?

דא פארנעהמט דעם אויבענאן א ספעציעלער „אויפנאמס דעפארטמענט", וואו דער אפליקאנט ווערט אויסגעפרעגט ביי זיין ערשטער מעלדונג אין אפיס.

פון די פראגען צום אפליקאנט ווערט קלאהר: 1) צו געהער זיין קעיס צו דער סאשעל סוירוויס ביורא; 2) צו זי געהער צו אן אנדער הילפס אגענטור; 3) אפשר קען זי מעגליך אויפ'ן שטעל געלעזט ווערען דורך דער אנווענדונג פון באלדיגע פראקטישע מיטלען; און 4) צו איז דאס אפשר אן ענין וואס האט אינגאנצען ניט צו טהאן מיט די אויפגאבען פון דער אינסטיטוציע?

די סאשעל סוירוויס ביורא איז זעהר א פאפולערע אינסטיטוציע און צו איהר קומט מען מיט כל־ערליי ענינים. דארף מען אלזא אין פראויס פעסט־שטעלען וועגען וואס עס האנדעלט זיך. און דאס טהוט דער ספעציעלער אויפ־נאמס־דעפארטמענט, דורך ערפאהרענע טוער אויף דעם דאזיגען געביט.

דורכשניטלעך קומען אין פארלויף פון יאהר אריין צווישען פיר און פיר־און־אהלב טויזענד וועגדונגען אין דער ביורא.

פאר'ן פארגאנגענעם יאהר איז די געגויע צאהל געווען 4,210. פון זיי, האט די אינסטיטוציע דורך איהרע אייגענע אבטיילונגען אטענדעט צו 2,985 קעיסעס; נאך 1,151 זיינען נאך דער ערשטער אויספארשונג איבערגעשיקט געווארען צו אנדערע הילפס אגענטורען; און 74 וועגדונגען זיינען צוריקגעווויזען געווארען אויפן גרונד וואס זיי געהן ניט אריין אין סכום הילפס־טהעטיגקייט פון דער סאשעל סוירווים ביורא.

דאס אגב דארף אונטערשטרעכען ווערען. עס באווייזט דעם גרויסען פארנעהם פון דער אינסטיטוציע אז מיט אזוי פיל פארשיידענע לעבענס־פראגען וועגדעט מען זיך צו איהר.

א גאנץ אייגענארטיגער דעפארטמענט ביי דער ביורא, איז דער „מענטאל האידזשין קליניק", א קליניק פאר גייסטיגער היגיענע וואו אין די נויטיגע פאלען, ווערען מענער און פרויען, אינגלאך און מיידלאך — און אוך די גאנץ יונגע קינדערלאך — אונטערזוכט פון א פסיכאלאג, א מיטגליד פון סטעף און אין ספעציעלע פאלען אויך פון א דאקטאר פסיכיאטאר. דער דאזיגער קליניק שטעהט אויך צום דינסט אנדערע, ניט־אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען פון שטאדט.

אויסער אט די פארשיידענארטיגע דירעקטע ארבייט פון דער סאשעל סוירווים ביורא, טהוט דער סטעף ספעציעלע ארבייט פאר א צאהל אנדערע אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען.

דורך דער ביורא ווערען געמאכט אלע אויספארשונגען פאר'ן מושב זקנים, פאר'ן הכנסת אורחים, פאר דער קינדער־הויים און פאר'ן קאונסיל קעמפ. און די ביורא קאפערירט אויך מיט „קאונסיל אוו דזשואיש ווימען" אין דער ספעציעלער הילף פאר דערוואקסענע עלענדע מיידלאך, וואס נויטיגען זיך אין פריינדשאפט־פארבינדונגען, אין א טרייסט־וואארט, אין א געזעלשאפטליכער היים־אטמאספערע, דאס פאר זיי צו קריגען.

די „סאשעל סוירווים ביורא" האט אויך געשאפען א „קאפעראטיוון קאונסיל" פאר די קליינע פארשיידענארטיגע צדקה־סאסייעטים — דרייצעהן פון זיי — וועמענס ארבייט ווערט קאארדינירט אויף אזא אופן אז זי זאל ניט דופליצירט ווערען. מען דארף אויך ניט פארגעסען די ארבייט פון דער ביורא פארן „מעות חיטים", פאר יענער גרופע פון עטליכע שטאדטישע תושבים וואס באטראכטען די מעות חיטים ארבייט פאר זייערע א טראדיציע.

די ביוראָ באשטייערט זיך יעהרליך מיט טויזענד דאלאר, און טהוט די פראקטישע ארבייט פאר דער „מעות חיטים" קאמיטע.

די היים פון דער „סאשעל סוירוויס ביוראָ" איז אין קאמיוניטי פאנד בילדינג אויף וועסט וואַרען עוועניו, וואו יעדער אייגער פון די פופצעהן צימערען, איינגעשלאסען דעם קליניק פאר „גייסטיגער היגיענע", איז פארנומען פונם סטעף פון 24 מענשען, מעהרסטענס ערפאהרענע „סאשעל וואָירקערס", אנגעפיהרט פון הערן סילווער וועלכער שטעהט שוין אין דער שפיץ זייט 1933, אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דער אינסטיטוציע. אגב דינט די אינסטיטוציע אויך דעם מישיגען אוניווערזיטעט פון ען־ארבאָר און דעם דעטראָיטער שטאָדטישען (וועין) אוניווערזיטעט, אלס קליניק פון פראקטישער ערפארונג פאר יענע סטודענטען וואָס נעהמען אויף ספעציעלע קורסען אין „סאשעל סוירוויס".

דער בודזשעט פון דער סוירוויס ביוראָ איז צווישען 62 און 65 טויזענד דאלאר א יאָהר, וואָס ווערט געדעקט פון „קאמיוניטי פאנד" און פון דער וועלפעיר פעדעראציע דורך דעם יאָהרליכען פאראייניגטען אידישען קאמפיין.

פאר'ן פארגאנגענעם יאָהר האָבען די אויסגאבען פון דער אינסטיטוציע באטראָפען קנאפע 63 טויזענד דאלאר. דאַרויף האָט די פעדעראציע בייגעטראָגען צוועלף טויזענד דאלאר.

ווייל מען ארונטערציהען א סך הכל פון אלץ וואָס די „סאשעל סוירוויס ביוראָ" שטעלט מיט זיך פאָר, איז דאָס אמבעסטען אויסגעדריקט אין אייגער פון די דעפיניציעס פון רמב"ם וועגען זיטליכקייט און מענשליכע עטיק וואָס די אינסטיטוציע האָט אנגענומען אלס לאָזונג.

דעם רמב"ם'ס דעפיניציע וועגען וואוילטהעטיגקייט־ארבייט, פריי איבערזעצט, לייענט זיך אונגעפעהר אזוי:

— „א מתנה, אן הלואה, א שותפות, אבא־שעפטיגונג וואָס פיהרט צו אונאבהענגיג־קייט — דאָס איז די העכסטע מדרגה פון צדקה".

אין דעם דאָזיגען גייסט וועלט אנגעפיהרט די פארשיידענארטיגע הילפס־ארבייט פון דער סאשעל סוירוויס ביוראָ, קאנסטרוקטיוו צו דינען אלעמען וואָס זיינען אנגעוויזען אויף איהר הילף, זיך צו רעאביליטירען, זיך צו שטעלען אויף די פיס, זיך נוצליך צו מאכען פאר זיך אליין, פאר זייערע פאמיליען און פאר דער גענזלשאפט.

די „ריסעטלמענט סוירווים", ביי דער סאָשעל סוירווים ביורא

דאָס ווארט „ריסעטלמענט" איז פאָפולער געווארן די לעצטע עטליכע יאָהר, זייט די טראַגישע געשעהנישען אין אייראָפּע האָבען געבראכט פליכט־לינגע אין די פאראייניגטע שטאאטען וואָס מוזען געהאָלפען ווערען דאָ, אויפ־סניי זיך צוצופאַסען צו די נייע אומשטענדען און דאָ אַנפאנגען אויפסניי פאר־פלאַנצען זייער עקאָנאָמישע און סאָציאַלע עקזיסטענץ.

אין דעם פּרט איז דעטראָיט ניט קיין אויסנאַם. אויך דאָ האָט מען די דאָזיגע געזעלשאפטליכע ארבייט געמוזט אַוועקשטעלען אויף א געזונטען יסוד מיט א סיסטעם און אָרדנונג, וואָס זאָל ברענגען דעם מאקסימום רעזולטאטען.

די געשיכטע פון דעטראָיטער „ריסעטלמענט סוירווים" פאַנגט זיך אָן מיט פיר יאָהר צוריק.

אין 1936 ווען עס האָבען אנגעהויבען קומען אידישע פליכטלינגע פון דייטשלאַנד קיין דעטראָיט איז דער ענין „ריסעטלמענט" נאָך ניט געווען קיין פראַבלעם. די אַלע געקומענע האָבען דאָ געהאט קרובים און פריינד וואָס האָ־בען זיי געהאָלפען איינאָרדנען זיך

מיט א יאָהר שפעטער, אין 1937, האָט די וועלפעיר פערעראַציע שוין גע־מוזט גרינדען א קאָמיטעט וואָס זאָל העלפען די פליכטלינגע, אויף פארשיידע־נערליי אופנים זיך דאָ צוצופאַסען. און אין 1938, ווען די פּראָבלעם „ריסעטל־מענט" איז שוין שארף אַוועקגעשטעלט געווארן, איז געגרינדעט געווארן די „ריסעטלמענט סוירווים", א קערפערשאפט וואָס גיט זיך אָפּ, מיט דער פאר־שיידענער, אל־אומפאַסענדער הילפס־ארבייט פאר די פליכטלינגע, מיט א בא־זונדערער פארואַלטונג און א בודזשעט — וואָס ווערט אינגאַנצען „געדעקט" פון דער פעדעראַציע דורך דעם יעהרליכען פאראייניגטען אידישען קאמפיין — און מיט א באזונדערען סטאף אונטער דער אויפזיכט און דירעקציע פון דער „דזשואיש סאָשעל סוירווים ביורא".

די „ריסעטלמענט סוירווים" האָט מעהר ווי איין אויפגאַבע.

זי שטעהט צום דינסט מיט באזאָרגונג פון פארשיידענע נויטווענדיגקייטען סאי פאר די פליכטלינג־פאמיליעס, סאי פאר די יחידים, סאי פאר די קינדער־לאָך וואָס זיינען אין פּראָוויס אווקגעשיקט געווארן קיין אמעריקא, וועו זיי־ערע עלטערען האָבען נאָך געהאט א געלעגענהייט עס צו טהאָן.

דורך א ספּעציעלען „פּעמילי דעפּארטמענט" און א ספּעציעלען „טשילדרענס דעפּארטמענט", ווערט געשאפען ארבייט, שטעלעם און באשעפטיגונג פאר פליכטלינגע, מיט דער מיטהילף פון דער „וואקיישאן סוירוויס" ביים אידישען צענטער; די קינדערלאך ווערען באזאָרגט דורך דער „טשיילד פּלעיסמענט ביורא" מיט אלעם נויטיגען; פארשיידענע לענאלע הילף ווערט געגעבען צו די פליכטלינגע וואָס נויטיגען זיך אן דעם; די פליכטלינגע ווערען געהאלפען אינ'ם פּרט פון געזעלשאפטליכער און גייסטיגער צופּאסונג צו דער נייער סביבה, צו די נייע באדינגונגען; און די הויפּט־זאך איז, די אויסשפּרייטונג פון דער „רי־סעטלמענט" פּראָגראם אויפ'ן גאנצען מישיגען סטייט, וואו דאָס לאָזט זיך נאָר.

די „ריסעטלמענט סוירוויס" שטעהט אין פארבינדונג מיט ענליכע קאָ־מיטעס וואָס זיינען געגרינדעט געוואָרען אין פופצעהן שטעדט און שטעדטלאך פון מישיגען, וואו עס זיינען שוין געשאפען געוואָרען עקזיסטענץ־און־פרנסה מעגליכקייטען פאר פליכטלינגע, דאָרט זיך צו באזעצען.

די „ריסעטלמענט סוירוויס" האָט ביז איצט שוין באזעצט קנאפּע זיבע־ציג פליכטלינגע, אין די שטעדט און שטעדטלאך פון מישיגען. און דאָ אויפן אָרט, האָט די הילפס־קערפערשאפט פארן פארנאנגענעם יאָהר געגעבען פינאנ־ציעלע שטיצע צו 220 פליכטלינגע. און אונגעפעהר נאָך אזא צאָהל געהאָלפען אויף פארשיידענע אנדערע אופנים, קאָנסטרוקטיוו אייגצוּאָרדנען זייערע לע־בענס אין נייעם לאנד, אין דער נייער היים זייערער, אין דעטראָיט, און מישיגען סטייט — אין דאָס פרייע דעמאָקראָטישע אמעריקא.

האָט מען זינען די באדינגונגען אונטער וועלכע די פליכטלינגע קומען אהער, באגרייפט מען ערשט אז די ארבייט זיי צו באזאָרגען איז ניט נאָר א וויכטיג, נאָר אויך א דעליקאטע צו וועלכער עס פאָדערט זיך א באוונדערער צוגאנג. אויף אזוי פיל האָט שוין די ריסעטלמענט סוירוויס פארצייכענט בא־דייטענדע דערגרייכונגען.

דער בודזשעט פון „ריסעטלמענט סוירוויס" האָט פארן לעצטען יאָהר באטראָפען איבער פערציג און א האלב טויזענד דאלאר. און די נאנצע סומע איז בייגעטראָגען געוואָרען פון דער פעדעראציע דורכן פאראייניגטען אידישען קאמפיין, וואָס מיינט אז יעדער דעטראָיטער איד, יעדער אייגער פון די איבער צוואנציג טויזענד ביישטייערער צום פאראייניגטען אידישען קאמפיין פון 1940, האָט א חלק אין אָט דער רעאביליטירונג ארבייט פון דער קערפערשאפט, וואָס איז ארגאניזאציאנל און קאָנסטרוקטיוו פארקניפט און פארבונדען מיט דער דירעקציע פון דער „סאָשעל סוירוויס ביורא".

די ״היברו פריה-לאַן אסאסיאיישאן״—

דער דעטראָיט גמילות חסדים

נענרינדעט פון עטלעכע נעצעהלטע מענשען מיט 45 יאָהר צוריק. — די נע־
שיכטע און וואוקס פון דער אינסטיטוציע פאר קאנסטרוקטיוו הילף צום ארעמאן.

צוויישען די פארשיידענע וואוילטעטיגע אינסטיטוציעס אין דעטראָיט, פארנעהמט די היברו פריה לאַן אסאסיאיישאן (גמילות חסדים), א גאנץ אי־
נעגארטיגען פלאַץ.

עס זיינען פארהאן פארשיידענע סאָרטען פילאנטראָפישע טעטיגקייטען. און פונקט אזוי זיינען פארהאן פארשיידענע סאָרטען קבצנים וואָס מוזען אנ־
קומען צו פילאנטראָפיע. עס וועגדעט זיך אָבער ווי אזוי די „געבער" און די „נעמער" קוקען אויף דעם.

וועג דער אָרימאן און נויטבאדערפטיגער קען זיך שוין ניט העלפען און מוז אָנקומען נאָך שטיצע, טהוט ער עס מיט זעהר א שוועהר געמיטה; און מע מעג מען איהם ווי פיין באהאנדלען, לאָזט עס אויף איהם איבער א שוועהרען איינדרוק וואָס ווירקט צו ענטמוטהיגען און צו דערדריקען זיינע אמביציעס.

— „אָט צו וואָס איך בין געקומען"—טראכט געווים אין אזא מאָמענט דער אָרעמאן און לאָזט ארונטער דעם קאָפ אין גרוים פארצווייפלונג.

אנדערש איז אָבער די לאַגע פון די וואָס וועגדען זיך צו דער היברו פריה לאַן אסאסיאיישאן. אהין קומט מען מיט אן אויפגעהויבענעם קאָפ, מיט מוטה און האָפנונג אז: „באלד באלד, די צייט וועט בעסער ווערען און איך וועל ווידער שטעהן אויף די פים".

און אנדערש קען נאָר ניט פיהלען דער וואָס דארף אנקומען צום „גמילות חסדים", ווייל ער ווייס אז דא ניט מען ניט קיין שטיצע, נאָר מען העלפט איהם בייקומען א צייטווייליגע געדריקטע לאַגע דורך אן הלואה, פונקט ווי דאָס וואלט געטהאָן אן אנדער געשעפט־אינסטיטוציע פון דעם סאָרט. דער אונטערשייד איז נאָר וואָס דארט קימערט מען זיך וועגען איהם, און וועגען זיינע עקאָנאָמישע אומשטענדען גאנץ וועניג: ער מוז צאָהלען פאר יעדער באדינונג, פלוס דעם פראָצענט; און דא זענען די באדינגונגען צוגעפאסט צו זיינע מעגליכקייטען און יעדע פארם פון פראָצענט איז אינגאנצען אויס־
געשלאסען.

עם איז קיין צווייפעל ניט אז אָהן דער עקזיסטענץ פון דער „היברו פריה

לאָן אסאָסיאיישאָן" וואָלט די צאָהל פון די וואָס מוזען אָנקומען צו קצבה נע־ווען פיל גרעסער. און אין דעם באשטעהט דער גרויסער פארדינסט פון דער אינסטיטוציע וועלכע האָט שוין א לאַנגע געשיכטע הינטער זיך — א געשיכטע וואָס גיט אגב א באַגריף ווי אזוי צוזאַמען מיט'ן וואוקס פון דעטראָיטער אידי־שען ישוב, זענען אויך געוואקסען אלע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען וועלכע שטעלען מיט זיך פאָר, אין איין פאַרם אָדער א צווייטער, די אידישע פילאַנ־טראָפיע.

* * *

די געשיכטע פון דער „היברו פריה לאָן אסאָסיאיישאָן", פאַנגט זיך אָן מיט 45 יאָהר צוריק, ווען די אידישע באפעלקערונג איז געווען אן אונבאדיי־טענדע, צווישען פינף און זעקס טויזענד נפשות.

און ס'איז גראָדע אינטערעסאַנט אז שוין דאַן האָבען דעטראָיטער אידען, טריי צו דער אידישער טראַדיציע און אידישע געוואוינהייטען, ניט געקענט רוהען ביז זיי האָבען ביסלאכווייז, ביסלאכווייז געזומען דאָ, אויפן נייעם באָ־דען, פארוואַרצלען די חברות און געזעלשאפטען אָהן וועלכע קיין שטאָדט און שטעדטל אין דער אלטער היים, האָט זיך ניט געקענט באַגעהן.

און אזוי האָבען אין 1895 א גרופע אידען, פונקט א מנין, באשלאָסען צו גרינדען א „גמילות חסדים" סאָסייעטי, לויט די דעמאָלסטיגע נאַנץ שמאָלע בא־גריפען, וואָס איז אויסגעוואקסען צו דער איצטיגער אינסטיטוציע וועלכע קען זיכער פארגלייכען ווערען צו א באַנק, אין מיניאַטור, איידער צו א צדקה־חברה.

דעם 18טען דעצעמבער 1895, איז די „היברו פריה לאָן אסאָסיאיישאָן" געזעצלייך אינקאָרפאָרירט געוואָרען אלס אינסטיטוציע, נעגרינדעט פון צעהן בעלי בתים מיט'ן צוועק: „צו העלפען אין א נויטפאל סאי די מעמבערס און סאי די אנדערע וואָס נויטיגען זיך אין הילף אויף פארשיידענערליי אופנים".

דער באַגריף „אויף פארשיידענערליי אופנים", איז א נאַנץ צושוואומע־נער וואָס האָט באלד געמוזט אויסקריסטאַליזירט ווערען צו איין באשטימטער פארמע פון גיבען אן הלואה צום נויטבאדערפטיגען, אָהן שום פראַצענט אָדער אנדערע קאָסטען.

און דאָ דאַרף גלייך באמערקט ווערען אז איינער פון די הויפט יסודות פון „גמילות חסדים", איז דער פונקט אין דער קאָנסטיטוציע וואָס באטאָנט אז, ביים ארויסגעבען הלואות זאָל ניט געמאכט ווערען קיין אונטערשייד פון ראַסע, רעליגיע און נאַציאָנאַליטעט.

דאָס איז שוין א גאַנץ ברייטער, ראַציאָנאַלער פונקט, וואָס גיט א מענ־ליכקייט אויך דעם ניט־אידען דאָ זיך ארויסצוהעלפען אין א נויטפאל מיט אַן הלואה.

אמת, קיין צופיל אזעלכע זענען ניטאָ. אָבער דאָס וואָס דער דאָזיגער פונקט איז די גאַנצע צייט געבליבען אין דער קאָנסטיטוציע, דאָס דאַרף אונטערשטרי־כען ווערען.

עס איז זעלבסטפארשטענדליך אז ווען דער גמילות חסדים איז געגרינדעט געוואָרען איז די עקאָנאָמישע לאַגע פון דער אינסטיטוציע געווען אזא, אז פון גרויסע סומען האָט מען ניט געקענט רעדען.

דער אידישער ישוב איז געווען פאַראַרעמט. די פאַרדינסטען זענען געווען קליינע און די גרינדערס האָבען זיך געשטעלט אלס ציעל צו לייהען צו אָרעמע און נויטבאדערפטיגע מענשען פון פינף ביז צעהן — און מאקסימום ביז 25 דאלאר, ווען איז פאר יענער צייט שוין באטראכט געוואָרען פאר א שטיקעל קאפיטאל.

מר. דושייקאָב לעווין — דער „לעצטער מאָהיקאנער" פון די גרינדערס — קען מן הסתם דערצעהלען א סך אינטערעסאנטע זאכען, ווי מיט די עטליכע גע־צעהלטע דאלארס, האָט מען דאן ניט איין פּערלער געהאָלפען צו קויפען א פערד־און־וועגעלע און אביסעל סחורה; און ניט איין אָרעמע פאמיליע, האָט מען גע־ראטעוועט פון ארויסגעשטעלט צו ווערען אויפן גאס מיט די בעבעכעם פון דער דירה, ניט האָבענדיג צו באצאָהלען קיין דירה־געלד.

די גרינדער פון גמילות חסדים, מעהרסטענס אָרטאָדאָקסישע אידען, האָ־בען געוואָלט עפעס טהאָן; זיי האָט דער גייסט פון דער היימישער צדקה חברה געטריבען דערצו. און באשליסענדיג צו שאפען אזא חברה האָט יעדער איינער בייגעטראָגען עטלעכע דאאר און ס'איז געוואָרען א קליינער אומזאץ קאפיטאל פון וועניגער ווי הונדערט דאלאר.

עס האָבען אנגעהויבען אריינקומען פרישע מעמבערס, אָבער דעם קאפיטאל האָט עס אלץ גוואלדיג ניט געהויבען ביז מיט דרייצעהן יאָהר שפעטער, אין ווינטער פון 1908, האָט די אינסטיטוציע זיך געוועגדעט צום אלגעמיינעם עולם פאר הילף. עס איז אראנזשירט געוואָרען א באלל, ווען האָט רעאליזירט, אין נעטער הכנסה פאַרן גמילות חסדים, די „ק א ל א ס א ל ע " סומע פון 899 דאלאר מיט 62 סענט.

דאמאלסט האָט דער „גמילות חסדים" שוין געגומען אויסשפרייטען זיין טהעטיגקייט און אנגעהויבען ארויסגעבען אלץ מעהר און מעהר הלואות. פאר־

שטעהט זיך, אז עפּעס א באוואָרענישׂ האָט געמוזט זיין. א ניט, וואָלט דאָס ביסעל געלאָזט אויסגערונען און ס'וואָלט געווארן אויס גמילות חסדים. פון קיין מאָדערנע סיסטעם מיט גוטזאָגערס, האָט מען ניט געוואוסט. איבעריגענס, איז דאָס פארבונדען מיט עקסטרע ארבייט וואָס דארף ווידער קאָסטען געלאָזט. און לויט די באָגריפען פון די צדקה־חברות אין דער אַלטער היים, טאָר קיינער ניט פראָפיטירען פון וואוילטהעטיגער ארבייט. פלעגט מען דארום אויסלייהען די עטליכע דאָלאָר אויף א משכון: דער וואָס האָט זיך געוויטיגט אין הלואה, האָט געבראכט א חפץ, מעהרסטענס א שטיקעל ציהרונג און געקראָגען די עטליכע דאָלאָר, וואָס ער האָט צייט געהאט אויסצוצאָהלען אין משך פון א יאָהר.

קיין שום פראָצענט, אָדער א קליינעם קאָסט פאר די אויסגאבען פון דער אינסטיטוציע, דאָס האָט מען קיין מאָהל ניט געזומען און מ ע ן נ ע ה מ ט ע ס נ י ט ע ד ה י ו ם. כאָטש ביי מאנכע פיהרער איז צייטענווייז אזא טענדענץ יא געווען, איז זיי אָבער ניט געלונגען דאָס דורכצופיהרען אין לעבען.

אויף וויפיל די אינסטיטוציע איז, שוין מיט אַלע ערפאָלגען, פינאנציעל געוואָקסען, ווערט „כאראקטעריסטיש" באוויזען אין יעהרליכען באריכט מיט פינף יאָהר שפעטער. אין 1913, צייגען די ציפערען, האָט דער „גמילות חסדים" פארמאָגט א קאפיטאל פון 1330 דאָלאָר. און אזוי איז די „היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן" פאר א משך פון איבער צוויי צעהנדליג יאָהר אנגעפירט געווארן אויף א גאָר קליינעם מאסשטאָב, באפרידיגענדיג דאָס געפיהל פון וואוילטעטיג־קייט ביי יענער גרופּע אָרטאָדאָקסישע אידען וועלכע זענען געשטאָנען ביי דער פיהרערשאפט זייט דער גרינדונג, האָבען פרובירט אריינקריגען מעמבערס מיט גרעסערע ביישטייערונגען, אָבער אָהן ערפאָלג.

אין 1915־16 איז געקומען דאָס, וואָס מען קען אנרופען אן איבערברוך אין דער אינסטיטוציע. עטליכע רעפאָרמירטע אידען האָבען זיך גענומען פאר־אינטערעסירען אין גמילות חסדים. איינזעהענדיג די נויטיגקייט אין אזא קער־פערשאפט, איז אונטער זייער איניציאטיוו אננעפאנגען געווארן א קאמפיין צוויישען די פארמעגליכע אידען, זיי זאָלען ווערען מיטגלידער אויפן נאנצען לעבען. דאָס האָט יעדער איינער געקענט טהאָן, צו פאראייביגען זיין אנדענ־קען, איינצאָהלענדיג א סומע פון 250 דאָלאָר.

דער קאמפיין איז געווען אויף אזוי פיל אן ערפאָלג, אז אין 1917, איז דער „גמילות חסדים" פארגרעסערט געווארן מיט 67 נייע „חשוב'ע" מיטגלי־דער און די קאסע איז באריכערט געווארן מיט איבער אנדערהאָלבען צעהנ־דליג טויזענד דאָלאָר. דערצו האָט דער פארשטאָרבענער דוד וו. סיימאנס, דאָן שוין אן עהרען־פרעזידענט פון דער אינסטיטוציע, געגעבען צעהן פראָצענט אלס

הוספה צו דער גאנצער איינאמע און דער קאפיטאל האָט זיך א הויב געטהאָן צו ארום צוואנציג טויזענד דאלאר.

אונטער דער ווירקונג פון אָט די נייע עלעמענטען, האָט מען ביסלאכווייז אלץ מעהר און מעהר מאדערניזירט די סיסטעם. מען האָט אנגעהויבען געבען גרעסערע סומען, ביז צווייי הונדערט דאלאר, אין הלואות; מען האָט ענטמוטהיגט די משכנות און ווי וויייט דאָס האָט זיך נאָר געלאָזען האָט מען געווירקט אויפ'ן אפליקאנט פאר אן הלואה, ער זאָל בעסער קריגען צוויי גוט־זאָגערס.

דאָס האָט מען אגב, פון א פראקטישען שטאנדפונקט געמוזט טהאָן. ווייל וועו דער וואָס לייהט פיהלט אז מען האָט פאר איהם גוט געזאָגט, וועט ער פינקטליכער מאכען זיינע צאָהלונגען, כדי ניט צו פארליירען זיין גוטען נאָמען; וועראנד מיט א משכון, אייל מען זיך ניט איהם אויסצולייזען: „א דאגה א גרויסע, וואָס איז דאָ דאָס געאייגענעש? — זיי האָבען דאָך אלץ איינס א באווארענעש, וועל איך צאָהלען שפעטער“ . . .

אזוי איז שוין די געוואוינהייט צו טראכטען. אָבער דאָס שטערט אויסצושפרייטען די טהעטיגקייט, ווייל דאָס געלט בלייבט אין אייגצלגע הענד. און מיט א באשרענקטער קאסע און מיט א סך נאכפראגען אויף לאָאנס, נעהמט דאָס אוועק די מעגליכקייט פון א צווייטען און א דריטען צו קריגען אן הלואה, וואָרים ס'איז פשוט ניטאָ פון וואָנען צו נעהמען.

לייהער מוז געזאָגט ווערען אז די סיסטעם פון משכנות, איז נאָך ביז היינט צו טאָג ניט אינגאנצען אָבגעשאפט.

פארהאן אזעלכע וואָס זענען ניט לאנג אין שטאָדט, האָבען ניט קיין באקאנטשאפט און זיי קענען קיין „גוט־זאָגערס“ אָדער „אינדארסערס“ ניט קריגען. ברייננען זיי א משכון און זיי העלפען זיך מיט'ן ביסעל געלד, דורכצוקומען א שלעכט שטיקעל צייט, אָדער איינצוארדנען זיך מיט א שטיקעל פרנסה. זייער פראָפאָרציע איז אָבער אן אונבאדייטענדע.

פון יענער צייט אָן, איז שוין די טהעטיגקייט אוועק אויף אן ארגאניזירטען פלאַנמעסיגען אופן. יעדען יאָהר פלענט מען דורכפיהרען א קאמפיין פאר פרישע מיטגלידער. דער קאפיטאל איז געוואקסען. א באָארד אָוו דירעקטאָרען פלענט ביים יעהרליכען מיטינג אויסגעקליבען ווערען און אלע דריי חדשים האָט מען אָבגעהאלטען עפענטליכע מיטינגען ביי וועלכע מען האָט אלץ געזוכט מיטלען וויי אזוי די אינסטיטוציע נאָך מעהר צו פארגרעסערען.

איין צייט איז זאָגאר, א באוואוסטער צייטונגס־מאן, דזשייקאָב נייטען, געווען דער פרעזידענט און ער האָט זיך פארנומען אויף גאָר א גרויסען מאס־

שטאָב. מען האָט אנגעהויבען אפּעלירען פאר גרעסערע ביישטייערונגען אין דער פאָרמע פון „מעמאָריאַלס" נאָך פארשטאָרבענע, וואָס האָט אריינגעבראכט גרעסערע סומען, צווישען זיי, א סומע פון צוויי טויזענד דאלאר, וואָס דזשויקאָב ב. לאסקי, אייגער פון די גרינדער, האָט געגעבען אין אנדענקען פון זיין פרוי. דער קאָפיטאל האָט שוין באטראָפען עטליכע צעהנדליג טויזענד דאלאר. אָבער נאָך אלץ ניט גרויס גענוג נאָכצוקומען אלע נאכפראגען פאר הלואות וואָס זענען פראָפּאָרציאָנעל געוואקסען לגבי דעם וואוקס פון דעם אלגעמיינעם אידישען ישוב אין דעטראָיט.

די אינסטיטוציע וואָס האָט איהר ערשטע טהעטיגקייט אנגעפאנגען אין דער סטאָר 289 הייסטינגס סטריט, וואו זעליג קאפלאָי, איינער פון די גרינדער, האָט געגעבען א שטיקעל פריי פלאַץ, האָט זיך איצט נאָך אלץ געפינען אין איהר צווייטער דירה, אין א קליין צימערעל אין אמאָהליגען „האָנא שלאָסס" בילדינג, וואו ביים בעסטען ווילען, האָט די טהעטיגקייט געמוזט אננעפיהרט ווערען אויף א האלב־פרימיטיוון אופן, וויל די נאנצע אומגעבונג איז געווען וויט ניט קיין צוגעפאסטע.

אין 1923 האָט דער „גמילות חסדים" ענדליך באקומען א פּנים פון א מאָדערנער אינסטיטוציע. ס'איז דאן אויסגעבויט געוואָרען דער קוירבי צענטער, וואָס איז ווירקליך, לויט דער דאמאלסטיגער געאָגראָפישער לאגע פון שטאָדט, געווען א „אידישער צענטער". און דאָרט איז אייגנעאָרדענט געוואָרען אן אפּים מיט באשטימטע שטונדען, וואָס האָט שוין שיעור ניט אויסגעזהן ווי א באנק. דאָס זעלבע יאָהר דער „דעטראָיט קאמיוניטי" פאָנד, וועלכער סובסידירט די מעהרסטע פילאנטראָפישע אנענטורען פון שטאָדט — אונגעאכטעט פון ראסע, רעליגיע און נאציע — דאָס זעלבע יאָהר, האָט דער „דעטראָיט קאמיוניטי פאָנד", באקענענדיג זיך מיט דער ארבייט פון „גמילות חסדים" גוטגעהייסען א יעהרליכע סובסידיע פון צוויי טויזענד דאלאר, אויף צו דעקען די אדמיניסטראטיווע אויסגאבען פון דער „היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן". נעטהאָן איז עס געוואָרען דורך דער איניציאטיוע פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס". דאָס האָט פיל בייגעטראָגען צום וויטערען וואוקס פון דער אינסטיטוציע, ביז דער וועג איז פאר איהר געוואָרען אפּען צו ווערען דאָס וואָס זי איז היינט צו טאָג.

אָבער איידער די אינסטיטוציע איז געוואָרען דאָס וואָס זי איז איצט, איז דער גמילות חסדים דורכגענאנגען א שווערען, נאנץ אונגעווארטעטען קריזיס.

נעווען איז דאָס אין נאָוועמבער 1925, וועז גנבים האָבען איינגעבראָכען אין אפּים, אויפגעריסען די קאסע און זי אויסגעליידיגט פון ציהרונג אין ווערטה צווישען דרייצהן און פערצהן טויזענד דאלאר.

דאָס זענען נעווען משכנות, פאר וועלכע די אינסטיטוציע איז געווען פאר־אַנטוואָרטלעך. און כאָטש די קאסע איז געווען פארזיכערט, האָט אָבער די אינ שורענס קאָמפאניע, לויט א געוויסען פונקט אין דער פאליסי, זיך אויסגעדרעהט מיט בלויז 27 הונדערט דאלאר אלס שאדען־פארגיטיגונג.

יענע גנבה האָט אויפגערודערט די שטאָדט, אזוי אז דער קריזים האָט זיך שפּעטער אויסגעלאָזען צום גוטען. ביים נאכפאָלגענדען קאמפיין צו ערזעצען דעם שאָדען, האָבען א סך אידען און ניט־אידען, זיך אָבגערופען, מיט'ן רעזולטאט, דאָס עס האָט דער אינסטיטוציע נאָך מעהר פּאָפולער געמאכט און דער קאָפּיטאל איז באדייטענד פארגרעסערט געוואָרען.

וואָס די געלימענע פון דער גנבה אנבאלאנגט, האָבען די פיהרער פון גמילות חסדים, ארַאנזשירט מיט די אידישע דזשוליָרס פון שטאָדט, אז זיי זאָלען קענען קויפען די זעלבע ציהרונג פאר אזא פרייז אז זייערע פארלוסטען זאָלען זיי אינגאנצען פארגיטיגט ווערען. און אויף וויפיל ס'האָט זיך שפּעטער ארויסגעשטעלט, איז קיין איינער פון די וועמענס ציהרונג מען האָט צוגענומען, געבליבען אונצופרידען פון די דאָזיגע אראנדזשמענטס.

ענדליך איז אין 1926 געגרינדעט געוואָרען די אידישע וועלפּעיר פעדעראַציע וועלכע האָט זיך גלייך געווענדעט צו דער היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן, זי זאָל זיך אנשליסען אלס אויטאָנאָמער טהייל פון דער פאראייניגטער וואויל־טעטיגקייט קערפערשאפט. דער פארשלאג איז אנגענומען געוואָרען און פון דאָן אָן עקזיסטירט דער גמילות חסדים אלס אנערקענטע אינסטיטוציע, וועמענס אלע אויסגאָבען פאָרן אָפּיס און פאָרן סטעף ווערען געדעקט פון „קאמיוניטי פאָנד", אזוי ווי דאָס איז דער פאל מיט נאָך עטליכע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען פון דער פעדעראציע.

עס איז איבעריג צו זאָגען אז מיט'ן אנשליסען זיך אן דער פעדעראָציע זענען אָבגעשאפט געוואָרען די „אינדעפּענדענט" קאמפיינס פון גמילות חסדים.

די אינסטיטוציע ווערט איינגעשלאָסען אין בודזשעט פון די יהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפיינס זייט 1926, פון וועלכע זי האָט ביז איצט שוין אריינגעקראָגען איבער זעכציג טויזענד דאלאר, פאר'ן אומזאָץ־קאָפּיטאל וואָס באשטעהט איצט, אין לויפענדען יאָהר פון 1940, פון 86,330 דאלאר. אין דעם גהט אריין א סומע פון 8,450 דאלאר וואָס דער פארשטאָרבענער אברהם קאטיסקי האָט געלאָזען אין זיין צואה פאר דער אינסטיטוציע.

באוואוסט אלס דער „אברהם קאטיסקי פאָנד", ווערט אָט די סומע באנוצט אויף עקסטרע הלואות פון איבער 200 ביז 500 דאלאר.

אגב איז דער גמילות חסדים אין 1937 באַרייכערט געוואָרען מיט נאָך 5,000 דאָלאָר פון דער ירושה וואָס דער פארשטאָרבענער פילאנטראָפ דוד וו. סיימאָנס האָט געלאָזען. דער דאָזיגער פאָנד ווערט אויך באנוצט פאר ספעציעלע הלואות פון 200 ביז 400 דאָלאָר.

אין 1928 האָט די „פריה לאָן אסאָסיאיישאָן" זיך איבערגעצויגען אין א קאָמפּליט־אויסגעשטאָטעטן אָפיס אויף צוועלפטע און קלעירמאונט עוועניו. דאָס איז געווען, אזוי צו זאָגען, אין הארץ פון דאָס אידישע דעטראָיט. אָבער ברענטש־אָפיסעס זענען אנגעהאָלטען געוואָרען, נאָך פון עטליכע יאָהר פריער אין פארשיידענע געגענדען פאר דער באקוועמליכקייט פון די דאָרטיגע אידישע איינוואוינער וועלכע זענען אנגעוויזען אויפן גמילות חסדים. די ברענטש אָפיסעס זענען מיט דער צייט אויך אויפגעגעבען געוואָרען און די דאָזיגע העכסט מאָדערנע אידישע לייה־קאָסטע האָט זיך געפונען אויף צוועלפטע און קלעירמאונט ביז מיט דרייַ יאָהר צוריק, אין יולי 1937, וועלן די אינסטיטוציע האָט זיך איבערגעצויגען אין איהר איצטיגער היים, אין דער געוועזענער באנקגעביידע, אויף לינוואוד און בלעין עוועניו, וואו מען דאַרף נאָר אַרייַנקומען אויף עטליכע מינוט צו באמערקען אז: וואָס, וואָס, קיין „וואויליטעטיגקייט אינסטיטוציע" אין דעם שמאָלען צדקה באגריף, איז דאָס ניט. גיכער ווי אלץ פיהלט מען זיך דאָרט, ווי אין א מאָדערנער פינאנס־אינסטיטוציע, ווי אין א באנק. און דאָס גיט צו פיל חשיבות צום גמילות חסדים און נאָך מעהר צו די וואָס קומען נאָך הלואות, ווייל די פראָצעדורע מאכט דעם אפליקאנט פיהלען אז ער איז א שטאָלצער מענש און ניט קיין אָבגעקומענער קבצן.

אום צו האָבען א באגריף ווי נויטיג עס איז דער גמילות חסדים, וואָס ער טהוט און ווי אזוי ער איז געוואקסען, דארף מען זיך באקענען מיט פאָלגענדע ציפערען:

פאר די לעצטע צוויי יאָהר זענען ארויסגעגעבען געוואָרען 4,293 הלואות אויף א סומע פון 375 טויזענד מיט 850 דאָלאָר. דאָס מיינט אז דער אומזאץ קאפיטאל פון איבער 86 טויזענד דאָלאָר איז קנאפע פינף מאָהל אריינגעקומען און ארויסגעגאנגען אין פארלויף פון די צוויי יאָהר. פאר די לעצטע פופצעהן יאָהר איז די צאָהל הלואות פארגרעסערט געוואָרען אויף אונגעפעהר פערצעהן מאָהל.

די וואָס לייהען געלד שטעלען דורכשניטליך צוזאמען אזא צעטעל:

דעם אויבענאָן פארנעהמען קלייניע ביזנעסלייט, פעדלערס און סיילסלייט, וואָס געהן כמעט אלע אריין אין דער זעלבער קאטעגאָריע. דאָז קומען מענשען פון אלע שטאנדען, טריידס און פראָפעסיעס: פון שניידער און שוסטער ביז

סופרים: פון לאיערס, ביז אינשורענס אגענטען, דראגיסטען און מלמדים, קלוירקס און מעכאניקער, און אזוי ווייטער און ווייטער.

טהיילען מיר ווידער איין די הלואות לויט די צוועקען פאר וועלכע זיי זענען געגומען געווארען, באקומט זיך דורכשניטליך אזא פראצענט־איינטיילונג:

ארום 36 פראצענט פאר קליינע סטארקיפערס, סוחרים, פערלערס און דזשאנק פעדלערס; ארום 19 פראצענט אויף לעבענס מיטלען, רענט, קוילען און אזוי ווייטער; פופצעהן פראצענט פאר מעדיצינישע צוועקען, אויף צו באצאהלען פאר האספיטאל און דאקטאר בילס; אכט פראצענט צו פארריכטען טראקס, צו קויפען פערד און וועגענער און פאר לייסענס אין פארבינדונג מיט פעדלערייי; פינף פראצענט אויף צו פארריכטען היימען, צאהלען אינשורענס און בכלל צו דערראטעוועז דאס שטיקעל נחלה, וואס מען פארמאגט; ארום פינף פראצענט אויף צו באצאהלען אין קאלעדזש און אנדערע אויסגאבען פאר העכערע בילדונג פאר די קינדער; ארום צוויי פראצענט אויף צו באצאהלען אינשורענס פראמיומס; ארום דריי פראצענט, אויף חתונה צו מאכען קינדער; צוויי פראצענט פאר פארשיידענע ניט־קלאסיפיצירטע צוועקען און פינף פראצענט פון די הלואות ווערען געגומען פון מענשען פאר'ן אייניגען צוועק, די געלד אוועקצושיקען צו ארעמע קרובים אין אירופע.

דאס באווייזט אגב, אז פיל מענשען זענען גרייט צו בארגען און צו לייהען, אבי ארויסצוהעלפען זייערע אייגענע אויף יענער זייט ים.

וועז מען האט אין זינען אז הונדערטער „לאאן שארקס", געווייסענלאזע פראצענטניקעס לויערען אויף יעדען צייטווייליג געדריקטען מענשען, ארויינ־צוכאפען איהם אין זיינע נעגעל; וועז מען האט אין זינען אז אמאהל, האנדעלט זיך עס אין בלויז הונדערט אדער צוויי הונדערט דאלאר, זיך צו ראטעווען פון עקאנאמישען אונטערגאנג, אדער גאר פון באנקראט; אוז — אז די „פריה לאאן אסאסיאיישאן" שטעהט צום דינסט דעם געדריקטען מענשען אין קריטישען מאמענט, גיבענדיג איהם אלע מעגליכקייטען זיך צו רעאביליטירען — מוז מען צוגעבען אז דאס איז אזא אינסטיטוציע אהן וועלכער דאס אידישע דעטראיט קען זיך אבסאלוט ניט באגעהן.

דער נאָרטענד קליניק—

שיר-ניט אַ אידישער אָספּיטאל

די פארשיידענע עטאפּען פון מערישינישער הילף צום ארעמען עולם. — די נעשיכטע פון קליניק זייט זיין גרינדונג ביז פערציג יאָהר צוריק. — אַ וויכטיגע מעריצינישע אינסטיטוציע אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

אַ סך דעטראָיטער אידען זיינען זיהר עמפּפינדליך צום געדאַנק פון אַ אידישען האָספּיטאל. ספּעציעל איז דאָס דער פאַל אין די רייהען פון די אידישע מעדיצינער, וועלכע פיהלען שטאַרק די נויטוועניגקייט אין אַזאַ אינסטיטוציע.

וויסען מיר דאָך אז שוין פילע, פילע פארזוכען זיינען געמאכט געוואָרען צו בויען א אידישען האָספּיטאל אין דעטראָיט, אָבער אָן ערפאָלג. באַוועגונגען פאַר א האָספּיטאל זיינען אנגעפאנגען געוואָרען מעהר ווי איין מאָהל; און מעהר ווי איין מאָהל האָט זיך געדוכט אז אָט, אָט האלט שוין ביים פארווירקליכט ווערען דער דאָזיגער לאנג יאָהריגער חלום. אָבער פון די אנשטרענגונגען איז גאָר ניט געוואָרען.

די אידעע און די נויטוועניגקייט פון א אידישען האָספּיטאל, האָט די לעצטע עטליכע יאָהר געקראָגען א באדייטענדען שטויס פאָרווערטס. פאַרהאָן אפילו היינט צו־טאָג אן ארגאַניזאציע און א גאנץ אקטיווע דערצו, וואָס קאָנצענטרירט איהר גאנצע טעטיגקייט פאר, און ארום, דער באַוועגונג צו בויען א אידישען האָספּיטאל אין דער נאָהנטער צוקונפט. וואָס פון דעם אלעמען וועט ארויסקומען, וואָס די אויסזיכטען זיינען — וועגען דעם קען מען קיין באשטימטע שלוסען ביים איצטיגען מאָמענט ניט ציהען.

און דאָך וואגען מיר צו זאָגען אז אין דעם „נאָרטענד קליניק" איז טהייל־וויז שוין פארווירקליכט די אידעע פון א אידישען האָספּיטאל; דער „נאָרטענד קליניק", וואָלטען מיר געזאָגט, איז שיעור־ניט א אידישער האָספּיטאל — פאקטיש א האָספּיטאל, נאָר אָהן בעטען.

וועז מען וואָלט געקענט צום נאָרטענד קליניק צובויען א געביידע פאר א צאָהל בעטען; וועז עס וואָלט זיך געפונען א אידישער פילאנטראָפּ וואָס וואָלט נאָכגעפאָלגט דעם ביישפּיל פון דער פארשטאָרבענער הענריעטא וויינמאן וועלכע האָט דורך איהר פילאנטראָפּישער טהאט מעגליך געמאכט אז דער בנין פון נאָרטענד קליניק זאָל געבויט ווערען; וועז אזא פילאנטראָפּ וואָלט געגעבען א באדייטענדע סומע געלד צוצובויען א געביידע בלויז

פאר האָספיטאל בעטן, וואלט דאן דאָס פראָבלעם פון א אידישען האָספיטאל אין דעטראָיט פאר א קורצער צייט וועניגסטענס, געלעזט געוואָרען.

וואָרים וואָס איז דען א האָספיטאל, אויב ניט א פלאץ וואוהין דער קראַנקער קומט געהיילט צו ווערען? און דאָס אייגענטליך איז די עובדא פון נאָרטענד קליניק, נאָר מיט איין אונטערשייד: ווערענד אין א האָספיטאל קריגט מען אי די רפואה, אי די אויפמערקזאמקייט פון דאָקטאָר, אי דאָס בעט אויף וואָס צו ליגען, איז דער חולה וועלכער קומט אין נאָרטענד קליניק קריגט דאָרט טאקע יעדע מעדיצינישע באהאנדלונג. אָבער אין פאל וואו ס'איז נויטיג פאר'ן קראַנקען צו ליגען אין בעט איז, ענטוועדער ער ליגט ביי זיך אין דער היים און ווערט אטענדעט פון די דאָקטוירים פון קליניק, אָדער אין שטאַרק-נויטיגע פאלען שיקט מען איהם אין איינעם פון די שטאָדטישע האָספיטאלס און די זעלבע דאָקטוירים באהאנדלען איהם דאָרט.

דער נאָרטענד קליניק איז א אידישער הייל-אנשטאלט אין פולען זין פון וואָרט, כאָטש אין דעם נאָמען אליין איז דאָרויף ניטא קיין שום אנדייטונג.

* * *

די געשיכטע פון קליניק אן-און-פאר זיך איז א זעהר אינטערעסאנטע. דאָס איז א טהייל פון דער אלגעמיינער געשיכטע פון אידישער פילאנטראָפיע, — ווי אזוי זי האָט זיך אנגעפאנגען, זיך ענטוויקעלט, און אויסגעוואקסען צוזאמען מיט'ן וואוקס פון דער אלגעמיינער אידישער באפעלקערונג אין דעטראָיט.

זי פאנגט זיך אָן פונקט מיט פערציג יאָהר צוריק וועז ס'האָבען אנגעהויבען שפראָצען, און צום לעבען צו קומען, פארשיידענע סאָסייעטים, טשעריטי-קלובען און פאראיינען פון וועלכע א גרויסער טהייל זיינען שוין לאנג פארגעסען געוואָרען.

אין 1900, וועז די אידישע באפעלקערונג האָט געצעהלט ווייניגער ווי צעהן טויזענד נפשות, האָט די דאמאָלסטיגע „היברו לייידים עיד סאָסייעטי פאר ווידאָוס ענד אָרפענס" (אידישער פרויען פאראיין צו שטיצען אלמנות און יתומים), זיך דערטראכט צום גרעסטן אז שטיצען דער אלמנה מיט איהרע יתומים, העלפען דער אָרעמער פרוי מיט איהר קינד, דאַרף מען אויך אויפ'ן מעדיצינישען געביט.

די פארשטאָרבענע האנא שלאָסס, די גוט-באוואוסטע אידישע וואוילטעטערין אויף וועמענס נאָמען ס'איז שפעטער אויפגעבויט געוואָרען דער „האנא שלאָסס" צענטער, פאר אלע אידישע צדקה טהעטיגקייטען, האָט דאן, אלס פרעזידענטין פון דער סאָסייעטי, פאראינטערעסירט דאָקטאָר לואיס דוש.

הירשמאן, ער זאָל ביי זיך אין אָפיס באהאנדלען די אָרעמע פּאציענטן וואָס וועלען צו איהם פון דער סאָסייעטי געשיקט ווערען. מען האָט אויך פּראָיניטערעסירט א אידישען דראָגיסט ער זאָל מאכען די רעצעפּטען פּאר קאָסט־פּרייז און דורך די דעמאָלסטיגע שטאָדטישע „קאָמישאָנערס אָוו דהי פּור", איז ארגאַניזירט געוואָרען מיט'ן הארפּער האָספּיטאל אז פּאציענטן וואָס וועלען אהין געשיקט ווערען פון דער סאָסייעטי, זאָלען פּאר בלויז פּיר דאָלאר א וואָך קריגען די נויטיגע האָספּיטאל־באהאנדלונג.

מיט צוויי יאָהר שפּעטער, האָט די דאָזיגע וואוילטעטיגקייט אויפ'ן מעדיצינישען געביט זיך אזוי צעוואקסען, אז ס'איז שוין נויטיג געוואָרען א ספּעציעלער פּלאַץ פּאר דעם צוועק. אינ'ם „סעלף העלפּ סוירקעל" הויז, אויף בראָש און מאַנטקאָלם סטריט, איז דאן געעפּענט געוואָרען א קליניק אין איין צימער בלויז, וואוהין די קראנקע פּלעגען קומען אונטערזוכט צו ווערען.

דר. הירשמאן האָט פּראָיניטערעסירט עטליכע קאָלעגען וואָס האָבען געגעבען זייערע לייסטונגען פּריי. און דאָ, אין דעם באשרענקטען פּלאַץ איז דער קליניק אנגעפּיהרט געוואָרען ביז 1905, וועו דער האָנא שלאָסס בנין איז פּאר־טיג געוואָרען.

אין דעם נייעם „האָנא שלאָם צענטער" זיינען שוין געווען בעסערע מעגליכקייטען איינצושטעלען א מעהר־אָדער־ווייניגער סיסטעמאטישע הייל־אינסטיטוציע פּאר פּארשיידענע קראנקהייטען.

אונטער דער אויפזיכט פון דר. ר. ס. ראָלאנד, איז אייניגעאָרדענט געוואָרען א ספּעציעלער קליניק פּאר קליינע קינדערלאַך און דר. יונגּ פּרוינד האָט אָר־גאַניזירט א מעדיצינישען סטאף צו באהאנדלען דערוואקסענע חולאים.

שפּעטער איז דער בייבי־קליניק, אינגאנצען איבערגענומען געוואָרען פון שטאָדטישען געזונד־דעפּארטמענט און די אידישע דאָקטוירים האָבען גהאט מעהר צייט פּאר די דערוואקסענע מענער און פּרויען, וועלכע פּלעגען זיך וועגדען אין קליניק פּאר מעדיצינישער באהאנדלונג.

גאַנצע זיבעציהן יאָהר האָט דער קליניק עקזיסטירט אין „האָנא שלאָם" צענטער און וואָלט נאָך אפשר (וועו וויים), דאָרט פּארבליבען ביז היינטיגען טאָג וועו ניט די ענדערונג אין דער געאָגראָפּישער לאָגע פון שטאָדט.

די געגענד אָרום האָנא שלאָם בילדינג איז אויסגעשפּילט געוואָרען. די אידישע באפעלקערונג האָט מאסענווייז אנגעהויבען זיך איבערצוציהען וויייטער אָרויף נאָרט, צום צפון פון שטאָדט. און דער צענטער פון דער דעמאָלסטיגער „געטהא", האָט זיך אריבערגעטראָגען אין אָקלאַנד געגענד.

אין 1922 האָט דער קלויניק, אום צו זיין מעהר צוגענגליך צו די אידישע חולאים, זיך אויך אריבערגעטראָגען אין אָקלאַנד און פון דאן שטאַמט עס דער נאָמען „נאָרטענד קלויניק".

אויף וועסטמינסטער עוועניו, האָט מען געדונגען צוויי סטאָרס פאר דעם צוועק. מען האָט זיי איבערגעבויט און צוגעפאסט פאר א קלויניק און דערביי זיינען שוין, ווי געווען, געוויסע פארבעסערונגען געמאכט געוואָרען. אָבער קיין פּנים פון אן אמת־מאָדערנער הויל־אינסטיטוציע, האָט נאָך דער קלויניק אלץ ניט געהאט.

ניט דאָס פּלאַץ האָט עס דערמעגליכט און ניט זיינען דערצו געווען די נוי־טיגע פינאנציעלע מיטלען.

ערשט מיט פיר יאָהר שפעטער, אין 1926, איז — דורך דער שעהנער האנדלונג פון דער אויבענדערמאנטער פרוי וויינעמאן — דער קלויניק פארוואנ־דעלט געוואָרען אין יענער גרויסער, שעהנער אינסטיטוציע, וואָס האָט באלד געזומען שם'ן איבערן שטאָדט און וואָס איז היינט צו טאָג דער ג ר ע ס ט ע ר פון די א כ ט דעטראָיטער קליניקס וועלכע וועל־רען סובסידירט און פינאנסירט פון „קאמיו־ניטי פאָנד" אלס פילאנטראָפישע אינסטיטוציעס.

די וויינעמאנ'ס, דאָס איז א גוט־באַוואוסטע אידישע פאמיליע אין דע־טראָיט, וועמענס נאָמען איז פאראייביגט דורך פארשיידענע בייטראגען אין „מעמאָריאלס" אין כל־ערלייי אינסטיטוציעס און אנשטאלטען.

דער פאָטער פון דער פאמיליע, לעאָפאָלד וויינעמאן, האָט אין זיין צייט זיך אקטיוו באטיילינט אין פארשיידענע וואוילטעטיגקייטען. וועו ער איז גע־שטאָרבען און די פרוי האָט געוואָלט פאראייביגען זיין נאָמען דורך א ספעציע־לער שעהנער טהאָט, האָט די — דאמאָלסט נאָר־וואָס געגרינדעטע — אידישע וועלפעיר פעדעראציע איהר פאראינטערעסירט אין דער לאגע פון קלויניק. דער רעזולטאט איז געווען אז פרוי וויינעמאן האָט געגעבען 75 טויזענד דאלאר אויפ־צובויען אן אייגענע היים פאר דער אינסטיטוציע וואָס טראָגט דעם נאָמען „לעאָפאָלד וויינעמאן מעמאָריאל קלויניק".

א שטיק לאנד וואָס די „יונייטעד דזשואיש טשעריטים" האָט געהאט אויף האָלברוק עוועניו, בלויז עטליכע שפּאן פון אָקלאַנד עוועניו, איז אָבגענעבען געוואָרען פאר דער נעבוידע און דאָס זעלבע יאָהר, דעם 23טען אויגוסט 1926, איז פאָרטיג געוואָרען דער „לעאָפאָלד וויינעמאן מעמאָריאל" בילדינג, דער נאָרטענד קלויניק, וואָס האָט אין די פארגאנגענע פערצעהן יאָהר זיך קאָלאָסאל צעווואקסען.

אויפצובויען די געביידע מיט די פארשיידענע איינריכטונגען, האָט געקאָסט באלד צוויי מאָהל אזוי פיל, אויסער די שטיק לאנד וואָס איז אָבגעשאצט געוואָרען אין קרוב צו 31 טויזענד דאלאר.

וואו־זשע האָט מען גענומען די איבעריגע געלד?

האָבען עטליכע אידישע פאמיליעס פינאנסירט דאָס איינריכטען ספעציעלע מעדיצינישע צימערען וואָס טראָגען זייערע נעמען — צווישען זיי אויך בייטראגען טאקע פון דער זעלבער וויינעמאן פאמיליע לכבוד דעם 70־טען געבורטסטאָג פון דער מוטער—און צווישען 45 און 50 טויזענד דאלאר, איז מען שולדיג געבליבען אויפ'ן מאָרטגעדזש, וואָס די וועלפעיר פעדעראציע האָט אי־בערגענומען.

היינט צו טאָג איז מען נאָך שולדיג אויפן בנין ארום צעהן טויזענד דאלאר — פלוס דעם פּראָצענט, וואָס ווערט גוטגעמאכט פון דער פעדעראציע לויט איהרע אונטערנומענע אָבליגאַציעס. און וואָס די אלגעמיינע אויסגאבען אנ־באלאנגט, ווערען די דעפיציטען געדעקט פון „קאמיוניטי פאָנד", זייט 1923, ווען די אלגעמיינע שטאָדטישע פילאנטראפישע קאסע האָט אנערקענט דעם פאקט אז דער „נאָרטענד קליניק" איז איינער פון די סאמע וויכטיגסטע הייל־אנשטאלטען; כאָטש געבויט, געפלענט, באפעסטיגט און פארגרעסערט דורכ־אויס פון אידען, דינט ער אָבער אלע וואָס נויטיגען זיך אן מעדיצינישער הילף. אין נאָרטענד קליניק ווערט ניט געמאכט קיין אונטערשייד צווישען נאציאָן און ראסע, כאָטש דער אידישער שטעמפעל לויגט אויפ'ן קליניק אזוי אז מען קען קיים שום טעות ניט מאכען.

אנדערש ווי א האָספיטאל, איז דער קליניק געשלאָסען אין די ימים נוראים און אויך אין די מעהרסטע יום־טוב טעג, פּסח, שבועות און סוכות. דאָס איז ווערט פארצייכענט צו ווערען.

* * *

וועו מען וואַרפט א בליק צוריק אויף די פארגאנגענע 14 יאָהר זייט דער נאָרטענד קליניק עקזיסטירט אין זיין איצטיגער היים, קען מען האָבען א באגריף אויף ווי ווייט די אינסטיטוציע איז געוואקסען סאי אין קוואַנטיטעט און סאי אין קוואַליטעט.

געבויט מיט א קאפאציטעט פאר אונגעפעהר פערציג טויזענד וויזיטען א יאָהר, איז די צאָהל אין משך פון די נעקסטע עטליכע יאָהר כמעט פארדאָפעלט געוואָרען. דורכשניטליך ווערען פאר די לעצטע זעקס־זיבען יאָהר, זייט דאָס

קריזיס־יאָהר 1933, רעדושיסטרירט צווישען זעקס און א האלב ביז איבער זיבען טויזענד מעדיצינישע וויזיטען יעדען מאנאט.

פאר'ן פארגאנגענעם יאָהר 1939, צום ביישפיל, זיינען דורכשניטלעך 284 חולאים טאג־טעגליך געקומען אין קליניק פאר מעדיצינישער באהאנדלונג. פאר'ן נאנצען יאָהר זיינען רעדושיסטרירט געוואָרען 85,254 וויזיטען וואָס מאכט אויס דורכשניטלעך 7105 וויזיטען יעדען חודש. און פאר אָט די חולאים זיינען דורכשניטלעך ארויסגענעבען געוואָרען יעדען טאָג צווישען 155 און 160 רעצעפטען, געמאכט פון פארמאצעווטען אין אפטייק ביים קליניק.

פאָרמעל דארף דער פאציענט צאָהלען און די צאָהלונגען זיינען איינגעטהיילט אין צוויי קלאסען: 25 און 50 סענט, לויט די פינאנציעלע מעגליכקייטען פון'ם פאציענט. אבער די ציפערען צייגען אז מעהר וויי דרייי פערטעל וועלען אינגאנצען באהאנדעלט פריי.

פאר די לעצטע דריי יאָהר 1937, 1938 און 1939, האָט די צאָהל געוואקסן פרייע פאציענטען באטראָפען 76 פראָצענט.

און דאָ איז אינטערעסאנט, אויך וויכטיג, אנצוואווייזען אז אידען שטעלען נאָך אלץ צוואמען א מאיאריטעט פון אלע פאציענטען. זייער פראָפאָרציע פאר די לעצטע דריי יאָהר איז געווען צווישען 52 און 54 פראָצענט. און האָט מען דערביי אין זינען אז דער אידישער ישוב איז איצט צושפרייט וויט און בריייט אויבער אלע דיסטריקטען אויף דעם ריזינען שטח פון דער דעטראָיטער מעטראָפאָליע, באווייזט עס גיט נאָר די פאָפולאריטעט פון נאָרטענד קליניק, נאָר אויך די קאָאָפעראַטיוו־וויכטיגע פונקציע וואָס די אינסטיטוציע פילט אויס אין דער אידישער פילאנטראָפיע פון שטאָדט.

פון די 7,581 פאציענטען וואָס האָבען פארן יאָהר 1939 געמאכט 85,254 וויזיטען אין קליניק, זיינען 3,347 געווען אידען וועלכע האָבען געמאכט 44,877 וויזיטען אין קליניק. די איבעריגע האָבען מיט זיך פארגעשטעלט 23 פארשידענע נאציאָנאלע גרופען און ראסען.

די נענויע ציפערען פאר'ן לעצטען יאָהר—וואָס מיר נעהמען אלס אילוסטראציע, אבער עס איז בשום אופן ניט קיין אויסנאם יאָהר — זיינען ווי פאלגט: 55 פראָצענט אידישע פאציענטען; עטוואס איבער צוואנציג פראָצענט, נעגערס. דאָס ערקלעהרט זיך מיט דעם וואָס דער נאנצער ארומיגער געגענד איז איצט שטארק באפעלקערט פון דער נעגער ראסע; און די איבעריגע קנאפע 25 פראָצענט זיינען א געמיש פון 22 נאציאָנאליטעטען און גרופען, איינשליסענדיג אויך א באדייטענדע צאָהל הי־געבוירענע אמעריקאנער, פון דעם אזוי גערופענעם, „עכטען יענקי־סטאק".

וועו אין א קליניק וואָס האָט די מעגליכקייטען צו אטענדען א באשטימטע צאָהל פּאציענטען טעגליך, קומען צווויי מאָהל אזוי פיל, קען מען זיך שוין פּאר־שטעלען די שווערigkייטען אין וועלכע ס'קומט אויס צו ארבייטען.

אט די שווערigkייטען זיינען ענדליך היינטיגס יאָהר אין א גרויסער מאָס פארלייכטערט געוואָרען דורך א נייעם בנין וואָס איז צוגעבויט געוואָרען צו דער אינסטיטוציע.

פון דער ירושה וואָס די פארשטאָרבענע סיטיג־קאָהען פאמיליע, האָט גע־לאָזען אין רשות פון די „יוניטעד דזשואיש טשעריטיס", פאר וואוילטעטיגע צוועקען, איז צוואנציג טויזענד דאלאר אסיגנירט געוואָרען אויף צוצובויען א נעביידע, וואָס איז אין יוני פון היינטיגען יאָהר פארטיג געוואָרען.

אין דער דאָזיגער נעביידע וואָס טראָגט דעם נאָמען „דזשאשוא קאָהען מעמאריאל בילדינג", זיינען איינגעריכטעט געוואָרען א סך נאָר נייע מעדיצי־נישע אפּפאראטען, וואָס איז ווידער מעגליך געוואָרען דורך בייטראָגען פונ'ם אהרן מענדעלסאָן פאָנד, און פון דער וויינעמאן פאמיליע.

דער נאָרטענד קליניק האָט היינט צו טאָג 32 ספּעציעלע מעדיצינישע דע־פּארטמענטען אויף צו היילען כל־ערליי קראנקהייטען — איינשליסענדיג אויך קליינע אָפּעראציעס — דורך די סאמע מאָדערנעסטע מעדיצינישׂ־וויסענשאפּטלי־כע ערפינדונגען.

ס'איז אודאי ניט קיין ענין דאָ אויסצורעכענען אלע אבטיילונגען פאר פאר־שיידענער מעדיצינישער באהאנדלונג וואָס פונקציאָנירען ביים קליניק. נענוג איז נאָר צו זאָגען אז 115 דאָקטוירים און 15 דענטיסטען זיינען אויפן סטאף. דאָס מיינט אז 130 מעדיקער, א גרויסע צאָהל פון זיי ספּעציאָליסטען, גיבען זיך אָפּ מיט'ן באהאנדלען די קראנקע וואָס קומען אין קליניק. מיט געצעהלטע אויסנאמען זיינען אלע דאָקטוירים אידישע וואָס גיבען אָפּ זייער צייט און ליים־טונגען אינגאנצען פריי.

אויסער דעם מעדיצינישען סטאף זיינען באשעפטיגט קרוב צו פערציג נוירסעס, טעכניקער, פארמאציסטען, קלוירקס און אנדערע אנגעשטעלטע, וועל־כע גיבען זיך אָפּ מיט דער באלעבאטישקייט און אָרדנונג אין דער אינסטיטו־ציע. און זיי, פארשטעהט זיך, זיינען שוין אלע באצאָהלטע. אן דער שפּיץ פונם סטאף שטעהט סעלמא דזש. סאמפּלינער אלס דירעקטאָר.

ביים קליניק איז אויך פארהאן א „סאשאל סוירוויס דעפּארטמענט", א שטאב אנגעשטעלטע וואָס פארשען אויס יענע פאלען וואו א פּאציענט נויטיגט זיך אין געוויסע מעדיצינישע ארטיקלען, ווי בריללען, ברוך־גארטלען, ספּעציעלע

שיך אדער עפעס אן אנדערען מעדיצינישען ארטיקעל און קען פאר דעם ניט באצאהלען, ווערט שוין געזאָרגט דערפאר זיי זאלען עס קריגען. דאָס זעלבע איז אויך דער פאל מיט יענע קליניק פאציענטען וואָס מוזען געשיקט ווערען אין א האספיטאל. דורכשניטליך ווערען צווישען 500 און 600 אזעלכע פאציענטען געשיקט פון קליניק אין האספיטאלס אין פארלויף פון יאָהר, וואו די מעהרסטע ווערען באהאנדעלט פון די דאקטוירים אויפן קליניק־סטעף. דער פאציענט, האלט דאן, הייסט עס, נאָך אלץ אן זיינע פארבינדונגען מיטן קליניק. און דאָס אגב, באשטעטיגט נאָך אמאהל דאָס אויבענגעזאָגטע אז ווען ביים קליניק וואלט געווען אן אבטיילונג מיט בעטען, וואלט עס שוין, שיעור־ניט פארענטפערט, כאטש צייטווייליג, די פראגע פון א אידישען האספיטאל.

דער „סאשעל סוירוויס" דעפארטמענט אראנזשירט אז די וואָס זיינען דערצו באראכטיגט, ווערט פאר זייערע מעדיצינישע ארטיקלען אין וועלכע זיי נוצטיגען זיך געזונד צו ווערען, אדער פאר זייער האספיטאליזאציע, באצאהלט פון סיטי־וועלפעיר אדער סטייט־וועלפעיר פאָנד. און די וואָס קענען עס ניט קריגען פון אָט די צוויי קוואלען, ווערען די אויסגאבען געדעקט פון דער וועלפעיר פעדעראציע, הויפטזעכליך, און אויך פון עטליכע אנדערע קוואלען.

פאר'ן פארגאנגענעם יאָהר, צום ביישפיל, האָט דער קליניק געקראָגען צוטשטייער פאר די דאָזיגע ספעציעלע אויסגאבען קלענערע און גרעסערע סומען פון צוויי „מענדעלסאָן מעמאריאל" פאָנדס, פון „ניוגארדען סאנשיין קלאָב" און, פארשטעהט זיך, פון דער וועלפעיר פעדעראציע, וועלכע האָט פאר דעם צוועק ביינעטראָגען 2,400 דאלאר.

אין דער פארגאנגענהייט פלענט די פעדעראציע אליין דעקען די דאָזיגע ספעציעלע אויסגאבען, וואָס געהן ניט אריין אין די פינאנס־אבלינאציעס פון קאמיוניטי פאָנד פאר'ן „נארטענד קליניק".

פאר'ן לעצטען יאָהר, 1939, זיינען די אויסגאבען געווען קנאפע 77 טויזענד דאלאר. אויף דער דאָזיגער סומע, האָט מען פון פאציענטען און פון אלע אנדערע קוואלען אריינגעקראָגען איבער פופצהן טויזענד דאלאר און איבער 61 טויזענד דאלאר האָט בייגעטראָגען דער קאמיוניטי פאָנד.

דער דורכשניט וואָס פאציענטען האָבען געצאָהלט פאר יעדען וויזיט איז געווען 18 סענט, ווערענד געקאָסט האָט דורכשניטליך יעדער וויזיט 90 סענט. אין אָט די לעצטע צוויי גאנץ פארשיידענע ציפערען שפיגעלט זיך אמבעסטען אָפּ, די ארבייט פון דער אינסטיטוציע.

אגב האָט דער נארטענד קליניק פאר די לעצטע עטליכע יאָהר אויך איבערגענומען די פונקציעס פון „מוטערס געזונד קליניק", אן אינסטיטוציע וואָס איז

אין 1927 געשאפען געוואָרען פון א גרופע אידישע פרויען אין די רייהען פון דער וועלפעיר פעדעראציע.

דאָס איז אין פשוט'ע ווערטער א „נעבורט־קאָנטראָל" קליניק, צו העלפען יענע פרויען געגען מוטערשאפט, וואָס ווערען פעסטגעשטעלט פון מעדיצינישען און סאָציאָלען שטאַנדפונקט, זיך צו נויטיגען אין אזא הילף.

נעבורט־קאָנטראָל קליניקס עקזיסטירען שוין הייַנט צו־טאָג אין א צאָהל דעטראָיטער שפיטעלען. דאָס איז פאָלשטענדיג געזעצליך אין מישיגען סטייט, וואו א ספעציעלע גרעסערע פרויען קערפערשאפט גיט זיך אָפ מיט דעם דאָזיגען צווייג פון פילאַנטראָפישער ארבייט; און וואָס דעם אידישען טהייל פון דער דאָזיגער וואויל־טעטיגער אקטיוויטעט אנבאלאַנגט, ווערט עס ניט פארנאכלעסינט. אין נאָרטענד קליניק איז פארהאַן א ספעציעלער סטאף פאר דעם צוועק, באשטימט פון די פארוואלטער פון „מוטער נעזונד קליניק".

נאָך א באזוך אין נאָרטענד קליניק, וועו מען שפאַצירט דורך די אלע צימערען, מען זעהט די פארשיידענע סאמע מאָדערנעסטע הייל־אפאראטען, מען באזוכט דעם אפטייק וואו די פארשיידענע רעצעפטען ווערען געמאכט, מען קוקט זיך צו, צו די באהאנדלונגען פון די פארשיידענע קראנקע מצד די דאָקטוירים און נוירסעס, — בכלל, וועו מען האָט נאָר אן אָפען אויג צו זעהן, און דאָס געפיהל צו באגרייפען, וואָס א האָספיטאל איז אייגענטליך אזוינס — מוז מען קומען צום שלוס אז דער נאָרטענד קליניק, איז „שיעור־ניט" א האָספיטאל, ווייל דאָס איינציגע וואָס עס פעהלט דאָרט זיינען די כאראקטעריסטישע האָספיטאל בעטען.

דער נאָרטענד קליניק איז א פעסט אייגענפונדעוועטע אינסטיטוציע, געבויט פון אידען, מיט אידישע געלד, זייענריג אנגעשלאָסען אן דער וועלפעיר פעדעראציע פון דעם טאג אן וואָס די פעדעראציע איז געגרינדעט געוואָרען, אלס צענטראל־אפאראט פון אידישער וואויל־טעטיגקייט אין דעטראָיט.

מיט צעהן יאָהר צוריק, האָט דער שרייבער ביי אן אנדער גלעגענהייט פאראויסגעזאָגט אז די פעדעראציע וועט געווינס, וועו די צייט און די גלעגענהייט וועט קומען, געפינען די וועגען און מיטלען דעם נאָרטענד קליניק צו פארגרעסערען און פארבעסערען. דאָס איז מקוים געוואָרען מיט צעהן יאָהר שפעטער. טא זאל שוין אויך דא „פאראייבינט" וועו ערען יענער עפיזאָד וואָס האָט דעם נאָרטענד קליניק, מיט צעהן יאָהר צוריק פאָפולער געמאכט איבער דער לענג און בריים פון לאנד, אלס א „אידישער האָספיטאל" וואו קריסטליכע נוירסעס לעהרנען זיך שרייבען און רייַדען אידיש . . .

די אידישע טעלגראָפען אגענטור (איט"א), האָט דאן צעטראָגען דאָס

שטיקעל נייעס וואָס די מעהרסטע צייטונגען פון אמעריקא, אין אלע שפראכען, האָבען אָבגעדרוקט ווי א קוריאז וועלכער האָט בעדארפט אויסגעטייטשט ווערען אז: טראָץ דער אנגענומענער מיינונג אז אידיש גהט אונטער אין אמעריקא, גענינען זיך בעלנים צווישען קריסטען צו לעהרנען די שפראך.

איז די אויסטייטשונג גהט אונז דאָ אזוי שטארק ניט אן ווי דער עצם פאקט, וואָס טראָץ די נעענדערטע אומשטענדען — מיט'ן אומבייט פון דעם גאנצען גענענד וואו דער קלויניק געפינט זיך — וועלכע מאכען אזוי שוועהר פאר א אידישער אינסטיטוציע דאָרט צו עקזיסטירען, איז דער נאָרטענד קלויניק היינט צו טאָג דאָמינירענד אידיש און אזוי, שיינט עס, וועט עס בלייבען נאָך אויף לאנגע, לאנגע יאָהרען.

עס איז איינע פון יענע אינסטיטוציעס מיט יענער אידישער סביבה, וואָס לאָזט זיך פיהלען, ווייט און ברייט צווישען דער פארשיידענארטיגער באפעלקערונג פון אלע נאציאָנאלע גרופירונגען אין שטאָדט.

דער אידישער קאמיוניטי צענטער—

אַ קולטורעל דערציהערישער פאַלקס-אינסטיטוט

די ענדערונגען פון'ם שמאהלען באגריף איבער „דושודאאיום" ביז צו דער פארשטענדניס פון „אידישער אטמאספערע". — די קוואזי-צענטער אקטיוויטעטען פון אמאהל און די בריית פארצווייגטע פראגראמען היינט צ־ר־טאג. — דרייסיג יאהר געשיכטע פון דער גרעסטער און פאפולערסטער אינסטיטוציע אין דעטראיטער אידישען לעבען.

קיין אידישע אינסטיטוציע אין דעטראיט, ווי אלט אדער ווי יונג זי זאל ניט זיין, איז, דוכט זיך, ניט אזוי פאפולער אין שטאדט ווי עס איז דער קא־מיוניטי צענטער.

און דאס איז ניט קיין צופאל.

פאר די לעצטע עטליכע יאהר האבען די ווערטער „אידישער צענטער" און „דזשואיש קאמיוניטי סענטער" זיך נאנץ אפט דורכגעוואנדרפען אין דער אי־דישער און ענגלישער פרעסע פון שטאדט. און דאס האט געמוזט ציהען די אויפמערקזאמקייט פון אידען און ניט־אידען צוגלייך.

דער איצטיגער גרויסער בנין פון דער אינסטיטוציע פארנעהמט א בכבוד־יגען פלאץ אויף דער הויפט־גאס אין סאמע צענטער פון שטאדט.

טאג־טעגליך שטראמען דארט דורך — און פארבי — מאסען מענשען. און דאס אליין איז שוין א גוטע רעקלאמע פאפולער צו ווערען.

ווען מען האט נאך דערביי אין זינען אז ערשט מיט צעהן יאהר צוריק האט מען געטראכט פון פלענער און געזוכט מיטלען ווי אזוי צו בויען א צענטער און די פראגראם פון צענטער־אקטיוויטעט איז נאך אויך געווען אין די וויקעלאך — ווייל א אידישער צענטער פאר דעטראיט אין מאדערנעם זין פון וואָרט איז דעמאלסט ערשט געווען אין פראצעס פון ווערען — מוז מען באטראכטען דעם פראגרעס פון אידישען צענטער, אין משך פון דער פארהעלטניסמעסיג קורצער צייט, אלס קאלאסאלע דערגרייכונג. די פאפולאריטעט וואס די אינסטיטוציע האט געקראנען איז דאדום א כשר פאדינטע.

און דאך קען מען זאגען אז היינט צו־טאג, פונקט ווי מיט צעהן יאהר צו־ריק — ווען די וועלפעיר פעדעראציע האט אין דער „קוואטא" פארן קאמפיין פון 1930 איינגעשלאסען א ספעציעלע סומע פון הונדערט טויזענד דאלאר אויף צו בויען א צענטער־בנין — זיינען נאך א סך דעטראיטער אידען ניט אינגאנ־

צען קלאהר איבער דעם ענין. ווייל אידישע צענטערס זיינען נאך ער היום פאר־האן פארשיידענע, מיט פארשיידענארטיגע טענדענצען וואס זיינען אין א סך פרטים זיך פשוט סותר איינע די אנדערע.

טראץ דעם וואס די אידישע צענטער באוועגונג (אויב מען מעג זיך אזוי אויסדריקען), איז מעהר אדער וועניגער פאראיניגט אין א נאציאנאלען פאר־באנד וואס האלט אפ יעהרליכע צוזאמענפאהרען, ארבייט אויס איינהייטליכע פראגראמען פון טעטיגקייט און די סיסטעמען פון פיהרערשאפט, דאך גע־פינט מען נאך היינט צו־טאג „צענטערס" און „צענטערס", פון צוויי שארף געגענזעצליכע באגריפען, לאמיר זאגען לגבי אידיש.

פארהאן צענטערס וואו דאס אידישע ווארט איז „טאבו"; מען טאר עס דארט ניט דערמאהנען. און פארהאן ווידער צענטערס וואו אידיש פארנעהמט דעם אויבענאן.

נעהמען מיר אלס ביישפיל אזא שטאדט ווי ניו יארק (און זי איז געווים ניט דער איינציגער עקזעמפלאר אויף דעם דאזיגען געביט), זיינען דארט פארהאן אולטרא־אסימיליאטארישע און פונקט אזוי אולטרא־ארטאדאקסישע צענטערס. אין די ערשטע הערט מען זעלטען פאלען א אידיש ווארט. און אין די צווייטע, איז די אידישע שפראך, מיט אלע איהרע אטריבוטען, דאמינירענד.

און מערקווירדיג איז דערביי וואס דורך א היסטארישער פערעפעקטיווע, וואלט מען געקענט די דאזיגע צוויי סתירות'דיגע באגריפען אנווענדען אויף דעם דעטראיטער אידישען צענטער.

אין די פראטאקאל־ביכער פון אמאליגען „אידישען אינסטיטוט", וואו ס'האבען זיך אייגענטליך אנגעהויבען די שפראצונגען פון דער צענטער־טהע־טיגקייט, איז פארצייכענט דער אויסטערליישער פאקט פון א ספעציעלער זיצונג וואס איז געוויפען געווארען פון די דירעקטארען, אדער „משגיחים" איבער'ן „אינסטיטוט" צו לעזען די שוועהרע פראבלעמע פון: יא, אדער ניט פארדינגען דעם אינסטיטוט אדיטאריום פאר א פארזאמלונג פון א אידיש־שפרעכענדער ארגאניזאציע . . .

דער באשלום, וואס איז נאך א לעננערער אמפערניש ענדליך אננענומען געווארען, איז ניט אזוי וויכטיג ווי דער פאקט אליין וואס מען האט געמוזט רופען א „ספעציעלע אסיפה" וועו ס'האט זיך געהאנדעלט אין אזא ענין ווי „פארשוועכען" דעם אינסטיטוט מיט דער אידישער שפראך . . . דאגעגען, האט דער אידישער צענטער מיט יאהרען שפעטער, ווי שוין אן אנגעשלאסענע אינסטיטוציע אן דער וועלפעיר פעדעראציע, פאר עטליכע סעזאנען אסיגנירט באדייטענדע סומען פאר דורכאוים אידישע פראגראם־טהעטינקייטען אין בריייטסטען „אידישיסטישסטען" זין פון ווארט.

ווי׳ל מען אלזא אנווענדען איינעם פון אָט די צוויי פארמולירטע באגריפען אויפ׳ן אידישען צענטער, כאָטש מען קען דאָרויף געפינען היסטאָרישע פאר־גלייכונגען, וועט עס זיין ניט ריכטיג.

דער אידישער צענטער, לויט זיין איצטיגען באשטאנד איז: — א י ־ ד י ש ע ר פ א ל ק ס א י נ ס ט י ט ו ט מיט׳ן טראָפ אויפן וואָרט „פאָלק", ווי׳ל זיין אקטיוויטעט איז א פאָלקסטימליכע.

די הויפט אויפגאבע פון צענטער איז צ ו ג ע ב ע ן ד ע ר ג א נ ־ צ ע ר א י ד י ש ע ר ב א פ ע ל ק ע ר ו נ ג פ ו ן ד ע ט ר א ָ י ט ד י מ ע ג ל י כ ק ׳ י י ט פ א ר ג ע ז ע ל ש א פ ט ל י כ ע ר, ק ו ל ט ו ר ע ־ ל ע ר, פ י ז י ש ע ר א ו ן פ ע ר ז ע נ ל י כ ע ר ע נ ט ו ו י ק ל ו נ ג א ו ן א ו י ס ב י ל ד ו נ ג א י ן א א י ד י ש ע ר א ט מ א ָ ס פ ע ר ע.

און די וועלט „אידישע אטמאָספערע" וועלן דאָ אנגעוואנדעט אין דעם גייסט ווי זיי פאָסען זיך־צו, צו דער אידישער יוגענד וועלכע דארף, און מוז, צו־גלייך מיט איהר אמעריקאנישקייט באגריפען איהר אידישע אנגעהעריג־קייט און פארווָארצלטקייט, ניט אינ׳ם שמאָלען, נאָר אינ׳ם ברייטען, ר א ־ צ י ָ נ א ל ע ן זין פון וואָרט.

געגויער געלדט מיינט עס: א י ד י ש ע ר ג י י ס ט, א י ד י ש ע ג ע ז ע ל ש א פ ט ל י כ ק י י ט א ו ן א י ד י ש ע א ט מ א ָ ס פ ע ר ע א י ן א ל ע ל ע ב נ ס ־ פ א ָ ר מ ע ן, פאר די אידישע מאָסען פון דע־טראָיט. אָט דאָס איז די אויסטייטשונג וואָס דארף געמאכט ווערען צו דער אקטיוויטעט און טעטיגקייטען אין צענטער — אן אויסטייטשונג אונטער וועל־כער יעדער פראָגרעסיוער איד, און מענש, קען זיך אונטערשרייבען.

* * *

די נעשיכטע פון אידישען צענטער, פאנגט זיך אָן מיט איבער דרייסיג יאָהר צוריק, כאָטש אונטער אן אנדער נאָמען. און אין דער דאָזיגער געשיכטע ווערט ווידער באשטעטיגט דער כלל אז אלע אינסטיטוציעס אינ׳ם דעטראָיטער אידיש־נעזעלשאפטליכען לעבען וואָס זיינען געוואקסען, אויסגעשפרייט און פארגרעסערט זייער טהעטיגקייט־באזע, זיינען דערצו ערמוטהיגט געוואָרען דורך דער וועלפעיר פעדעראציע און איהר פיה־רערשאפט.

אין 1908, וועו צו דעם היסטאָריש־באוואוסטען „האנא שלאָם" בילדינג, איז צוגעבויט געוואָרען די צווייטע געביידע אלס „אידישער אינסטיטוט" פאר דער, אזוי גערופענער „כאראקטער אויסבילדונג" פון דער אידישער יוגענד, האָט

מען די דאָזיגע כאראקטער־אויסבילדונג, אָדער דערציהונג, צוזאמען מיט דער אידישער צדקה געקאָכט אין איין טאָפ . . . ס'האָט זיך באקומען, אז אלץ וואָס דער אמעריקאנער איד פון יענער עפּאָכע אין דעטראָיטער אידישען לעבען דארף טהאָן, איז העלפען „דהי פּור ברעדערין פּראָם דהי אָלד קאָנטרי" און זעהן אז די אידישע יוגענד זאָל ניט אבגעפּרעמדט ווערען פון „דזשודאַאיזם" וואָס האָט זיך לויט זייערע באגריפען אויספּארמירט אין דעם באוואוסטזיין אז מען באלאנגט צו דער „דזשואיש רעלידזשאָן" . . . און אום דאָס צו דערגרייכען, האָט מען אין „אידישען אינסטיטוט" געמאכט פּלאַץ פאר יענע גרופּען אידישע אינגלאך און מיידלאך, וועלכע האָבען געוואָלט קומען אהין, דארט פארברייגנגען זייער פרייע צייט. פון קיין פּראָגראָם, פון קיין סיסטעם און פון א דעפּיניטיוועז, באשטימטען ציעל און צוועק איז, פארשטעהט זיך, קיין רייד ניט געווען.

אין די פּראָטאָקאָלען פון דעם אמאָליגען „אידישען אינסטיטוט" געפינט מען גאנץ אָפט פארצייכענט אזעלכע „וואָזשנע" באשלוסען ווי א שטיינער: „די באָיעס „אזוי־און־אזוי" מוזען פארטיג ווערען מיט זייער באלשפּיל צו „אזא־און־אזא" צייט, וויל מען מוז דאָן האָבען דאָס פּלאַץ פאר אן אנדער צוועק . . . אין דעם האָט זיך קאָנצענטרירט די מעהרסטע אקטיוויטעט פאר דער יוגענד. און אויך די דערוואקסענע האָט מען פּרובירט פאראינטערעסירען אין אינסטיטוט דורך ענליכער „געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט", וואָס האָט ניט געהאט, ניט קיין באשטימטען פּנים און ניט קיין פיזיאנאמיע. אָבער מען מוז צוגעבען אז אין דער דאָזיגער פּנים'לאָזער טעטיגקייט זיינען שוין געלעגען באהאלטען די זאָמען פאר דער שפּעטערדיגער ענטוויקלונג פון א באשטימטער פּראָגראם פאר'ן אידישען צענטער, וואָס איז פון יענער קאָמבינאציע פון „האנא שלאָם" און „אידישען אינסטיטוט" ארויסגעוואקסען.

אין משך פון איבער אנדערהאלבען צעהנדליג יאָהר — אמאָהל בעסער, אמאָהל ערגער — איז אָט די פּראָגראָם פון „דזשודאַאיזם" און „כאראקטער־אויסבילדונג" אננעפּיהרט געוואָרען אין אידישען אינסטיטוט ביז די נייע ווינטען וואָס האָבען אנגעהויבען בלאָזען אין אידישען לעבען פון אמעריקא, האָבען אויך דערגרייכט דעטראָיט.

די שטילע רעוואָלוציע וואָס איז געמאכט געוואָרען אין דער אידישער פּילאנטראָפּיע פון שטאָדט, האָט אויך אויסקריסטאליזירט נייע מיינונגען און נייע באגריפען וועגען דער גענזלשאפטליכער דערציהונג און ענטוויקלונג פאר דער אידישער יוגענד. אזוי איז אין אָנפאנג 1926 געגרינדעט געוואָרען די „דזשואיש סענטער אסאָסיאיישאָן" וועלכע האָט זיך געשטעלט אלס אויפגאבע צו שאפען א צענטער, א היים פאר אידיש־גענזלשאפטליכער אקטיוויטעט לויט דער פּלענדער, אננעצייכענטער פּראָגראָם:

ערשטענס — צו געבען דער יוגענד א פלאץ זיך צוזאמענצוקומען און צו פאַרבריינגען אין א געזעלשאפטליכער אטמאספערע.

צווייטענס — געבען דער יוגענד א מעגליכקייט אויסצולעבען זיך אויף א אינטערעסאנטען קולטורעלען און פרוכטבארן אופן.

דריטענס — אוועקריסען די יוגענד פון דער גאס, וואו די אטמאספערע ווירקט צום שלעכטען.

פערטענס — ענטוויקלען ביי דער יוגענד דעם ניסט און די נויגונגען פאר אזעלכע פראגען וואס זיינען פאַרבונדען מיט אידיש לעבען און אידישע פראבלעמען.

און פינפטענס — העלפען די דערוואקסענע, זיי אנקענען קומען מיט די אננעבאטענע מעגליכקייטען אין אידישען צענטער פאר זייערע פארשיידענארטיגע אקטיוויטעטען אויף אלע געביטען פון אידיש-געזעלשאפטליכען לעבען.

מיט דער דאזיגער אנגעצייכענטער פראגראם און מיט'ן משנה השם זיין פון „אידישען אינסטיטוט" אויף „אידישען צענטער", האט מען גענומען פאר-ווירקליכען די אננעצייכענטע פראגראם אויף וויפיל דאס האט זיך גאלאזען.

פונ'ם „האנא שלאם" בילדינג, וואס איז שוין געאגראפיש סאי ווי געווען אויסגעשפילט, האט מען ביסלאכווייז איבערגעטראגען די טהעטיגקייט אין מעהר צוגעפאסטע געגענדען, אין צוויי געדונגענע הייזער אויף מעלבארן און אויף פענקעל עוועניו. דערצו האט מען נאך פאר דער אזוי גערופענער, פיזיש-קולטורעלער טהעטיגקייט זיך באנוצט מיט א דריטען פלאץ.

סוף 1926, ווען די „אידישע צענטערס אסאסיאיישאן" איז געווארען אן אינטעגראלער טהייל פון דער ניי-נעגרינדעטער אידישער וועלפעיר פערעראציע, האט מען גענומען אנשטעלען אלץ מעהר און מעהר פאסענדע מענשען אויפ'ן סטעף.

דאס זיינען געווען פראדוקטען פון דער נייער שולע פון אידיש-געזעל-שאפטליכער ארבייט („סאשעל ווארק"), וואס לעהרנט אז יעדע אידיש-געזעל-שאפטליכע טהעטיגקייט, אונגעאכטעט פון שפראך-אויסדרוק איז א בייטראג צו דער ענטוויקלונג פון דער אידישער קולטור; און פון יענער עפאכע אן, איז עס א פעסטגעשטעלטער פרינציפ אז אין דער טהעטיגקייט פון אידישען צענ-

טער, זיינען אלע דריי שפראכען — ענגליש, אידיש און העברעאיש — גלייכ־בארעכטיגט. *)

אונטער דער נייער פיהרערשאפט, מיט איהרע נייע באגריפען וואס זיינען אזוי ווייט אוועק פון דער אמאליגער „דזשואיש עדיוקיישאן" ווי ס'איז מזרח פון מערב, איז אויך פראקטאמירט געוואָרען דער לאזונג אז: דער צענ־טער דארף זיין די היים פאר אלע עלעמענטען פון דער אידישער באפעלקערונג וואס האבען א פאזיטיוון באציהונג צום אידיש נעזעלשאפט־ליכען לעבען פון דעטראָיט.

און אין דעם דאזיגען גייסט האט די אקטיוויטעט זיך אויסגעשפרייט, פארגרעסערט און געוואקסען אויף פארשיידענע געביטען.

אלץ מעהר און מעהר געזעלשאפטליכע גרופירונגען פון דער, אזוי גערופע־נער, „אידישער גאס", האבען געמאכט זייער היים אין צענטער. די מוזיק־שולע און די קונסט־שולע ביים צענטער זיינען פארגרעסערט געוואָרען; די טהעטיג־קייט פון די מוטערס קלובען, פון די פארשיידענע יוגענד־קלובען איז אלץ מעהר און מעהר אויסגעשפרייט געוואָרען. און א גאָר גרויסען אָרט אין דער אלגע־מיינער ארבייט פון צענטער, האט פאר די נעקסטע עטליכע יאהר פארנומען די פראָגראם פון „אידישער" אקטיוויטעט מיט'ן טראָפ אויפ'ן וואָרט „אידישער", דורך לעקציעס און קאָנצערטען פאר די אידיש־רעדענדיגע מאסען מיט די בעס־טע און פראָמינענטסטע אידישע לעקטאָרס און קינסטלער וואס זיינען פאר דעם צוועק געבראכט געוואָרען קיין דעטראָיט.

אבער מיט'ן וואוקס פון דער טהעטיגקייט איז אלץ שארפער געוואָרען די הויפט־פראבלעם: א היים פארן צענטער, א בנין פאר די אלע אונצעהליגע קלו־בען, גרופען און ארגאניזאציעס וואס האבען דאָרט אנגעפיהרט זייער אקטיווי־טעט.

די דאזיגע פראבלעם איז ענדליך גלעזעט געוואָרען, וועז אין 1930, האט די וועלפעיר פעדעראציע באשטימט א סומע פון הונדערט טויזענד דאלאר פאר

---

*) דאס וואס היינט צו־טאג איז די צענטער־טעטיגקייט אונפארגלייכליך גרעסער אין ענגליש ווי אין אידיש אדער אין העברעאיש, דאס באווייזט בלויז אז די נאכפראגע פאר ספעציפישער אקטיוויטעט דורכאוים אין אידיש אדער העברעאיש, איז איצט פיל, פיל קלענער.

וואלט די נאכפראגע היינט צו־טאג געווען גרעסער, וואלטען אלע מענליכקייטען פאר דעם אין צענטער, געגעבען געוואָרען.

כאטש דאס רעפלעקטירט בשום אופן ניט אויף דער פארקלענערונג פון אידישר אקטי־ויטעט — לויט דער אידישיסטישער אויסטייטשונג — דארף דער דאזיגער פאקט דא, פאר־בייגעהענדיג, באטאנט ווערען.

א צענטער בנין, וואָס איז איינגעשלאָסען געוואָרען אין דער „קוואָטא" פון פאר־אייניגטען אידישען קאמפיין פאר יענעם יאָהר.

די סומע איז רעאַליזירט געוואָרען, נאָך מיט א קליינעם איבערשוס. אָבער צוליב טעכנישע און אנדערע שווערִיגקייטען, וואָס קיינער האָט ניט געקענט פאראויסזעהן, איז ערשט מיט דריי יאָהר שפעטער, סוף 1933, פארטיג געוואָ־רען דער דעטראָיטער אידישער קאמיוניטי צענטער אויף זיין איצטיגען פלאַץ, אויף וואודוואָרד און האַלברוק עוועניו.

דריי קלענערע הייזער, רחבות'דיגע הייַמען וואָס אן אמאָהליגער באוואוסטער יחסן, דזשאָדזש פרעזיזער, האָט געבויט אלס „אימעניע" פאר זיין פאַמיליע, האָט מען אָבגעקויפט פון די יורשים. די דאָזיגע הייזער זיינען איבערגעבויט, רעמאָנטירט און פאראייניגט געוואָרען אין איין בנין וואָס איז אָפיציעל גע־עפענט געוואָרען דעם דריטען דעצעמבער 1933, אלס די פערמאָנענטע הייַם פון אידישען קאמיוניטי צענטער אן וועלכען ס'האָט זיך דאן אויך אנגעשלאָסען, די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", א קערפערשאפט וואָס האָט פאר א משך פון פופצעהן יאָהר, אנגעפיהרט א גאנץ אייגענארטיגע טהעטיגקייט.

די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" איז געגרינדעט געוואָרען אין 1918 און א גרויסער טהייל פון איהר ארבייט האָט זיך קאָנצענטרירט אין א „פערסאָנאל סוירווים ביורא", וועמענס אויפגאבע איז געווען צו העלפען אי־דישע מיידלאך, אויך יונגע לייט — ספעציעל אין די, אזוי־גערופענע, ווייסע קאָלנער פראָפעסיעס — צו קרינען ארבייט. די דאָזיגע אויפגאבע, האָט דער צענטער איבערגענומען דורך דער עטאבליִרונג פון דער „וואקיישאָנאל סוירווים ביורא" וואָס איז היינט צו טאָג איינער פון די סאַמע וויכטיגסטע דעפּארטמענ־טען אינ'ם גאנצען סכום טהעטיגקייט פון צענטער. *)

מיט דער ערעפענונג פונ'ם צענטער בנין האָט מען זיך ערשט ארומגעזעהן וואָס פאר א דרינגענדע, נויטווענדיגקייט עס איז געווען פאר אזא אינסטיטוציע אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

די מיטגליִדערשאפט איז כסדר געוואקסען און די טהעטיגקייט איז כסדר פארגרעסערט געוואָרען. דער אידישער צענטער איז ענדליך געוואָרען דאָס וואָס ער דארף זיין. און ס'איז אפשר ניט קיין צופאל וואָס אין די יאָהרביכער פון דער וועלפעיר פעדעראציע ווערט די דאָטע פאר דער גרינדונג פון אידישען צענטער אנגענעבען פאר'ן יאָהר 1933.

---

*) מעהר איינצעלהייטען איבער דער נעשיכטע פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", וועט דער לעזער געפינען אינם קאָפּיטעל „דער קאונסיל קעמפּ", אן אינסטיטוציע וואָס איז ארויסגעוואקסען פון דער יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן, און עקזיסטירט ביז היינט צו טאָג.

כאָטש, ווי מען קען זען איז דער צענטער פּונקט עלטער ווי זיבען יאָהר, און זיין אורשפרונג ציהט זיך נאָך פון „האנא שלאָם" און פון „אידישען אינסטיטוט" מיט איבער דרייסיג יאָהר צוריק, איז ער אָבער ווי א צענטער לויט'ן ברייטען פארנעהם און שוואונג, ערשט צום לעבען געקומען אין 1933.

מיט זעקס יאָהר שפעטער נאָך דעם דאָזיגען היסטאָרישען דאטום, איז אין 1939, ווי באוואוסט, צוגעקומען דער נייער „אהרן דעראָי מעמאָריאל בילדינג", צום צענטער בנין.

אין משך פון די זעקס יאָהר, האָט זיך געפיהלט א שטאַרקער מאנגעל אין נאָך אן עקסטרע געבוידע, הויפּטזעכליך פאר דער ספּעציפּישער פיזיש־קולטורעלער (העלטה עדיוקיישאָן) טהעטיגקייט אין צענטער.

האָט די אלמנה פון פארשטאָרבענעם אהרן דעראָי, פאראייביגט זיין נאָמען דורך א בייטראג פון דעם גרעסטען טהייל פון דער נויטיגער סומע פאר דעם דאָזיגען צוועק. נאָך א טהייל האָט די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" בייגעטראגען פון דער ירושה פון דזשאָשוא (יהושע) און קעריע סיטיג־קאָהען, וועלכע האָבען כמעט זייער נאנצען פארמעגען איבערגעלאָזן פאר פילאנטראָפּישע צוועקען. צוזאמען האָט עס באטראָפען א קיילעבדיגע סומע פון 260 טויזענד דאלאר פאר יענע ענדערונגען, פאַרבעסערונגען און איבערבוי ארבייט אין אידישען צענטער, וואָס איז היינט צו טאָג סאי די גרעסטע, סאי די פאָפולעריסטע אידישע אינסטיטוציע אין דעטראָיט.

דער נייער פארגרעסערטער צענטער־בנין וואָס וועלכער אבגשאצט אין ווערטה פון א קנאפּען האלבען מיליאָן (450,000) דאלאר, איז אפיציעל געעפענט געוואָרען דעם 6טען דעצעמבער, 1939.

* * *

אין וואָס באשטעהט, און ווי אזוי ווערט אנגעפיהרט די טהעטיגקייט אין צענטער?

לאָמיר קודם כל נעהמען די באָזע, די מיטגלידערשאפט.

פון א דורכשניט פון קנאפּע צוויי און א האלב טויזענד מיטגלידער פאר די ערשטע זעקס יאָהר ביז 1939 — ווען צוליב'ן איבערבויען דעם צענטער איז די טהעטיגקייט באשרענקט געוואָרען און די מיטגלידערשאפט איז געפאלען ביז וועניגער ווי צוויי טויזענד—האָט דאָס היינטיגע יאָהר, מיט'ן צוקומען פון דעם אהרן דעראָי מעמאָריאל בילדינג, די מיטגלידערשאפט זיך א הויב געטהאָן מיט ארום דרייצעהן הונדערט. די צאָהל גרייכט איצט צו דריאון־דרייסיג הונדערט

(3,300) מיטגלידער — יונגע באַיעס און מיידלאַך, דערוואַקסענע יונגע לייט און מיידלאַך און עלטערע מענער און פרויען פון אלע שטאַנדען, פּראָפעסיעס און אנגעהעריגקייטען.

דאָס באווייזט אגב אז מיט דער פארגרעסערטער קאפּאַציטעט אין צענטער, וואקסט אויך די מיטגלידערשאפט וואָס האָט זיך זיכער נאָך ניט אָבגעשטעלט ביי דער צאָהל פון 3,300 און זי וועט נאָך געווינען וויייטער וואקסען.

די צאָהלונגען פון די מיטגלידער זיינען פארשיידענארטיגע — פון איין דאלאר ביז זעכציג דאלאר א יאָהר, פאר די וואָס נעהמען אויף די פולע פיזיש־קולטורעלע פּראָגראַם.

כאָטש דאָס צאָהלען איז אָבליגאטאָריש, כדי די מיטגלידער זאָלען פיהלען פּראַנטוואָרטליכקייט צו דער קלוב־ארבייט וואָס זיי אונטערנעהמען, זיינען אָבער פארהאַן ארום 250 מיטגלידער פון אלע קאטעגאָריעס וועלכע צאָהלען גאָר ניט.

די טהעטיגקייט אין צענטער צוטהיילט און קלאַסיפיצירט אין 150 קלובען, נעהמט ארום אלע פאָרמען פון געזעלשאפטליכער, קולטורעלער, דערציהערישער און פארווייַלערישער אקטיוויטעט פאר יונגע און דערוואַקסענע — פון, א שטיי־נער, מוזיק, קונסט און זשורנאַליזם ביז פאָטאָגראפישער ארבייט, זיך לעהרנען נעהמען און שטריקען, אדער גאָר אָבקאָכען א טעפּעל שפייז . . .

די קלובען פאַר'ן יונגוואַרג זיינען צוטהיילט אין דריי קאטעגאָריעס: „דזשוניאָרס" פאר קינדער אין עלטער פון 6 ביז 14 יאָהר; „אינטערמידיאייטס", פאר באָיעס און מיידלאך אין עלטער פון 14 ביז 18 יאָהר און „סיניאָרס", פאר יונגע לייט און יונגע פרויען אין עלטער פון 18 ביז 25 יאָהר.

אין אָט די קלובען געפינט די יונגענד אלץ אין וואָס זי קען, און דארף, זיין פראיינטערעסירט; אלץ וואָס דערהויבט צו אן העכערען ניוואָ, ווי: קונסט און פאכמאַנשאפט, לייכטע דערציהערישע פּראָפעסיעס, דראמאטיקס, געשיכטע, צייט־פראַגען, דעבאַטען איבער אקטועלע פּראָבלעמען, ראדיא, מאָהלען, צייכ־נען, שניצען, קלעפּען, מאריאנעטען שפיל, פיזישע קולטור, זשורנאליזם, פיה־רערשאפט און אנדערע נעגענשטאַנדען.

אלס ביישפיל לאָמיר נעהמען איינעם אָדער צוויי פון די קלובען, א קוק טהון וואָס דאָרט קומט פאָר.

אין דעם זשורנאליזם קלוב, שטודירען די מיטגלידער דורך פּראקטישע מע־טהאָדען די פּראָפעסיע פון זשורנאליזם. זיי גיבען ארויס א וואָכענצייטונג די

„סענטער ניוס", וואָס ווערט רעדאקטירט און צוזאמענגעשטעלט לויט'ן מוסטער און די מעטהאָדען פון מאָדערנעם זשורנאליזם.

אין קלוב פיהרערשאפט („לידערשיפ"), שטודירען די מיטגלידער יענע קונסט וואָס מאכט מענשען פעהיג פאר פיהרערשאפט, פאסט זיי צו און ענט־וויקעלט ביי זיי די באהאלטענע פעהיגקייטען, זיך צו שטעלען אן דער שפיץ פון אן ארגאניזאציע, וואָס ווערט געשאפען פאר א באשטימטען צוועק און מאכען די מיטגלידער ארגאניזאציאָנס־פעהיג.

דאָס ווערט געטהאָן דורך ספעציעלע לעקציעס און אויף פארשיידענערליי פראקטישע אופנים, וואָס האָבען שוין געבראכט זעהר גוטע רעזולטאטען.

דער פאקט איז אז אין דער שפיץ פון דער „דזשוניאָר סוירווים גרופ", אט די יוגענטליכע ארגאניזאציע וואָס פיהרט אָן די יעהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפיינס צווישען דער יוגענד און מאכט זיי באוואוסטזיניג פאר אידישע נויטען און אידישע פראבלעמען, שטעהן געוועזענע מיטגלידער פון קלוב „לידערשיפ", פראָדוקטען פון דער דאָזיגער טהעטיגקייט אין אידישען צענטער.

דאָ האָבען די יונגע לייט און פרויען געקראָגען די טאָרעטישע און אויך פראקטישע קוואליפיקאציעס פאר דער פיהרערשאפט פון דער סאמע באדייטענדסטער יוגענד־ארגאניזאציע אין די רייהען פון דער פעדעראציע.

די ספעציפישע קולטור־פראָגראמען אין צענטער, סאי פאר דער יוגענד, סאי פאר דערוואקסענע, געפינען זייער אויסדרוק אין די פארשיידענע קורסען פון באלהערענדע געגענשטאנדען; אין די קלאסען פאר אידיש און העברעאיש; אין די לעקציע־און־קאָנצערטען סעריעס; אין די מוזיקאלישע גרופירונגען; אין דער קונסט־שולע און אין די אנדערע קלוב טהעטיגקייטען פון דעם סאָרט; אין פייערען אידישע יום־טובים, סאי אויף א טראדיציאנעלען און סאי אויף א מאָדערנעם אופן. און בכלל, געבען אויסדרוק צו אלץ וואָס קען בייטראָגען צו דער קולטורעלער באריכערונג, זעלבסטבילדונג און פארווירקליכונג פון די מיטגלידער.

אט איז אלם ביישפיל א גאנץ טשיקאווער, אבער זעהר אינטערעסאנטער און גאנץ אייגענארטיגער, קלוב פון דעם סאָרט.

א גרופע יונגע פראָפעסיאָנעלע און געשעפטס פרויען פיהרט אָן א שפילע־רייי־קלוב פאר קינדער. דער קלוב באזיצט א קאָלעקציע פון ספעציעלע קינדער־צאצקעס, געמאכט פון די פרויען און פארזאמעלט אין זייער קלוב־צימער, וואו טאג־טעגליך קומען ארעמע אידישע קינדערלאך זיך שפילען און פארבריינגען צווישען די צאצקעס, אזוי ווי דערוואקסענע אין א ביבליאָטעק; שפילענדיג זיך אויפ'ן אָרט און נעהמענדיג אהיים די צאצקעס, דינט דער דאָזיגער קלוב א בא־

שטימטען פּעדאגאגישען צוועק וואָס ווערט שוין נאכגעקאָפּירט פון אנדערע פּעדאגאגישע און ערציהערישע געזעלשאפטען אין שטאָדט, ווייל ס'האָט זיך ארויסגעשטעלט אז די דאָזיגע מערקווירדיגע ערציהונגס־מעטהאָדע ברענגט זעהר גוטע רעזולטאטען.

פון ניט וועניג וויכטיגקייט איז דער, אזוי גערופענער „הבונים"־הויס־קעמפּ, פאר קינדער אין עלטער פון 6 ביז 15 יאָהר, וואָס ווערט זומער אנגע־פיהרט אין, און ארום, צענטער, פאר יענע קינדער וועלכע האָבען ניט די מעג־ליכקייטען פאר א וואקאציע ארויס פון שטאָדט.

צווישן הונדערט אינגלאך און מיידלאך פארבריינגען די זומער חדשים ווי אין א קעמפּ־אטמאָספערע מיט פּאסענדע פּראָגראַמען, אויספלוגען און פאר־שיידענע שטאָדטישע פּאַרקס און אנדערע אינטערעסאנטע פּלעצער פאר זומער פארוויילונגען אונטער דער אויפזיכט פון ערפאהרענע קאנסילאָרס.

א גאנץ באזונדערען פּלאַץ אין צענטער פארנעהמען די אידישע מוטערס־קלובען וועלכע ציהען זייער אורשפרונג נאָך פון יענעם ערשטען קלוב פון אי־דישע מאמעס אין דעם אמאָליגען אינסטיטוט.

איבער פינף הונדערט פרויען, מאמעס, און אזעלכע וואָס גרייטען זיך צו ווערען מאמעס, זיינען אָרגאַניזירט אין אכט קלובען אין פארשידענע געגענדען פון שטאָדט.

זייער טהעטיגקייט באשטעהט אין וועכענטליכע, אָדער צוויי־וועכענטליכע מיטינגען, פארבונדען מיט לעקציעס, ליטעראַרישע פּראָגראַמען, דראַמאטיקס, געזאנג, דיסקוסיעס, טענץ און פארוויילונגען וואָס ענטווויקלען דעם געזעל־שאפטליכען גייסט ביי דער אידישער באלעבאָסטע און הויבט איהר אינטעלעק־טועלען מצב, וואָס איז אן־און־פאר זיך א באדייטענדער אויפטו.

אין צוזאמענהאנג מיט דער אקטיוויטעט פון די מוטערס קלובען, ווערען אויך געגעבען קלאַסען און קורסען, מאנכע פון זיי — ווי א שטייגער, מוטער־שאפט, קינדער היגיענע און דעסטגלייכען — וואָס זיינען פון באזונדערען ווערטה פאר יונגע מוטערס. איין קלוב אזא האָט שוין אפילו געגרינדעט א ספּעציעלע נוירסערי־סקוהל וואָס ווערט אנגעפיהרט פון פּראַנטוואָרטליכע לעהרער, צוגעשטעלט פון דער באָארד אוו עדיוקיישאן.

די מוטערס קלובען באטייליגען זיך אויך ווי א רעפּרעזענטאטיוו אידישע פרויען געזעלשאפט, אין גרעסערע פּראָיעקטען און אונטערנהמונגען — סאי שטאָדטישע, סאי נאציאָנאלע — צוזאמען מיט די אנדערע פרויען גרופּירונגען אין אלגעמיין געזעלשאפטליכען לעבען פון שטאָדט.

דאָ דארף אויך דערמאהנט ווערען דער „גינזבורג קעמפ" פאר אידישע מאַמעס מיט זייערע קינדערלאך וואָס איז געגרינדעט געוואָרען דורך דער איניציאטיווע פון די מוטערס קלובען.

דער דאָזיגער אינסטיטוציע ווערט געווידמעט א ספּעציעלער קאַפּיטל אין בוך. אָבער דאָ מוז זי פארצייכענט ווערען אין שייכות מיט'ן צענטער אונטער וועמענס אויפזיכט דער קעמפ ווערט אנגעפיהרט און פארוואלטעט.

אין סכום קולטור ארבייט פון צענטער, טאָר מען אודאי ניט אונטערשאַצען די ליטעראַרישע אָוועגדען, די מוזיקאַלישע אָוועגדען, די קונסט־שולע, די מוזיק־פּראַיעקטען און די גאנץ אייגענארטיגע אנדערע טעטיגקייטען פון דעם סאָרט, צוגעפאַסט פאר דער יוגענד און פאר דערוואַקסענע.

די קונסט שולע פון צענטער האָט שוין צו איהר קרעדיט עטליכע באדייטענדע אידישע קינסטלער, מאהלער און צייכנער, וואָס האָבען פונדאַנען גראַדואירט דורך „סקאַלערשיפּס" פאר העכערע קונסט־אקאדעמיעס פון לאנד.

די מוזיק שולע פון עטליכע יאָהר צוריק, האָט לעצטענס געקראָגען אן אנדער פּנים. אנשטאָט בלויז א סקוהל ווערען אנגעפיהרט כאָרען פאר יוגענדליכע און דערוואַקסענע, א סימפאָנישער אָרקעסטער, ספּעציעלע מוזיקאַלישע זעלבסט־בילדונג קורסען, ווי אזוי צו פארשטעהן און אָבצושאַצען מוזיק און אזוי ווייטער און ווייטער, אונטער דער פיהרערשאפט פון א מוזיק דירעקטאָר אזוי ווי דאָס איז דער פאל מיט די ליטעראַריש־דערציהערישע פּראָגראַמען אונטער דער אויפזיכט פון א ספּעציעלען „עדיוקיישאָן־דירעקטאָר".

אויפ'ן ליטעראַרישען געביט, ווערען דורכגעפיהרט ספּעציעלע פּראָגראַמען, מיט איינליטונגען פון ליטעראַטור־קענער איבער די נייסטע און וויכטיגסטע ליטעראַרישע ווערק וואָס ערשיינען.

און, פארשטעהט זיך, אז צום ליטעראַרישען געביט דארף מען צורעכענען די ביבליאָטעק מיט א קאַלעקציע פון פינף טויזענד ביכער אין ענגליש, אידיש און העברעאיש פאר די מיטגלידער און פאר אלע וואָס זיינען ווילקאָמען אין צענטער, מיט זיי זיך צו באנוצען.

דער פלאַן איז מיט דער צייט צו האָבען אין דער ביבליאָטעק, א פאַלשטענדיגע קאַלעקציע ביכער אין „יודאַאיקא" אין אלע דריי שפּראכען, מען זאָל וויסען אז אין אידישען צענטער ביבליאָטעק קען מען געפינען אלץ וואָס איז געשריבען געוואָרען אין שייכות צו אידישע פּראָגען און פּראָבלעמען — אין ענגליש, אידיש און העברעאיש.

מיר קומען איצט צו אייגער פון די סאמע וויכטיגסטע אפטיילונגען, אדער דעפארטמענטען אין צענטער. דאס איז די „וואקיישאנאל סוירווים", אדער פשוט'ער נערעדט, די „ארבייטס־ביורא", וואס גיט זיך אפ מיט שאפען ארבייט און באשעפטיגונג און מיט צופאסען אידישע ארבייטס־מענשען, הויפטזעכליך יונגע לייט און מיידלאך, פאר יענע שטעלעס ביי וועלכע מען קען זיך בעסער איינארדנען.

א ספעציעלער „וואקיישאנאל סוירווים דירעקטאר" פיהרט אן מיט דעם דאזיגען וויכטיגען דעפארטמענט וועמענס ממשות'דיגע אויפטואונגען, נוצען און הילף פאר מאסען יונגע ארבייטס־מענשען אין פאכען און אין פראפעסיעס, איז גאר ניט אבצושאצען.

די ארבייטס־ביורא גיט זיך אפ, ניט בלויז מיט שאפען א שטעלע פאר'ן אפליקאנט — זי פיהרט אן דאס, וואס מען רופט, „וואקיישאנאל גאידענס". זי מאכט פון צייט צו צייט אויספארשונגען איבער דער אלגעמיינער עקאנא־מישער לאגע אין שטאדט און זי באנוצט זיך מיט די פאקטען פון די אויספאר־שונגען לטובת די אפליקאנטען.

דער דירעקטאר פון דער ארבייטס־ביורא, אן אטאריטעט אויף דעם דאזיגען נעביט, האלט אפ בארטונגען מיט עלטערען און זייערע קינדער וואס גרייטען זיך צו פיזישער באשעפטיגונג און וויסען ניט צו וועלכער מלאכה אדער פרא־פעסיע זיך צו נעהמען. ער גיט אויך אפטע לעקציעס פאר די וואס זוכען זיך צוצופאסען צו א טרייד אדער פראפעסיע. און בכלל, איז די אויפגאבע פון דער „וואקיישאנאל סוירווים", צו דינען דעם ארבייטס־מענש וואס וועגדעט זיך אין דער ביורא, מיט אלץ וואס נאר מעגליך.

אין דער דאזיגער פראגראם, שטעהט אויך שארף דאס פראבלעם פון דיס־קרימינאציעס, אויף וועלכע די „וואקיישאנאל סוירווים" דארף רעאגירען. אלעס מוז געטהאן ווערען מיט טאקט, מיט פארשטענדניס, זיך שטיצענדיג אויף די אויספארשונגען, אויף די פאקטען וואס די ארבייטס־ביורא האט צום האנד וועגען דעם נאנצען קאמפלעקס פראגען ארום דער דאזיגער פראבלעם, וואס איז ניט בלויז א לאקאלע, נאר א נאציאנאלע ערשיינונג.

די „וואקיישאנאל סוירווים", אדער די ארבייטס־ביורא, — דאס האט דער צענטער איבערגענומען פון דער „יאנג וויסענס היברו אסאסיאיישאן", וועלכע איז אין 1933, געווארען א טהייל פון דער אינסטיטוציע.

און אויף וויפיל די ארבייטס־ביורא, פיעלט אויס א גאר וויכטיגע פונקציע, באווייזען די ציפערען פון איהרע דערגרייכונגען אין וועלכע עס שפיגעלט זיך אויך אפ די נאנצע עקאנאמישע פערפערניש פון דעטראיט וואו אידישע ארי־

בייטס־מענשען גענייסען אָדער ליידען, לויט דעם אלגעמיינעם מצב פון דער שטאָדטישער עקאָנאָמיק. אוֹן דאָס דארף דאָ שטאַרק באַטאָנט ווערען.

אָט זיינען די ציפערען וואָס רעדען פאר זיך אליין:

אין 1934, האָבען 214 פערזאָן געקראָגען ארבייט שטעלעס דורך דער אר־בייטס ביורא: אין 1935, שוין איבער צוויי מאָל אזוי פיל — 508; אין 1936, גיט זיך די צאָל א הויב ביז 1,036; אוֹן אין 1937, ווען די באנייטע שפע, האָט זיך שוין שטארק געפיהלט אין שטאָדט — ביז 1,146; אין 1938, צוגלייך מיט דער ירידה פון דער אזוי גערופענער „פראָספעריטי", פאלט זי אראָפּ ביז 680. אוֹן דאָס לעצטע יאָהר 1939, הויבט זי זיך ווידער ביז 934. פאר'ן איצטיגען יאָהר זיינען נאָך אלע ציפערען ניטאָ. אָבער אין זיי וועט זיך זיכער אָבשפיגלען די אלגעמיינע עקאָנאָמישע לאָגע אין שטאָדט.

אלס אילוסטראציע פאר די אויפטהואונגען אוֹן טהעטיגקייט־ספערע פון דער „וואקיישאנאל סוירווים", דארף מען צו די ציפערען גאָר ניט צוגעבען.

וויפיל מען זאָל ניט שרייבען וועגען דעם אידישען קאמיוניטי צענטער, קען מען דעם גאנצען מאטעריאל ניט אויסשעפען. דער צענטער מיט'ן גרויסען אָדיטאָריום, מיט'ן קלענערען באָטצעל־אַסעמבלי האָל, אוֹן מיט די אונצעהלי־גע גרעסערע אוֹן קלענערע קלוב־צימערען; מיט'ן אהרן דעראי מעמאָריאל ביל־דינג פאר פיזישער קולטור, מיט'ן „דזשימנעזיום" אוֹן „סווימינג פוליִ"; די ביבליאָטעק, די ביהנע פאר דראמאטישע פאָרשטעלונגען אוֹן די אלע אנדערע באקוועמליכקייטען פאר געזעלשאפטליכער אקטיוויטעט, איז די היים, דער צענטער פון דער גאנצער אידישער באַפעלקערונג, פון אלע געזעלשאפטליכע גרופירונגען, וואָס קענען דאָרט אנפיהרען זייערע טהעטיגקייטען אין אן אמת אידישער אטמאָספערע.

אויסער אלעמען איז דער צענטער דאָס שטענדיגע פארזאמלונג פלאַץ פאר די מעהרסטע צענטראלע אידישע אָרגאניזאציעס אין שטאָדט אוֹן פאר די לאָ־קאלע אבטיילונגען פון צהנדליגער נאציאָנאלע אידישע אָרגאניזאציעס, וואָס זיינען צופיל דאָ אויסגערעכענט צו ווערען.

מיט א בודזשעט פון איבער הונדערט טויזענד דאלאר א יאָהר, ווערען די אויסגאבען געדעקט פון מיטגלידערשאפט צאָהלונגען, פון ספעציעלע דירעקטע אייִנקונפטען, פון דעם פאראייניגטען אידישען קאמפיין אוֹן פון „קאמיוניטי פאָנד" וועלכער סובסידירט דעם צענטער ניט צו בלייבען אין דעפיציט.

פאר'ן פארגאנגענעם יאָהר, איידער ס'איז צוגעקומען דער אהרן דערָאי מעמאָריאל ביל̈דינג, האָט דער קאמיוניטי פאָנד בייגענטראָגען איבער 36 טויזענד דאלאר. פאר'ן איצטיגען יאָהר 1940, ווען דער בודזשעט איז פיל̈ גרעסער, באטרעפט שוין די סובסידיע פון „קאמיוניטי פאָנד" 44 טויזענד דאלאר און אין פאראייניגטען אידישען קאמפיין איז די „קוואָטא" פאר'ן צענטער שוין געווען דרייצעהן טויזענד דאלאר אין פארגל̈ייך מיט בל̈ויז פינף טויזענד פאר'ן פריערדיגען יאָהר.

דער סטעף פון צענטער באשטעהט פון 58 מענער און פרויען, איינגעטהיל̈ט ל̈ויט פאָל̈גענדע קל̈אסיפיקאציעס: על̈ף פראָפעסיאָנאל̈ען; 32 קל̈ווירקס און אנדערע אפיס און בילדינג אנגעשטעל̈טע און 15 וואָס זיינען דאָרט נאר טהייל̈וויז באשעפטיגט. ווי אין אגענטור פון דער אידישער וועל̈פעיר פעדעראציע, ווערט דער צענטער פארוואל̈טעט פון א פאָל̈שטענדיג אָטאָנאמער דירעקטאָרען באָארד, מיט הערמאן דזשוייקאבס אל̈ס עקזעקוטיוו דירעקטאָר.

פאר דער צייט, זינט די אידישע צענטערס אסאָסיאיישאָן האָט אנגענומען א פראָגראם ארויסצופיהרען דעם צענטער פון זיין פרימיטיוועז צושטאַנד און איהם מאכען פאר דאָס וואָס ער איז הייַנט צו־טאָג, איז די דירעקציע געפיהרט געוואָרען פון: סעמועל̈ ל̈עווין, 1933-1929; על̈א וועראַ פעל̈דמאן, 34-1933; ל̈וים סאבעל̈, 36-1934, און הערמאן דזשוייקאָבס וועל̈כער שטעהט ביים רודער פון דער פיהרערשאפט זינט 1936.

האָט מען זינען אז אין פארל̈וף פון יאָהר וועלט דער צענטער באזוכט פון עטל̈יכע הונדערט טויזענד אידען — דורכשניטל̈יך צוויישען פיר און פינף טויזענד מענשען א וואָך — ביי די ל̈עקציעס, קורסען, דעבאטען, מיטינגען, פארווייל̈ונגען, פיזישע קול̈טור־פראָגראמען, אל̈געמיינע פארזאמל̈ונגען און אזוי ווייטער און ווייטער—דאן ווערט קל̈אָהרער דער באָגריף איבערן פארנעם פון דער גרעסטער און פאָפול̈ערסטער אינסטיטוציע אין אידיש־נעזעל̈שאפטל̈יכען ל̈עבען פון אונזער שטאָדט.

דער "פרעש-עיר" קעמפ—

אַ זומער-צענטער פאַר אידישע קינדער

פון אַ „פּיקניק" פאַר אַרעמע קינדער, ביז דער איצטיגער מוסטערהאפטער אינסטיטוציע. — די גרינדונג פון דער „פרעש-עיר" סאסייעטי מיט 38 יאָהר צוריק און די געשיכטע פון „פרעש-עיר" קעמפ.

מאַנכע דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס האָבען צו פארדאנקען זייער עקזיסטענץ, וואוקס און באפעסטיגונג צו דעם פאקט וואָס מיט א סך יאָהרען צוריק האָבען עטלעכע מענשען א טראכט געטהאָן וועגען גרינדען עפּעס א סאָסייעטי, ניט זייענדיג אלײן גאַנץ קלאָהר וואָס זיי ווילען און ניט האָבענדיג די מינדסטע אנונג אז פון זייער פארזוך וועט ארויסוואקסען, און זיך ענטוויקלען, א באדייטענדע שטאָדטישע אינסטיטוציע.

דאָס איז אויך דער פאל מיט'ן „פרעש עיר" קעמפ, וואָס איז ארויסגע־וואקסען פון דער „פרעש עיר" סאָסייעטי, וואָס עטלעכע דעטראָיטער אידישע פרויען האָבען געגרינדעט מיט 38 יאָהר צוריק.

און ווירקליך — וועמען האָט זיך עס געקענט חלום'ן אז פון יענער קלײ־נער סאָסייעטי, וועט אויסוואקסען איינער פון די שענסטע און מוסטערהאפט־סטע קעמפּס?

דער פאקט איז, אז דער „פרעש עיר" קעמפּ וועט אנערקענט פון אלע עקספּערטען אלס א מאָדעל קעמפ. און די וואָס זיינען באקענט מיט אלעס וואָס עס טהוט זיך אין פארשיידענע אנדערע קעמפּס אנגעפיהרט פון פילאנטראָפישע אגענטורען, ווי דער „קאמיוניטי פאָנד" און דער סיטי רעקריאַציאָן דעפּארט־מענט, גיבען צו אז דער „פרעש עיר" קעמפ איז די לויבענסווערטסטע אינסטיטו־ציע פון דעם מין, צווישען די פילע אנדערע ענליכע אינסטיטוציעס אין דער אלגעמיינער פילאנטראָפּיע פון די פארשיידענארטיגע גרופּירונגען אין דעטראָיט.

דאָס רעדט פאר זיך אלײן און קיין פּירושים זיינען, דוכט זיך, ניט נויטיג. ס'איז אָבער יאָ נויטיג צו געדענקען, א ו ן צ ו ב א ט א ג ע ן , אז ווען ניט יענע קלייגע סאָסייעטי פון 38 יאָהר צוריק, וואָלט אפשר דאָס אידישע דע־טראָיט נאָך ער היום אזא אנשטאלט ניט געהאט.

זאָל דעריבער דאָ פארצייכענט ווערען אז קרעדיט פאר דעם וואָס קרוב צו טויזענד ניט־פארמעגליכע, און גאַנץ ארעמע, אידישע קינדער האָבען יעדען זו־מער א געלעגענהייט צו פארברייגען עטליכע וואָכען אויפ'ן לאַנד, ווייט אוועק

פון שטאָדטישען טומעל און פון שלעכטען איינפלוס פון דער גאַס — אז קרעדיט דערפאר קומט יענע עטלעכע פרויען (פון וועלכע די מעהרסטע זיינען שוין אויפ'ן עולם האמת), וועלכע האָבען געגרינדעט די פרעש עיר סאָסייעטי.

* * *

די געשיכטע פון „פרעש עיר" קעמפ, ווי געזאָגט, פאנגט זיך אָן מיט 38 יאָהר צוריק. דעמאָלסט, אין 1902, ווען דער אידישער ישוב איז געווען קליין, קיין צופיל געזעלשאפטליכע גרופירונגען פאר איין צוועק אָדער א צווייטען, האָט דאָס אידישע דעטראָיט ניט פארמאָגט און דער דראנג צו וואוילטעטיגער ארבייט ביים מעהר „וואוילהאבענדען" עולם איז געווען שטארק, האָבען עטליכע פרויען זיך דערטראכט צום געדאנק אז ס'וואָלט געווען זעהר א גוטע זאך מען זאָל די אָרעמע אידישע קינדער וואָס וואָלגערען זיך אין די היצען אויפ'ן גאַס, ארום די ווייט ניט צו־זויבערע וואוינונגען פון זייערע עלטערען, ארויסנעהמען פאר א „פיקניק" פאר'ן טאָג ערגעץ אין א וועלדעל אָדער אין א פּארק ארום שטאָדט.

היינט צו טאָג, מיט דער ענטוויקלונג פונ'ם אוטאָמאָביל, די פארבעסערונ־גען און אויסשפרייטונג פון דער שטאָדטישער טראנספּאָרטאציע סיסטעם, און דעם גוואָלדיגען וואוקס פון דעטראָיט, איז ארויספאָהרען ערגעץ אין א פּארק, א קליניגקייט.

דעמאָלסט אָבער, ווען אפילו דער אָקלאָנד געגענד (דער צווייטער אידישער קוואַרטאל אין דער געאָגראפישער געשיכטע פון דעטראָיט), שוין אָבגערעדט פון, לאָמיר זאָגען, פּאָלמער פּארק אָדער „בעל אייל", איז געווען „ערגעץ ווייט אין קאָנטרי", האָט א טאָג פאר די קינדער ארוים פון שטאָדט געמיינט א גאנ־צער יום־טוב.

דאָס איז, צו יענער צייט, געווען א געשעהניש, אינ'ם לעבען פון די אָרע־מע משה'לאך און שלמה'לאך. און דאָס צושטאנד צו בריינגען, האָט זיך גע־נויטיגט א סך ארבייט. מען האָט בעדאַרפט באזאָרגען די וועגענער, אנגרייטען די שפּייז און נאשערייען, געהן פריער פון הויז צו הויז אָנזאָגען די עלטערען זיי זאָלען אויספוצען די קינדערלאך פאר'ן פיקניק און אזוי ווייטער און ווייטער.

די עטליכע פרויען־וואוילטעטערינס האָבען גלייך נאָך די ערשטע עטליכע „ארוספּאָהרען" מיט די קינדער, באשלאָסען צו גרינדען א סאָסייעטי וואָס זאָל זיך סיסטעמאטיש אָפּגעבען מיט דער דאָזיגער ארבייט. און וואָס פאר א נאָמען פּאָסט נאָך בעסער פאר אזא קערפערשאפט ווי „פרעש עיר" (פרישע לופט) סאָסייעטי?

אָט אזוי איז עס צום לעבען געקומען א פרויען פאַראיין, וועמענס נאָמען עס טראָגט דער איינציגער קעמפּ פאר וועניגער פארמעגליכע און גאנץ אַרעמע אידישע קינדער, א נאָמען וואָס וועט לעבען אזוי לאנג ווי דאָס אידיש־געזעל־שאפטליכע דעטראָיט וועט זיך נויטיגען אין אזא אינסטיטוציע.

פאר צוויי־דריי יאָהר צייט איז יענע סאָסייעטי אנגעגאנגען מיט די „פּיק־ניקס", ביז מען האָט שוין געזומען טראכטען פון א פּלאַץ, וואו מען זאָל די אידישע אַרעמע קינדער קענען געבען מעהר ווי איין טאָג, אַדער צווויי, פרישע לופט אין „קאָנטרי" אין משך פון עטליכע וואָכען.

מען איז געקומען צום באשלוס אז איין פּלאַץ וואָלט אין „קאָנטרי" איז מעהר ווערטה פאר'ן קינד ווי צען־צוועלף באזונדערע טעג אין פארלויף פון די זומער חדשים. און א קליינער „קאטעדזש" איז פאר דעם צוועק געקויפט געוואָרען אויף דער אנדערער זייט פון דעטראָיט ריווער, אין וואָקערוויל, קענעדע, וואוהין עס איז, פאר יענער צייט, געווען פיל לייכטער צוצוקומען ווי ערגעץ ווייט אַרויס פון שטאָדט אינ'ם דעטראָיטער שטח.

דאָרט, אין דעם קאטעדזש, איז שוין געווען פּלאַץ פאר אכצעהן־צוואנציג קינדער וואָס פּלעגען געבראכט ווערען פאר א וואָך צייט אין קאָנטרי. איין גרו־פּע פּלעגט קומען, און די צווייטע אהיים פאָהרען, אזוי אז אין פארלויף פון זומער פּלעגען וואסערע צוויי־דריי הונדערט קינדער האָבען אמת'ע זומער־רוה, אמת'ע וואקיישאָן אין קאָנטרי.

זעלבסטפארשטענדליך אז מיט דער פארגרעסערטער אקטיוויטעט, איז אויך געוואקסען די מיטגליד־רשאפט. מיט דער צייט האָט די פרעש עיר סאָסיי־טי זיך אננעשלאָסען אן די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס". און האָבענדיג די שטיצע פון דער „פאראיניגטער צדקה", האָט מען זיך שוין ניט באנוגענט מיט'ן קליינעם פּלאַץ אין וואָקערוויל. מען האָט שוין געוזוכט א גרעסערען. אָגב איז די אידישע באָפעלקערונג אויך געוואקסען און מיט איהר, די פּראָפּאָרציע פון אידישער אַרעמקייט, וואָס האָט ארויפגעלעגט גרעסערע פליכטען אויף דער „פרעש עיר" סאָסייעטי. די צאָהל קינדער איז געווען גרעסער ווי דער קליינער „קאָטעדזש" האָט געקענט אריינעהמען און מען האָט זיך קיין עצה ניט געקענט געבען ביז אין 1908, זעקס יאָהר נאכדעם ווי די ערשטע פּראָבע איז געמאכט געוואָרען מיט געבען קינדער א טאָג זומער־רוה ארוים פון שטאָדט, האָט מען פאר דעם צוועק אָבגעקויפט אן אלטע גרויסע פּאַרם מיט א היבשער שטיק לאַנד בייס לייק „סעינט קלעיר" ניט ווייט פון מאונט קלעמענס.

דאָרט איז שוין געווען פּלאַץ פאר הונדערט קינדער, אָבער די פּאַרם האָט מען געמוזט אינגאנצען רעמאָנטירען. מען האָט געמוזט בויען א גרויסען, פּא־

סענדען עס־זאל, מיט דער נויטיגער קיך און אנדערע קלענערע געביידען.

דאס אלעס איז ביי דער ענערגישער ארבייט פון די פרויען, מיט דער הילף פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" דערנרייכט געוואָרען. דאס פלאץ האט באקומען א פנים פון א „קעמפ" און דער אנשטאלט האט ביסלאכווייז, ביס־לאכווייז געוואונען אלץ מעהר פאפולאריטעט אין שטאדט, סאי צווישען אידען און סאי צווישען די ניט־אידישע, פילאנטראפישע געזעלשאפטען.

שפעטער ווען די צאהל קינדער־אפליקאנטען איז נאך גרעסער געוואָרען, האט מען אויפגעבויט צווי גרויסע „דארמיטארים" (שלאף־הייזער) מיט פלאץ אין יעדער, פאר הונדערט קינדער. דערצו האט פרוי שארלאט בראון, די אלטע מוטער פון דעם שפעטער פאפולערען כלל־טהור דייוויד בראון, אויפגעבויט א „בראון מעמאריאל סאשעל האל", א גרויסע געביידע פאר די אונטערהאלטונגען און געזעלשאפטליכע צוזאמענקונפטען פון די קינדער. דאס האט די פארשטאר־ווויליטעטערין געטהאן צו פאראייביגען דעם אנדענקען פון איהרע אייגענע פארשטארבענע קינדער.

גאנצע זיבעצהן יאהר, האט דער „פרעש־עיר" קעמפ זיך דארט געפונען. די אינסטיטוציע איז פארפונדעוועט געוואָרען. מען האט אלץ מעהר און מעהר פארבעסערונגען געמאכט. און פילע, איצט חשוב'ע באליבאטים, קענען זיך גאווים עראינערען אן די אינגעלשע יאהרען וועו זיי פלענען יעדען זומער פאה־רען אויף א וואך אדער צווי, אין „פרעש עיר" קעמפ ביים לעיק סעינט קלעיר.

די צייט האט אבער געטהאן דאס איהרינע. פונקט אזוי ווי דעטראיט גופא, איז אויך געוואקסען די באפעלקערונג אין די ארומיגע שטעדטלאך, איבערהויפט אין, און ארום, מאונט קלעמענס. דער „פרעש עיר" קעמפ וואס דארף זיך נעפינען ארויס פון שטאדט, אלץ ווייטער פון שטאדט אין דער באמת פרישער לופט, האט זיך כסדר אלץ מעהר און מעהר דערנעהנטערט צום שטאדט. די נייע „האיווייעס", וואס זיינען אויף די וועגען פאזע דעם קעמפ אויסגעלעגט געוואָרען, דער שטענדיגער געיעג פון די אטאמאביל־לען ארום קעמפ און די הייזער אין קאטעדזשעס וואס זיינען דערנעבען גענויט געוואָרען, האבען דאס פלאץ שוין נעמאכט אומפאסיג פאר'ן צוועק.

מען האט נעמוזט פון דארט אווענ. דאס איז געווען די פראבלעם פאר עטליכע יאהר צייט, וואס איז מיט 14 יאהר צוריק, אין 1926, גלעזעט געוואָ־רען דורך דער שהנער טהאט פון א אידישען פילאנטראפ.

מר. און מרס. ערווין ראזענטהאל, באקאנטע טהויער (ביז מיט עטליכע יאהר צוריק, ווען זיי האבען זיך באזעצט אין פלארידא) אין דער אידישער וועל־

פעיר פעדעראציע, האָבען אוועקגעשאָנקען 55 אקער לאנד פאר'ן קעמפ, ביים „בלעין לעיק", נעבען בריטאַן, מישיגען, 48 מיל ארוים פון דעטראָיט.

די שטיק לאנד האָט די גרויסע מעלה וואָס זי ליגט אין איינער פון די שהנסטע נאטור־לאנדשאפטען ארוים פון שטאָדט, ארומגעצוימט מיט א וואלד וואָס ציהט זיך ארום און ארום דעם שטח; מיט א קלאָהרען, שפּיגעלדיגען טייך וואָס פליסט דערנעבען אזוי אז וועג מען קומט צו צום קעמפ, איז דער ערשטער איינדרוק ווי די שטיק לאנד מיט דער ארומיגער לאנדשאפט וואָלט פון דער נאטור אליין, בכיוון אזוי אויסגעפלאנט געוואָרען, כדי די דעטראָיטער אידישע קינדער זאָלען האָבען דאָס אידעאָלע פלאץ פאר זייער וואקאציע.

דאָ איז די געאָגראָפישע לאגע אזא, וואָס שטעלט אויסער געפאהר די מעג־ליכקייט אז דאָס פלאץ זאָל ארייננעמען וועלכע אין שטאָדטישען שטח. און דאָ האָט מען שוין געקענט אלעס אינאָרדנען אויף לאנגע, לאנגע יאָהרען.

די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס", די אייגענטום באזיצערין (פראָפער־טי האָלדינג) אגענטור פון דער וועלפעיר פעדעראציע, האָט אויסגעגעבען איבער הונדערט טויזענד דאלאר אויף זעקס מאָנאטען געבויידען וואָס זיינען אין משך פון יאָהר אויסגעבויט געוואָרען. א זיבענטע געבויידע, א „בראָון מעמאָריאל האָל", ליט'ן מוסטער פון פריערדיגען קעמפ, האָט די אלטע מרס. בראָון אויך דאָ געלאָזען בויען.

די געבויידעס זיינען אזוי צושטעלט געוואָרען אז פון דער וויטענס זעהט עס אוים ווי אן „אוואלנער" קרייז פון הייזער און אין הינטערגרונד זעהט זיך דער וואלד וואָס פארכאפט דאָס אויג גלייך ביים אָנקומען אין קעמפ. איהר שטעלט זיך צוועק פון דער וויטענס און איהר באוואונדערט די שהנקייט פון דער קהלי'שער אימעניע וואו אין פארלויף פון זומער הערשט די רעפובליק פון דעטראָיטער אידישע קינדער.

מיט א יאָהר שפּעטער, אין זומער פון 1927, איז דער נייער (דער איצטי־גער) „פרעש עיר" קעמפ אפיציעל געעפענט געוואָרען און ער איז באלד געווא־רען אזא צוציהונגס פלאץ אז פילע טאָטעס און מאמעס זיינען גערען געווען צו צאָהלען וויפיל מען זאָל נאָר פארלאנגען, אבי זייערע קינדער זאָלען דאָרט קענען פארברענגען עטליכע וואָכען.

אָבער דאָס איז, ביז מיט עטליכע יאָהר צוריק, געווען אינגאנצען אויס־געשלאָסען. דער קעמפ, א דורכאוים פילאנטראָפישער, וועראנדיג סובסידירט פון דעטראָיט „קאמיוניטי פאָנד", האָט ער נעמוזט געבען דעם פּאָרצוג צו יענע קינדער וועמענס עלטערן זיינען ניט אומשטאנד צו צאָהלען די פולע סומע.

די וואָס קענען עס „אפּאַרדען", וועלען שוין געפינען דאָס פּאַסענדסטע פּלאַץ פּאר זייערע קינדער ערגעץ אַנדערש. און דאָ, האָט מען געוואוסט, איז די היים פּאר יענע קינדערלאַך, וואָס וואָלטען זאָנסט, מוזען בלייבען אין שטאָדט.

פּאר די נעקסטע פּיר יאָהר, זייענדיג אַנגעשלאָסען אָן „קאמיוניטי פּאַנד" ווי אַן אַגענטור פון דער אידישער וועלפּעיר פעדעראַציע, האָט דער „קאמיוניטי פּאַנד" געדעקט אלע אויסגאבען און דעפיציטען. אום דאָס קלאָהרער צו מאכען, לאָמיר נעהמען אלס ביישפּיל דאָס יאָהר 1930, דאָס לעצטע יאָהר **אידער ס'איז** געקומען דער איבערבּרוך אין די פינאַנסירונגען פון „פּרעס עיר" קעמפּ.

מיט דעם נאָמינעלען פּרייז פון פופצעהן דאלאר פּאר די צוויי וואָכען, וואָס יעדעם קינד איז בּארעכטיגט צו זיין אין קעמפּ, האָט מען יענעם יאָהר פון די צאָהלונגען פּאר איבער טויזענד קעמפּ־וואָכען אריינגעקראָגען עטוואס איבער פּיר טויזענד דאלאר. דאָס איז געווען דערפּאר, וואָס צווישען 35 און 40 פּראָצענט פון די קינדער האָבען געצאָהלט בלויז א קליניגקייט און פּאר מאנכע האָט מען גאָר ניט געצאָהלט.

פון פּארשיידענע ביישטייערונגען דירעקט צום קעמפּ איז אריינגעקומען נאָך צוויי טויזענד דאלאר. אָבער די אויסגאבען פּאר'ן יאָהר זיינען געווען איבער 22 טויזענד דאלאר, האָט דער „קאמיוניטי פּאַנד" דאָס געדעקט. ס'איז אלזא, ווי מען קען זעהן, גאָר ניט געווען קיין פינאַנץ פּראָבלעמע. און די פיהרערשאפט און פּארוואלטונג פון קעמפּ, האָט דאן פרובירט אויך אויסשפּרייטען די קעמפּ טהעטיגקייט אויף אַנדערע געביטען אין פּארבינדונג מיט'ן וואוילזיין פון די קינדער.

די זיבען גרויסע געביידען וואָס מען האָט אויפגעבויט צו דער ערעפענונג פון קעמפּ, דינען עד היום פּאר פּאלגענדע צוועקען: פיר, אלס „דאָרמיטאָריס" מיט פופציג בעטען אין יעדע, צוויי פּאר באיעם און צוויי פּאר מיידלאַך; א גרויסער עס־זאל מיט פּלאַץ פּאר איבער 200 קינדער; דער „בראון סאשעל האלל" אָדער „רעקריאיישאָן בילדינג" און די אָפּים געביידע מיט א קליניק, א קליינער האָספּיטאל, פּאר די „קעמפּערס".

מען האָט, באלד אויך צוגעבויט א צאָהל קלענערע געביידען, צוויי ביים טייך — פּאר דער באקוועמליכקייט פון די באיעם און מיידלאַך; א הויז וואו עס קאָנצענטרירט זיך די גאנצע מאשינערי פּאר די מאָדערנע איינריכטונגען וויי וואסער־לייטונג און עלעקטריציטעט און עטליכע „ליטאניעס" צעוואָרפען אין וואלד — אלץ פּאר דער באקוועמליכקייט פונ'ם יונגוואָרג אין עלטער פון זעקס ביז 16 יאָהר, וואָס ווערען אריינגענומען אין קעמפּ.

דער „רעקריאיישאָן בילדינג", דאָס איז ביז היינט צו טאָג דער גייסטיגער

צענטער פון קעמפּ. דאָס איז דאָס פּלאַץ וואו די קינדער פארבריינגען זייער פרייַע צייט ביי פארשיידענע אונטערהאלטונגען; דאָ ווערען געגעבען קאָנצער־טען, און דראַמאַטישע פאָרשטעלונגען; דאָ ווערען דורכגעפיהרט פּאָסענדע אי־דישע צערעמאָניאַלען; און דאָ געפינט זיך א גאַנץ נשקשה'דיגע ביבליאָטעק.

פארשטעהט זיך, אז די כאַראַקטעריסטישע „קעמפּ פייערס" מיט די אנדערע באַנליִיטס־ערשיינונגען וואָס געהן אריין אין די סקאַרבאָווע קעמפּ פּראָגראַמען, פעהלען אויך ניט.

ווי פריער געזאָגט, האָט די פארוואלטונג, ניט האָבענדיג קיין פינאַנץ פּראָבלעמע, פּרובירט אויך אויסשפּרייטען איהר טעטיגקייט אויף אנדערע ג־ביטען.

מען האָט, צום ביישפּיל, אריינגענומען אויך אזעלכע קינדער, וואָס זיינען אהין געשיקט געוואָרען אויף דער רעקאָמענדאציע פון א דאָקטאָר, הויפּטזעכ־ליך „קאַרדיאַקס", לויידענדע פון הארץ קראַנקהייטען, וואָס האָבען גמוזט האָבען ספּעציעלע אויפמערקזאמקייט די גאנצע צייט אין קעמפּ. אויך אזעלכע פאר וועמענס ספּעציעלע „דיעטע" מען האָט געמוזט זאָרגען. און דערצו האָט מען זיך פארנומען אז דער „פּרעש עיר" קעמפּ זאָל ניט זיין בלויז א סעזאָן־אינסטי־טוציע.

זאָרגענדיג פאר'ן געזונד פון קינד אין קעמפּ, האָט מען אויך גענומען נאָכ־פאָלגען ווי אזוי דאָס קינד געהט אן דאָס גאנצע יאָהר. מען האָט אנגעהאלטען דעם קאָנטאַקט מיט די עלטערען און געזעהן דערצו אז אלע רעקאָמענדאציעס פון דאָקטאָר אין קעמפּ פאר'ן וואויל־זיין פונ'ם באַי אָדער מיידעל, זאָלען דורכ־געפיהרט ווערען.

וואָס די „קאַרדיאַקס", אנבאלאַנגט, האָט מען פאר צוויי־דריי יאָהר ג־שיקט אזעלכע הארץ־לויידענדע קינדער פון פארשיידענע שטאָדטישע האָספּי־טאלס און אנשטאלטען אין קעמפּ אריין פאר'ן גאנצען זומער.

געהאָפט האָט מען אז דאָס וועט פיהרען דערצו אז דער „טשיל־דרענס פאָנד", וואָס דער פארשטאַרבענער סענאַטאָר קאָזינס האָט געשאפען דורך א סטיפענדיע פון צוהן מיליאָן דאלאר, וועט בויען א ספּעציעלען קעמפּ פאר אזעל־כע קינדער, האָבענדיג פאר דעם צווועק אויסגענוצט דעם „פּרעש עיר" קעמפּ ווי א לאַבאָראַטאָריע.

וואלט דאָס צושטאַנד געקומען, וואלט דער קרעדיט דערפאר אינגאַנצען צוגעשריבען געוואָרען צו דער „פּרעש עיר" סאָסייעטי. לויידער איז אָבער ג־קומען אן איבערברוך, וואָס האָט געמאכט א סוף צו אלע פּלענער און וואָס האָט

געפיהרט צו אן ענדערונג אין דער גאנצער פארוואלטונג און פינאנסירונג־סיס־טעם פון „פרעס עיר" קעמפ.

אין 1931, אלס רעזולטאט פון דעם, שוין פון פריער, שטארק פיהלענדען קריזיס, האט דער „קאמיוניטי פאנד" אבגעשניטען די סובסידיעס אויף צו פי־נאנסירען אלע פילאנטראפישע קעמפס פון דעטראיט און דער פרעס עיר קעמפ האט זיך געמוזט צופאסען צו די ניי־געשאפענע אומשטענדען. אנשטאט די צעהנדליגער טויזענדער דאלארס אויף צו דעקען די דעפיציטען פון קעמפ און די פרירערדיגע יאהרען, האט דער „קאמיוניטי פאנד" פון איצט אן און ווייטער בייגעטראגען בלויז 2,500 דאלאר א יאהר, ווי ס'האט געהייסען, אכטונג צו געבען אויפ'ן פארמעגען אין קעמפ, ביז בעסערע צייטען וועלען קומען. די דאזיגע „בעסערע צייטען", וואס דעם קאמיוניטי פאנד אנבאלאנגט, זיינען נאך ביז היינט צו טאג ניט אננעקומען . . . אבער די אידישע וועלפעיר פעדעראציע, האט זיך ניט אוועקגעזעצט ווארטען, ביז מען וועט, ווי פריער, פינאנסירען דעם „פרעס עיר" קעמפ פון דער אלגעמיינער פילאנטראפישער קאסע אין שטאדט.

אום זיך צוצופאסען צו די נייע אומשטענדען, האט די וועלפעיר פעדע־ראציע איבערגענומען אלע אבליגאציעס פון פרעס־עיר קעמפ. דאריבער האט מען געווויסע איינריכטונגען געמוזט אבשאפען.

מען האט אויפגעגעבען דאס נאכפאלגען דעם געזונד־צושטאנד פון די קינ־דער דאס גאנצע יאהר און מען האט געמוזט אויך אויפגעבען די ספעציעלע אב־טיילונג פאר די „קארדיאקס", וואס זיינען אלץ געווען פארבונדען מיט עקסטרא אויסגאבען.

און די הויפט זאך, מען האט געמוזט העכערען די צאהלונגען פאר די קינדער און אויך צולאזען די מעגליכקייט פאר יענע קינדער וואס קענען זיין אין קעמפ מעהר ווי די באשטימטע צוויי וואכען, אום צו דעקען דעם בודזשעט.

צוליב די דאזיגע איינפיהרונגען זיינען די צאהלונגען ביסלאכווייז געהע־כערט געווארען צו אכט, ניין און איצט צו צעהן דאלאר א וואך. דעסטגלייכען גיט מען א פריווילעגיע יענע עלטערען וואס ווילען שיקען זייערע קינדער פאר א לענגערער צייט אין קעמפ, כאטש דאס מיינט א באשרענקונג פאר אנדערע קינדער, וועמענס עלטערען קענען זיך קוים ערלויבען זיי צו שיקען אויף די באשטימטע צוויי וואכען.

אין לעצטען סך הכל, מיינט עס, אז די אלגעמיינע צאהל קינדער איז איצט אביסעל קלענער פאר'ן נאנצען סעזאן, כאטש דער קעמפ אליין איז פארגרעסערט געווארען. קיין נאר גרויסען אונטערשייד מאכט עס אבער פארט ניט — אין די

הויפט פרינציפען פון קעמפ, נעמליך: צו דינען די ווייניגער פאָרמעגליכע און ארעמע דעטראָיטער אידישע קינדער.

פאר'ן פארגאנגענעם סעזאָן פון 1940 צום ביישפיל, זיינען געווען 1162 רעדזשיסטרירישאָנס פאר 786 קינדער, וועלכע האָבען פארבראכט 2,324 וואָכען אין קעמפ. און צווישען דער דאָזיגער צאָהל זיינען געווען בלויז 21 קינדער פאר'ן נאָנצען סעזאָן.

דער בודזשעט פאר'ן קעמפ איז איצט דורכשניטליך כמעט דער זעלבער, צווישען 20 און 21 טויזענד דאלאר א יאָהר, לויט די אויסגאבען וואָס זיינען ארום צען דאלאר ($9.80) א וואָך פאר א קינד. אָבער פאר'ן סעזאָן 1940, וואָס איז דער דורכשניט אויך פון די פריערדיגע יאָהרען, האָבען בלויז 43 פראָצענט פון די קינדער געצאָהלט די פולע סומע פון צען דאלאר א וואָך.

די איבעריגע 57 פראָצענט האָבען געצאָהלט פיל ווייניגער, אָדער גאָרניט, לויט יעדען מעגליכען פאל באזונדער. און די רעדוצירטע צאָהלונגען זיינען פון איין דאלאר ביז מאקסימום זעקס דאלאר א וואָך.

די אויסגאבען פאר'ן קעמפ ווערען פאר די לעצטע עטליכע יאָהר געדעקט אויף פאָלגענדען אופן:

פון פאראייניגטען אידישען קאמפיין, 4,000 דאלאר; דער „קאמיוניטי פאָנד" גיט נאָך אלץ 2,500 דאלאר א יאָהר; ארום טויזענד דאלאר קריגט דער קעמפ א יעהרליכען בייטראג פון דעם „אהרן מענדעלסאָן פאָנד", וואָס דער פאָרשטאָרבענער פילאנטראָפ האָט געלאָזען אין רשות פון פרעד מ. באָטצעל פאר וואויליטעטיגע צוועקען; פון 500 ביז 800 דאלאר א יאָהר קומט אריין פון קלענערע ביישטייערונגען. און דאָס איבעריגע ווערט „געדעקט" פון די צאָהלונגען פאר די קינדער.

וויליען מיר ווייטער וויסען וויי אזוי די קינדער־באפעלקערונג אין פרעש עיר קעמפ צוטהיילט זיך, זעהן מיר אז ארום 36 פראָצענט ווערען אהין רעקאָמענדירט פון פינף אנדערע אידישע אינסטיטוציעס: פון דער דזשואיש סאָשעל סוירוויס ביורא; פון דער טשאילד פליסמענט ביורא; פון די פאראייניגטע תלמוד תורות; פון דער קינדער־היים און פון נאָרטענד קליניק.

נאָך א צאָהל קומען אין קעמפ דורך די רעקאָמענדאציעס פון פאָבליק וועלפעיר דעפארטמענט; פון דער סטייט ביורא אָוו סאָשעל עיר; פון „קאָזענס טשילדרענס פאָנד" און דורך דירעקטע אפליקאציעס פון ארעמע עלטערען. און

פאר אָט די אלע קינדער זיינען די צאהלונגען אומבאדייטענדע, וועו מען האָט אין זינען דעם דורכשניט פון בלויז $2.80 א וואָך פאר א קינד.

וועו מען אנאליזירט די פארשיידענע קלאסיפיקאציעס **און ציפערען אין** די רעקאָרדס פון דער פרעש עיר סאסייעטי, זעהט מען אז דער טראָפ ווערט שטארק געשטעלט אויף דער הויפט אויפגאבע פון קעמפ: צו דינען אלע מעהר **און** מעהר די וועניגער־פריוויליגירטע קינדער. דאָס מיינט אז מען מאכט ניט קיין טוגענד פון אריינקריגען קינדער וואָס קענען באצאהלען דעם פולען פרייז, נאָר מען שטרענגט זיך אדרבא אָן, צו קריגען וואָס מעהר ביישטייערונגען **און** סובסידיעס פאר'ן קעמפ, כדי אלע מעהר **און** מעהר ארעמע קינדער זאלען קענען געניסען פון קעמפ, וואָס איז פאר זייער וואויליזיין געגרינדעט געוואָרען **און** ווערט אלס אזא אינסטיטוציע אויפגעהאלטען.

אין 1937 **און** אין 1938, איז דורך ספעציעלע ביישטייערונגען, הויפט־זעכליך פון די ירושות פון דער פארשטאָרבענער קאָהען **פאמיליע — יהושע,** סיימאן **און** קערי־סיטיג קאָהען — צוגעבויט געוואָרען נאָך עטליכע געביידען ביים קעמפ.

עס איז עטאבלירט געוואָרען דער, אזוי גערופענער, „סיניאָר יוניט", א בא־זונדערע אבטהיילונג פאר עלטערע באָיעס (14 ביז 16 יאָהר אלט), **פון פינף** געביידען: דריי „דארמיטאָריס", אן עס־זאל **און** נאָך א געביידע מיט פלאץ **און** באקוועמליכקייט פאר 36 דערוואקסענע אינגלאך.

עס איז צוגעקומען א ספעציעלע האָספיטאל געביידע מיט 12 בעטען; א הויז פאר'ן אויפזעהער (קעירטעיקער) **וועלכער** וואוינט דארט דאָס גאנצע יאָהר; אן „ארטס ענד קרעפטס" בילדינג, **וואו די קינדער פארברייננגען זייער צייט** אין נוצליכע באשעפטיגונגען; **און** נאָך עטליכע הייזער אזוי, אז די אינסטי־טוציע האָט פאר די לעצטע עטליכע יאָהר אויך באדייטענד פארגרעסערט איהר פארמעגען צוגלייך מיט דער פארגרעסערונג פון איהרע מעגליכקייטען פאר מעהר קינדער — פון צווויי הונדערט, אויף 236 **אינגלאך און מיידלאך וואָס** ווערען דאָרט באקוועהם איינגעאָרדענט יעדע וואָך אין פארלויף פון זומער.

באדינט, באשיצט **און** באזאָרגט ווערט אָט די קליינע אידישע רעפובליק פון א סטאף פון איבער פופציג אנגעשטעלטע: קאונסילאָרס, א דאָקטאָר, א נוירס, א לייברעריען, א סעקרעטאר, א הויז פארוואלטערין, וועיטערס, א קעיר־טעיקער, דזשעניטאָרס, קוכערס **און** אנדערע אָן וועמענס שפיץ עם שטעהט דער קעמפ דירעקטאָר א ו י ר ו ו י ן ש א ו , אליין א פראָדוקט פון דער אינ־

סטיטוציע, וואו ער האָט מיט יאָהרען צוריק געקראָגען זיין ערשטע ערפאָהרונג אין קעמפֿ־אַקטיוויטעט אלס קאנסילאָר.

איבעריג צו זאָגען אז דער „פרעש עיר" קעמפֿ איז שטענדיג פול. קיין מאַנגעל אין „קעמפֿערס" איז ניטאָ. און הלואי וואָלט געווען נאָך מעהר פּלאַץ און מעגליכקייט, וואָלט אלץ קיין זאָרג ניט געווען עס אויסצופילען אין פארלויף פון זומער.

מיינען מיינט עס אלזא, אז דער „פרעש עיר" קעמפֿ פארנעהמט זעהר א וויכטיגען און חשוב'ן אָרט אין דעם גאַנצען סכום פון פילאַנטראָפּיע און וואויל־טעטיגקייט פון דאָס אידיש־געזעלשאפטליכע דעטראָיט.

דער "קאונסיל-קעמפ"—

אַ זומער היים פאַר פּראָפעסיאָנעלע און ארבייטס-פּרויען

די געשיכטע פון קעמפּ וואָס איז ארויסגעוואקסען פון דער אמעריקאנער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן". — אַ פּראָקטישע, נוטצוועדיגע אינסטיטוצע, אננעפיהרט פון „קאונסיל אוו דזשואיש ווימען".

די געשיכטע פון „קאונסיל קעמפּ" — א נייער נאָמען פאר אַלטער אינסטיטוציע — איז ענג פארבונדען מיט דער געשיכטע פון די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" וואָס עקזיסטירט שוין אויך ניט אין נאָמען, אָבער איהר טהעטיגקייט ווערט פּאַרטגעזעצט אין דעם גאנצען סכום פון פארשיידענארטיגער אקטיוויטעט אין אידישען קאמיוניטי צענטער.

וועו ניט די אמעריקע „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", וואָס איז געוועו — אין איהר צייט — די איינציגע פּראקטישע אינסטיטוציע פאר דער דערטראָיטער אידישער יוגענד, וואָלט קיין „קעמפּ" ניט געווען. און רעדענדיג וועגען דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", איז עס א פאקט, אז אידער נאָך דעטראָיט האָט באַוויזען צו האָבען אן אייגענעם גרויסען אידישען צענטער, אָדער א „יאנג מענס היברו אסאָסיאיישאָן" — אינסטיטוציעס פון דעם מין וואָס אנדערע, קלענערע שטעדט האָבען יאָ שוין געהאט — אין דער צייט וואָס די מענער זיינען געבליבען הינטערשטעליג אויף דעם דאָזיגען געביט, איז די פרויען יאָ געלונגען צו שאפען אזא אינסטיטוציע.

און דאָ איז אינטערעסאנט צו פארצייכנען אויך דעם פאקט, וואָס צוליב'ן מאנגעל אין אזא אינסטיטוציע פאר מענער, האָבען צו דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" באַאנגט עטליכע הונדערט יונגע-לייט אזוי, אז כאָטש דער נאָמען איז געווען א באשטימטער, איז אָבער די מיטגלידערשאפט געווען א געמישטע, וואָס באווייזט אגב, אז ניט אלע מאָהל דריקט אוים א נאָמען דעם באשטימטען צוועק פון אן אינסטיטוציע.

די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" האָט פאר קנאפּע אנדערהאלבען צעהנדליג יאָהר אננעפיהרט איהר פארשיידענארטיגע טהעטיגקייט — אין איהר אייגענער היים — פאר'ן וואויליזיין פון דער אידישער מיידעל, וועלכע ארבייט דעם טאָג אין אָפיס, אין שאפּ אָדער אין סטאָר און נויטיגט זיך ניט בליוז אין אביסעל צעשטרייאונג און פארווייליגונג אין די אָווענטען, נאָר צייטענווייז נויטיגט זי זיך אויך אין אן עצה, אין א ראט און אין דירעקטער הילף צו קריגען ארבייט און זיך צוצופאסען צו נייע אומשטענדען ארום איהר פּראָפעסיע, ארום איהר באשעפטיגונג פאר אן אונאבהענגיגע, עקאָנאָמישע עקזיסטענץ.

און צום לעבען געקומען איז די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" אונ־טער גאַנץ אייגענארטיגע אומשטענדען, א דאנק דעם וואָס א גרופּע וואויל־האבענדע אידישע פרויען, האָט זיך פארוואָלט אויך עפעס טהאָן פאר דער אָרע־מער, עלענדער מיידעל.

* * *

דאָס איז געווען אין 1918, ווען דער דעמאָלסט עקזיסטירענדער „אידישער פרויען קלוב" — איצט באוואוסט אלס די דעטראָיטער אבטהיילונג פון „נעשאָ־נאל קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען" — האָט זיך דערטראכט צום גרדאנק צו עפענען א היים, א וואוינונג־פלאַץ פאַר אידישע מיידלאך וואָס מוזען צוליב איין אורזאך, אָדער א צווייטער, וואוינען אין דער פרעמד, אָבער זייערע פאר־דינסטען זיינען ליידער ניט גרויס גענוג, זיי זאלען קענען וואוינען אין א בא־קוועמער, פריוואטער דירה.

אזעלכע היימען, „רעזידענצען" פאר אידישע מיידלאך, וואו אויסער די נויטיגע באקוועמליכקייט פאר א פארהעלטניסמעסיג קלייניר צאָהלונג געפינען דאָרט די „איינוואוינער" די פאסענדע, געזעלשאפטליכע אטמאָספערע, זיינען צו יענער צייט געווען אין א סך שטעדט פון לאנד. און דער דעטראָיטער „אי־דישער פרויען קלוב", האָט געוואָלט נאכטהאָן דעם ביישפיל.

א גרויסע פערצענטרומיגע הויז אין 89 ראָאינא סטריט, איז פאר דעם צווועק געדונגען געוואָרען. און אין פארלויף פון די נעקסטע עטליכע יאָהר ביז 1921, האָט די הויז געדינט דעם צווועק.

מיידלאך פון אנדערע שטעדט וואָס זיינען געקומען קיין דעטראָיט זוכען באשעפטיגונג און היגע אידישע טעכטער וועלכע האָבען צוליב פארשיידענע אומשטענדען ניט געקענט זיין מיט די עלטערען, אָדער נאָר פאר'יתומ'טע אי־דישע מיידלאך, האָבען דאָרט געהאט א היים.

אין 1921, ארונטערציהענדיג דעם סך הכל פון דער היים'ס עקזיסטענץ פאר די עטליכע יאָהר, האָט מען געזעהן אז דער מאנגעל אין אזא אינסטיטוציע איז ניט גרויס גענוג.

און וואָס ס'האָט זיך יא געפיהלט א נויטוועגדינקייט איז, אין א געזעל־שאפטליכע היים, א פארוויילונגס־צענטער צוזאמען מיט א באשטימטער הילפס־אָנגענטור פאר הונדערטער אידישע מיידלאך, וועלכע זיינען אומבאהאלפען וועז זיי קומען פּנים אל פּנים מיט'ן האַרטען, פראָזאישען לעבען, וועז זיי זוכען ארבייט, וועז זיי נויטיגען זיך אין אן עצה, אין א ראטה, אין דעם באשטימטען נויטיגען מאָמענט.

און אזוי ווי די הויז איז שוין געווען, האָט דער „אידישער פרויען קלוב" באשלאָסען זי צו פארוואנדלען אין אזא צענטער און — די „יאנג ווימענס היב־רו אסאָסיאיישאָן" איז ארגאניזירט געוואָרען.

אלס אינסטיטוציע אונטער דעם דאָזיגען נאָמען, האָט דער „קאמיוניטי פאָנד" געגעבען די נויטיגע געלד די הויז צו קויפען. און מיט די אנדערע פי־נאנץ־מיטלען וואָס זיינען געשאפען געוואָרען האָט מען זי צוגעפאסט פאר די נייע אויפגאבען און אויך אויסגעבויט א קלייניעם אָדיטאָריום פאר פארשיי־דענע פארווייַלונג פראָגראמען.

אין משך פון די נעקסטע צוועלף־דרייצהן יאָהר, האָט די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", אנגעפירט א פארצווייגטע, פארשיידענארטיגע טהע־טיקייט — אין איינקלאַנג מיט'ן גייסט און אויפגאבען פון ענליכע אינסטיטו־ציעס אין אידישען לעבען פון אנדערע שטעדט — ביז 1933 וועו דער אידישער צענטער האָט זיך געעפענט און די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" האָט זיך אויפגעלעזט אָדער בעסער געזאָגט, זי איז פארשמאָלצען געוואָרען אין צענ־טער, וואָס האָט איבערגענומען איהר ארבייט.

עס דאַרף פעסטגעשטעלט ווערען פאר דער געשיכטע אז, איינע פון די וויכטיגסטע דערגרייכונגען פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", איז געווען די עטאבלירונג פון דער „ביורא אָוו פוירסאָנאל סוירוויס", א דעפארט־מענט צו דינען די מיטגלידער אין זייערע פערזענליכע נויטען, ווי קריגען אר־בייט, זיך מעהר פארפאָלקאָמענען אין א באשטימטער באשעפטיגונג, העלפען דער אידישער מיידעל איבערצוגעהן פון איין פאך אין א צווייטען וועו די אום־שטענדען צווינגען איהר דערצו און טאקע איהר אויך העלפען אין אזעלכע פא־לען וועו די הילף איז פון אזא סארט וואָס נאָר אן ארגאניזאציע מיט באשטימטע צוועקען, קען עס איהר געבען.

די „ביורא אָוו פוירסאָנאל סוירוויס" האָט אין משך פון איהר עקזיסטענץ, אזוי ווי איצט די „וואקיישאָנאל סוירוויס" ביים אידישען צענטער, זעהר פיל געהאָלפען אידישע מיידלאך — און אויך יונגע לייט — אויף פארשיידענערליי אופנים.

קודם כל קריגען ארבייט — וואָס איז שוין יאָהרען לאנג א פראָבלעמע, ספעציעל פאר די אידישע „וועיסע קאָלנער" ארבייטער — פאר סטענאָגראפיסט־קעס, אפיס אנגעשטעלטע, סיילס־ליידים און אזוי וויייטער און וויייטער.

אָט די גאנצע סיסטעם פון קאָארדינירען, צופאָלען און רעאָגירען אויף די פראָבלעמען פון ארבייט און באשעפטיגונג פאר אידישע יונגע לייט און מיידלאך אין די, אזוי גערופענע, אינטעליגענטע פראָפעסיעס — ז א ל ד נ א ך

א מ א ה ל ב א ט א נ ט ו ו ע ר ע ן — איז אנגעפאנגען געווארען פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", דורך אָט יענער „פוירסאָנאל סוירוויס ביורא".

דאָס פראָבלעם פון דיסקרימינאציע, פון ניט באהאוועלטקייט אין באשטימטען פאַך, פון ניט צוגעפאסטקייט, פון רעגולירען אן אונארמאלע לאגע וואָס שאפט זיך מער ווי איין מאָהל, און מער ווי אויף איין אופן — די איניציאטיוו צו לעזען אָט די אלע פראָבלעמען דורך א ספעציעלען דעפארטמענט, וואָס איז איצט איינער פון די גרעסטע און וויכטיגסטע אין אידישען צענטער, געהער צו דער אמאָליגער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן", וועלכע איז פונקט אזוי פאראנטוואָרטליך פאר דער גרינדונג און עקזיסטענץ פון „קאונסיל קעמפ", ווי די פאקטען צייגען עס.

אין 1922, שוין נאכדעם ווי די „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן" איז געגרינדעט געווארען, האָבען די פיהרערינס, דער נאָך אלץ עקזיסטירענדער „אידישער פרויען קלוב", זיך ארומגעזעהן אז צוגלייך מיט דער פארשיידענארטיגער טעטיגקייט דורך די קלובען, קלאסען, קאָנצערטען און פארווילונגען, אין פארלויף פון ווינטער אין שטאָדט, איז נויטיג א זומער־פלאַץ פאר יענע אידישע ארבייטס־מיידלאך, וואָס קענען אונטער געווענליכע אומשטענדען זיך ניט פארגונען, א וואָך־צווייי זומער וואקיישאָן, ארויס פון שטאָדט אין דער־— פאר זיי — צוגעפאסטער אטמאָספערע.

דאָס זעלבע יאָהר איז שוין צושטאַנד געקומען א מין סאָרט מיניאטור קעמפ, אין א געדונגענער הויז אין „קאָנטרי", ביים לעיק סעינט קלעיר אין ניו באלטימאָר, לעבען מאונט קלעמענס.

מען האָט דאָרט געדונגען א גרעסערע הויז וואָס מען האָט א נאָמען געגעבען „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאָן קעמפ". און איבעריג צו זאָגען אז דער אנפאנג וואָס איז געמאכט געווארען האָט זיך באלד ארויסגעשטעלט צו זיין אן ערפאָלג.

מיט א יאָהר שפעטער האָט מען שוין געדונגען א פיל גרעסערע הויז לעבען דעטראָיט ריווער נעגענאיבער „בעל איילענד" ביים קאנאדישען ברעג פון טייך. דאָ איז שוין געווען פלאַץ פאר צוואנציג מיידלאך און ארבייטס־פרויען וואָס נויטיגען זיך אין זומער־רוה, אָבער זיי זיינען עס ניט אומשטאַנד צו דערגרייכען, צוליב זייער עקאָנאָמישער לאגע.

דאָס צווייטע יאָהר קעמפ, האָט נאָך מעהר פארשארפט די נויטוועניגקייט אין אזא אינסטיטוציע. עס זיינען געווען מעהר נאכפראגען, ווי מעגליכקייטען די אלע מיידלאך און פרויען צו באזארגען מיט א וואָך אָדער צווייי זומער־רוה

אין קעמפ. אבער דער ענין קעמפ איז נאך אלץ געווען אין צושטאנד פון „עקס־פערימענטירען" צו ס'איז פארהאן געגוג נאכפראגען פאר אזא פערמאנענטער אינסטיטוציע אויף א גרעסערען מאסשטאב.

דאס איז פעסטגעשטעלט געוואָרען אהן שום צווייפעל, אין פארלויף פון דריטען יאהר, אין זומער פון 1924, ווען צו דער גרויסער הויז אויפן זעלבען אָרט ביים ברעג דעטראָיט ריוועך אין קענעדע האט מען צוגעבויט נאך א צייט־ווייליגע פאלאָטע. און יעדעס שטיקעל פלאץ אין דעם צייטווייליגען, געדונגע־נעם „יאנג וויטענס היברו אסאָסיאיישאן קעמפ" איז געווען פארנומען אין משך פון די ניין זומער וואָכען.

איבער הונדערט און פופציג מיידלאך און יונגע פרויען — פון אָפיס, פון שאפ און פון סטאָר — האָבען דאָרט פארבראכט, געהוהט און זיך אנגעשעפט מיט כחות, פאר דעם מינימאלסטען פרייז פון צעהן דאלאר א וואָך, צווישען זיי א צאָהל מיידלאך וואָס זיינען געווען, אזוי געהופענע, „סקאלערשיפ" געסט. דאָס מיינט פשוט, אזעלכע וואָס קענען אליין נאָר ניט צאָהלען און דער „אידי־שער פרויען קלוב" וואָס האָט זיך שוין געהאט אנגעשלאָסען אן דעם „נעשאָנאל קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען", האָט פאר זיי געצאָהלט אין דער פאָרמע פון „סקאלערשיפס".

מיט'ן פארענדיגען דעם דריטען סעזאָן, סוף זומער 1924, האָט די פאר־וואלטונג פון די „יאנג וויטענס היברו אסאָסיאיישאן" באשלאָסען גלייך אנצו־פאנגען א באוועגונג פאר א פערמאנענטען, אייגענעם קעמפ, וואָס מוז ווערען א טהייל פון דער אינסטיטוציע.

אין יאנואר 1925 האָט די „יאנג וויטענס היברו אסאָסיאיישאן" זיך אנ־געשלאָסען אן דעם דעמאָלסטינען „עמוירדזשענסי קאמפיין" פאר אידיש וואויל־טהעטיגע צוועקען, מיט דער פארשטענדנים אז איהר חלק וועט געהן אויסשליס־ליך פאר'ן צוועק פון א קעמפ. דער „קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען" אלס די איי־גענטהימערין פון דעם פארמגען פון דער אינסטיטוציע, האָט ניט נאָר געגע־בען דאָרויף איהר הסכמה, נאָר דער „קאונסיל" אָדער דער „אידישער פרויען קלוב", האָט געגעבען די ערשטע טויזענד דאלאר פאר דער ערשטער אויינצאָה־לונג אויף דער שטיק לאנד וואָס איז דאן געקויפט געוואָרען און וואו דער פערמאנענטער קעמפ איז איינגעאָרדענט געוואָרען.

דאָס איז די שטיק לאנד פון איבער פופצעהן אקער, האָרט ביים „לעיק יו־ראָן", נעבען שטעדטעל דזשעדא, ארום 75 מייל ארויס פון דעטראָיט, וואו דער קעמפ געפינט זיך ביז היינט צו טאָג.

דעמזעלבען זומער פון 1925 איז דער קעמפ געעפענט געוואָרען און מיט יעדעס יאָהר, זיינען אלץ מעהר און מעהר פארבעסערונגען גענומאכט געוואָרען; נייע געביידעס זיינען אויפגעבויט געוואָרען צו דינען דעם צוועק פאר וועלכען די אינסטיטוציע איז געשאפען געוואָרען — צו זיין א זומער היים, אן אָפרוה־פלאץ פאר מיידלאך און פרויען, אין גייסט און לויט דער פראָגראם פון דער „יאנג ווימענס היברו אסאָסיאיישאן".

אין משך פון די עטליכע נאָכפאלגענדע יאָהרען האָט דער דעטראָיטער צווייג פון „נעשאָנאל קאונסיל פֿוו דזשואיש ווימען" אויסגענעבען 56 טויזענד דאלאר אויף דער בוי־ארבייט און אויף די נויטיגע אייניכטונגען אין קעמפ, וואָס האָט שוין געדינט פאר א דאָפעלטען צוועק: אלס אָברוה־פלאץ פאר דער ארבייטס־מיידל און גלייכצייטיג פאר דער קראנקער פרוי אָדער מיידל וועלכע מוז האָבען ערהאָלונג און פרישע לופט אין „קאָנטרי".

די איינפיהרונג איז געווען אזוי:

סוף מאי פלענט דער קעמפ זיך עפענען אלס ערהאָלונגס פלאץ פאר פרויען און מיידלאך וואָס זיינען דורכגענאנגען א קראנקהייט, נויטיגען זיך אין רוה אָבער זיי קענען דערפאר ניט באצאָהלען.

די צאָהלונגען פון די דאָזיגע „גאסט" וועמען דער קעמפ פלענט דינען ביז דעם פערטען דזשולי, זיינען געווען אומבאדייטענד מינימאלע, בלויז זיבען דאלאר א וואָך. און אויך אין אזעלכע פאלען האָט מען, וועו נויטיג, אנגעוועגדעט די „סקאלערשיפ" סיסטעם.

פאר עטליכע יאָהר צייט, פלענט אויך דער מאנאט דזשון אָבגענעבען וועלכען פאר מוטערס אין קעמפ. דאן מיט'ן אָנקומען פון פערטען דזשולי ביז איבער „לייבאָר דעי", איז דער קעמפ „אלע יאָהרען" פון זיין עקזיסטענץ די היים פון דער ארבייטס־פרוי, וועלכע נעפינט דאָרט אן אמת'ע וואקאציע, אין דער בעסטער אטמאָספערע, אין א פלאץ וואו זי פיהלט ווי אין אן אייגענער זומער היים.

די אויבענדערמאנטע וועלטער „אלע יאָהרען" זיינען בכיוון אונטערשטרא־כען גענוואָרען, וויל אויך אין דער נעשיכטע פון דער דאָזיגער אינסטיטוציע, איז ליידער פאָרגעקומען א שטיקל איבערריס.

נעווען איז דאָס אין זומער פון 1933, וועו צוליב דער שוועריגקייט פון קריזיס, וואָס האָט זיך נעפיהלט אין מעהר ווי איין אינסטיטוציע פון דעטראָיט, האָט דער קעמפ זיך ניט נעעפענט. אָבער מיט א יאָהר שפעטער, האָט דער קעמפ ווידער אנגעהויבען פונקציאָנירען. און דעמאָלסט — אין 1934, וועו די

„יאנג ווימענס היברו אסאסיאיישאן" האט זיך שוין געהאט אויפגעלעזט, נע־ווארען א טהיי‌ל פון אידישען צענטער, ווי‌ל האט זיך נאר־ווי‌ל געהאט גע־עפענט אין אי י ג ע נ ע ר ג ר ו י ס ע ר ה י י ם — איז דער נאמען פון קעמפ אויך געענדערט געווארען: פון „יאנג ווימענס היברו אסאסיאיישאן קעמפ" אויף „קאונסי‌ל קעמפ" — דער קעמפ, אנגעפיהרט און פארוואלטעט פון „קאונסי‌ל אוו דזשואיש ווימען" ווי איינע פון די אינסטיטוציעס פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע.

די שטיק לאנד פון קעמפ געפינט זיך אויף א בארג ארומנערינגעלט מיט בוימער, אזוי ווי דאס ווי‌ל פון דער נאטור אליין אויספארמירט געווארען פאר דעם צוועק. אונטען פלי‌סט דער „לעיק יוראן" ווי‌ל ציהט זיך אין דער אונענד־לי‌כקייט אזוי ווי דער ים. און דער גערויש פון זיינע כוואליעס ווירקט ווי אנ־גענעהמע מוזיק פאר'ן אויער.

ווען דער צופעליגער באזוכער אין קעמפ, קוקט זיך צו, צו דער ארומיגער פאנאראמע ווי‌ל פארכאפט דאס אויג, ווען מען באטראכט די פארשיידענע גע־ביידען, די זארגפעליגקייט מיט וועלכער אלעס איז איינגעארדענט, די „טענים קאורטס", די פארשיידענע איינריכטונגען פאר „ספארטס", אטלעטיקס און אזוי ווייטער און ווייטער, איז מען פשוט מקנה די „קעמפערס". און אויב דער בע־אבאכטער איז א מאן, קען מען זיך פארשטעלען אז עס פארנענג'עט זיך ביי איהם א געדאנק פון קנאה — הלמאי ס'איז ניטא אזא געזעלשאפטליכער קעמפ אויך פאר מענער . . .

פיר געביידען געפינען זיך אויף דער שטיק לאנד מיט פלאץ פאר 75 קעמ־פערס: צוויי „דארמיטארים" — ספעציעל געבויטע גרויסע שלאף הייזער; א ריזיגע „רעקריאיישאן" בילדינג וואס נעהמט אריין א שעהנעם אדיטאריום, א דיינינג האלל, אפיסעס און א קיך, וואס ווערט געפיהרט אויף א שטרענג כשר'ן אופן; און נאך א „פלי‌געל" ביי דער הויפט געביידע, וואס איז געבויט געוואלרען אין אנדענקען פון באבעט קראליק. די דאזיגע געביידע איז צוגעבויט געוואלרען אום צו מאכען מעהר פלאץ פאר געסט און פאר די אננעשטעלטע.

א פערזאנאל באשטעהענד פון ארום צוואנציג פערזאן, יעדע אייגע צוגע־פאסט צו איהר אויפגאבע, מיט א דירעקטאר און הויפט פארוואלטערין, פיהרט אן מיט דער פארוואלטונג פון דער אינסטיטוציע. זיי זארגען אז די „דאטשני־צעס" זאלען פון דער צייט אין קעמפ געניסען אין א פולער מאס.

קומט אן דער ליבער זומער ווען דער קעמפ איז אין פולען גאנג, שוויבעלט עס און גריבעלט מיט פארשיידענע אקטיוויטעטען. פראגראמען ווערען צונויפגע־שטעלט, וואס זאלען זיך אמבעסטען צופאסען צו די „קעמפערס", צו די יונגע

מיידלאך און פרויען לויט זייער עלטער און לויט זייער אקטיוויטעט אין שטאָדט.

אזוי שליסען איין די פראָגראַמען: אלע סאָרטען ספאָרטס, דראמאטיקס, מוזיק, טענץ, צייכנען, פאָטאָגראפיע און ענליכע פארוויילונגען פון א פיזישען, קולטורעלען און דערציהערישען כאראקטער.

דער קאונסיל קעמפ ווערט אנגעפיהרט פאר'ן וואוילזיין פון די יונגע פרויען און מיידלאך אין טריידס און פראָפעסיעס, אויך פאר סטודענטקעס, וואס וואל־טען זאָנסט ניט אומשטאַנד געווען צו האָבען יענע וואקאציע אין וועלכער זיי נויטיגען זיך און צו וועלכער זיי זיינען געזעלשאפטליך צוגעפאסט.

די צאהלונגען זיינען עלף דאלאר א וואָך פאר די וואס קענען צאָהלען און, ווי שוין אויבען באמערקט, זיינען שטענדיג פארהאן „סקאָלארשיפ" געסט, וואס קיינער וויים, זעלבסטפארשטענדליך, ניט ווער זיי זיינען.

צו האָבען א באגריף ווי גרויס ס'איז די פראָפאָרציע פון „סקאלארשיפס" איז גענוג א בליק צו טהאָן אויף די ציפערען פון די פארגאנגענע דריי יאָהר וואס מאכען עס קלאָהר גענוג.

אין 1938—פון 341 געסט אין קעמפ זיינען 250 געווען באצאָהלטע און 91 פרייע; אין 1939—פון 203 „קעמפערס" זיינען 130 געווען באצאָהלטע און 73 פרייע; און דאָס היינטיגע יאָהר 1940, וואס האָט צוליב פארשיידענע סיבות זיך אנגעפאנגען שפעטער ווי געווענליך איז פון 210 „קעמפערס" 138 געווען באצאָהלטע און 63 פרייע.

די אינסטיטוציע, ווי אן אבטיילונג פון דער וועלפעיר פעדעראַציע, ווערט געשטיצט דורך די יעהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפיינס, צו דעקען א טהייל פון איהרע אויסגאבען — ווי די צאָהלונגען אויף די חובות וואס מען איז נאָך שולדיג אויפ'ן אינווענטאר, אויפ'ן מאָרטגעדזש און אזוי ווייטער.

דער „קאונסיל אָוו דזשואיש ווימען" קריגט אריין ביישטייערונגען פאר'ן צוועק פון די „סקאלערשיפס". און אזוי ווערען די יעהרליכע בודזשעטען אויס־געארבייט אז עלף דאלאר א וואָך איז גענוג צו געבען די „קעמפערס", ווי מען זאָגט, אן אמת'ע „גוד־טיים". און דאָס קריגען זיי אין א פולער מאָס.

ס'איז ניט נויטיג צו בריינגען סטאטיסטישע ציפערען. אָבער דער פאקט איז, אז פאר די אכצעהן יאָהר זייט דער ערעפענונג פון די ערשטע, קליינע זוי־מער־הויס; שפעטער אין די עטליכע יאָהר פון עקספערימענטירען און זייט 1925, ווען דער קעמפ איז באפעסטיגט געווארען ווי א נויטוועגדיגע, פערמא־נענטע אינסטיטוציע, קען מען אנצעהלען עטליכע טויזענד קעמפ־וואָכען פון פרייע ערהאָלונג, פרייע וואקיישאָנס, פאר אידישע ארבייטס־פרויען, פאר מיידל־

לאך און סטודענטקעס, וואס וואלט זאנסט דערפון אפילו ניט געקענט טראכטען.

די נעמען פון צוויי פראמינענטע פיהרער פון דער אידישער וועלפעיר פע־דעראציע, ווערען אפט דערמאהנט אין דער געשיכטע פון קאונסיל קעמפ.

דאס זיינען פרעד מ. באטצעל און הענרי וויינעמאן, וועלכע האבען פון דעם ערשטען מאמענט אן, ווען מען האט געקויפט די שטיק לאנד פאר'ן קעמפ, געזומען אויף זיך די פאראנטוואָרטליכקייט, פאר דער פראקטישער דורכפיהרונג פון אלע פלענער און האבען ערמוטהיגט דעם „אידישען פרויען קלוב" אנצו־געהן מיט'ן פראיעקט ביז דאס איז שוין געווארען א זעלבסטפארשטענדליכע זאך דורך דער וועלפעיר פעדעראציע, ווי דער צענטראל אפפאראט פון אלע אי־דישע וואוילטהעטיגקייטען אין שטאדט.

זאל דער דאזיגער פאקט אט־א־דא, פארצייכענט ווערען.

דער "ניינזבורג קעמפ"—

אַן אָברוה פּלאַץ פאַר אידישע מאַמעס מיט זייערע קינדערלאַך

פון א קליינער פּראָבע פון עטלעכע פּרויען ביז א באדייטענדער אידישער אינסטיטוציע. — די מוטערס קלובען אלס פּאָקטאָר אין דער געשיכטע פון קעמפּ.

וועז אימיצער וואָלט מיט וואָסערע אנדערהאלבען צעהנדליג יאָהר צוריק נעקומען צו די עטלעכע אידישע פּרויען וואָס האָבען דאָן א טראכט געטהאָן וועגען דער מעגליכקייט צו פּארבראַנגען צוזאַמען עטליכע וואָכען אויף דער פּרייער לופט, ערגעץ ארוים פון שטאָדט — און זיי געזאָגט אז פון זייער נעדאנק וועט אויסוואקסען א זומער קעמפּ פאר דער אידישער מוטער מיט איהרע קינדערלאַך, וואָלטען זיי עס זיכער ניט נענלויבט און נאָך אפשר אָנגעבייזערט זיך אויף דעם מענשען וואָס מאכט פון זיי חוזק . . .

און דאָך איז עס א פאקט אז א דאנק יענעם קליינעם פארזוך איז דעטראָיט באַרייכערט נעוואָרען מיט נאָך אַן אינסטיטוציע וואָס פילט אוים א באדייטענדען פּלאַץ אין אידישען לעבען.

די קעמפּ־אידעע איז שוין ניט קיין נייע. פארהאן קעמפּס וואָס זיינען שוין אלט דריי און אפילו פיר צעהנדליג יאָהר. אָבער דאָס זיינען אלץ קעמפּס פאַר קינדער, פאַר'ן יונגוואַרג, מעהרסטענס אויסגעהאלטען פון וואוילטעטיגע קערפערשאפטען, פאַר דער באזאָרגונג פון אָרעמע אידישע קינדערלאַך, מיט אביסעל פרישע לופט, מיט אן אָברוה־פּלאַץ אין פארלויף פון זומער וועז די סקוהלס זיינען געשלאָסען, אוז הויפּטזעכליך — זיי אוועקצונעהמען פון דער פארדאַרבענער אטמאָספערע אויפ'ן גאס, פונ'ם טומעל אוז הו־הא ארום שטאָדטישען לעבען.

אָבער קעמפּס פאר דערוואקסענע, ספעציעל פאר דער שטענדיגער פארהאָרעוועטער אידישער מאַמען—דאָס איז א פיל יונגערע אידעע אין אידישען לעבען פון אַמעריקא. אזעלכע קעמפּס זיינען ביז היינט צו־טאָג פארהאן נאָר עטליכע אין נעצעהלטע שטעדט פון אמעריקא, וואו די קעמפּ־אידעע איז פארוואנדעלט געוואָרען אין א פאקט.

אייגע פון די דאָזיגע נעצעהלטע שטעדט איז דעטראָיט, וואו א דאנק דער איניציאטיווע פון א אידישען מוטערס־קלוב, האָט זיך נעשאפען פאר דער אידישער פרוי, פאר דער שטענדיג פאריאָנגטער אוז פארהאָרוועטער מאמע אוז

באלעבאסטע, א געלעגנהייט אבצורייסען זיך אויף עטלעכע וואכען פון דער קיך, פון וואשען און ראמען, פון באקען און קאכען, פון די כלי־ערלייי אנדערע שטוב ארבייט און ארויספאהרען אין דארף, ביים טייך, וואו די לופט איז ריין און מחיה'דיג, וואו מען קען זיך באקען אויף דער זון, לויפען אין פעלד, ווערען געקיהלט פון א לייכט ווינטעל, זיך באדען און שיפען, עסען צו דער צייט א מאהלצייט וואס אימיצער אנדערש האט געקאכט און, די הויפט זאך — פארגעסען אן די שטענדיגע היימישע זארגען אויף א שטיקעל צייט.

ביז דער „גינזבורג מוטערס און בייבים קעמפ" איז געשאפען געווארען, האבען פילע אידישע פרויען זיכער ניט געווואוסט וואס דאס מיינט א זומער וואקיישאן, פשוט דערפאר וואס „אוועקצופאהרען אין קאנטרי" אין דעם געוהנלעכען זין פון וואוינט, האבען זיי ניט געקענט באווייזען, ווייל דאס קאסט צו טהייער און אן ארעמע אידישע פאמיליע קען זיך עס ניט פארגונען.

אויסער א „פיקניק" אדער ארויסכאפען זיך פאר'ן טאג אין א שטאדטישען פארק, האבען א סך אידישע מאמעס קיין זומער־רוה ניט געהאט, ביז ס'איז געשאפען געווארען דער „גינזבורג קעמפ" — געבענדיג א מענליכקייט דער מוטער מיט איהרע קינדערלאך ארויסצופאהרען אויף עטלעכע וואכען פון שטאדט און טאקע באמת זיך אברוהען, אנשטאט פרישע כחות און דאס אלץ אונטער אזעלכע אומשטענדען וואס שאפען געניטליך אפ דעם איינדרוק אז זי קומט אן צו פילאנטראפיע, צו „טשאריטי" . . .

פון דעם ערשטען מאמענט אן וואס דער „מוטערס און בייבים קעמפ" איז געעפענט געווארען, איז די פארוואלטונג אנגעפיהרט געווארען אויף אזא אופן אז קיינער זאל ניט קענען זאגען אז דאס איז א פילאנטראפישע אינסטיטוציע. און דאך איז אלעס איינגעארדענט געווארען לויט אזא סיסטעם, אז דער פרייז איז פארהעלטניסמעסיג קליין און צוגענגליך צו דער מאמען מיט איהרע קינדער וואס וואלטען זאנסט קיין מענליכקייט ניט געהאט פאר די עטליכע וואכען אברוה אין „קאנטרי".

דער דאזיגער פאקט איז שטענדיג געגומען געווארען אין אנבאטראכט סאי ביי דער וועלפעיר פעדעראציע און סאי ביים אידישען קאמיוניטי צענטער, אונטער וועמענס פארוואלטונג דער קעמפ ווערט אנגעפיהרט.

* * *

די געשיכטע, אדער דער געדאנק צו שאפען אזא קעמפ איז, ווי שוין אין אנפאנג באמערקט, איצט אלט וואסערע אנדערהאלבען צעהנדליג יאהר.

דאָס איז געווען סוף ווינטער פון 1924, ווען ביי אייניעם פון די צוויי דעמאָקראַטיגע מוטערס קלובען פון „אידישען אינסטיטוט", איז ארויפגעשוואומען די פראגע ווי אזוי פאָרטצוזעצען די טעטיגקייט אויך אין פארלויף פון זומער.

היינט זיינען די אידישע מוטערס קלובען שוין גוט באוואוסט אין דעטראָיט. אַכט אַזעלכע קלובען מיט איבער 500 מיטגלידער עקזיסטירען אין פארשיידענע געגענדען פון שטאָדט, וואו אידישע מוטערס קומען זיך צוזאמען פאַר געזעלשאפטליכער ענטוויקלונג. מען רעדט ארום פארשיידענע פראגען, מען הערט לעקציעס, פון צייט צו צייט ווערען אראנזשירט קאָנצערטען, טענץ, פאר־ווילונגען און אזוי ווייטער און ווייטער. קיינער וועט שוין היינט צו־טאָג ניט באשטרייטען די וויכטיגקייט פון אזעלכע קלובען וואָס גיבען דער אידישער מוטער א געלעגנהייט זיך גייסטיג צו ענטוויקלען און געזעלשאפטליך צו פאר־ברייננען אין א, פאַר איהר, צוגעפאַסטער אטמאָספערע.

די אידישע מוטערס קלובען דורך א „קאונסיל" אַדער צענטראל־ראַטה, לאָזען אויך הערען זייער נעמיינזאמע שטימע אין ענינים וואָס ריהרען אָן דער אידישער פרוי בכלל, ווי א טייל פון דער אלגעמיינער פרויען באפעלקערונג פון שטאָדט.

דעמאָלסט אָבער, מיט פופצעהן־זעכצעהן יאָהר צוריק, האָט מען אויף די מוטערס קלובען געקוקט פון אויבען אראָפ און קיין גרויסע אויפטהואונגען האָט מען פון זיי ניט ערוואַרטעט.

די עטליכע צעהנדליג אידישע פרויען, האָבען אָבער זייער קלוב געגומען גאַנץ ערנסט. אזוי ערנסט, אז זיי האָבען אפילו ניט געוואָלט דורכלאָזען דעם זומער אָן טעטיגקייט טראָץ דעם וואָס אין די מעהרסטע אידישע אָרגאניזאַציעס הערשט א שטילשטאנד אין פארלויף פון די זומער חדשים.

די פראגע איז דאן גאַנץ ערנסט באשפראָכען געוואָרען און מען איז גע־קומען צום באשלוס אז דאָס בעסטע וואָלט געווען וועז די פרויען קענען קריגען עפעס א שטיקעל לאנד אויסען שטאָדט, נעבען א טייך, וואוהין מען זאָל אין פארלויף פון זומער ארויספאָהרען גרופענווייז און דאָרט צוזאמען פארברייננען עטליכע וואָכען.

דער באשלוס איז געווען א גוטער און א פראקטישער. אָבער וואו נעהמט מען אזא פלאַץ? און וואו וועט מען נעהמען די אויסגאבען?

האָט מען ווייטער געטראכט און געקומען צום באשלוס אז אויב נאָר דאָס פלאַץ וועט זיין, קען מען עס פארוואלטען אויף קאָאָפעראטיווע יסודות. דאָס וועט קאָסטען ביליג נענוג און אגב, וועלען מיט דעם די פרויען באווייזען אז

זיי זיינען פונקט אזוי מסוגל צו געזעלשאפטלעכען צוזאמענלעבען און קאָאָפּעראציע ווי די מענער . . .

מיט מערי קאפלאן, די דעמאָלסטיגע דירעקטאָרשע פון „אידישען אינסטיטוט" און אנפיהרערין פון די מוטערס קלובען ביז היינט צו־טאָג, האָט זיך אַרויסגעלאָזען זוכען אזא פּלאַץ און זי האָט עס געפונען.

די „יאָנג ווימענס קריסטשען אסאָסיאיישאָן" האָט געהאט א שטיק לאנד וואָס א קריסטלעכער פילאנטראָפּ האָט געגעבען אלס קעמפּ פאר דער אסאָסיאיישאָן. האָט מיס קאפלאן געקראָגען די ערלויבניש צו באנוצען א שטיקעל פּלאַץ אין קעמפּ פאר די אידישע מוטערס.

דאָס פּלאַץ איז שוין אלזא געווען און מען האָט זיך געמוטשעט צו דער אריבייט. יעדע פרוי האָט געגעבען עטלעכע דאלאר, אויף אייניצוקויפען דעם נויטיגען „אינווענטאר" ווי די לייוועלטענע בייטלאך, געשיר, אנדערע באלדיגע נויטוועניגקייטען און — די ערשטע גרופּע פרויען איז אהין ארויסגעפאָהרען.

דאָס איז, ווי מען קען זיך פאָרשטעלען, געווען א גאנץ פּרימיטיווע סיסטעם פון א קעמפּ. אָבער די פרויען ענטוזיאַסטקעם, האָבען זיך דערפאר ניט אָבגעשראָקען. זיי האָבען זיך פארקעהרט, געפיהלט דערהויבען פון זייער אויפטוה. לייַדער אָבער, האָט באלד פאסירט א זעהר אונאנגענעהמער פאל.

דער „פילאָנטראָפּ" וואָס האָט די שטיק לאנד געגעבען צו דער „יאנג ווימען קריסטשען אסאָסיאיישאָן" האָט זיך דערוואוסט אז דאָרט איז אויך א „אידישער" קעמפּ און דאָס האָט זיין „קריסטלעכע" האַרץ ניט געקענט דערלאָזען . . .

אויף זיין פארלאנג האָט מען די אידישע פרויען געהייסען מוחל זיין, אָפּטראָגען זיך פון דער „קריסטלעכער טעריטאָריע" און — ס'איז געווארען אוים קעמפּ. אָבער אנשטאָט אָפּצושלאָגען דעם מוטה, האָט דער דאָזיגער כאראקטעריסטיש־טרויעריגער אינצידענט, נאָך מעהר באגייסטערט די מוטערס־קלובען פאר דער קעמפּ אידעע.

און דאָס האָט געווירקט אז די פיהרער פון אידישען אינסטיטוט (שפּעטער די אידישע צענטערס אסאָסיאיישאָן), זאָלען עפּעס טהאָן וועגען דעם.

פאר'ן קומענדען זומער האָט די נאָר־וואָס געגרינדעטע „דזשואיש סענטערס אסאָסיאיישאָן", שוין באשלאָסען צו דינגען ערגעץ א פּאָסענדען פּלאַץ פאר דעם צוועק און — זאָלען די פרויען עס אליין פארוואלטען, ווי זיי פארשטעהן און באגרייפען. דאָס איז געווען א מין סאָרט פּראָבע, פעסטצושטע-

לען אויף וויפיל ס'איז טאקע פארהאן א נויטוועניגקייט פאר א מוטערס־קעמפ און אויף וויפיל זיינען די מאמעס פון די אידישע מוטערס קלובען פעהיג, אזהן אימיצענס מיטהילף, אנצופיהרען אזא אונטערנעהמונג.

א פאסענד פלאץ איז נעדונגען נעוואָרען ביים „לייק סעינט קלעיר", היבשע עטליכע צעהנדליג מיל ארויס פון דעטראָיט ארום פּאָרט יורקן, וואו די פרויען האָבען איבערגענומען די באליבאטישקייט.

אויף א קאָאָפּעראַטיוון אופן, מיט א סיסטעם און אָרדנונג, איז דער ערשטער זומער אין קעמפ אנגעפיהרט געוואָרען צו אלעמענס צופרידענהייט. דער קעמפ איז פּאָפולער געוואָרען אין שטאָדט. אידישע מוטערס מיט זייערע קינדערלאך, האָבען נערען אויסגענוצט די געלעגענהייט און דער קעמפ האָט שוין באקומען א פּנים פון אן אינסטיטוציע.

פון דעם ערשטען זומער ערפאָהרונג האָט מען געלעהרענט אויפ'ן צווייטען. און וועז דער נעקסטער סעזאָן איז אנגעקומען, איז די אָרדנונג און באליבאטישקייט שוין פארבעסערט געוואָרען. אנשטאָט וואָס די פרויען אליין זאלען קאָכען, וואשען און טהאָן די הויז־ארבייט, וואָס אויסער דאָס ביסעל פרישע לופט האָט עס פאר דער „קעמפערין" נאָר ניט געענדערט, האָט מען שוין אנגעשטעלט ספּעציעלע מענשען צו טהאָן די ארבייט און די אידישע מאמע מיט איהרע קינדערלאך, קומענדיג אין קעמפ האָט שוין געפיהלט אז דאָ איז זי באמת אויף א „דאטשע" . . .

נאָך יענעם צווייטען קעמפ־סעזאָן ביים לעיק סעינט קלעיר, איז די פראגע פון שאפען א פערמאנענטע היים פאר א מוטערס קעמפ מיט אלע מאדערנע אייגריכטונגען, שוין געשטאנען שארף און בולט פאר'ן אידישען צענטער.

די מוטערס־קלובען פון אידישען צענטער, האָבען די זאך אנגעפאנגען און די פיהרער פון צענטער האָבען זיך געפיהלט פארפליכטעט די אנגעלעגענהייט צו דערפיהרען צו א פראקטישען שלום. די פראגע איז אוועק צו דער וועלפעיר פעדעראציע, און א ספּעציעלער קאָמיטעט אין באשטאנד פון מילטאָן אלעקסאנדער, מאָריס וואלדמאן און דעם פארשטאָרבענעם מילפּאָרד סטוירן האָט די זאך געגומען אין די הענד אריין.

מען האָט געגומען זוכען מיטלען. און אז מען זוכט, געפינט מען.

פון דער ירושה פון דער גינזבורג פאמיליע, וועלכע האָט געבויט דעם אמאָליגען אידישען אינסטיטוט, איז געבליבען א סומע געלד אין רשות פון די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס", אויף צו פאראייביגען דעם נאָמען דורך א

פאסענדער וואויל־טהאט. האָט מען פאראינטערעסירט די יורשים און זיי האָבען איינגעשטימט אויפֿן פּלאַן, צו באנוצען די געלד אויף צו קויפען א פּלאַץ פאר'ן מוטערס קעמפ. א שטיק לאנד פון קנאפּע 28 אקער איז געפונען געווארען ביים „ליהמען לעיק", נעבען טשעלסי, מישיגען, ארום זעכציג מיל ארויס פון שטאָדט, וואָס איז געווען אקוראט צוגעפּאסט פאר'ן צוועק. די שטיק לאנד, צווישען בערגלאך, ארומגערינגעלט מיט שהנע נאטור־לאנדשאפטען, און דער קלאָהרער, זילבערנער טייך מיט א גוטען, זאמדיגען באָדען דערנעבען, האָט אויסגעזוהן ווי זי וואָלט געמאכט געווארען „צו־אַרדער" פאר די פרויען און קינדערלאך.

די 28 אקער לאנד, האָט מען א נאָמען געגעבען „גינזבורג מוטערס און בייבים קעמפ", א נאָמען וואָס פאראייביגט א שהנע טהאט פון א פילאנטראָפישער פאמיליע. אָבער ס'האָט זיך ערשט גענויטיגט די פארשיידענע אנדערע, מאָדערנע אייניריכטונגען — די געביידען, שפּיל־פּלעצער פאר די קינדער און אזוי וויטער און ווייטער, וואָס די וועלפּעיר פעדעראציע האָט ביסלאכווייז איינגעאָרדענט אין קעמפ.

פון פארשיידענע קוואלען, הויפּטזעכליך פון די פאָנדען וואָס די „יונייטעד דזשואיש טשעריטיס" האָט נעהאט אין איהר באזיץ, האָט די וועלפּעיר פעדעראציע געקראָגען די נויטיגע געלד, וואָס איז אויסגענעבען געווארען אויף צו מאכען דעם קעמפ אזוי מאָדערן וויי מעגליך.

דריי נאנץ גרויסע געביידען זיינען דאָרט אויפגעבויט געווארען: איינע די גרעסטע, ענטהאלט א גרויסען עס־זאל נענוג פאר הונדערט מענשען, אן אָפּיס, א קליינעם האָספּיטאל, א שפּיל־צימער פאר קינדערלאך, א רעסטאָראַנט האל, עטליכע פּריוואטע צימערען פאר די פּארוואלטער און א גרויסע „סטריקט־לי" כשר'ע קיך. די אנדערע צוויי געביידען ענטהאלטען 28 שלאָף־צימערען, גרויסע און קלענערע „דאָרמיטאָריס" פאר עלטערע קינדערלאך, צימערען פאר איינער און פאר צוויי פאמיליעס, לויט די פארלאנגען פון די „דאטשניצעס".

אין די געביידען מיט די שלאָף־צימערען האָט מען איינגעאָרדענט לויפענדע קוואל־וואסער, עלעקטריציטעט און מאָדערנע וואסער־לייטונג מיט באדע־צימערען, אזוי אז די מאמע מיט איהרע קינדערלאך זאָלען האָבען די זעלבע באקווהמליכקייטען וויי ביי זיך אין דער היים.

שוין אָבגערעדט פון די סאמע לעצטע מאָדערנע אייניריכטונגען וואָס זיינען איינגעאָרדענט געווארען אין דער הויפּט געביידע, האָט מען מיט יעדען יאָהר אלץ נייע פארבעסערונגען געמאכט, האָבענדיג אין זינען סאי דער מאמען סאי איהר קינד, אזוי אז קומענדיג אין קעמפ האָט זיך געשאפען דער איינדרוק אז

דאָס איז ניכער אן „אימעניע" פון וואויל־האבענדע מענשען איידער א האַלב־פיל־אנטראָפישע אינסטיטוציע. און אפשר דארף מען דאָ איבערהויפט דאָס וואָרט פיל־אנטראָפיע ניט דערמאנען. וואָרים אויב דער קעמפּ איז געקויפט און געבויט געוואָרען דורך וואויל־טעטיגקייט, ווי אַן אינסטיטוציע, האָט אָבער אויסער דעם דאָזיגען אינוועסטירטען פארמעגען, דער קעמפּ שטענדיג געצאָהלט פאר זיך אליין.

קיין פּראָפּיטען דארף מען ניט מאכען. אלעס וואָס מען דארף יאָ, איז דערקען די אויסגאבען פאר'ן זומער. און דאָס איז שטענדיג „געקאָווערט" געוואָרען פון די צאָהלונגען פון די דאטשניצעס, כאטש די צאָהלונגען זיינען פארהעלט־ניסמעסיג שטענדיג געווען גאנץ קליינע.

אין די בעסערע צייטען איז דער פרייז געווען צוועלף דאלאר א וואָך פאר א פרוי און פאר קינדער פון דריי ביז אכט דאלאר א וואָך, לויט'ן עלטער פון קינד.

שפּעטער זיינען געמאכט געוואָרען ענדערונגען צוצופּאסען די צאָהלונגען צום בודזשעט פון דער אינסטיטוציע, זי זאָל אויסקומען גלייך אויף גלייך און ניט דארפען מאכען קיין דעפיציטען. אָבער קיינמאָל איז דאָס ניט געטהאָן געוואָרען אויפ'ן רעכענונג פון די „קעמפּערס".

פארשטעהט זיך אז דער עלטער פון די קינדער איז באשרענקט. מען נעהמט נאָר ארויין קינדער ביז א באשטימטען עלטער, וועו זיי קענען שוין אריינגענומען ווערען אין „פרעש־עיר" קעמפּ, א גאנץ אנדערע אינסטיטוציע, אויסגעהאלטען און פארוואלטעט פון דער פרעש עיר סאָסייעטי.

פאר די נעקסטע פינף יאָהר זייט דער ערעפענונג פונ'ם „גינזבורג קעמפּ" אין 1927, איז די אינסטיטוציע רחבות'דיג געוואָקסען.

מיט יעדען יאָהר פלעגען אלץ מעהר און מעהר מוטערס מיט קינדער קומען אין קעמפּ, וואו די באליבאטישקייט און די זארגפעלטקייט איז געווען אונטער דער אויפזיכט פון ערפאָהרענע באלעבאָסטעס, פון געשולטע קאונסילאָרס, מיט נוירסעס, א דאָקטאָר, מיט ספעציעלע פארווייונגס־פּראָגראָמען, שפּילעריייען פאר די קינדערלאך און אונטערהאלטונגען פאר די גרויסע אין גייסט פון די פּראָגראָמען וואָס ווערען דורכגעפיהרט אין די מוטערס־קלובען.

מיט יעדען יאָהר זיינען אלץ מעהר און מעהר פארבעסערונגען געמאכט געוואָרען. מען האָט אויסגעלענט נייע וועגען און סטעזשקעס, מען האָט פאר־פלאנצט אלץ מעהר בלומען און בוימער און מען האָט איינגעארדענט שפּיל־פלעצער אויפ'ן לאנד, ענליך צו די וואָס מען געפינט אין די שטאָדטישע פּארקס, פאר דער באקוועמליכקייט פון די קינדערלאך.

און צוזאמען מיט דעם אלעמען, האָט מען אויך געשאפען די מעגליכקייט פאר יענע מוטערס מיט זייערע קינדער וואָס זיינען ניט אומשטאנד צו באצאָהלען, זיי זאָלען קענען פארבריינגען א וואָך אָדער צוויי אין קעמפ אין פארלויף פון זומער.

דאָס האָט אָבער נאָר ניט געהאט וואָס צו טהאָן, ניט מיט דער וועלפעיר פערערציע און ניט מיט'ן אידישען צענטער, וואָס האָט די אויפזיכט איבער דער קעמפ־פארוואלטונג.

דאָס איז דערגרייכט געוואָרען דורך א ספּעציעלען „סקאָלארשיפ וואקיישאָן", וואָס ס'האָט געשאפען די וואוילטעטערין מים עמא באטצעל. דער דאָזיגער פאָנד פלעגט בייטראגען צווישען 500 און 800 דאלאר א יאָהר צום בודזשעט אין דער פארמע פון צאָהלונגען פאר יענע וואָס קענען עס אליין ניט טהאָן. אָבער צווישען די פיר־פינף הונדערט פרויען און קינדער אין קעמפ, אין פארלויף פון סעזאָן, האָט קיינער ניט געוואוסט, ווער עס זיינען די יעניגע וואָס ווערען אויסגעהאלטען פונ'ם „סקאלארשיפ פאָנד"; און אודאי האָבען עס ניט געוואוסט די קעמפ־פארוואלטער, אום צו פארמיידען אירגענד וועלכע אונאנגענעהמליכקייט וואָס דאָס האָט געקענט ארויסברענגען.

ווי געזאָגט, האָט די אינסטיטוציע זיך רחבות'דיג צוואוואקסען. אָבער אין 1932 האָט פאסירט עטוואס וואָס קיינער האָט ניט געקענט פאראויסזעהן.

ווי אן אנזאג אויף דער שרעקליכער טרוקענעניש וואָס האָט שפעטער חרוב געמאכט מיליאָנען אקערס פרוכטבארען באָדען איבער'ן גאנצען לאנד, איז דער טייך אויסגעטרוקענט געוואָרען און אלץ וואָס איז געוואקסען, וואָס האָט באדארפט וואקסען, אלץ וואָס איז פארפלאנצט און פארזייהט געוואָרען אין קעמפ אין די פריערדיגע יאָהרען, איז פון דער זון פארברענט געוואָרען.

דאָס, צוזאמען מיט'ן קריזים, וואָס האָט אין יענעם יאָהר זיך דערהויבען צום העכסטען פונקט, האָט געפיהרט דערצו אז דער קעמפ האָט געמוזט אויפהערען צו פונקציאָנירען.

געמיינט האָט מען אז אט, אט, אין א יאָהר, צוויי, אפשר דריי, וועט מען די אינסטיטוציע קענען צוריק עפענען. אָבער אלע מאָהל האָבען זיך אונטערגעוואקט נייע אומשטענדען וואָס האָבען דאָס אונמעגליך געמאכט, ביז ערשט היינטיגם יאָהר, וען די פעדעראציע האָט ווידער געפונען די מיטלען און מעגליכקייטען דעם קעמפ צו עפענען.

די „יוניטעד דזשואיש טשעריטים" האָט פון איהרע ירושה־פאָנדען פאר וואוילטעטיגע צוועקען אסיגנירט אכט טויזענד דאלאר אויף צו מאכען די נוי־

טיגע פארבעסערונגען, אייגצוקויפען די סאמע נויטיגע זאכען און צו באצאָה־לען שטייערען פאר דער צייט, וואָס די לאָנד איז ניט באנוצט געוואָרען אלס אינסטיטוציע, וועלכע איז געווען־ליך פריי פון טעקסעס.

גאָנץ שפּעט אין סעזאָן, דעם פארגאנגענעם 21טען דזשולאי, האָט זיך דער „גינזבורג מוטערס און בייבים קעמפּ" געעפענט פאר א קורצער פּעריאָדע פון בלויז פינף וואָכען. אין פארלויף פון דער צייט האָבען דאָרט 73 מוטערס און 36 קינדערלאָך געהאט זייער זומער וואקאציע פאר א סך הכל פון 205 קעמפּ־וואָכען, וואָס זיינען אויסגעפילט געוואָרען אויפ'ן בעסטען אופן ווי אין די גוטע, פריערדיגע צייטען.

די פּאָפולאריטעט פון קעמפּ איז גלייך געוואקסען, א דאנק דער פיינער טראדיציע וואָס איז, טראָץ דעם איבערריים פון עטליכע יאָהר, געבליבען פעסט פארוואָרצעלט אין דער אינסטיטוציע.

מיט א סטעף פון ערפאהרענע קעמפּ־פיהרער, אונטער דער דירעקציע פון מיס מערי קאפּלאן, די איניציאטאָרין פון דער קעמפּ־באָוועגונג און די פיהרערין פון די אידישע מוטערס קלובען, איז דער קורצער סעזאָן דורך מיט גרויס ער־פאָלג. אין פארגלייך מיט אמאָהל ווען דער בודזשעט פלענט באטרעפען צווי־שען 7,500 און 8,000 דאלאר א יאָהר, האָבען די אויסגאבען פאר'ן פארהעלט־ניסמעסיג קורצען קעמפּ סעזאָן פון 1940 באטראָפען בלויז 2,500 דאלאר, וואָס איז, ווי אין דער פארגאנגענהייט, „געדעקט" געוואָרען פון די צאָהלונגען.

די „קעמפּערס" זיינען באשטאָנען אן זייער מעהרהייט פון מטגלידערינס פון די מוטערס־קלובען מיט א קלייגער צאָהל פון זייערע פריינד. און די צאָה־לונגען פון צעהן און זעקס דאלאר א וואָך פאר מיטגלידער מיט זייערע קינדער און 12 און 7 דאלאר א וואָך פאר ניט־מיטגלידער מיט זייערע קינדער, זיינען צוגענגליך און פּאָפולער גענוג צו באפעסטיגען די עקזיסטענץ פון דער אינסטי־טוציע אויף ווייטער.

אין איינקלאנג מיט אָט די פּראָויסזעהונגען ווערען שוין געמאכט אלע נויטיגע פּארבעררייטונגען פאר'ן קומענדען יאָהר און אזוי, האָפענטליך, אלץ ווייטער און ווייטער, אוועקצושטעלען דעם קעמפּ אויף דער באזע פון א זיך־זעלבסט אויפהאלטענדע אינסטיטוציע, אום די אידישע מאמע מיט איהר קינד, זאָלען ניט פיהלען אז אימיצער טהוט זיי א טובה.

דאָס איז לכתחילה געווען דער צוועק פון די עטליכע פרויען פּיאָנערקעס אין יענעם ערשטען מוטערס־קלוב וועלכע זיינען דער הויפּט היסטאָרישער פאק־טאָר אין דער געשיכטע פון דער דאָזיגער גאנץ באדייטענדער אינסטיטוציע אין אידישען לעבען פון דעטראָיט.

״דזשואיש טשאַילד פּלעיסמענט ביוראָ״

אַ מאַדערנע הילפס-אַגענטור פאר אונגליקליכע אידישע קינדער

פון קאנקורענץ ביז קאַרדינאציע צווישען די פארשיידענע אינסטיטוציעס פאר קינדער־הילף. — דער פריערדיגער „טשאיילד קעיר קאונסיל" און די איצטיגע „טשאיילד פּלייסמענט ביורא." — די נעשיכטע פון א יונגער, נויטוועדיגער קערפערשאפט.

אין דעם גאנצען סכום פילאנטראפיע און וואוילטעטיגקייט, דורך די פאר־שיידענע אגענטורען, אינסטיטוציעס און אנשטאלטען אין די רייהען פון דער אידישער וועלט פערארבעציע, פארנעהמט די „דזשואיש טשאיילד פּלייסמענט ביוראָ" אן אייגנארטיגען, וויכטיגען פּלאַץ.

דאָס איז א קערפערשאפט, ווי דער נאָמען אין אין איינפאכער אידישער איבערזעצונג צייגט, וועמענס צוועק און אויפגאבען זענען, צו באזעצען — צו געפינען א היים פארן אידישען קינד — פאר יענע אידישע קינדער, וואָס זיינען צולויב איין אורזאך אָדער א צווייטער געווארען היימלאָז און אין וואָס זיי נוי־טיגען זיך איז ניט קיין אנשטאלט, ווי א שטייגער די „אידישע קינדער היים", נאָר א פאמיליען היים, א שטוב וואו דאָס קינד זאָל זיך פיהלען אין א פריוואט־היימישער אטמאָספערע, אין פולען זינען פון וואָרט.

די „דזשואיש טשאיילד פּלייסמענט ביוראָ" איז געגרינדעט געווארען אין 1931. דאָס זעלבע יאָהר איז געעפענט געווארען די אידישע קינדער היים. און אט די ביידע אינסטיטוציעס זענען צום לעבען געקומען, א דאנק דער קאָאָר־דינאציע וואָס איז געשאפען געווארען מיט צוויי יאָהר פריער, צווישען דריי עקזיסטירענדע אנשטאלטען און קערפערשאפטען פאר קינדער וואוילטעטיגקייט דורך דעם דאמאָלסט נעגרינדעטען „טשאיילד קעיר קאונסיל".

די דריי קערפערשאפטען: די „טשילדרענס ביוראָ" פון דער אמאָהליגער „וונייטעד דזשואיש טשערישיס", די בייבי נוירסערי (אָדער „היברו אינפאנט האום") און דער בית יתומים *) האָבען ענדליך פארשטאנען אז זיי מוזען שאפען צווישען זיך א פאראייניגונג און דער רעזולטאט פון דער דאָזיגער פארשטענד־נים איז געווען דער „טשאיילד קעיר קאונסיל" פון וועלכען ס'איז ארויסגעוואקסען פון איין זייט די „אידישע קינדער היים" און פון דער צווייטער זייט די „טשאיילד פּלייסמענט ביוראָ".

*) מעהר איינצעלהייטען איבער דעם בית יתומים און היברו אינפאנט האום, וועט דער לעזער געפינען אינם קאפיטעל „די אידישע קינדער היים".

רעדענדיג וועגען דער „פּלייסמענט ביורא", קען מען זי בשום אופן ניט אָב־טהיילען פון „טשאילד קעיר קאונסיל". און אום צו וויסען וואָסערע אומשטענ־דען און געזעלשאפטליכע כחות ס'האָבען גורם געווען עס זאָל געשאפען ווערען דער „טשאילד קעיר קאונסיל", איז נויטיג צו וואַרפען א בליק אויף יענער צייט, מיט וואָסערע צווויי צעהנדליג יאָהר צוריק, ווען אין משך פון יאָהרען איז אנגע־נאנגען א קאָנקורענץ צווישען געווייסע דעטראָיטער אידישע אינסטיטוציעס.

אמעהרסטען האָט זיך די דאָזיגע קאָנקורענץ געפיהלט צווישען יענע אינ־סטיטוציעס וואָס גיבען זיך אָפּ מיט זאָרגען פארן יתום, פאר די אונגליקליכע און פארנאכלעסיגטע קינדער — צווישען דעם „בית יתומים מיט דער „בייבי נוירסערי" פון איין זייט און דער „טשילדרענס ביורא" פון דער צווייטער זייט.

אין יענע יאָהרען ווען די מחיצה צווישען די ארטאָדאָקסישע (אָדער לאָמיר זיי רופען „אידיש־באלעבאטישע") אידען, און די רעפאָרמירטע אידען איז גע־ווען זעהר גרויס, האָט זיך די קאָנקורענץ אמשטארקסטען געלאָזען פיהלען און זי איז צייטענווייז געווען אפילו פארביטערט. די פארוואלטער פון בית יתומים האָבען למשל, דאמאלסט געמיינט אז נאָר זייער סיסטעם פון באזאָרגען אידישע יתומים איז די בעסטע; און פארקעהרט, האָבען די רעפאָרמירטע אידען געדענקט אז די מעטהאָדען וואָס זיי ווענדען אָן, זענען די ווירקזאמסטע.

און אזוי פלעגט ניט זיין קיין נייעס צו הערען אין די קרייזען פון דעם אָדער יענעם צד ביטערע באמערקונגען, דורכגעדרונגען מיט שטעך־ווערטלאך: „מיינע קינדער", „אונזערע קינדער" און „זייערע קינדער".

געמיינט האָט מען מיט דעם צו זאָגען אז: „מיר, און נאָר מיר, וויסען ווי אזוי די זאך צו פארוואלטען און צו פיהרען; אז ביי אונז זענען די מעטהאָדען די בעסטע און די ריכטיגסטע און ביי יענע ניט" — ווער דער „יענער", אָדער צווייטער צד זאָל ניט זיין . . .

ביי די ארטהאָדאָקסישע אידען, צום ביישפיל, איז געווען א פאראורטהיילן געגען דער „טשילדרענס ביורא" פון די „יונייטער דזשואיש טשעריטיס", אנ־געפיהרט און פארוואלטעט פון די רעפאָרמירטע אידען, אז די ביורא, זאָרגט זיך נאָר ניט פאר דער אידישער ערציהונג פון די קינדער; אז די קינדער וואָס די „ביורא" נעהמט אונטער איהר אויפזיכט, וואקסען אויס גויים, רחמנא לצלן . . .

און פארקעהרט, האָבען די רעפאָרמירטע אידען געדענקט אז אין „בית יתומים" א דורכאויס ארטאָדאָקסישער אנשטאלט, דערציהט מען די קינדער אלט־פרענקיש, לויט'ן שניט פונם אמאהליגען קליינעם שטעדטל, און מען קי־מערט זיך וועניג פאר דעם זיי זאָלען אויסוואקסען מאָדערנע מענשען.

איבעריג צו זאגען, אז ביידע צדדים זענען מיט זייערע פראפורטייל־ען גע־ווען אביסעל ווייט פון אמת. אבער וואס עס זאל־ען ניט האבען געווען די אור־זאכען — צו דאס איז אין יענע יאהרען געווען אן אל־גע־מיינע טענדענץ אזא אויך אויסערהאל־ב דעטראיט, אדער בלויז א לאקאל־ע ערשיינונג — די נייע ציי־טען, מיט די נייע ווינטען וואס האבען שפעטער גענומען בלאזען אין דער אי־דישער וועל־ט, האבען אויך דעטראיט ניט דורכגעלאזען. אויך דא איז די מחיצה צווישען „אידען" און „יאהודים" ביסל־אכווייז פארקל־ענערט און פארשמעל־ערט געווארען.

מען האט גענומען איינזעהן אז פאראייניגטערהייט קען מען מעהר אויפ־טהאן און בעסערע רעזול־טאטען דערגרייכען אויף אל־ע געביטען פון אידישער וואיל־טעטינקייט.

אנשטאט קאנקורענץ און א ביטל־באציהונג פון איין צד צום צווייטען, האט מען געזוכט פארשטענדניס און דערנעהענטערונג. און א דאנק דעם איז אין 1929 געגרינדעט געווארען דער „טשאיל־ד קעיר קאונסיל־", דורך דער איני־ציאטיוע, און ווי אן אינסטיטוציע, פון דער אידישער וועל־פעיר פעדעראציע.

אונטער די וועהרטער „טשאיל־ד קעיר קאונסיל־", האט מען פארשטאנען א קערפערשאפט וועמענס פונקציעס זיינען, אכטונג צו געבען און צו ארבייטען פאר וואיל־זיין פון אידישען קינד, וואס מוז אנקומען צו געזעל־שאפטל־יכע הילף אין איין פארמע אדער צווייטער.

און וועז מען רעדט פון „אכטונג געבען", האנדעל־ט זיך עס ניט אן דעם נארמאל־ען קינד, וואס האדוועט זיך און וואקסט אונטער נארמאל־ע אומשטענ־דען. דאס מיינט אפיל־ו ניט יענע קינדער, וואס האבען געהאט דאס אונגל־יק פאריתום'ט צו וועהרען און זיי האדוועזען זיך אהן טאטע־מאמע, אמאהל־ ביי קרובים און אמאהל־ אין אן אנשטאל־ט, ווי דער אמאהל־יגער בית יתומים, אדער די איצטיגע אידישע קינדער היים. יעדעס קינד איז א וועל־ט פאר זיך און אזוי איז עס אויך א פראבל־עם, וועז די אומשטענדען אדער די אטמאספערע ארום דעם קינד'ס דערציהונג ענדערען זיך אויף איין אופן אדער א צווייטען.

די מאדערנע פעדאגאגיש־פסיכאל־אגישע וויסענשאפט, האט שוין לאנג פעסטגעשטעל־ט אז יעדעס קינד נויטיגט זיך אין א באזונדערע אויפפאסונג, און עס מוזען צוגעפאסט וועהרען די ריכטיגע מעטהאדען. און צו קאארדינירען אט די הילף פאר די קינדער וואס נויטיגען זיך אן דעם, איז געשאפען געווארען די, אזוי צו זאגען, צענטרל־ע קינדער באזארגונג קערפערשאפט, וואס דער „טשאיל־ד קעיר קאונסיל־" האט מיט זיך פארגעשטעל־ט.

עס פאסירט, הלואי זאל עס ניט פאסירען, אז ביי די זעל־בע על־טערען וועל־־

כע האָבען פייע קינדער, זאָל פלוצלונג ביי איין קינד זיך ענטוויקלען שלעכטע און אמאָהל פארברעכערישע נויגונגען. מאנכע קינדער ווערען אמאָהל אריינגע־שלעפט אין געזעץ דורך זייער צעלאָזנקייט; אַנדערע קינדער, צייגען אַרויס פארדאָרבענע נויגונגען; ביי אן אנדער קינד צושפילט זיך אמאָהל פלוצלונג א ווילדקייט וואָס זאָל זיין א רעזולטאט פון דער ניט גונסטיגער אומגעבונג פאר'ן באטרעפענדען אינגעל אדער מיידעל.

א חוץ דעם איז אונזער לעבען פול מיט פארשיידענע און כל־ערלייי סאָרטען טראגעדיעס — טראגעדיעס צוליב'ן שלעכטען צוזאמענלעבען צווישען די על־טערען; טראגעדיעס צוליב דער אונפאראנטוואָרטלעכקייט פון טאטע־מאמע; טראגעדיעס — אין וועלכע דאָס קינד אליין, איז נאָר ניט שולדיג, אָבער ס'איז אויסגעזעצט צו פאלען א קרבן פאר דער צייט, אויב די געזעלשאפט זאָל זיך ניט אריינמישען און ראטעווען די סיטואציע.

גראדע אזעלכע קינדער זיינען פארהאן פיל מעהר ווי יתומים. זייער פּראָבלעם איז געווען גרעסער אין דעם אמאָליגען „בית יתומים" און זי איז אויך גרעסער אין דער איצטיגער קינדער היים, די אינסטיטוציע פאר יענע קינדער וואָס פאסען זיך אריין אין דער אטמאָספערע פון אן אנשטאלט.

פארהאן אָבער אזעלכע פאלען, און זיי זיינען אין דער מערהייט, וועו דאָס לעבען אין אנשטאלט טויג נאָר ניט פאר'ן קינד. עס מוז האָבען א פריוואטע היים, א היים וואו דאָס קינד זאָל פיהלען אז ס'איז ארומגערינגעלט מיט דער נויטיגער השגחה פון א „מאמען" — אן אדאָפּטירטע אָדער „פּאָסטער" מאמע — (רופט עס ווי איהר ווילט), אָבער פּאָרט א היים, מיט „עלטערען" מיט „ברידערלאך" און „שוועסטערלאך", אזוי ווי דאָס קינד באגרייפט עס.

און דאָס צו דערגרייכען פאר'ן קינד, איז נאָר ניט אזא לייכטע ארבייט. דערצו פאָדערט זיך לאנגע, געדולדיגע אויספּארשונגען און אונטערזוכונגען. מען מוז געפינען די אמבעסטען צוגעפאסטע היים פאר יעדען פאל באזונדער, לויט די אנווייזונגען פון א דאָקטאָר. מען מוז האָבען אין זאָפאָס היימען פון איין סאָרט אָדער א צווייטען, און אָט די אלע אויפנאבען, צוזאמען מיט דער קאָאָר־דינירונג פון דער ארבייט אין די צוויי פריערדיגע קינדער אנשטאלטען — אין „בית יתומים" און אין דער „היברו אינפענט האָום", האָט אויף זיך געהאט דער „טשאילד קעיר קאונסיל", וועמענס פונקציעס עס זיינען איבערגענומען געווא־רען פון דער איצטיגער „טשאילד פלייסמענט ביורא".

* * *

געווען איז דאָס, ווי שוין אויבען געזאָגט, אין 1931. דער „טשאילד קעיר

קאונסיל" איז מיט א וויכטיגען טהייל פון זיין ארבייט פארטיג געווארען; די אידישע קינדער היים, וואס מען האט אנגעהויבען בויען אונטער דער אויפ־זיכט פון „טשאילד קעיר קאונסיל" איז געעפענט געווארען; די פריערדיגע צוויי אנשטאלטען פארן זעלבען צוועק, האט מען פארמאכט; א טהייל פון דער אויס־פארשונג־ארבייט, די סאמע ערשטע בנוגע קינדער־באזארגונג אין אן אנשטאלט אדער אין א פריוואטע היים, איז איבערגענומען געווארען פון דער סאשעל סויר־ווים ביורא. איז געבליבען פאר דער קערפערשאפט איין ספעציפישע ארבעט, א גאנץ שוועהרע און קאמפליצירטע — צו זארגען פאר די קינדער וואס ווערען איהר איבערגעגעבען, זיי באזעצען אין פריוואטע היימען און נאכפאלגען זייער וואוקס אין דערציהונג — אן ארבייט פאר וועלכער עס פאסט זיך דער ספע־ציפישער נאמען „טשאילד פלייסמענט ביורא". צוליב דעם האט דער „דזשואיש טשאילד קעיר קאונסיל", אנגעפיהרט פון זעלבען סטעף אונטער דער זעלבער דירעקציע, געקראגען א נייעם נאמען; און אזוי איז אין 1931 געגרינדעט גע־ווארען די קערפערשאפט, וואס איז אזא נויטוועניגקייט אינם גאנצען סכום פון אידישער פילאנטראפיע און אויפטיגקייט אין דעטראיט.

אום אבצושאצען די ארבייט פון דער „דזשואיש טשאילד פלייסמענט ביו־רא", דארף געזומען ווערען אין אנבאטראכט דער פאקט, וואס די צאהל קינדער אין דער קינדער־היים ווערט אלץ קלענער, און די צאהל קינדער וואס די „פלייסמענט ביורא" האט אין איהר רשות, ווערט אלץ גרעסער.

דאס איז דערפאר וואס אין דער קינדער־באזארגונג פראבלעמע ווענדעט זיך די פלייסמענט ביורא די מעטהאדען פון דער מאדערנער ווייסענשאפט און הלכות ערציהונג וועלכע לעהרען אז דאדורך וואו ס'איז נאר פארהאן א מעגליכ־קייט, איז בעסער און פארגעזויגענער, צו האדעווען אונגליקליכע קינדער אין פריוואטע היימען.

ס'איז שוין דארום זעלבסטפארשטענדליך אז די ארבייט פון דער „טשאילד פלייסמענט ביורא" איז זעהר א בריטע און פארשיידענארטיגע. זי איז פאר־בונדען מיט אונצעהליגע אומשטענדען, סיבות און סיטואציעס, וואס ווערען גע־שאפען אין אידישע היימען, וואו עס שווימען ארויף קינדער פראבלעמען אויף וועלכע די געזעלשאפט דארף רעאגירען.

אין יעדען פאל ווען עס ענטשטעהט עפעס א פראבלעמע מיט אן אונאר־מאל, אבנארמאל אדער סתם אונגליקליך קינד — צו דאס איז א קאורט־קעיס, אן אונגליקליכע מאמע וועלכע איז, צוליב איין אורזאך אדער א צווייטער, אליין ניט אומשטאנד דאס קינד צו האדעווען, אדער אן אנדער פאל, דארט וואו די לעזונג צום פראבלעם איז דאס באזארגען א היים, א נייע, מעהר פאסענדע היים

פאר'ן קינד — דאָ טרעט אריין די „פּלייסמענט ביורא" און טהוט אלץ וואָס מען דארף, די דאָזיגע שוועהרע פּראָבלעם צו לעזען. און די רעזולטאטן געשטיצט אויף ציפערן זייט דער גרינדונג פונם „טשאילד קעיר קאונסיל" אין 1929, און מיט צוויי יאָהר שפעטער מיט דער גרינדונג פון דער „טשאילד פּלייסמענט ביורא", ביז היינט צו טאָג, זיינען מעהר ווי צופרידענשטעלענד.

צוויישען די הונדערטער און הונדערטער קינדער, וואָס זיינען שוין דורכגענאנגען דורך דער דאָזיגער קינדער־באזאָרגונג אגענטור, זיינען קנאפּע צוויי הונדערט געווען, אזוי גערופענע, „פּראָביישאָן"־קעיסעס.

דאָס זיינען פאלען פון אידישע קינדער וואָס זיינען, צוליב איין אורזאך אדער א צווייטער געקומען פּנים אל פּנים מיט'ן געזעץ און דער ריכטער, נאָך א חקירה ודרושה, האָט פעסטגעשטעלט אז דאָס איינציגע מיטל זיי צו רעטאָרמירען איז איבערצוגעבען זיי אין רשות פון א זאָרגפעליגער אידישער אינסטיטוציע, וואָס זאל זיי באזעצען אין א היים, אין דער ריכטיגער — פאר זיי צוגעפאסטער — סביבה און אומגעבונג.

אין די מעהרסטע אזעלכע פאלען, ווערט די אפּוטרופּס'ס איבערן קינד, אויבערגעבען צו דער „סאשיעל סוירוויס ביורא". און די לעצטע נאָך אן אויספּארשונג, גיט דאָס באטרעפענדע קינד איבער אין רשות פון דער פּלייסמענט ביורא וועלכע האָט צו איהר קרעדיט א רעקארד פון פולשטענדיגען, הונדערט פּראָצענטיגען ערפאָלג אויף דעם דאָזיגען געביט. דער ערפאָלג באשטעהט אין דעם וואָס קיין איין קינד פון יענע „פּראָביישאָן קעיסעסס" איז ניט אוועק אויף שלעכטע וועגען נאכדעם ווי די השגחה איבערן קינדס וויטערער ערציהונג און ענטוויקלונג איז איבערגענומען געוואָרען פון דער ביהרא.

און נאָך עפּעם דארף דאָ באמאָנט ווערען: ביז איצט, אין משך פון די אלע יאָהרען איז נאָך ניט אויסגעקומען קיין איין קינד אוועקצושיקען אין אן אויסבעסערונגס אנשטאלט דורך דער ביורא, כאָטש פילע פון זיי זיינען איבערגענומען געוואָרען פון דער פּלייסמענט ביורא דאן, ווען ס'האָט זיך אויסגעדוכט אז קיין אנדער מיטל זיי צ רעפּארמירען איז ניטא.

און דאָס איז ניט קיין צופאל. דאָס איז דער רעזולטאט פון דער ספּעציעלער אויפמערקזאמקייט וואָס ווערט אנגעווענדעט אין יעדען אייניציגען פאל באזונדער לויט דעם אנערקענטען פרינציפ אין דער פּעדאגאָגישער וויסענשאפט אז יעדעם קינד איז א באזונדערע פּראָבלעם וואָס קען מיט די ריכטיגע מיטלען צופרידענשטעלענד געלעזט ווערען. וואָרים געדענקען דארף מען דערביי, אז די

„פלייסמענט ביורא" נעהמט ניט סתם קינדער פון ארעמע פאמיליעס, אלמנות, אדר עגינות זיי צו באזארגען מיט א היים און מיט דעם פארלייכטערען די לאגע פון די עלטערען. אויך דא ווערט שטארק אננעוועגדעט דער פרינציפ אז קיין בעסער פלאץ פאר קינד ווי אין דער אייגענער היים, מיט דער מאמען, מיט די עלטערען אין שטוב, איז ניטא.

אויב עס האנדעלט זיך אין ארעמקייט, און אנדערע שווערישקייטען וואס קענען באזייטיגט ווערען, כדי דאס קינד זאל ניט דארפען ארויסגענומען ווערען פון זיין, אדער איהר, אייגענע היים, ווערט דאס געטהאן, אפילו ווען עקסטרע אנשטרענגונגען מוזען דערביי געמאכט ווערען.

די דאזיגע ארבייט פון גאנץ מאכען די פאמיליע, כדי דאס קינד זאל האבען א געזונטע, נארמאלע היים, מיט די אייגענע, ווערט געטהאן פון דער סאשעל סוירווסי ביורא, אויף א גרינדליכען אופן.

דאס מיינט אלזא, אז ווען דאס קינד ווערט איבערגענומען פון דער „פלייסמענט ביורא" זיינען שוין אלע פראבען געמאכט געווארען נאך וועלכע מען איז געקומען צום אויספיהר אז דער בעסטער אויסוועג פון דער לאגע, די בעסטע לעזונג צום פראבלעם איז, צו שאפען יענע היים, יענע אומגעבונג אין וועלכער דאס קינד זאל זיך אמבעסטען ארויינפאסען.

פון דעם מאמענט אן וואס די פלייסמענט ביורא, נעהמט איבער די אויפזיכט פון א קינד, צו דאס איז א בייבעלע, א דערוואקסענער באי אדער מיידעל, ווערט עס גלייך געשיקט פאר א ספעציעלער מעדיצינישער אונטערזוכונג. פאר דעם דאזיגען צוועק איז ביים „נארטענד קליניק" פארהאן א ספעציעלער דעפארטמענט, וואו דאס קינד נעהט דורך סיסטעמאטישע מעדיצינישע אונטערזוכונגען אלע זעקס חדשים. אין פאלען ווען דאס קינד נויטיגט זיך אין ספעציעלע מעדיצינישע באהאנדלונג, ווי א שטייגער „דיעטע", ספעציעלע אויפזיכט, בייטען די לופט, ערהאלונג אין קאנטרי און אזוי ווייטער און ווייטער, ווערט עס באזארגט מיט דעם. און דא איז אויך נויטיג צו דערמאנען דעם פאקט אז אין דער געשיכטע פון דער פלייסמענט ביורא, זיינען פארצייכענט בלויז צוויי טויטפאלען פון קינדער אין איהר רשות, וואס איז דער קלענסטער אומבאדייטענדסטער פראצענט לגבי אנדערע אינסטיטוציעס, אנשטאלטען און אגענטורען פון דעם סארט.

די פלייסמענט ביורא נעהמט איבער די אויפזיכט פון קינדער שוין פון זייער געבורט אן ביז'ן עלטער פון 16 יאהר, וען זיי קענען שוין באגענענען די וועלט אלס מעהר, אדער וועניגער, זעלבסטשטענדיגע מענשען.

דער הויפט שווערפונקט ביי דער גרינדונג פון דער דאזיגער הילפס-

אגענטור איז געווען די ניט־זיבערהייט, די מורא, אז מען וועט ניט געפינען גענוג אידישע היימען פאר די קינדער.

וועז דער „טשאילד קעיר קאונסיל" האָט אננעהויבען פונקציאָנירען, האָבען די פיהרער פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, מאנכע פון זיי, אליין ערפאהרענע „סאָשעל וואָרקערס", וואָס זיינען גוט באקאנט מיט דער סיסטעם פון „קינדער אויסבעסערונג", ניט געווואלט גלויבען אז ס'וועט מעגליך זיין צו געפינען אזוי פיל פרייוואט אידישע היימען פאר אָט די אונגליקליכע, פארנאכלעסיגטע קינדער.

היינט צו טאג, ווי שוין אויבען באמערקט, איז פארהאן א זאפאס פון אזעלכע היימען — מעהר ווי פופציג אין צאָהל — וואָס ווארטען מען זאל זיי געבען קינדער צו האָדעווען און צו דערציהען. און די סיסטעם פון זאָרגפעליגער אויפפאסונג פון די אננעשטעלטע אין דער פליסמענט ביורא איז אזוי איינגעאָרדענט, אז די אידישע פאמיליע וואו עס געפינט זיך איינס, אָדער מעהר קינדער, פיהלט אז אויסער וואָס זי קריגט אריין אן עקסטרע אייגקונפט, טהוט זי א גוטע זאך: זי קאָאפּערירט אין דער וויכטיגער הילפס ארבייט פון דער אינסטיטוציע.

יעדע פריוואטע היים איז רעזשיסטרירט און אין אָפיס פון דער ביורא וווייסט מען גענוי די דאָרטיגע אומשטענדען דורך די סיסטעמאטישע באזוכען וואָס ווערען געמאכט יעדע צווייי וואָכען — און אמאָהל נאָך אָפטער — אין די באָטרעפענדע היימען, נאכצופאלגען דעם פראָגרעס פון די קינדער.

דאָס ווערט געטהאָן פון ספעציעלע אונטערזוכער פאר דעם צוועק, צווישען סטעפּ פון אכט אננעשטעלטע מיט יהודית ב. בערקאוויטש אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון דעם ערשטען מאָמענט אָן וואָס דער טשאילד קעיר קאונסיל איז געגרינדעט געוואָרען ביז היינט צו טאג.

אין דער ביורא, וואָס געפינט זיך אין "קאָמיוניטי פאָנד" בילדינג, וווייסט מען אלעס וואָס עס קומט פאָר מיט יעדעם קינד אין יעדע היים. און קוים פאָסירט עפעס וואָס ענדערט די אומשטענדען, די אומגעבונג ביי א פאמיליע, וווייסט מען שוין צו דאָס ווערט ווירקען צום גוטען אָדער צום שלעכטען אויפן קינד. און אין אייגקלאנג דערמיט, מיט אָט דעם באוואוסטזיין, ווערען אננעמומען די נויטיגע מיטלען, דאָס קינד, זאל צוליב דער ענדערונג אין דער „היים" ניט ליידען.

פאר די לעצטע צוויי־דריי יאָהר האָט די „פליסמענט ביורא" דורכשניטליך געהאט צווישען 180 און 190 קינדער א יאָהר, אונטער איהר אויפזיכט. פון

אט דער צאהל זיינען דורכשניטליך 125 קינדער יעהרליך באזעצט געווארען אין פריוואטע היימען, וואו מען האט פאר זיי געצאהלט וועכענטליך.

די איבעריגע זיינען באזארגט געווארען אין „אדאפטירטע" היימען, ביי קרובים און אויך ווי אן עקספערימענט זיינען מאנכע קינדער אומגעקעהרט געווארען צו די עלטערען, וואס האבען עס מעגליך גמאכט, דורך אן ענדערונג אין זייער אייגענעם פאמיליען לעבען. די דאזיגע ענדערונגען ווערען פארשטעהט זיך, אין די מעהרסטע פאלען, צושטאנד געבראכט דורך דער נויטיגער ארבייט פון אנדערע אינסטיטוציעס אויפ'ן געביט פון הילף פאר דער רעאביליטירונג פון דער אידישער היים און די אידישע פאמיליע.

די פראבלעם פון די פליכטלינג קינדער, איז פאר די לעצטע עטליכע יאהר אויך א טהייל פון דער ארבייט פון דער פלייסמענט ביורא. זייט 1936, האט די ביורא באזארגט מיט היימען 27 פליכטלינג קינדער, וואס זיינען אין געווייסע פאלען צייטווייליג „אדאפטירט" געווארען און אין די אנדערע פאלען ווערט פאר זיי געצאהלט. דאס אלעס איז געטהאן געווארען אונטער דער אויפזיכט פון דער ביורא.

ווי א שטאדטישע אינסטיטוציע, וואס טהוט אויך יענע הילפס־ארבייט פאר קינדער, וועלכע וואלטען זאנסט געמוזט געשטיצט ווערען פון דער קאונטי רעגירונג אין איינקלאנג מיט'ן געזעץ, ווערט די „פלייסמענט ביורא" סובסידירט הויפטזעכליך פון קאמיוניטי פאנד און נאך א טהייל פון איהרע אויסנאבען — צו וועלכען זי איז בארעכטיגט — קריגט זי פון די „וועין קאונטי טעקס פאנדס".

פארן לעצטען יאהר האט דער בודזשעט באטראפען קנאפע צוויי־און־פופציג (51,918) דאלאר. דאדורך האט דער קאמיוניטי פאנד בייגעטראגען איבער 29 און א האלב (29,518) טויזענד דאלאר; קנאפע צוואנציג טויזענד (19,800) האט די ביורא געקראגען פון דער „קאונטי" און דאס איבעריגע 2,600 דאלאר, פון אנדערע קוואלען; מעהרסטענס פון עלטערען, קרובים און נאהענטע פריינד פון די קינדערלאך, וועלכע האבען זיך גערן באשטייערט פאר זייער אויפהאלטונג, האדעוואניץ און ערציהונג.

די „טשאילד פלייסמענט ביורא" איז א קערפערשאפט, וואס שטעהט צום דינסט דאס אונבאהאלפענע, אונגליקליכע און פארוואלאזטע קינד, וואס וואלט אהן דער עקזיסטענץ פון דער ביורא, אפשר פארלוירען גענאנגען און ארויסגעפאלען פון דער געזעלשאפט.

אין דעם באשטעהט איהר קאמפליצירטע, אבער קאנסטרוקטיווע ארבייט, ווי א אינסטיטוציע פון דער וועלפעיר פעדעראציע.

די אידישע קינדער הויף—

אָ פּאַראייניגונג פון צוויי אינסטיטוציעס אין איינער

דער אמאַלגינער בית יתומים און די בייבי דעי נוירסערי, נענרינדעט פון ארטהאדאקסישע פרויען. — די נעשיכטע פון 22 יאָהר טהעטיגקייט אונטער פאר־שיידענע נעמן פאַרן זעלבען צוועק. — א הייף פאר יענע קינדער וואָס נויטיגען זיך אן דעם.

אויפ'ן קאָרנער בוירלינגיים און פּעטאָסקי עוועניו, אין א נעמישטער נאכ־באַרשאפט פון אידען און קריסטען, שטעהט א גרויסע הויז, א בנין וואָס איז, ווי מען קען גלייך באמערקען, נעבויט און איינגעאַרדענט נעוואָרען מיט גרויס רחבות'דיגקייט, סאי אינווייניג סאי אין דרויסען פאר דער באקוועמליכקייט פון די דאָרטיגע איינוואוינער. דאָס איז די אידישע קינדער הויף, א אינסטי־טוציע פאר יענע קינדערלאך וואָס זיינען געשטראָפט נעוואָרען פון שיקזאל ניט צו קענען — צייטווייליג אָדער פאר א לענגערער צייט — וואוינען מיט זייערע עלטערען און די נעזעלשאפט מוז פאר זיי זאָרגען, זיי האָדעווען און ערציהען אין אן אנשטאלט פאר דעם צוועק, אויסגעהאלטען פון אידישען כלל, פון דער אלגעמיינער אידישער באפעלקערונג.

די „אידישע קינדער הויף", וואָס איז נאָך קיין פולע צעהן יאָהר ניט אלט, האָט איהר אורשפרונג אין צוויי אנדערע וויכטיגע אינסטיטוציעס, וואָס זיינען נעגרינדעט נעוואָרען פון דעטראָיטער אידישע פרויען מיט איבער צוואנציג יאָהר צוריק. דאָס זיינען דער אמאַלגינער בית יתומים און די „בייבי דעי נוירסערי" (שפעטער די „היברו אינפענטס אָרפען האום") וואָס האָבען עקזיסטירט אונ־אָבהענגיג איינע פון די אנדערע — כאָטש נעגרינדעט פון די זעלבע מענשען — ביז אנפאנג 1930 וועז דער, פון פריער שוין נעשאפענער, „דזשואיש טשאיל קעיר קאונסיל", צו קאָארדינירען די טהעטיגקייט פון אלע קערפער־שאפטען פאר אידישע קינדער־באזאָרגונג, אָדער קינדער־וואוילטעטיגקייט, האָט זיי פאראייניגט.

דעמאָלסט איז עס אויסגעארבייט נעוואָרען דער פלאן צו בויען איין גרוי־סען אנשטאלט, א פערמאָנענטע היים פאר'ן בית יתומים און „היברו אינפענטס אָרפען האום", אן אנשטאלט וועמענס נאָמען זאָל ענטשפרעכען דעם ציעל און צוועק פון ביידע אינסטיטוציעס.

דער דאָזיגער פלאן איז ענדליך רעאליזירט נעוואָרען מיט צוויי יאָהר שפעטער, וועז די אידישע קינדער הויף איז נעעפענט נעוואָרען אין דזשולי

1931 אלס א היים פאר א ל ע ק י נ ד ע ר, ניט דוקא יתומים, וואס זיינען אנגעווויזען אויף דער דאזיגער געזעלשאפטליכער הילף.

אום זיך צו באקענען מיט דער געשיכטע פון דער אידישער קינדער היים מוז מען אנפאנגען דאָרט וואו עס ליגען די וואָרצלען פון דער אינסטיטוציע, ביי יענער קליינער גרופּע אידישע פרויען, וואס האָבען מיט 22 יאָהר צוריק געגרינדעט די ערשטע בית יתומים סאָסייעטי אויף א גאנץ אייגענארטיגען אופן. שפּעטער מיט עטליכע יאָהר, האָבען די פרויען פון דער בית יתומים סאָסייעטי געגרידעט די „היברו בייבי דעי נוירסערי". אָבער לאָמיר ניט פארלויפען דעם וועג. לאָמיר געהן כסדר.

* * *

דאָס איז געווען אין אַפּריל 1918 וועו עטליכע אידיש־ארטאָדאָקסישע פרויען, זיינען זיך צוזאמענגעקומען אין א פריוואט הויז אוו באשלאָסען צו גרינדען א „בית יתומים" סאָסייעטי, וואס זאל וועקען דעם דעת הקהל פאר דער וויכטיגקייט פון אזא אינסטיטוציע.

ווי גרויס ס'איז געווען דער פארנעהם פון די גרינדערינס, קען מען זיך פאָרשטעלען פון דעם וואס מען האָט די „היברו אָרפען האום" סאָסייעטי אינקאָרפּאָרירט לויט די געזעצען פון מישיגען סטייט, אריינצונעהמען מיטגלידער מיט אן אבצאָהל פון 25 סענט א חודש.

האָט אָבער, מיט א שטיקעל צייט שפּעטער פּאָסירט א מערקווירדיגער טראָגישער פאל, וואס האָט די באוועגונג פאר א בית יתומים א היבשען שטויס געטהאָן פאָראוים.

איינע פון די פיהרערינס איז פלוצלונג געשטאָרבען, און ביים הספד אויפן בית עולם, רעדענדיג וועגען איהרע נאָבעלע טהאטען, האָט מען דערמאהנט די וויכטיגקייט פון אזא אינסטיטוציע. באלד אויפן אָרט איז געזאמעלט געוואָרען הונדערט דאלאר צום אנדענקען פון דער פארשטאָרבענער און דער אבקלאנג צווישען דער אידישער באפעלקערונג, וואס האָט נאך דאן געלעבט קאמפאקט אין איין באשטימטען געגענד, איז געווען אזוי גרויס, אז איידער דאָס יאָהר איז אוועק האָט די סאָסייעטי שוין געצאהלט ארום זיבען הונדערט מיטגלידער, מעהרסטענס פרויען וועלבע האָבען ענערגיש געארבייט, געזאמעלט ביישטייערונגען אויף שמחות, פּאָפולער געמאכט די באוועגונג וו וייט דאָס האָט זיך געלאָזען און געגומען אויך פאראינטערעסירען די מענער, זיי געוופען צו פארזאמלונגען און געפאָדערט פון זיי די נויטיגע הילף צו פארוואנדלען דעם חלום פון א בית יתומים אין א רעאליטעט.

ביי א פארזאמלונג אין יאנואר 1919, ווען ס'איז אנאָנסירט געוואָרען אז די סאָסייעטי האָט שוין איבער צוויי טויזענד דאלאר אין קאסע, האָבען א צאָהל מענשען מיט אן ערנסטער באציהונג צו דער זאך, זיך אנגעשלאָסען אן דער באוועגונג און מען האָט ערוועהלט א קאָמיטע וואָס זאָל זוכען א פאסענדע הויז פארן צוועק.

פונקט צום יאָהר, אין אפריל 1919 האָט מען ענדליך געפונען א גרויסע הויז אין 47 ראָאינא סטריט, וואָס מען האָט געקויפט פאר 25 טויזענד דאלאר מיט א באלדיגע איינצאָהלונג פון פיר טויזענד דאלאר.

קיין פיר טויזענד דאלאר מזמון האָט די סאָסייעטי, פארשטעהט זיך, ניט געהאט. נו, האָט פאסירט דאָס זעלבע וואָס ס'פאסירט געוועהנליך אין אזעלבע פאלען: מעמבערס האָבען אויסגעליהען, ווער א גרעסערע און ווער א קלענערע סומע און די פולע פיר טויזענד דאלאר האָט מען, אין צייט, געשאפען.

די אינסטיטוציע איז שוין פאקטיש געווען. אבער ביז מען האָט זי געעפענט האָט נאָך געמוזט פארלויפען א קנאפּ יאָהר צייט. ווייל — צו קיין גנאי זאָל עס ניט זיין — ס'האָבען זיך אנגעהויבען די כאראקטעריסטישע אידישע מחלוקות, וואָס האָבען דאן וועניג כבוד פארשאפט דער אידישער באפעלקערונג.

מיט א מיטגלידערשאפט פון איבער פופצעהן הונדערט, האָט מען זיך, „ווי נעווענהליך", אנגעהויבען דינגען פאר א שטאָדט אין מזרח וואנד . . .

דער איז יענעם ניט אנגעשטאנען אין דער דירעקטאָרען באָארד און יענער האָט דעם אנדערען ניט פארגונען דאָס ביסלע כבוד. און אזוי האָבען זיך די נעמיטהער שטארק צוהיצט.

ס'האָבען זיך שוין אנגעהויבען פארשפרייטען בייזווילליגע קלאנגען אויפ'ן רעכענונג פון דעם אָדער יענעם פיהרער. רכילות און לשון הרע איז געטריבען געוואָרען צוויישען די פאָרמירטע צדדים און שיעור־ניט האָט עס שוין נעהאלטען דערביי אז די גאנצע אונטערנעהמונג זאָל אויפגעריסען וועלען און די באוועגונג זאָל צעשפליטערט ווערען.

אָבער וועז דער קריזים איז שוין דערגאנגען צום העכסטען פונקט, האָבען עטליכע איינפלוסרייכע באָיבאָטים, מיט דריי אָרטאָדאָקסישע רבנים אָן דער שפיץ, זיך אריינגעמישט צו שאפען שלום.

א בוררים געריכט איז צוזאמענגעשטעלט געוואָרען אויסצוהערען די פארשיידענע צדדים, און די דאמאלסטיגע דירעקטאָרען באָארד אויף וועמען פארשיידענע באשולדיגונגען זיינען געוואָרפען געוואָרען, איז ריינגעוואשען געוואָרען פון אירגענד וועלכער טאדלונג.

נאָך דער ענטשיידונג פון בוררים־געריכט איז די ארבייט אוועק מיט נאָך מעהר אימפּעט. מען האָט אראנזשירט גרויסע פּאָלקס־אונטערנעהמונגען וואָס האָבען אריינגעבראכט צו עטליכע טויזענד דאָלאר. גלייכצייטיג איז אויך די צאָהל מיטגלידער כסדר געוואקסען, פארוואנדלענדיג די בית יתומים סאָסייעטי אין א ברייטער אידישער פאָלקס באוועגונג.

די געלד פראגע איז שוין געווען איננאנצען געלעזט און מען האָט זיך נעגומען גרייטען צו דער ערעפענונג פון אנשטאָלט וואָס איז צושטאנד געקומען דעם 11טען יאנואר, 1920.

מיט גרויס באגייסטערונג איז די אָפיציעלע ערפענונגס־צערעמאָניע דורכגעפיהרט געוואָרען פאר אן עולם פון דריי טויזענד מענשען. געלד איז געפאָלען פון אלע זייטען. און וועו מען איז פארטיג געוואָרען מיטן חנוכת הבית, איז די קאסע רייכער געוואָרען מיט קרוב צו צעהן טויזענד דאָלאר.

נאָך פיר־פינף וואָכען זיינען אוועק אויף צו מאכען די פארשיידענע אויסבעסערונגען אין הויז. עס זיינען איינגעאָרדענט געוואָרען זיבען גרויסע שלאָף צימערען („דאָרמיטאָרים"); אן עס־זאָל, א שפּיל־צימער א שטודיר צימער און אנדערע באקוועמליכקייטען; די פּאסענדע פּאָרניטשור איז אריינגעשטעלט געוואָרען און דעם 25טען פעברואר, 1920, האָט מען אנגעהויבען אריינצהמען קינדער אין אנשטאָלט.

איבעריג צו זאָגען אז ס'האָט לאנג ניט גענומען און די אינסטיטוציע מיט פּלאץ פאר פערציג קינדער, איז פארפולט געוואָרען מיט יתומים, וועלכע האָבען ענדליך געפונען א היים אונטער דער השגחה און זאָרגפעליגקייט פון פּאסענדע אנגעשטעלטע און אונטער דער קאָנטראָל פון א פּאראנטוואָרטליכער קערפּערשאפט.

מיט אן איבערפלום אין דער טרעזשורי האָט מען מיט א קנאָפּ יאָהר שפּעטער באצאָהלט דעם „מאָרטגעדזש" אויף דער הויז און דער דאָקומענט איז מיט גרויס פּאראד פארברענט געוואָרען, פארזיכערענדיג מיט דעם די געביידע אלס דאָם פּאָלשטענדיגע אייגענטום פון דער אינסטיטוציע.

אלץ וואָס איז נויטיג געווען, איז א פּאָנד צו דעקען די לויפענדע אויסגאבען פון בית יתומים. און דאָס איז נאָך מעהר ווי „געדעקט" געוואָרען פון דער מיטגלידערשאפט מיט באשטימטע יעהרליכע ביישטייערונגען, א חוץ די אָפּטע ביישטייערונגען פון אנדערע קוואָלען, ווי פון שמחות, אונטערנעהמונגען, און אזוי ווייטער און ווייטער.

די דאָזיגע שפּע אָדער „פּראָספּעריטי" אין דער פינאנץ־סיטואציע פון בית יתומים, איז אגב, פארגנטוואָרטליך פאר דעם וואָס ס'איז שפּעטער, אָהן שום

עקסטרא שווערigkeיטן, געבויט געוואָרען די אידישע קינדער היים, א בנין וואָס האָט צוזאַמען מיט די לאנד און אייגריכטונגען געקאָסט 165 טויזענד דאלאר.

עטליכע יאָהר זיינען אוועק און די פארוואלטונג פון בית יתומים, טראכטענדיג וועגען דער מענליכקייט די אינסטיטוציע צו פארגרעסערען, האָט געקויפט א שטיק לאנד בשותפות מיט נאָך אן אינסטיטוציע אום דאָרט צו בויען א נייע, מאָדערנערע געביידע פארן אנשטאלט. אָבער ביז וואָס־זוען, האָט זיך די געאָגראפישע לאָגע פון שטאָדט ראפטאָם געענדערט און דער געגענד איז שוין מעהר ניט געווען צוגענגליך פארן צוועק. גליקליכערווייזע האָט אָבער די שטיק לאנד געשטיגען אין פרייז. האָט מען זי פארקויפט מיט א נישקשה'דיגען פּראָפּיט אזוי, אז ס'איז שוין געווען פארזיכערט א פּאָנד פון אונגעפעהר הונדערט טויזענד דאלאר אויף צו בויען די נייע, איצטיגע היים וואָס איז, ווי שוין אויבען געזאָגט, פארווירקליכט געוואָרען ערשט אין 1931.

וועז דער בית יתומים איז שוין געווען באפעסטיגט, האָט מען פארפאסט א נייע קאָנסטיטוציע מיט פארשיידענע כללים וועגען דער פארוואלטערשאפט, וועגען ציעל און צוועק, וועגען דער גייסטיגער דערציהונג פון די קינדער און אויך וועגען זייער עלטער — וואָס איז באשטימט געוואָרען צו זיין ניט יונגער ווי פינף יאָהר — אום אריינגענומען צו ווערען אין אנשטאלט.

און דאָס האָט געפיהרט צו דער גרינדונג פון דער צווייטער אינסטיטוציע, פון דער „היברו בייבי דעי נוירסערי" וואָס איז אויך א אינטערעסאנט קאפיטעל געשיכטע, פון די אויפטהואונגען און דערגרייכונגען פון דעטראָיטער אידישע פרויען.

געווען איז דאָס אנפאנג 1922, וועז די זעלבע פרויען וועלכע האָבען גרינדעט די בית יתומים סאָסייעטי, האָבען זיך פארטראכט וועגען דער נויטיגער הילף אויך פאר יענע קינדער, וואָס ווערען צוליב זייער עלטער ניט אריינגענומען אין אנשטאלט.

וואָס טהוט מען מיט די עופה'לאך, מיט די בייבעלאך וואָס בלייבען מוטערלאָז גליך נאָכ'ן געבורט? — און ווארום זאָל דעטראָיט ניט האָבען אן אנשטאלט, צוגליך מיט אנדערע שטעדט, פאר יענע קינדערלאך, וועמענס מוטער געהט ארבייטען, אָבער זי ווייל מיט איהר קינד זיך אינגאנצען ניט שיידען? אזא מאמע נויטיגט זיך אין א פלאץ וואו איהר קינד זאָל אין פארלויף פון טאָג קריגען די נויטיגע אויפפאסונג. אין אָוועגד וועז די מוטער פארלאָזט דעם שאפ

אדער די סטאר, ווי׳ל זי זיין צוזאמען מיט׳ן קינד אין איהר היים. אבער וואו זאל זי דאס קינד אהינטהאן אין פארלויף פון טאג?

אלס ענטפער אויף די דאזיגע פראגען האט די גרופע פרויען, וואס אי׳ שוין אנב געווען פרוי פון ארבייט ארום בית יתומים — וואו אלעס איז גע־ גאנגען אין דער בעסטער ארדנונג, לויט דער עטאבלירטער „רוטין" — אנגע־ פאנגען א באווענונג פאר א „בייבי דעי נוירסערי", וואס זאל אויך דינען אלס היים פאר יענע קליינע יתומים וואס ווערען אין יתומים הויז ניט אריינגענומען.

האבענדיג ערפאהרונג פון דער פריערדיגער טהעטיגקייט, איז די נייע באווענונג דאן אווען מיט גרויס אימפעט. און דאס מאהל, האבען די פרויען זיך שוין מעהר ניט געווענדעט נאך הילף צו די מענער. די פיהרערשאפט פון דער בייבי דעי נוירסערי, שפעטער די „היברו אינפענטס ארפען האום" איז די גאנצע צייט ביז דער ערעפענונג פון דער קינדער היים, געלענגען אין די הענד פון די פרויען. דאס איז געווען א „ווייבערשע מלוכה", וואס האט באוויזען אין משך פון איין יאהר צייט אריינצוקריגען מיטגלידער און געגונג געלד אויף צו קויפען א הויז פאר אזא אנשטאלט.

מען האט נענומען זוכען, א פאסענד הויז וואס איז געפונען געווארען אין 545 איסט קענפיעלד עווניו, צו יענער צייט דער, אזוי גערופענער, מיטעל־ פונקט פון אידישען ישוב.

די הויז האט געהאט א מעלה, וואס דער הויף (די יארד) איז געווען זעהר גרויס, מיט געגונג פלאץ פאר די קינדערלאך זיך צו שפילען און אויף צו צובויען נאך א הויז, אייגענטליך א האלב וואס וואלט גלייכצייטיג געווען א קוואל פון הכנסה אויסצוהאלטען דעם אנשטאלט.

דער רעכענונג איז דערבי געווען אז דער האלב וועט אין פארלויף פון טאג דינען אלס היים פאר די קינדערלאך וואס געהן אהיים שלאפען מיט די מאמעס. אין די אווענדען וועט מען דעם האלב פארדינגען פאר מיטינגען, חתונות, פאר־ טים און אזוי ווייטער.

ווי מען קען זעהן, זיינען די פרויען פיהרערינם פון דער בייבי דעי נויר־ סערי געווען גאנץ פראקטישע מענשען און א דאנק זייער פראקטישקייט איז שוין מיט אכצעהן חדשים שפעטער, סוף זומער פון 1923, די אינסטיטוציע דערעפענט געווארען.

ס׳האט לאנג ניט גענומען און דער אנשטאלט איז פארפולט געווארען מיט קינדערלאך פון ביידע סארטען. עס איז איינגעשטעלט געווארען ארדנונג, מען האט אנגעשטעלט די נויטיגע אויפזעהער. א קאנסטיטוציע איז פארפאסט

געווארען מיט באשטימטע כללים ווי אזוי דער אנשטאלט זאל פארוואלטעט ווערען און די בייבי דעי נוירסערי האט פונקציאנירט, ווערענדיג אלץ מעהר און מעהר פאפולער אויף אזוי ווייט, אז מיט צוויי יאהר שפעטער, אין 1925, איז געגרינדעט געווארען א „נארטוועסטערן" ברענטש, פון פרויען אין דעם דא־מאלסט נייעם אידישען געגענד, וואס האט זיך אנגעהויבען צו ענטוויקלען, אום צו העלפען די אינסטיטוציע.

די דאזיגע צו־גרויסע פאפולאריטעט, ווי אין דעם פאל מיט'ן בית יתומים, האט ליידער קיין גוטס ניט געבראכט.

ס'האבען זיך אנגעהויבען רייבונגען צווישען די פיהרערינס פון דער ארי־גינעלער נוירסערי סאסייעטי מיטן נייעם ברענטש. די רייבונגען האבען זיך ענטוויקעלט אין א שטארקער אפאזיציע מיט'ן רעזולטאט, דאס אין 1926 האט אויסגעבראכען אן אפענע מלחמה, מיט קאורט פראצעסען, מיט אינדושאנק־שאנס און געגען־אינדושאנקשאנס וואס האבען זיך נעצויגען חדשים לאנג און היבש אבגעשוואכט די טהעטיגקייט לטובת דעם אנשטאלט.

דער סוף איז געווען אז דער ריכטער האט די „אידישע מלחמה" פארן ביסעלע כבוד, פארענדיגט מיט דער באשטימונג פון דעם באוואוסטען אידישען כלל טהועד פרעד מ. באטצעל אלס בעפאלמעכטיגטען צו רעארגאניזירען די גאנצע פארוואלטערשאפט.

דעם 25טען אקטאבער 1926, איז פארגעקומען א פאלקס מיטינג ביי וועל־כען א נייע פרעזידענטין און א נייע דירעקטארען באארד איז ערוועהלט געווא־רען. דאן איז די טהעטיגקייט אין, און ארום, אנשטאלט ווידער אווען אויף א פריינדליכען, פראקטישען וועג און אלעס איז געווען גוט.

די נייע פארוואלטונג, זוכענדיג דעם אינדארסמענט און גוטהייסונג פון דער סטייט רעגירונג פאר דער אינסטיטוציע, האט אויסגעפונען אז ס'איז גע־גען געווען אנצופיהרען א „דעי נוירסערי" און א פארמאנענטע היים פאר קינ־דערלאך אונטער איין דאך. דאס זיינען צוויי גאנץ באזונדערע אנשטאלטען וואס מוזען אבגעזונדערט ווערען.

פאר דער אינסטיטוציע איז געבליבען אויסצוקלויבען איינס פון די צוויי. און אזוי ווי דער מאנגעל אין א „דעי נוירסערי" איז דאן נישט געווען נרוים, איז באשלאסען געווארען דער אנשטאלט זאל בלייבען אלס היים פאר די קלייע עופה'לאך, גאנצע און האלבע יתומים, וואס דארפען געהאדעווען און ערצויגען ווערען ביז אזא עלטער ווען מען קען זיי שוין אריינהמען אין בית יתומים. אין אייגקלאנג מיט'ן באשלוס האט מען געענדערט דעם נאמען פון בייבי נוירסערי אויף „היברו אינפענטס אסילום".

ווי מען קען אלזא זען, איז שוין דאן אין 1926, דער אנשטאלט פאקטיש געווען אן אבטיילונג פון בית יתומים, כאטש געפיהרט האט זיך די היבער אינפענטס ארפען האום, ווי א באזונדערע אונאבהענגיגע אינסטיטוציע. און דער דאזיגער אומשטאנד האט א סך גורם געווען צו דער פאראייניגונג וואס איז שפעטער צושטאנד געקומען דורך דער פארשמעלצונג פון ביידע אינסטיטוציעס אין איינער, וועלכע האט געקראגען א נייעם, מעהר פאסענדען נאמען: „די אידישע קינדער היים".

ס'איז אויך וויכטיג דא צו פארצייכענען דעם פאקט אז ווערענד דער „בית יתומים" איז פארבליבען אין זיין ערשטער היים, אין 47 ראאינא סטריט, נעבען וואודווארד עוועניו, וואו עס שוויבעלט און גריבעלט מיט לעבען, ביז די נייע היים איז פארטיג געווארען, האט מען די היים פון דער „היברו אינפענטס ארפען האום אין 545 איסט קענפיעלד עוועניו, געמוזט אויפגעבען צוליב דער שנעלער געאגראפישער ענדערונג אין דעם דארטיגען געגענד, איידער נאך די אידישע קינדער היים איז געפענט געווארען.

גליקליכערווייזע האט זיך געפונען א אידישער וואוילטעטער, פיטער מילער, וועלכער האט אנגעבאטען זיין צוועלף־רומיגע וווין אין 262 ראאינא סטריט, אין שכנות צום בית יתומים, אלס פרייע היים פאר דער אינסטיטוציע וואס האט אין אויגוסט 1928 זיך אהין אריבערגעצויגען און דארט אנגעפיהרט איהר טהעטיגקייט. פאר קנאפע דריי יאהר צייט אויף א מוסטערהאפטען אופן ביז אין יולי 1931 וען די „אידישע קינדער היים" האט געפענט איהרע טהירען פאר אלע קינדער וואס נויטיגען זיך אין דער האדוואניץ און ערציהונג פון אזא אנשטאלט — נאנצע, האלבע, אדער נאר ניט קיין יתומים — וואס געפינען דארט א היים אין גייסט און לויט'ן נאמען וואס די אינסטיטוציע טראגט.

* * *

זייט דער ערעפענונג פון אמאהליגען בית יתומים ביז היינט צו טאג, זיינען שוין א סך וואסערען פארלאפען. מיינונגען איבער די מעטהאדען פון ערציהונג, איבער די מעטאדען פון אויפזיכט און קינדער־באזארגונג בכלל, האבען זיך ראדיקאל געענדערט.

צווישען די אטאריטעטען איבער דאס פראבלעם פון „קינדער וואוילטעטיגקייט", אויך אין די רעגירונגס ביוראס און קאנפערענצען וואס גיבען זיך אפ מיט פארשען דאס פראבלעם כדי צו געפינען די בעסטע מיטלען פאר די בעסטע רעזולטאטע, זיינען פעסטגעשטעלט צוויי הויפט פרינציפען: 1) דאס בעסטע פלאץ פאר'ן קינד איז די אייגענע היים, מיט די עלטערען — מיט'ן טאטען, אדער מיט דער מאמען — ווי דער פאל זאל ניט זיין; און 2) אויב די היים איז אזוי

צושטערט אז זי קען שוין מעהר פאר קיין פאל ניט נאנץ געמאכט ווערען, דאן איז א היים ביי פריוואטע מענשען — אן אדאפטירטע היים אדער „פאסטער האום" — אלץ פארגעצויגענער ווי אן אנשטאלט.

דעריבער איז, זעלבסטפארשטענדליך, וואס דער גאנצער קאמפלעקס פראגען און פראבלעמען בנוגע אידישע היימלאזע, פארוואָרלאזע און עלטערענלאזע קינדער, איז אנפארטרויט, ניט דעם אדער יענעם אנשטאלט, ניט דער אדער יענער ביורא, נאר א גענעראלע קאמיטעט פון אלע אינסטיטוציעס וואס גיבען זיך אפ מיט קינדער באזארגונג. דאס איז די צוזאמענגעשטעלטע קערפער־שאפט פון פארטרעטער פון דער „סאשעל סוירווים ביורא", פון דער „טשיילד פלייסמענט ביורא", פון דער קינדער היים און פון דער וועלפעיר פעדעראציע, א קערפערשאפט וועלכע פאלגט נאך דעם פרינציפ פון באזארגען וואס מעהר קינדער אין פריוואטע היימען — אין די אייגענע היימען, אויב נאר מעגליך — וואו מען שטרענגט זיך אן אבצושאפען די אורזאכען וואס האבען זיי צושטערט און מען טהוט אלעס זיי גאנץ צו מאכען.

מיט דעם ערקלעהרט זיך אויך דער פאקט וואס די אידישע קינדער היים, האט ניט אזוי פיל קינדער לויט דער דער קאפאציטעט פון דער אינסטיטוציע. אבער די אידישע קינדער היים ווי אן אנשטאלט פאר דעם צוועק וואס דער נאמען ענטשפרעכט, פילט אויס זעהר א וויכטיגע פונקציע אין גאנצען סכום אידישער וואוילטעטיגקייט אין דעטראָיט.

דאס איז ניט קיין בית יתומים נאר א קינדער היים, ווי דאס ווערט באשטיגט דורך די ציפערען זייט דער ערעפענונג פון אנשטאלט, אז: זיבעציג פראצענט פון אלע קינדער וואס זיינען אריינגענומען געוואָרען, האבען געהאט ביידע עלטערען.

די סאציאלע געזעצגעבונג פאר די לעצטע עטליכע יאהר, די שטאטספארפליכטונגען צו דער אלמנה, גרושה אדער עגונה וואס האט קינדערלאך צו דערציהען, האט מעגליך געמאכט פאר דער מוטער אנצוהאלטען איהר אייגענע היים, איהר אייגענע מוטערליכע סביבה פאר די קינדער.

אין דער אידישער קינדער היים, געפינען זיך דארום מעהרסטענס אזעלכע קינדער וועמענס מאמעס זיינען ענטוועדער פארלענגערט קראנק, אינוואלידען, נייסטיג קראנקע אדער ניט צוגעפאסט זיי צו דערציהען.

און אין אט די פאלען איז עס אויך ניט קיין פערמאנענטע ערשיינונג. וען עס ענדערען זיך די אומשטענדען, אויף איין אופן אדער א צווייטען, וועט דאס קינד ארויסגענומען פון דער אינסטיטוציע. און מיט דעם ערקלעהרט זיך

אויך וואָס אין די קנאַפּע צעהן יאָהר, זייט די קינדער היים איז אָפּען, איז דער דורכשניט ניט מעהר ווי א פּעריאָדע פון אָרום פּערצעהן חדשים פּאר יעדעם קינד וואָס האָט זיך דאָרט אויפּגעהאַלטען.

די אידישע קינדער היים איז א בנין פון ניט וועניגער ווי פּערציג צימערען, מיט אַלע אנדערע נויטיגע איינריכטונגען איינגעטהיילט אין צוויי אבטיילונגען: איינע פּאר בייבעלאָך, פון געבורט אָן ביז קינדער אין דעם פּרע־סקול עלטער; און די צווייטע פּאר קינדער פון זעקס ביז 16 יאָהר אַלט. אין זעלטענע אויס־נאמספּאַלען ווערען אמאָהל אריינגענומען קינדער איבער'ן עלטער פון 16 יאָהר.

צעהן צימערען פּארנעהמט די אבטיילונג פּאר די גאָר קליינע קינדערלאָך, וואָס שטעהט אונטער דער אויפזיכט פון ספּעציעלע נוירסעס בייטאָג און בייַ־נאַכט. אין דער דאָזיגער אבטיילונג איז פּארהאן פּלאַץ פּאר צוואנציג קינדער.

די צווייטע אבטיילונג האָט פּלאַץ פּאר דריסיג קינדער: פּיר שלאָף צימ־ערן פּאר צוואנציג באָיעם און צוויי שלאָף צימערען פּאר צעהן מיידלאָך, וואָס איז אויך באזירט אויף דער שטענדיגער פּראָפּאָרציע פון דריי באָיעם פּאר יעדע צוויי מיידלאָך, וואָס זיינען דורכשניטליך אריינגענומען געוואָרען אין אנשטאַלט.

ווי א מאָדערנע אינסטיטוציע איז אַלעם אין דער אידישער קינדער היים איינגעאָרדענט אויף א מאָדערנעם אופן, מיט „איזאָלאטארם" פּאר נייע קינדער־לאָך וואָס מוזען דורכגעהן א געניוע מעדיצינישע אונטערזוכונג און פּאר קראנ־קע קינדער דאָרט געהיילט צו ווערען; מיט צוויי שטובירי־צימערען, א מוזיק רום, קלענערע פּארווייַלונגס צימערען פּאר באָיעם און מיידלאָך; א ביבליאָטעק פּאַרן יונגוואָרג מיט פּאַסענדע ביכער; א „דזשימנעזיום" וואָס דינט אויך פּאר די קינדער פון נאנצען אָרומיגען געגענד, — אפילו פּאר ספּאָרט־קלובען וואָס קומען זיך דאָרט צוזאמען פּאר זייערע „רעקריאיישאָן" פּראָגראַמען; א גרויסער עס־זאל פּאר 36 באָיעם און מיידלאָך; א שעהנער גאָרטען און „פּלעיגראָונד", און אלץ־מיט־אַן־אנדער וואָס איז נויטיג צו שאַפען יענע פּאַסענדע אטמאָספּערע פּאר'ן יונגוואָרג, זי זאל פיהלען ווי אין אמת'ער היים.

די באליבאטישקייט אין דער קינדער היים ווערט געפיהרט פון א סטעף פון צוויי נוירסעס, א „מעיטראָן", איהר געהילף, א קעיר־טעיקער, עטליכע הויז־מיידלאָך, א פּאר־פּאָלק וואָס העלפען ארויס אין דער פּארוואלטונג און נאָך עטליכע אנגעשטעלטע מיט לואיס ניומארק אלס הויפּט פּארוואל־טער אין דער שפּיץ.

מר. ניומארק, א ספּעציאליסט אויפ'ן נעביט פון קינדער אויפזיכט, שטעהט שוין ביים רודער פון אנשטאלט דאָס זעקסטע יאָהר.

צום סטעף דארף אויך צוגערעכענט ווערען דער פרייוויליגער שטאב פון עלף אידישע מעדיצינער און דענטיסטען, צווישען זיי כירורגען און ספעציאליסטען אויף יעדען אנדערען מעדיצינישען געביט, וואס גיבען זייערע לייסטונגען אינגאנצען פריי, צו יעדער צייט וועז זייער הילף איז נויטיג.

דער בנין מיט דער ארומיגער שטיק לאנד וואס איז ביי דער ערעפענונג אבגעשאצט געווארען אין 165 טויזענד דאלאר, טראגט איצט א ווערטה פון 135 טויזענד דאלאר, אויף וואס מען איז שולדיג זיבען טויזענד דאלאר.

מיט פלאץ פאר פופציג קינדער איז דער יעהרליכער דורכשניט געווען פון 45 קינדער, פאר די לעצטע פינף יאהר. אן אויסנאמס יאהר איז געווען 1937, ווען די אינסטיטוציע האט געהאט דורכשניטליך מעהר ווי די מאקסימום צאהל. אין 1940 איז דער דורכשניט בלויז געווען 35 קינדער אין אנשטאלט.

אינטערעסאנט איז אבער אז פאר דער נאנצער צייט זייט די אינסטיטוציע איז געעפענט געווארען איז די פראפארציע כמעט די זעלבע: ארום זיבעציג פראצענט פון די קינדער האבען ביידע עלטערען; דרייצעהן פראצענט זיינען האלבע יתומים און בלויז איין קינד פון די 256 קינדער וואס זיינען דורכגענאנגען דורכ'ן אנשטאלט אין משך פון די קנאפע צעהן יאהר זייט די קינדער היים עקזיסטירט, איז געווען א קיילעכדיגער יתום. די איבעריגע קינדער זיינען געווען די קרבנות פון אונגליקליכע היראטען און פון צוריסענע פאמיליען לעבענס.

דאס דארף מען נעדענקען אום צו באגרייפען אז די אידישע קינדער־היים איז ניט קיין יתומים הויז, נאר א היים פאר יענע קינדער, וואס מוזען אזא היים האבען פאר א קורצער אדער לענגערער פעריאדע.

ווי אן אינסטיטוציע וואס קאפערירט מיט דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע, האט די קינדער היים די פולע מיטהילף פו דער סאשעל סוירוויס ביורא, פאר איהרע נויטיגע אויספארשונגען און פארן נאכפאלגען דעם פראגרעס פון יענע קינדער וואס נויטיגען זיך אן דעם, איידער זיי ווערען אריינגענומען און נאכדעם ווי זיי פארלאזען דעם אנשטאלט.

מיט א בודזשעט פון איבער צוואנציג טויזענד דאלאר א יאהר, ווערט ארום זיבעציג פראצענט פון די אויסנאבען געדעקט פון „קאמיוניטי פאנד" און דאס איבעריגע פון ביישטייערונגען, פון אייגנקונפטען וואס די אינסטיטוציע קריגט ארויין פון געווייסע איבערבלייבאכצען פונ'ם אמאהליגען פארמעגען, פון די אבצאהלונגען פאר מאנכע קינדער וועמענס עלטערען אדער קרובים זיינען דאס אומשטאנד צו טהאן און אויך פון א מיטגלידערשאפט פון ארום פינף הונדערט, פון וועלכע עם ווערט נאך אלץ קאלעקטירט סובסקריפשאנס פן דריי ביז זעקס

דאלאר א יאָהר. און צו דעם אלעמען דארף מען צורעכענען די „לוידים אקזילערי" וואָס טראָגט צו איהר טהייל טהעטיגקייט לטובת דער אינסטיטוציע און די קינדערלאך.

די הויפט אויפגאבע פון דער פארוואלטונג איז צו זאָרגען פאר דער פיזישער און גייסטיגער דערציהונג פון די קינדער צו גלייכער צייט. די קינדער פון סקוהל־עלטער געהן אין די סקוהלס פון דער נאכבארשאפט און זיי אטענדען אויך די קלאסען פון די יונייטער היברו סקוהלס. אויף וויפיל דאָס איז נאָר מעגליך, וועלכע פאר זיי געשאפען א אידישע אומגעבונג אין דעם בעסטען זין פון וואָרט, אין שייכות צו שבתים, יום־טובים און אלגעמיין אידישען שטייגער־לעבען.

די מעהרסטע קינדער וועלכע זענען געשיקט אין פארלויף פון זומער אויף צוויי וואָכען אין פרעש־עיר קעמפ פון דער וועלפעיר פעדעראציע, וועלכע שטעהט צום דינסט פון דער קינדער היים אויף מעהר ווי איין אופן זי זאָל פונקציאָנירען אין גייסט פון דער צייט ווי אן אינסטיטוציע אין דער אלגעמיינער אידישער וואוילטעטיגקייט פון דעטראָיט.

און צום שלום וואָלט מען אפשר באדארפט באטאָנען דעם פאקט, אז וואָס דער צושטאנד פון די קינדער זאָל ניט האָבען געווען וועלכע זיי קומען אָן אין אנשטאָלט, שאפט זיך פאר זיי דאָרט א נאָרמאָלע סביבה. זיי האָדעווען זיך און וועלכע דערצויגען ווי נאָרמאָלע קינדער — צו דאָס זיינען בייבים, קינדער און קינדער־גאָרטען עלטער, אָדער סקוהל־קינדער — פון געבורט ביז'ן עלטער פון 16 יאָהר — ווי דאָס איז פעסטגעשטעלט געוואָרען פון די פארשיידענע מעדיצינישע און פסיכיאטרישע אויספאָרשונגען און „טעסטען" וואָס וועלכע פון די קינדער צייט צו צייט געמאכט, איבער דעם גייסטיגען צושטאנד פון די קינדער.

וועלכע דאָס קינד מוז האָבען אָט די היים, וועלכע אלץ געטהאָן עס זאָל דאָרט פיהלען ווי אין א געמיטליכער היים־אטמאָספערע.

דער מושב זקנים—

אַ געזעלשאפטליכע היים פאַר׳ן עלענדען מענשען אויף דער עלטער

נעגרינדעט פון אַרטאַדאָקסישע אידן מיט איבער דרייסיג יאָהר צוריק. — פון דעם אמאָליגען קליינעם אנשטאלט ביז דער איצטיגער מאַרמענער מאַדעל־אינסטיטוציע. — אן אייגנארטיג קאָפיטעל אידיש געזעלשאפטליכע טהעטינקייט.

פון א קליינעם אנשטאלט, וואָס איז מיט איבער דריי צעהנדליג יאָהר צו־ריק געגרינדעט געוואָרען פון א קנאַפּען מנין אָרטאָדאָקסישע אידן, ביז דער איצטיגער מאָדעל אינסטיטוציע פאר וועלכער עס קומט קרעדיט דעם גאנצען אידישען כלל — דער גאנצער דעטראָיטער אידישער באפעלקערונג, — דאָס איז די געשיכטע פון מושב זקנים אָדער ווי די אינסטיטוציע ווערט געוויפען אין ענגליש, „דזשואיש האָום פאָר עידזשעד".

דער מושב זקנים, דאָס איז די היים פאר׳ן עלטערען מענשען, די לעצטע סטאנציע פאר דעם מאן אָדער פרוי וועלכע קומען אויף די עלטערע יאָהרען וועז זיי קענען זיך שוין ניט צופאַסען צום ארומיגען לעבען; פאר וועמען ס׳איז שוין ניט לייכט זיך אויסצולעבען אין דער פריערדיגער סביבה און זיי מוזען האָבען א פלאַץ וואו זיך אויסצורוהען; א פלאַץ וואו זיי זאָלען קענען רואיג און אונגע־שטערט פארברייגען די צייט אין געזעלשאפט מיט נאָך אזעלכע מענשען ווי זיי זיינען — אין אזא אטמאָספערע וואו זיי זאָלען זיך ניט פיהלען ווי פרעמדע, ווי אנגעוואָרפענע און גאנץ אפט ווי אן אָנשויקעניש.

שוועהר צו געפינען היינט צו־טאָג א דעטראָיטער אידען וועלכער זאָל בא־דויערען דאָס וואָס פאר די לעצטע אנדערהאלבען צעהנדליג יאָהר האָט זיך די אידישע באפעלקערונג צושפרייט אין אלע עקען שטאָדט.

ניטאָ שוין מעהר דער אמאָליגער טיפיש־אידישער קוואַרטאל אין איין בא־שטימטען דיסטריקט, די אזוי־גערופענע „געטהא" אויף וועלכער מען האָט גע־קענט אנווייזען: אָט דאָס איז עס! — דאָס איז דער אידישער געגענד . . . זי איז פארשוואונדען געוואָרען.

אנשטאט איין געגענד האָבען מיר היינט צו טאָג פיר, פינף — און אפשר גאָנצע זעקס — אידישע געגענדען. און די דאָזיגע ענדערונג ווערט זיכער פון קיינעם ניט באדויערט. גראָדע פארקעהרט: דער מאָדערנער איד פרעהט זיך מיט דעם וואָס אונזערע קריסטליכע שכנים קענען ניט מעהר טייטלען מיט די

פינגער אויף די אידען אלס א פאלק וואס זוכט זיך נאר אבצוטהיילען, זיך אב־צוזונדערען פון דער איבעריגער באפעלקערונג.

זיי טהוט שטארק הנאה וואס דער אמאליגער טיפישער אידישער קוואר־טאל איז שוין א זאך פון דער פארגאנגענהייט.

און דאך קען מען זאגען אז ווען ניט דער „אמאהל", ווען ניט אט יענע צייט ווען די אידען פון דעטראיט האבען זיך געטוליעט איינער צום צווייטען, זיך געפיהלט גיכער ווי איין פאמיליע ווי בלויז אלס שטאם־ברידער — ווען ניט יענע צייט, וואלטען נאך אפשר ביז היינט צו טאג פילע נויטיגע אינסטי־טוציעס, צווישען זיי דער מושב זקנים, ניט עקזיסטירט.

די פאקטען צייגען אז אלע פארזוכען פאר די לעצטע צעהן־פופצעהן יאהר צו גרינדען נייע אנשטאלטען פון איין סארט אדער א צווייטען, האבען זיך ניט איינגענעבען. און אין פרט פון מושב זקנים קען עס באשטעטיגט ווערען מיט מעהר ווי איין באווייז אז ווען ניט דער „אמאהל" וואלט מען אין די שפעטערע יאהרען אפילו ניט געטראכט דערפון.

דאס וואס דעטראיט האט היינט אזא מאדעל־אינסטיטוציע פאר די זקנים און זקנות — אן אינסטיטוציע וואס ווערט אגב גענומען אלס מוסטער פאר אנדערע אידישע ישובים אין די פאראייניגטע שטאטען און קענעדע — וואלט דארום בשום אופן ניט מעגליך געווען, ווען ניט די איינציאטיווע פון יענע עט־ליכע אידען וואס זיינען דורך מאדנע וועגען און אומווענען געקומען צום נעדאנק אזא אינסטיטוציע צו שאפען.

ערשט ווען די אינסטיטוציע האט שוין עקזיסטירט, ווי קליין זי זאל ניט האבען געווען, האט דער דאזיגער פאקט געווירקט אויף דער עפענטליכער מיי־נונג, אויפן גאנצען אידישען כלל, זי צו פארגרעסערען און פארבעסערען — זי צו דערפיהרען צום איצטיגען צושטאנד פון מושב זקנים מיט וועלכען די גאנצע אידישע באפעלקערונג שטאלצירט.

* * *

אינטערעסאנט ביז נאר איז די געשיכטע פון מושב זקנים און די מאדנע צופאלען און אומשטענדען וואס זיינען דערין געווען פארוויקעלט, אומשטענדען וואס זיינען אזוי כאראקטעריסטיש פאר דעם אופן ווי אזוי אידיש־געזעלשאפט־ליך לעבען האט זיך אויספארמירט אין די שטעדט און שטעדטלאך פון אמערי־קא וואוהין אידען זיינען געפאהרען זוכען פרנסה.

דאס איז געווען מיט עטליכע־און־דרייסיג יאהר צוריק, ווען די אידישע באפעלקערונג איז באשטאנען פון וועניגער ווי צעהן טויזענד נפשות. דער

אַרטאָדאָקסישער איד, קומענדיג אין דער נייער שטאָדט און זוכענדיג א פּלאַץ וואו צו דאַוונען, האָט באַלד געזומען טראכטען פון א שוהל, פון א מקום־קדוש וואו ער זאָל זיך קענען באהעפטען מיט גאָט און טהאָן זיינע רעליגיעזע פליכטען.

האנד אין האנד מיט דער שוהל געהט אויך דער „בית־החיים", א שטיקעל קרקע, וואו דער איד, וועו די שעה קומט און ער דארף פארלאָזען די וועלט, זאָל באערדינט ווערען.

וועו די שוהל און דער בית עולם זיינען שוין פארהאן, דאַרף מען ערשט א חברה קדישא, וואָס זאָל זיך מתעסק זיין מיט'ן מת, איהם טהאָן זיין אידישע רעכט. און אזוי געפינען מיר שוין דאן א גרויסע חברה קדישא, וועלכע איז געשאפען געוואָרען פון מיטגלידער פון דריי אָרטאָדאָקסישע שוהלען וואָס האָבען צו יענער צייט עקזיסטירט.

און פון דער דאָזיגער חברה קדישא איז עס אויסגעוואקסען דער מושב זקנים, אָדער בעסער געזאָגט, די סאָסייעטי וועלכע האָט זיך דערטראכט צום נעדאנק אז אזא אינסטיטוציע איז העכסט נויטיג. ס'האָט נעמליך פאַסירט אז רעדענדיג און זיך מתעסק זייענדיג מיט די טויטע, האָט מען זיך דערמאהנט אן די לעבעדיגע.

דאָס איז אגב א אינטערעסאנטער שטריך וואָס וואַרפט אביסעל ליכט אויפ'ן אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען פון יענער צייט.

דער אידישער געגענד, אָדער „געטהא" איז דאמאָלסט געווען קאָנצענטרירט אין עטליכע בלאקס ארום הייסטינגס און גרעשאָט עוועניו. יעדער איינער האָט דעם אנדערען געקענט; געקענט איהם אָנרופען ביים ערשטען נאָמען און וואר־שיינליך געוואוסט וואָס ביי יענעם אין טעפעל קאָכט זיך . . . דאָס אידיש־גע־זעלשאפטליכע לעבען האָט געטראָגען דעם אמת'ן פאמיליארנעם באראקטער. און האָט חלילה פאַסירט עפעס אן אומגליק אין א אידישער פאמיליע, אָדער דער צופאל האָט געבראכט קיין דעטראָיט אן עלענדען אידען, האָט די גאנצע קהלה דערפון געוואוסט. וועו שמועסט נאָך אז ס'האָט פאַסירט א טויט־פאל, איז דאָס אודאי געוואָרען אן ענין פאר דער גאנצער אידישער געמיינדע.

דאַרף זיך טרעפען א פאל, און באַלד א צווייטער און א דריטער, אז על־טערע אָרעמע מענשען זאָלען דורך קראנקהייט און עלענדקייט פאלען צולאסט אויף דער קהלה. וויי דער שטייגער איז געווען, האָט מען פאר זיי געמוזט זאמ־לען נדבות אין א פאטשייקע . . . מען האָט זיי ווי עס איז באָרגט פאר א שטיקעל צייט. אָבער אזוי ווי אייביג לעבט מען דאָך ניט, זיינען זיי געשטאָר־בען און ביי די לויות האָט מען גערעדט וועגען זייער ביטערען גורל, וואָס זיי האָבען געהאט אויף דער עלטערע יאָהרען אויסצושטעהן.

איין אויסשטעהענדער פאל האָט דאָן פאסירט וואָס האָט שטאַרק אויפ־
געריבט די געמיטהער ביי די פיהרער און גבאים פון דער חברה קדישא. ס'האָט
זיך נעמליך געהאט פארשפרייט א קלאנג אז דער פארשטאַרבענער אלטיטשקער
איז פשוט אויסגענאנגען פאר דער צייט וויל ער האָט ניט געהאט קיין היים
וואו צו זיין און וואו מען זאל אויף אים אכטונג געבען.

דער דאָזיגער פאל האָט געווירקט אז גלייך נאָך דער לויה איז באשלאָסען
געוואָרען אז: וויטער טאָר עס אזוי ניט זיין. מען מוז געפינען מיטלען צו בא־
זאָרגען אזעלכע עלענדע אָרעמע זקנים מיט א פלאַץ, מיט א שטיקעל היים וואו
דעם קאָפּ אוועקצולעגען און ניט דארפען ארומוואַלגערען זיך היינט דאָ און מאָר־
גען דאָרט.

פארשטעהט זיך, אז עס טהוט זיך ניט אזוי לייכט ווי עס רעדט זיך. עס
נעהמט אלע מאָהל א שטיקעל צייט. און אזוי איז אנפאנג 1907 געגרינדעט
געוואָרען א מושב זקנים סאָסייעטי פון געצעהלטע מענשען. אויפ'ן טשארטער
פון דער מושב זקנים סאָסייעטי, וואָס איז אינקארפאָרירט געוואָרען אין מאי
1907 געפינען מיר די נעמען פון ניין אָרטאָדאָקסישע באליבאטים מיט'ן פאר־
שטאַרבענעם רבי יהודה לעווין — וועלכער האָט אין זיין צייט אויסגעאיבט א
גאנץ אייגענארטיגען איינפלוס אויף דאָס אידישע דעטראָיט — אָן דער שפיץ.

מאנכע פון די גרינדער, זאל דאָ געזאָגט ווערען, האָבען שפעטער אליין
פארבראכט זייערע עלטערע יאָהרען אין אנשטאלט, פאר וועלכען זיי האָבען
געארבייט די גאנצע צייט פון זייער לעבען. אָבער בלויז איינער פון זיי האָט
דערלעבט צו זעהן דעם שהנעם פראכטפאלען בנין אין וועלכען די אינסטיטו־
ציע געפינט זיך די לעצטע דריי יאָהר. דאָס איז מר. דזשייקאָב לעווין, פרעזי־
דענט פון מושב זקנים פון דעם ערשטען טאָג פון דער געגרינדעטער סאָסייעטי
ביז היינטיגען טאָג.

א שטיקעל צייט איז אוועק, עס האָבען אנגעהויבען אריינקומען מעמבערס
אין דער סאָסייעטי, און מען האָט זיך א נעהם געטאָן דעם פלאַן פון א מושב
זקנים צו פארווירקליכען אין לעבען: מען האָט ענומען זוכען א הויז וואָס איז
ענדליך געפונען געוואָרען. די הויז, א פאַסענדע אין יענער צייט, פאָר'ן אנ־
שטאלט, איז געקויפט געוואָרען פאר צעהן טויזענד דאלאר.

דאָס איז געווען די הויז אויפ'ן קאָרנער בראָש און ווייגדער סטריט, וואָס
איז שפעטער איבערגענומען געוואָרען פון דער הכנסת אורחים סאָסייעטי און
וואו דער אמאָליגער, אזוי גערופענער, צווילינג אנשטאלט צום מושב זקנים —
דער הכנסת אורחים — האָט זיך געפונען ביז 1931.

אזוי לאנג ווי די מושב זקנים סאָסייעטי האָט עקזיסטירט בלויז אויפן פא־

פֿיר איז, פארשטעהט זיך קיין געלד ניט נעווען. פון די „דיום" וואָס מען האָט געצאָהלט אין געצעהלטע סענטען, האָט מען קיין קאפּיטאל ניט געקענט אנקלויבען. ביז מען האָט געפונען די הויז, האָט די קאסע פארמאָגט וועניגער ווי הונדערט דאלאר. אָבער וועז די הויז איז געפונען געוואָרען, האָט מען גערופען דעם ערשטען אלגעמיינעם מיטינג פון די מעמבערס אוו אין משך פון צעהן טעג איז געוואָרען פופצעהן הונדערט דאלאר. ס'האָט לאנג ניט געדויערט אוו נאָך געלד איז אריינגעקומען. די באפעלקערונג האָט זיך וואַרעם אָבגערופען אוו דער מושב זקנים איז געוואָרען א פאקט.

אנפאנג 1910 איז די אינסטיטוציע געעפענט געוואָרען אוו אין א קורץ שטיקעל צייט איז זי פארפולט געוואָרען מיט זקנים אוו זקנות, אָרום דרייסיג אין צאָהל, וועלכע האָבען ענדליך געקראָגען א מקום מנוחה אויף די עלטערע יאָהרען.

אז דער מושב זקנים האָט אנגעהויבען פונקציאָנירען, האָט מען זיך אָרומגעזוהען אז די היים אויף בראָש סטריט איז וויט ניט גרויס גענוג. עס זיינען באלד געוואָרען מער אפליקיישאָנס ווי בעטען. אָבער קיין מענליכקייטען צו פארגרעסערען דעם אנשטאלט זיינען ניט געווען. האָט מען אנגעוענדעט פאר־שיידענע מיטלען. פון איין זייט האָט מען געפיהרט קאמפיינס פאר יעהרליכע מיטגלידער אוו סובסקרייבערס אוו פון דער צווייטער זייט האָט מען אויסגענוצט די פראקטיק פון געווויסע פיהרער פון אנשטאלט, אין דעם ריעל עסטייט „בום", וואָס איז דאמאלסט געווען אין פולען גאנג.

אוו מיט אָט דער „פראקטיק" האָט מען שפעטער געקויפט צוויי הייזער, איינע נעבען דער צווייטער אין 296 אוו אין 318 עדמאָנד פלייס, וואוהין די אינסטיטוציע האָט זיך מיט זעקס יאָהר שפעטער, אין 1916, איבערגעטראָגען.

די הויז אין 318 עדמאָנד פלייס איז פריער געווען א פריוואטער האָספיטאל אוו זי האָט זיך דערפאר שטארק צוגעפאסט פאר'ן אנשטאלט.

פונדעסטוועגען האָט מען אויסער די 42 טויזענד דאלאר, וואָס מען האָט באצאָהלט פאר די הייזער נאָך געמוזט אויסגעבען עקסטרע זעקס טויזענד דאלאר, די הייזער צו רעמאנטירען אוו אלץ אינאָרדנען אויף א מעהר אָדער וועניגער, מאָדערנעם אופן.

דאָ, אין דעם נייעם אנשטאלט איז שוין געווען פלאץ פאר 53 זקנים. איז איבעריג צו זאָגען, אז יעדער פלאץ, יעדע בעט איז באלד פארפולט געוואָרען.

אָרום 21 יאָהר צייט האָט זיך דער מושב זקנים געפונען אויף עדמאָנד פלייס. די געאָגראפישע לאָגע פון דעטראָיט האָט זיך ראדיקאל געענדערט מעהר

ווי איין מאהל. די פיהרער פון מושב זקנים האבען מעהרערע פארזוכען געמאכט, די אינסטיטוציע ארויסצומופען פון דאָרט; פלענער זיינען שוין געווען אט, אט פארטיג, צו בויען א נייעם בנין; מיט דער „פראקטיק" פון די פיהרער, האט מען שוין אפילו געהאט דערגרייכט אזעלכע רעזולטאטען ווען האבען בעדארפט פארזיכערען אויף אייביג די אונאבהענגיגע עקזיסטענץ פון מושב זקנים ווי א גרויסע רחבות'דיגע אינסטיטוציע פאר ווייניגסטענס הונדערט זקנים.

אבער קיינע פון די פלענער, פון די פראקטישע פראיעקטען, זיינען ניט פארווירקליכט געווארען צוליב מעהר ווי איין אורזאך, הויפטזעכליך צוליב'ן שנעלען אומבייט אין דער געגנראפישער לאגע פון דעטראיט און צוליב דעם עקאנאמישען צושטאנד פון די סוף־צוואנציגער יאהרען, מיט'ן נאכפאלגענדען קריזים.

אין אנפאנג פון די צוואנציגער יאהרען וועהרען די אינסטיטוציע האט געבליהט, מיט אכצעהן הונדערט מיטגלידער און סובסקרייבערס און מיט אנדערע קוואלען פון הכנסה, אזוי אז געלד איז געווען גענוג, האבען די פיהרער פון אנשטאלט געקויפט א גרויסע שטיק לאנד אויף לינוואוד און דייוויסאן עוועניו. דער פרייז איז געווען אזא אז אויסער בויען דאָרט א נייעם בנין איז מען שוין געווען זיכער מיט א באדייטענדען פראפיט.

שפעטער אביסעל, ווען יענער שטאדט־טהייל האט גענומען שטארק וואקסען, האט מען זיך ארומגעזוהען אז דער געגענד וועט גאר ניט זיין פאסענד פאר'ן מושב זקנים; אז מען קען די שטיק לאנד פארקויפען מיט א ריזיגען פראפיט און בויען א היים פאר'ן מושב זקנים אין א פיל בעסערען געגענד.

אוועק איז נאך א שטיקעל צייט און מען האט ענדליך געפונען די פאסענדע שטיק לאנד אויף וואודווארד און דרייצעהן מיל ראוד וואס איז טאקע באלד געקויפט געווארען. אן ארכיטעקטען פירמע האט שוין אפילו געהאט געמאכט די נויטיגע בוי־פלענער פאר א בנין מיט פלאץ פאר 125 זקנים, מיט אלע מאדערנע אייניריכטונגען אויפן שהנסטען און בעסטען אופן. געלד האט מען דערווייל אויסגעבארגט אין א באנק אויפ'ן רעבענונג פון דער שטיק לאנד אויף לינוואוד און דייוויסאן עוועניו וואס מען וועט פארקויפען מיט א סך ריוח.

דערווייל, וואס וועז, איז געווארען א שטילשטאנד אין ריעל־עסטייט מארקעט, מען האט די שטיק לאנד ניט געקענט פארקויפען. גלייכצייטיג האט מען זיך באראבענט אז א אידישע אינסטיטוציע אזוי ווייט ארוים פון שטאדט, אזש אויף דרייצעהן מיל ראוד, איז גאר ניט פראקטיש. הקיצור, די לאגע איז היבש פארפלאנטערט געווארען און אין דער פלאנטערניש האט זיך אונטערגעוקט דער קריזים וואס האט אלע פלענער און פראקטישע אויסרעבענונגען צוניישט געמאכט.

דער קריזיס האָט אויך, פאַרשטעהט זיך, געווירקט אויפֿן אלגעמיינעם פי־נאַנציעלען צושטאַנד פון דער אידישער באפעלקערונג, וואָס האָט גלייכצייטיג זיך געמוזט אָברופען אויף דער באליבאַטישקייט אין דער אינסטיטוציע.

אין 1931 האָט דער מושב זקנים זיך אנגעשלאָסען, ווי אן אינסטיטוציע, אן, און פון, דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע וועלכע האָט גלייך איבערגע־נומען דאָס סובסידירען דעם אנשטאַלט דורך די יעהרליכע פאראייניגטע אי־דישע קאמפיינס. אָבער פון דער מענליכקייט צו בויען א נייעם בנין, וואָס האָט בעדאַרפט קאָסטען ניט צעהנדליגער, נאָר הונדערטער טויזענדער דאלאר, האָט קיין רייד ניט געקענט זיין, ווייל מיט דער פארשארפטקייט פון קריזיס, האָט מען אנשטאט אויסשפרייטונג און פארגרעסערונג פון דער אידישער וואויל־טעטיגקייט געמוזט געפינען מיטלען ווי אזוי, ווי עס איז, דורכצוקומען מיט די בודזשעטען פאר די שוין עקזיסטירענדע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען, וואָס איז אויך ניט לייכט אנגעקומען.

דאָס איז אגב דאן געווען ניט בלויז א אידישע ערשיינונג נאָר אן אלגע־מיינע, אין אלע שטאַדטישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען און אין „קאמיו־ניטי פאָנד", די צענטראלע קערפערשאפט פון דער גאנצער שטאַדטישער פי־לאַנטראָפּיע.

די לאָגע פון מושב זקנים איז געווען מעהר ווי טראָגיש. דער געגענד שלעכט, די הויז אלט און פארנאכלעסיגט, איז זי מיט יעדען וויטערדיגען יאָהר, מיט יעדען חודש געוואָרען פשוט א פייער פאסטקע. עפעס האָט געמוזט פא־סירען און — ס'האָט פאסירט.

אין 1934 האָט זיך אנגעהויבען א ספאַנטאנע באווענונג צווישען דער אי־דישער באפעלקערונג פאר א נייעם מושב זקנים. גראָדע האָבען געוויסע עלע־מענטען דאמאַלסט פרובירט אויפלעבען די אידישע האָספיטאל באווענונג און דאָס האָט געפיהרט אין דער ריכטונג פון מושב זקנים דורך דעם וואָס די לאָ־קאלע אידישע און ענגליש־אידישע צייטונגען האָבען געעפענט די קאלומס פאר בריעף מיט מיינונגען פון די לעזער וועגען דער פראָגע: אידישער האָספיטאל, אָדער מושב זקנים, וואָס איז בילכער און וויכטיגער?

אין די שפעטע חדשים פון יענעם יאָהר האָט דער „פאַרווערטס" געדרוקט מאסען בריעף אין וועלכע די שרייבער האָבען אין זייער מאיאריטעט געפאָדערט און גערופען די אידישע פיהרער גלייך צוצוטרעטען צו בוין א נייעם בנין פאר'ן מושב זקנים, אלס די סאמע ערשטע און וויכטיגסטע אויפגאבע פון אידישען כלל.

אָט די דאָזיגע ספּאָנטאַנע באַוועגונג האָט געפֿיהרט צו א גרויסער פּאָלקס־קאָנפֿערענץ וואָס די וועלפֿעיר פֿעדעראַציע האָט פֿאַררופֿען פֿון אלע אָרגאַניזיר־טע גרופּען אין אידישען פּאָלקס לעבען פֿון דעטראָיט.

די קאָנפֿערענץ וואָס איז אבגעהאלטען געוואָרען דעם 27טען יאנואר 1935 האָט אנגענומען א רעזאָלוציע צו בויען א נייעם מושב זקנים און האָט זיך פֿאר־פֿליכטעט צו קאָאָפּערירען אין א פֿולער מאָס מיט דער וועלפֿעיר פֿעדעראַציע אין די קומענדע קאמפּיינס כדי צו שאַפֿען די נויטיגע געלד־מיטלען.

ביי יענער קאָנפֿערענץ איז עס געשאפֿען געוואָרען די היסטאָרישע קאָמיטע פֿון 21 פֿארטרעטער פֿון אלע גרופּירונגען אין אידיש־געזעלשאפֿטליכען לעבען פֿון שטאָדט, וועלכע האָט שפּעטער געלייגט דעם גרונדשטיין פֿאַר'ן אידישען קא־מיוניטי קאונסיל. *)

אין משך פֿון די נעקסטע דריי וואָכען זיינען אָבגעהאלטען געוואָרען זי־צונגען פֿון דער קאָמיטע מיט דער פיהרערשאפֿט פֿון דער וועלפֿעיר פֿעדעראַציע ביי וועלכע מען האָט זיך געאיניגט אויף א פּראָקטישען פּלאַן איינצושליסען הונדערט טויזענד דאלאר אין דער „קוואָטא" פֿון קומענדען פֿאראייניגטען אי־דישען קאמפּיין פֿאַר'ן ספּעציפֿישען צוועק צו בויען א נייעם בנין פֿאַר'ן מושב זקנים.

דער דאָזיגער פּלאַן איז גוטגעהייסען געוואָרען ביי א צווייטער פֿאָלקס־קאָנפֿערענץ דעם 17טען פֿעברואר, 1935. און פֿון דאָן אין איז די פּראָקטישע ארבייט פֿאַר'ן נייעם מושב זקנים אוועק אין פֿולען גאַנג.

ווי שלעכט די צייט איז דאן ניט געווען, האָט דאָס אידישע דעטראָיט זיך ווי געהעריג אָבגערופֿען. און מיט דעם ערשטען פֿאָנד אלס פֿארזיכערונג, האָט מען געגומען זוכען א שטיק לאנד וואָס איז געפֿונען געוואָרען אין שכינות צו דער אידישער קינדער היים, אויף פֿעטאָסקי, צווישען בוירלינגיים און לאורענס עוועניו.

אנפאנג 1936 איז די אינסטיטוציע רעאָרגאניזירט און אינקאָרפּאָרירט געוואָרען אונטערן נאָמען „דזשואיש האָום פֿאַר עידזשער" און אין אפריל פון זעלבען יאָהר איז מען צוגעטראָטען צו דער פּראָקטישער בוי־ארבייט אויף דער שטיק לאָנד פון פיר און א האלב אקער, פון איינעם פון די שהנסטע און מא־דערנסטע בנינים וואָס מען קען זיך נאָר פֿאָרשטעלען.

אין פֿאראייניגטען אידישען קאמפּיין פון זעלבען יאָהר איז איינגעשלאָסען

*) מעהר וועגען דער באטרעפענדער קאמיטע און איהר שייכות צום קאמיוניטי קאונסיל, וועט דער לעזער געפינען אין קאפיטעל „דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל".

געווארען נאָך א סומע פאַר'ן מושב זקנים אזוי אז ביידע קאמפיינס האָבען רעאַליזירט 154 טויזענד דאלאר. נאָך געלד איז אריינגעקומען פון אנדערע קוואַלען, פון דירעקטע גרעסערע ביישטייערונגען פארן מושב זקנים און אויך פון יענעם אייגענטום וואָס די אינסטיטוציע האָט פון פריער געהאט.

און סך הכל האָט די געבוידע מיט די אייגריכטונגען אַבגעקאָסט א פערטל מיליאָן דאלאר, כאָטש אַבגעשאצט איז דער בנין ווערטה צו זיין פיל מעהר, אויף וואָס מען איז ניט שולדיג קיין איין סענט.

דער נייער מושב זקנים בנין וואָס טראָגט דעם נומער 11501 פעטאָסקי עוועניו, איז געעפענט געווארען אין מאי 1937. דעם 15טען יוני האָט מען אהין אריבערגעפיהרט די 48 אלטיטשקע פון פריערדיגען אנשטאלט און איידער דער זומער איז פאראיבער איז די אינסטיטוציע שוין געווען איבערגעפילט.

געבויט מיט א קאפאציטעט פאר 107, געפינען זיך דאָרט דורכשניטליך זייט דער ערעפענונג, 125 זקנים צו יעדער צייט, אמאל איינער אַדער צוויי מעהר. דאָס פארקלענערט אַבער אלץ ניט דעם זאַפאס, דעם וואַרט־צעטל פון אָרום פופציג אפליקאציעס פון זקנים און זקנות אריינגענומען צו ווערען אין אנשטאלט, וואָס ווארטען שטענדיג אויף זייער „נעקסט", אויף א פלאַץ אין אָט דער היים, די בעסטע היים פאר'ן זקן וואָס קען זיך אין קיין אנדער סביבה ניט אריינפאַסען.

אין עלטער פון 65 ביז 95, און אביסעל עלטערע אויך, געפינען זיך אין דער אינסטיטוציע, זייט איהר גרינדונג ביז היינט צו טאָג, פארשיידענע סאָרטען אלטע לייט, לויט דער פראָפאָרציע פון אנדערהאלבען מאָהל אזוי פיעל פרויען ווי מענער.

פארהאן דאָרט אזעלכע זקנים — און זיי זיינען אין דער מעהרהייט — וואָס, ווען ניט די אינסטיטוציע וואָלט זיי אויסגעקומען פארוואָגעלט צו ווערען ערגעץ צווישען קריסטען אין א גאָר ניט־ניינסטיגער אטמאָספערע. דאָס זיינען אָרעמע, עלענדע מענשען וואָס זיינען אויף דער עלטער געבליבען עלענד ווי א שטיין און האָבען ניט קיין קרוב און קיין גואל; און פארהאן ווידער אזעלכע פארמעגליכע זקנים, וואָס האָבען קינדער און איניקלאך, אָבער זיי קענען זיך שוין ניט צופאַסען צום לעבען פון די קינדער און זיי ווילען בעסער פארברענגען די לעצטע יאָהר מיט זייערס־גלייכען.

פאר זיי צאָהלט מען, פארשטעהט זיך, א באַשטימטען פרייז פאר קעסט און דירה, אָבער ווייט ניט גענוג וואָס ס'קאָסט זיי אויסצוהאלטען.

צווישען די 74 פרויען און 52 מענער וואָס האָבען זיך געפונען אין אנשטאלט היינטיגם יאָהר, האָט מען בלויז געצאָהלט פאר 19. נאָך 20 האָבען

געקראָגען עלטער פענסיעס פון שטאַט, פאר זייער אויפהאלטונג אין מושב זקנים. אָבער דער דורכשניט פון דעם סאָרט זקנים איז געווען־ליך ניט מעהר ווי צוויישען 25 און 30 פּראָצענט העכסטענס, פון דער אלגעמיינער צאָהל אין אנשטאלט צו יעדער צייט.

די פּראָפּאָרציע וואָלט זיכער געווען מעהר, ווייל ניט אויסגערעדט זאָל עס זיין, פעהלען ניט קיין אידישע פאמיליעס וואו די אלטע טאטע־מאמע קענען זיך שוין ניט צוגעוואוינען צו די פיהרונגען און סאי זיי, סאי די קינדער לויידען פון די אנגעשטרייננטע באציהונגען. אָבער אין מושב זקנים גיט מען פאָרצוג צו די וואָס האָבען גאָר ניט קיין אייגענע. זיי קומען די ערשטע און נאָר אין אויסנאמספאלען נעהמט מען אויך אריין די וואָס האָבען וועהר ס'זאָל פאר זיי זאָרגען.

אין פראכטפולען בנין מיט 97 צימערען, זיינען פארהאן 64 שלאָף־צימערען פאר פאָרלאָך און אויך פאר יחידים. צעהן פון אָט די שלאָף צימערען דינען אלס האָספּיטאל פאר צוואנציג פאציענטען, אויסגעשטאטעט מיט אלע מעדיצינישע אייניריכטונגען ווי א מאָדערנער הייל אנשטאלט, סאי פאר כראָניש קראַנקע און סאי פאר די וואָס נויטיגען זיך בלויז אין מעדיצינישער אויפזיכט.

א שטאָב פון 41 אידישע מעדיצינער, איינגעשלאָסען ספּעציאליסטען אויף אלע גביטען פון דער מעדיצינישער ווייסענשאפט, גיט זיינע לייסטונגען אינ־גאנצען פריי. ס'איז אזוי אייננעאָרדענט אז יעדען טאָג קומט אן אנדער דאָקטאָר אונטערזוכען די קראנקע און צוויי „סיניאָר" סטודענטען פון מעדיצינישען פא־קולטעט, בייס שטאָדטישען אוניווערזיטעט, וואוינען דאָרט אום שטענדיג, צו יעדער צייט, צו קענען אטענדען צו די חולאים.

אויך איז אין דער אינסטיטוציע פארהאן אן אפטייק, אננעפיהרט און טייל־וויז סובסידירט פון דער אידישער (אסקעלאפיען) דראָגיסטען סאָסייעטי. יעדען טאָג קומט א דראָגיסט אין אנשטאלט און מאכט די רעצעפּטען.

אויף אזוי פיל ווערט געזאָרגט פאר'ן געזונד פון די זקנים.

אויף די אנדערע, נאָרמאלע גביטען פון באזאָרגונג פאר די אלטיטשקע, ווי „דיעטע", געזעלשאפטליכער פארווייל־ונג, רעליגיעזע באדערפנישען און אזוי ווייטער און ווייטער זיינען אייננעאָרדענט: א שעהנע דייניינג־רום פאר צוויי הונדערט פערזאָן מיט צוויי באזונדערע קיכען, א מילכיגע און פליישיגע; א סא־שעל האָל פאר קאָנצערטען, וואָס ווערען אָפט דורכגעפיהרט, מיט אלע אפּאָרא־טען פאר קלאנג־פילם וואָס ווערען יעדע וואָך געוויזען; א ביבליאָטעק מיט ספרים און ביכער; א „רוף גאָרדען", פאר אָברוה און פארווייל־ונגען אויף דער פרישער לופט וועהן דאָס וועטער איז נאָר גונסטיג און א שוהל מיט 253 זיץ־

פּלעצער, איינגעאָרדענט אויפן סאמע מאָדערנעסטן אופן, וואו עס ווערען גע־פּראָווען שבתים און יום־טובים. פּאָרהאן אויך א בית המדרש, וואָס איז א בא־זונדערער צוציהונגס פּלאַץ פּאר יענע אָרטאָדאָקסישע זקנים, וועלכע האָבען ליב, אויפ'ן אמאָליגען הייטישען שטייגער, אביסעל צו פּלוידערן, אין דער בית המדרש אטמאָספּערע.

א גרויסען טהייל פון די אויפגאבען פּאר'ן געזעלשאפטליכען וואויל־זיין פון די זקנים טראָגט אויף זיך די לוידים אקזיליערי, וואָס צעהלט א מיטגליד־שאפט פון פּופּציהן הונדערט. די לוידים אקזיליערי זאָל דאָ פּארצייכענט ווערען, האָט אין די שוועהרע קריזיס יאָהרען זעהר פיעל ענערגיע אנגעוועגדעט. זי איז געווען א גרויסע טרייב־קראָפט אין יענער ספּאנטאנער באוועגונג צו בויען דעם נייעם בנין; א חוץ באדייטענדע בייטראָגען אין מזמון צום בוי־פאָנד, האָט זי געדאקט די אויסגאבען פּאר א סך אייניריכטונגען, סאי אינווייניג פּאר דער שטוב באלעבאטישקייט און סאי אינדרויסען פּאר דער פּארשעהנערונג פון דער לאנד־שאפט אָרום דער אינסטיטוציע.

אָבער איהר שטענדיגע ארבייט איז ארויסצונעהמען די זקנים אויף שפּא־צירען, אראנזשירען פּאר זיי „פּארטיס", פּראָווען זייערע שמחות, זיי נעהמען אין אידישען טעאטער, און — ווי געזאָגט — זאָרגען פּאר'ן געזעלשאפטליך פּארווויליגרישען וואויל־זיין פון די „געסט" אין דער אינסטיטוציע.

מיט א בודשעט וואָס באטרעפט דורכשניטליך 55 טויזענד דאלאר א יאָהר, ווערט דער גרעסטער טהייל, א סומע פון דרייסיג טויזענד דאלאר, „געדאקט" פון די יעהרליכע פּאראייניגטע אידישע קאמפּיינס. די איבערינע אויסגאבען ווערען געדאקט פון פּארשיידענע אנדערע הכנסה קוואלען: פון אָרום זעקס הונ־דערט מיטגליידער וואָס געפינען זיך נאָך אלץ אויף די ביכער, פון וועלכע א גרויסע צאָהל שיקען אריין זייערע יעהרליכע ביישטייערונגען פון דריי ביז 25 דאלאר; פון די צאָהלונגען פּאר די זקנים; פון ירושות, נדרים, מעמאָריאלס און יאָהרצייטען.

ניט נאָר זיינען פּאראייביגט די נעמען פון פּארשטאָרבענע און לעבעדיגע אידישע פּאמיליעס, אויף דעם אָדער יענעם צימער — אויף דער שוהל, אויפ'ן סאָשעל האָל, אויפ'ן האָספּיטאל, — וואָס האָבען פּאר דעם צוועק זיך באשטיי־ערט מיט גרויסע סומען, נאָר פּארהאן אויך אזעלכע פּאמיליעס וואָס טראָגען אריין יעהרליך באשטימטע גרעסערע סומען אין אנדענקען פון ליבע און טהיי־ערע — פאָטער, מוטער, שוועסטער, ברודער, קינדער און אייניקלאך. פון אָט די אלע קוואלען קומט אריין געלט צו דעקען די אויסגאבען וואָס מאכען אוים דורכשניטליך אָרום 35 דאלאר א מאָנאט פּער־קאָפּ פון יעדען אלטיטשקען. דאָס

איז, ווי מען קען זיך פֿארשטעלן, א סומע וואָס דארף זיין מעהר ווי גענוג אז די זקנים אין אנשטאַלט זאָלען זיך פיהלען ווי אין אן אמת'ער, רחבות'דיגער אייגענער היים. און מען מוז צוגעבען אז ניט נאָר די וואָס נעפינען זיך דאָרט שטענדיג, נאָר די וואָס קומען אריין בלויז פאר א קורצע ווייַלע, דערפיהלען דאָס גלייך. דערפאר טאקע איז דער טערמין „פֿראכטפולע היים" פאַר'ן מושב זקנים ניט אויף א האָר איבערטריבען.

דער סטאף פון דער אינסטיטוציע, באשטעהט פון 28 אנגעשטעלטע, ערפאַהרענע אויף די פארשיידענע נויטיגע געביטען — נוירסעס, „אָרדערלים", שטוב־מיידלאך, קעכינס, א אינזשענער פאר דער הויז, א פייערמאן, וועשערינס, א פֿעינטער — מיט דר. אָטאָ א. הירש, אלס הויפט פארוואלטער און מאדאם הירש אלס אויפזעהערין.

צו די הויפט מעלות פון מושב זקנים דארף אפשר צוגעשריבען ווערען דער פאקט, וואָס כאטש געגרינדעט, און אנגעפיהרט די אלע יאָהרען ווי אן אָרטאָדאקסישע אינסטיטוציע, פיהלט אָבער דער זקן דאָרט פריי, זיך צו פיהרען אין נייסט פון זיינע אייגענע איבערצייגונגען, אויב ער טהוט עס נאָר אויף א טאלעראנטען אופן.

אין מושב זקנים נעפינען זיך שטענדיג פארשיידענע סאָרטען איינוואוינער, אָרטאָדאָקסען ווי פרייגעזאָנענע, טיפיש אידישע אידען — מיט'ן חותם פון דער אלטער היים אין מזרח אייראָפּע — אזוי ווי שטאַרק אסימילירטע און היגעבוירענע אידען וואָס האָבען זייערע מעהרסטע יאָהרען געלעבט אנדערש און זיך געפיהרט אנדערש.

דאָס הארמאָניזירען און לייכטער מאכען די לעצטע יאָהרען פון אָט דעם פארשיידענארטיגען געזעמעל מענשען, דאָס איז א גאנץ דעליקאטע ארבייט וואָס ווערט, גלייכלייכערווייזע, דורכגעפיהרט צו דער צופרידענהייט פון אלע דירעקטע און אונדירעקטע פּראָינטערעסירטע אין דער אינסטיטוציע.

און דאָס איז דער גרעסטער שבח וואָס דארף געגעבען ווערען צו די אלע וואָס זיינען פארבונדען אויף איין אופן אָדער א צווייטען מיט'ן מושב זקנים, זיין פיהרערשאפט און פארוואלטערשאפט פון דעם „אמאָל" מיט דריי צעהנדליג יאָהר צוריק ביז היינט צו טאָג, ווען די אינסטיטוציע איז אן אינטעגראלער טהייל פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע.

דער הכנסת אורחים—

אַ צייטווייליגע היים פֿאַר געשטראַנדעטע אידען

געגרינדעט מיט 38 יאָהר צוריק דורך א צופֿאַל פון אומשטענדען. — די נע־שיכטע פון דער אינסטיטוציע, איהרע גוטע און שלעכטע פּעריאָדען. — דער איבערגאַנג פון הכנסת אורחים אונטער דער אויפזיכט פון דער וועלפֿעיר פּערזאָנציע.

יעדע אינסטיטוציע האָט זיך איהר מזל.

פֿאַרהאַן אזעלכע אינסטיטוציעס וואָס זיינען זעהר מזל'דיג. מען פֿאַראיין־טערעסירט זיך מיט זיי; זיי זיינען פֿאָפולֿער אין שטאָדט; צו די עפֿענטלֿיכע מיטינגען קומען א סך מענשען; צו א זיצונג פון דער דירעקטאָרען־באָארד, קו־מען אלע דירעקטאָרען, אָדער פֿאַרוואַלטער; עס גרינדען זיך אפילו געהילפֿס־גרופּען („אקזילֿערים") זיי צו העלפֿען. און מאַנכע מאָהל איז די טעטיגקייט ניט גרויס גענוג פֿאַר דער גרויסער צאָהל טהוער, וואָס זיינען גרייט אָבצוגעבען אביסעל צייט פֿאַר דער **אינסטיטוציע.**

פֿאַרהאַן ווידער אזעלכע אינסטיטוציעס וואָס האָבען שוין גאָר קיין מזל ניט. ניט נאָר איז דער אלגעמיינער עולם אין זיי ניט פֿאַראינטערעסירט, נאָר אפילו די דירעקטאָרען באָארד איז שוועהר צוזאַמענצוקריגען צו א זיצונג. אזעלכע אינסטיטוציעס זיינען ס'רוב אנגעוויזען אויף דער אָפּפֿערווילֿיגקייט און אנשטרייננונגען פון עטלֿיכע מענשען — אמאָהל בלויז אויף איינעם אָדער צווויי — פֿאַר זייער עקזיסטענץ. און וועז ניט אָט די עקשנים וואָלטען זיי שוין לאנג צוריק אונטערגענאנגען.

צו דעם צווייטען סאָרט אינסטיטוציעס האָט מען פֿאַר קנאַפּע דריי צעהנ־דליג יאָהר בעדאַרפט צורעכענען דעם דעטראָיטער הכנסת אורחים, וואָס איז דורכגענאנגען גוטע און שלעכטע צייטען אין משך פון די 38 יאָהר וואָס דער אנשטאַלט עקזיסטירט ביז דער הכנסת אורחים איז ענדליך אריבער אין רשות פון דער וועלפֿעיר פּעדעראַציע, וועלכע זאָרגט פֿאַר זיין קיום.

אין מאי 1926, וועז דער ערשטער מיטינג איז געהאלטען צו גרינ־דען א פּעדעראַציע פון אלע, דעמאָלסט עקזיסטירענדע, אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען, איז דער הכנסת אורחים דאָז אויך איינגעלאָדען געוואָרען. אָבער די טהוער, די דירעקטאָרען באָארד, באשטעהענד מעהרסטענס פון אָר־טאָדאָקסישע אידען, האָבען דערפון ניט געוואָלט הערען. ס'איז געווען אין דער „גוטער צייט", אין דער צייט פון „שפע", וועז די פיהרער האָט זיך געדוכט אז

דער הכנסת אורחים איז שוין פעסט פארזיכערט מיט זיין עקזיסטענץ און מיט שטענדיגע פינאנציעלע שטיצע. האָט מען דעם רוף איגנאָרירט.

בלויז פינף יאָהר זיינען פון יענער צייט אַוועק, און אין 1931, ווען די פיהרער פון אנשטאָלט וואָלטען געבליבען אזוי איינגעשפּארט ווי פריער, וואָלט דער הכנסת אורחים דאן אונטערגעגאנגען.

און דאָס איז אלץ געווען א רעזולטאט פון דעם וואָס פאר קנאפּע דריי צעהנדליג יאָהר, איז די אינסטיטוציע אָבהענגיג געווען פאר איהר קיום פון עטליכע געצעהלטע מענשען, הויפּטזעכליך פונ'ם פארשטאָרבענעם נ י י ט ע ן ב י ע ל פ ע ל ד, פאר 27 יאָהר צייט דער פּרעזידענט פון אנשטאָלט, וועמענס נאָמען איז שטאָרק פארבונדען מיט דער עקזיסטענץ פון הכנסת אורחים.

אָט דער מענש, האָט עס פאר 27 יאָהר צייט, געמאכט פאר זיין לעבענס־אויפגאבע צו זאָרגען פאר'ן אנשטאָלט, די היים פון געשטראנדעטע אידען, וועלכע לאָזען זיך ארויס איבערן לאנד — ווער צו זוכען פרנסה, ווער נעטריבען דורך אומשטענדען — און בלייבען שטעקען אין דער פרעמד און קענען זיך קיין עצה ניט געבען.

אן עלענדער איד וואָס פאלט אריין קיין דעטראָיט, אָהן פריינד, אָהן געלד, מוז האָבען א פּלאץ וואו איבערצונעכטיגען, וואו אָפּצוועסען א מאָהלצייט און וויסען אז ער האָט א צייטווייליגע היים אויף עטליכע טעג ביז ער געפינט ארבייט, אָדער ער קריגט עפּעס געלד וווייטער צו פאָהרען.

דאָס איז געווען דער צוועק פון הכנסת אורחים. דאָס האָט דעם אנשטאָלט געבראכט צום לעבען שוין מיט קנאפּע פיר צעהנדליג יאָהר צוריק. און דאָס באָווייזט אגב די וויכטיגקייט פון אזא אינסטיטוציע שוין ביים אנפאנג, ביי דער אויסקריסטאַליזירונג פון א אידיש געזעלשאפטליך לעבען אין דעטראָיט.

די געשיכטע פון הכנסת אורחים — שוועהר נענוי איבערצוגעבען די געשיכטע ווי אזוי די אינסטיטוציע איז געגרינדעט געוואָרען. קיין שום רעקאָרדס פון יענער צייט זיינען ניטא. אין די אלטע פּראָטאָקאָל־ביכער געפינט מען בלויז פיצלאך און ברעקלאך פון א סך יאָהרען שפּעטער.

צו דערגעהן וואָס ס'האָט פאסירט אין די ערשטע צעהן־פופצעהן יאָהר פון דער אינסטיטוציע'ס עקזיסטענץ, האָט מען זיך געמוזט אינגאנצען פארלאָזען אויפ'ן זכרון פון דעם אָדער יענעם אמאָליגען פיהרער, וועלכע זיינען שוין איצט עליו השלום.

מיט צעהן יאָהר צוריק איז עס געווען, וועו ביים זאמלען דעם מאטעריאל צו דער געשיכטע פון הכנסת אורחים — פאר א סעריע ארטיקלען איבער די

דעטראָיטער „אידישע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטן" — איז דעם שרייבער אויסגעקומען צו פארברענגען לאנגע שטונדען אין אונטערערדונגען, אין געשפּרעכען, מיט'ן פארשטאַרבענעם פרעזידענט און מיט די אנדערע פיהרער פון דער אינסטיטוציע פון וועמען איך האָב ארויסגעקראָגען די וויכטיגע אננעגעבענע פאקטען.

* * *

די געשיכטע פאנגט זיך אָן אין 1902, אין א קליין פרימיטיוו הייזקעלע אויף ראָסע און עדעלעיד סטריט וואָס האָט שוין פון עטליכע יאָהר פריער געדינט בייטאָג אלס מנין און ביינאכט אלס אכסניה, אלס שלאָף־צימער פאר אָרעמע און עלענדע אידען וואָס פלענען אויף זייערע וואנדערונגען „איבער דער מדינה" אריינפאלען און בלייבען שטעקען אין דעטראָיט.

געווען דעמאלסט אין דעטראָיט א „מיסטער קאָהען", אָדער „קאָהען דער מגיד" ווי מען פלעגט איהם רופען. און ער האָט עם אננעפיהרט מיט'ן מנין אָדער שוהל'כעל . . .

איז אָן עלענדער איד געקומען אין שטאָדט אריין, פלעגט ער גלייך פאר־בלאָנדזשען אין יענעם שוהל'כעל וואו ער האָט געקענט „אריינכאפען" א מנחה, הערען דעם מגיד'ס א דרשה און טאקע קריגען אָפצועסען און אויך א נאכט־לעגער אין זעלבען פלאץ.

דער פארשטאַרבענער מ ר . ק א ה ע ן פלעגט אויפמאָהנען פון זיינע מעמבערס א ניקעל א וואָך (אָדער א חודש) „דיום", און מיט די געלדער פלעגט מען עם שפייזען די געשטראנדעטע אידען.

אָט אין יענער הייזקעלע איז עם געבוירען געוואָרען די הכנסת אורחים סאָסייעטי און דער אנשטאלט אונטער'ן זעלבען נאָמען, וואָס איז מיט א יאָהר שפעטער איבערגעטראָגען געוואָרען אין א צווייטע הויז, געשענקט פאר דעם צוועק פון א אידישער פילאנטראָפקע.

די צאָהל עלענדע אידען איז דאן כסדר געוואָרען גרעסער און ס'איז ניט געווען וואו זיי אהינצוטהאָן. האָבען די פיהרער פון דער דעמאָלסטיגער הכנסת אורחים סאָסייעטי ענטומען אבקלאָפען די טהירען ביי די רייכע אידען פון שטאָדט ביז זיי האָבען זיך צו עפעס דערשלאָגען. די פארשטאַרבענע מרס. גינז־בורג, די מוטער פון דער פאמיליע וואָס האָט שפעטער אויסגעבויט דעם „אי־דישען אינסטיטוט", האָט אבגענעבען איינע פון איהרע הייזער אויפ'ן קארנער דיוויזשאָן און ענטווויין סטריט, אלס שטענדיגע היים פאר אזא אנשטאלט.

מיט דער נייער היים, האָט שוין אויך געגומען וואקסען דער אינטערעס ביים עולם צו דער אינסטיטוציע און דער פארשטאַרבענער נ י י ט ע ן ב י ע ל־ פ ע ל ד , דאָן איינער פון די געוועהנליכע מעמבערס, איז ערוועהלט געוואָרען אלס פּרעזידענט.

פאר'ן כבוד וואָס מען האָט איהם צוגעטהיילט, האָט דער נייער פּרעזידענט זיך א נדר געטהאָן אז אזוי לאַנג ווי ער וועט לעבען, וועט ער זיין גאנצע פרייע צייט אָבגעבען פאר'ן וואויזיין פון אנשטאַלט און — ער האָט זיין נדר גוט געמאכט אויף פולע הונדערט פּראָצענט.

מעהרסטענס אלייז, און נאָר צייטענווייז מיט דער הילף פון נאָך א מיט־ גליד, האָט ער זיך ארויסגעלאָזען איבער'ן שטאָדט, צו שאפען נייע מיטגלידער, און סובסקרייבערס, מיט גרעסערע יעהרליכע סומען, פאר'ן הכנסת אורחים. און דאָס איז איהם מעהר ווי געלונגען.

ס'האָט אנגעהויבען אריינקומען געוואָג געלד; די הויז איז רעמאָנטירט גע־ וואָרען; מען האָט אריינגעשטעלט די נויטיגע מעבעל און זי האָט געקראָגען א פּנים פון א מעהר אָדער ווייניגער, מאָדערנער אכסניה.

א פּאָר פּאָלק איז אנגעשטעלט געוואָרען אכטונג צו געבען אויף דער בא־ לעבאטישקייט. און אן אָפּמאַך איז מיט זיי געשלאָסען געוואָרען, אז זיי דאר־ פען שפּייזען יעדען אורח וואָס קומט אין אנשטאַלט. פאר 25 סענט האָבען זיי בעדאַרפט נעבען דריי מאָלצייטען א טאָג, צו יעדען עלענדען אידען וואָס האָט זיך דאָרט אויפגעהאַלטען.

ווען אן אורח איז געקומען אין הכנסת אורחים, פלעגט ער פון פּרעזידענט קריגען א קוויטעל וואָס האָט איהם בארעכטיגט צו די מאָלצייטען. און סוף ווָאך פלענען די אויפזעהער צושטעלען די קוויטלאַך און קריגען א קוואָדער פאר יעדען טיקעט.

לויט די געזעצען און רעגולאַציעס פון אנשטאַלט, האָט יעדער געשטראָ־ דעטער איד דאָרט געקענט בלייבען דריי טעג, ווערענדיג באזאָרגט מיט עסען און שלאָפען. אָבער אין אויסנאמספאלען, האָט מען אורחים ערלויבט צו בלי־ בען לענגער, א טראדיציע וואָס ווערט אנב אָבגעהיט ביז היינט צו טאָג.

נאָנצע פערצעהן יאָהר, האָט אזוי דער הכנסת אורחים עקזיסטירט אין יענער הויז, וואו ס'איז געווען פלאץ פאר פופצעהן־זעכצעהן מענשען צום שלאָ־ פען. די אויסנאבען, צוערשט ארום טויזענד דאלאר א יאָהר, זיינען שפעטער געוואָרען אלץ גרעסער און גרעסער. אָבער קיין מאנגעל אין געלד איז ניט געווען, א דאנק דער ענערגישער ארבייט פון פּרעזידענט, וועלכער האָט שוין

געזאָרגט און געארבייט דערפאר אז סאי די מיטגלידערשאפט, סאי די איינאמעס, זאלען וואקסען.

דאָס האָט ממילא געבראכט דערצו אז אויך די דירעקטאָרען באָארד זאל פארגרעסערט ווערן. וועז מענשען צאָהלען 25'ער און 50'ער יעהרליך מוז מען זיי געבען פארטרעטערשאפט. און אזוי זיינען א צאָהל גאָר חשוב'ע באלעבאטים אריין אין דער דירעקטאָרען באָארד, וועלכע האָט אנגעפיהרט מיט'ן אנשטאלט ביז 1917, וועז די הויז איז שוין געווָארען צו קליין פאר די אורחים וואָס פלעגען זיך טאָג טעגליך מעלדען אין דער אינסטיטוציע.

אין זעלבען יאָהר 1917, האָט דער מושב זקנים זיך אריבערגעצויגען אין א נייע היים און האָט פאָרגעשלאָגען די פריהערדיגע הויז פון אנשטאלט, אין 299 וויינדער סטריט, צום הכנסת אורחים. האָט די דירעקטאָרען באָארד באשלאָסען די הויז צו קויפען.

כאָטש די צוואנציג טויזענד דאלאר פאר דער נייער היים, א גאנץ היבשע סומע פאר יענער צייט, האָט מען געמוזט באצאָהלען אין מזומן, איז אָבער די געלד שנעל רעאליזירט געווָארען. אָביסעל געלד האָט מען אָבגענומען פאר דער פריערדיגער הויז און דאָס איבעריגע? — האָט וויידער דער פרעזידענט, מיט נאָך עטליכע איינפלוסרייכע אידען, זיך איינגעשפאנט אין וואָגען . . . זיי האָבען זיך ארויסגעלאָזען איבער'ן שטאָדט געגאנגען פון הויז צו הויז, פון אָפיס צו אָפיס, ביז די פולע סומע איז געזאמעלט געווָארען.

איידער דאָס יאָהר 1917 איז פאראיבער, האָט דער הכנסת אורחים זיך אריבערגעצויגען אין דער פופצעהן־רומיגער הויז אויף 299 וויינדער, קאָרנער בראָש סטריט, וואו די אינסטיטוציע האָט זיך געפונען ביז 1931, וועז די דירעקטאָרען באָארד האָט באשלאָסען צו ווערען אן אגענטור, זיך אנצושליסען אן דער וועלפעיר פערראַציע, וועלכע האָט שוין, צוליב א גאנצע רייהע אומשטענדען, נאָך מיט א יאָהר פריער איבערגענומען די פינאנציעלע באזאָרגונג פון הכנסת אורחים.

די נייע היים פון אנשטאלט האָט געהאט פלאַץ פאר פערציג מענשען צום שלאָפען און א גרויסען עס־זאל וואו צייטענווייז, אין פארלויף פון יענע פעריאָדישע קריזיס יאָהרען, פלעגען געהן צום טיש אכציג אורחים, צווישען זיי א היבשע צאָהל דעטראָיטער תושבים, קבצנים וואָס האָבען מעהר ווי ביי איין געלעגנהייט הנאה געהאט פון שבת'דיגע און יום־טוב'דיגע מאָהלצייטען אין הכנסת אורחים.

אין דער נייער היים האָט מען שוין אויך אָבגעשאפט די סיסטעם פון געבען

טיקעטס (שפּייז־קוויטלעך) צו די אורחים. אנשטאָט דעם, האָט מען אנגעהויבען פּיהרען די באַליבאַטישקייט אויף א מעהר פּראַקטישען אופן.

מען האָט אנגעשטעלט ספּעציעלע אויפּזעהער מיט א באשטימטען געהאלט; מען האָט געשלאָסען קאָנטראַקטען מיט שפּייז סוחרים זיי זאָלען צושטעלען אלע נויטיגע פּראָדוקטען, אזוי אז די אורחים זאָלען חלילה ניט פיהלען קיין מאנגעל אין עסען; מען האָט אראַנזשירט מיט אידישע דאָקטוירים זיי זאָלען געבען זייערע לייסטונגען, אין פאלען פון קראנקהייט אין דער אינסטיטוציע. און מען האָט אפילו באוואָרגט מיט קליינגעלד יענע אורחים וואָס האָבען זיך דערין גענויטיגט.

אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען, האָט אין משך פון די נעקסטע עטליכע יאָהר, געהערשט „פּראָספּעריטי" אין דער באַליבאַטישקייט פון הכנסת אורחים. מיט א בודזשעט פון זיבען־אַכט טויזענד דאלאר א יאָהר, וואָס איז לייכט געדעקט געוואָרען פון א מיטגלידערשאפט פון ארום טויזענד יעהרליכע ביישטייערער, האָט מען זיך אלץ מעהר און מעהר פּארלאָזען אויפ'ן ענערגישען פּרעזידענט, אז ער וועט שוין פּאר אלץ זאָרגען, די אינסטיטוציע זאָל געפּיהרט ווערען אין אָרדנונג.

און דאָס האָט געבראכט דערצו אז אין די צוואנציגער יאָהרען, ווען ריעלעסטייט האָט „געבומט", האָבען די פּארוואַלטער באשלאָסען אויסצונוצען דעם נאָרטען, ביים הויז פון דער אינסטיטוציע אויף ברעג סטריט, פּאר פּראָפּיטען...

מען האָט אויף דעם שטיקעל פּלאַץ אויפּגעבויט פינף סטאָרס, וואָס האָבען די ערשטע צוויי־דריי יאָהר אריינגעבראכט פון דריי ביז פיר טויזענד דאלאר א יאָהר פּראָפּיט.

זעלבסטפּארשטענדליך, האָט דער דאָזיגער „אויפּטו" עוועטטועל שוין גענפּיהרט דערצו אז דער אינטערעס ביים עולם צו דער אינסטיטוציע זאָל אָבנגענקיהלט ווערען, ווייל מען האָט זיך שוין מעהר אזוי פיל ניט גענויטיגט אין דער יעהרליכער שטיצע פון די מיטגלידער.

אָט אין יענער „פּראָספּעריטי" צייט, האָט עס די וועלפּעיר פעדעראַציע פּארגעשלאָגען דעם הכנסת אורחים זיך אנצושליסען אלס אטאנאמע אנענטור, אזוי ווי דאָס איז דער פאל געווען מיט די אנדערע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען. פּארשטעהט זיך אז די פיהרער האָבען דעם פּארשלאג צוריקגעוויזען.

פון איין זייט, א זיכערע הכנסה און פון דער צווייטער זייט, דער ענערגישער פּרעזידענט, וועלכער וועט שוין זאָרגען פּאר'ן קיום פון הכנסת אורחים, טא פּאר וואָס ניט אנהאלטען די פיהרערשאפט און פּארוואַלטונג אזוי ווי פריער?

אז דאָס איז געווען אן אונגעזונטער, שעדליכער צושטאנד, האָבען באווי־זען די געשעהנישען מיט עטליכע יאָהר שפעטער, ווען די סטאָרס זיינען לעדיג געווארען און מען האָט נאָך דערלעגט צו זיי זיבען־אכט הונדערט דאלאר א יאָהר; די מיטגלידערשאפט איז געפאלען פון איבער טויזענד אויף קנאפע צווויי הונדערט; און דער פרעזידענט, וואָס האָט עס בעראַרפט ארויסשלעפען פון אלע צרות, שוין אן אלטער מאן, האָט מעהר ניט געקענט באווייזען די פריערדיגע „וואונדער".

ס'איז געקומען צו אזא צושטאנד, אז פון סוף 1929 אָן, ווען דער פרעזי־דענט פלעגט אָפט קראנק ווערען און נאָרניט געקענט מעהר טהאָן, האָט די וועל־פעיר פעדעראציע סובסידירט דעם אנשטאלט מיט 250 דאלאר א מאָנאט, אונ־געאכטעט דאָרויף וואָס די באָארד אָוו דירעקטאָרען האָט אפילו ניט באוויזען קיין סמנים פון אנשליסען זיך אן דער פעדעראציע.

אין יולי 1930 איז דער פרעזידענט נעשטאָרבען און די פארוואלטער האָ־בען זיך געוועגדעט צו דער פעדעראציע זי זאל איבערנעהמען די אינסטיטוציע. דאָס איז צושטאנד געקומען אָנפאנג 1931, ווען צוגלייך מיט'ן איבערגעהן אונ־טער דער אויפזיכט פון דער וועלפעיר פעדעראציע, האָט מען געמוזט איבער־טראָגען די היים פון אנשטאלט, פון דעם שוין לאנג אויסגעשפילטען געגענד, אין א בעסערען און א מעהר צוגענגליכען צו דער אידישער גאס.

פון ווייגדער סטריט, איז דער הכנסת אורחים איבערגעטראָגען געווארען אין 77 אלדזשער סטריט, וואו די אינסטיטוציע האָט עקזיסטירט ביז 1936, ווען זי האָט ווידער משנה מקום געווען. זי איז איבערגעמופט געווארען אין איהר איצטיגער היים, אין 1622 טעיל־אר עוועניו. ס'איז דערביי אינטערעסאנט צו באמערקען אז ביים ארויסמופען פון ווייגדער סטריט און שפעטער פון אל־דזשער עוועניו, האָט מען פאר די הייזער ניט געקענט קריגען קיין שום פריז. מען האָט זיי, הייסט עס, געלאָזען פאלען און יעדעס מאהל האָט מען געמוזט בייטראגען פרישע געלד אויף צו קויפען די צווויי הייזער — פריער אין אלדזשער עוועניו און שפעטער, די איצטיגע היים אויף טעיל־אר עוועניו.

מיט'ן איבערגעהן אונטער'ן רשות פון דער וועלפעיר פעדעראציע, האָט מען גענומען אייגפיהרען מעהר טאלק אין די פיהרונגען פון דער אינסטיטוציע.

די באָארד אָוו דירעקטאָרען האָט זיך גענומען אויספילען איהרע התחייבות'ן. ס'איז געשאפען געווארען א שטענדיגע הויז־קאָמיטע, וואָס ניט אכטונג אויף דער באליבאטישקייט. און אין 1936, ווען די איצטיגע היים איז געקויפט ge־וואָרען, איז ארגאניזירט געווארען א „לייזדים אקזילערי", א הילפס קערפער־שאפט פון פרויען וואָס האָט זיך געשטעלט א נאָנץ באזונדערע, וויכטיגע אויפ־

נאבע: צו באזאָרגען די אינסטיטוציע מיט אלע שטוב־זאכען, ווי טיש־געשיר, בעטגעוואנד, טישטוכער, האנדטוכער און אזוי ווייטער און ווייטער.

די לוידים אקזילערי דעקט אויך די נויטיגע אויסגאבען פאר דער אויפ־האלטונג פונ'ם בנין — פאר דעקאָרירען, רעמאנטירען און פאר די אלע אנדערע נויטוועגדיגקייטען אין הויז זי זאל זיין באקוועם און צוגעפאסט פאר די אורחים.

די איצטיגע היים פון אנשטאלט, אין דער צוויי־שטאָקיגער געביידע, האָט א באקוועמען עס־זאל, אן אויפנאמס־צימער, אן אפיס אין א ספעציעלע דירה פאר די אויפזעהער, א פאר־פאלק וואָס גיבען אכטונג אויף דער באליבאטישקייט, זיי קאכען און סערווירען די מאהלצייטען און טהוען אלץ וואָס נויטיג.

די הויז האָט אבער בלויז פלאץ פאר פופצעהן בעטען, וואָס איז ווייט ניט גענוג געווען. האָט די אקזילערי זיך געשטעלט נאָך אן אויפנאבע. זי האָט גע־שאפען די נויטיגע מיטלען צוצובויען אן „ענעקס", א ספעציעלע שלאָף־הויז מיט צוועלף בעטען וואָס איז פארטיג געוואָרען לכבוד פסח פון לעצטען יאָהר.

און אין דער ארבייט פון דער אקזילערי, באטיילינגען זיך פאקטיש טויזענ־דער אידישע פרויען דורך זייער אברוף אויף די אונטערנעהמונגען פון דער דאָזיגער הילפס־קערפערשאפט וואָס זיינען איהר אייניגער קוואל פון הכנסה.

אין דער פראקטישער פיהרונג פון אנשטאלט, האָט אויך א גרויסען חלק די הויז־קאָמיטע, וועלכע קויפט איין די פראָדוקטען, קאָנטראָלירט אלעס אין דער באליבאטישקייט און צו דעם האָט זי זיך געשטעלט אויך אנדערע אויפ־גאבען.

די הויז קאָמיטע זעצט פאָר די טראָדיציע פון פריערדיגע יאָהרען צו בא־זאָרגען מיט פסח'דיגע מאכלים די אידישע ארעסטאנטען אין קאונטי דושעיל און אין דעטראָיט האָוז אָוו קאָרעקשאָן.

פאר די לעצטע עטליכע יאָהר איז אָט די ארבייט פון אנשטאלט נאָך מעהר אויסגעברייטערט געוואָרען. עס ווערען אויף פסח און אויף די ימים נוראים געבראכט אין הכנסת אורחים יענע הילפלאָזע אידען וואָס געפינען זיך דאָס גאנצע יאָהר אין דעם פאבליק־וועלפעיר אנשטאלט, אין „עלאָיז". און בכלל איז איינגעפיהרט געוואָרען אין הכנסת אורחים די מידה פון „אָפענע טהירען" פאר אלע אידישע יום־טובים. אלע וואָס קומען אין הכנסת אורחים אויף אירנענד וועלכען אידישען יום־טוב, ווערען דאָרט אויפגענומען בסבר פנים יפות און ווערען סערווירט מיט יום־טוב'דיגע מאָהלצייטען.

וועלן די אינסטיטוציע איז געוואָרען א טהייל פון דער וועלפעיר פערערא־ציע האָט זי אויך אנגענומען עטליכע אלגעמיינע כללים אלס באזע פאר איהרע צילען און צוועקען.

דאָס זיינען:

א) דער הכנסת אורחים איז די היים פאר אלע עלענדע און געשטראנדעטע אידען.

ב) דער אנשטאלט דינט אויך אלס היים, אלס צייטווייליגע היים, פאר לאָקאלע דעטראָיטער אידען וואָס ווערען צוליב געוויסע אומשטענדען היימלאָז.

ג) אין הכנסת אורחים, זאָלען געשפייזט ווערען יענע דעטראָיטער אידען וואָס זיינען דאָרויף אנגעוויזען.

דאָס באציהט זיך הויפטזעכליך אויף דער אמאָליגער פרייער, כשר'ער קיך, וואָס האָט עקזיסטירט אלס באשפייז־פלאַץ פאר אָרעמע, ארבייטס־לאָזע, קרבנות פון די שרעקליכע קריזים יאָהרען.

די כשר'ע קיך, געגרינדעט פון א גרופּע אידישע כלל־טהוער, אין סאמע ברען פון קריזים, אין 1930, האָט עקזיסטירט ביז דעם 28טען יוני, 1933, וועלן דער לעצטער מאָהלצייט איז דאָרט סערווירט געוואָרען, און איהר עובדא איז איבערגענומען געוואָרען פון הכנסת אורחים.

הייַנט צו טאָג ווערט דער פארמעגען פון דער אינסטיטוציע — די הויז מיט דער באליבאטישקייט און אלע שטוב־זאכען — אבגעשאצט אין ווערטה פון עלף טויזענד דאלאר, אויף וואָס מען איז ניט שולדיג קיין איין סענט.

געווען א קלייַנער מאָרטגעדזש פון קנאַפּע טויזענד דאלאר, האָט איהם די פערערא־ציע אויסגעלעזט לעצטען זומער, מיט די געלד וואָס זי האָט פאר דעם צוועק אריינגעקראָגען פון א קריסטליכער ירושה פאר וואויליטעטיגע צוועקען.

די אייניגע פינאנציעלע פראָבלעם פון הכנסת אורחים, איז איצט דער יעהרליכער בודזשעט פאר די אויסגאבען וואָס ווערט געדעקט דורך דעם פאר אייניגטען אידישען קאמפיין פון דער וועלפעיר פערערא־ציע.

מיינען מיינט עס אלזא, אז יעדער אייַנער פון די קנאַפּע 21 טויזענד בייַ־שטייערער צום קאמפיין פון היינטיגען יאָהר, איז א שטיצער, פאקטיש א מיט־גליד, פון הכנסת אורחים.

פארשטעהט זיך, אז אין אן אינסטיטוציע מיט אזוי פיל יאָהרען פון טראדיציע הינטער זיך, האָט מען מיט איין מאָהל ניט געקענט מאכען קיין גרינדליכע ענדערונגען. אזוי איז די סיטעם פון מיטגלידערשאפט דורך דירעקטע ביישטייערונגען אנגענאנגען ביז מיט דריי יאָהר צוריק, וואן זי איז ענדליך אָבגעשאפט געוואָרען. זינט דאן וועלען אויך ענטמוטיגט די, אזוי גערופענע, ביישטייערונגען פון שפייז־פראָדוקטען, אין וועלכע דער אנשטאָלט נויטיגט זיך אבסאָלוט ניט. אָבער דאָ געהט עס שוין ניט צו אזוי לייכט, ווייל ס'איז שוועהר צו קעמפען מיט די סענטימענטען פון די שפייז־סוחרים וואָס קענען זיך נאָך אלץ דערפון ניט אָבגעוואוינען.

דער בודזשעט פאר'ן לעצטען יאָהר האָט באטראָפען 5,500 דאלאר. אזא סומע האָט דער אנשטאָלט אריינגעקראָגען פון פאראייניגטען אידישען קאמפיין. אָבער דאָס יאָהר איז פארענדיגט געוואָרען מיט אן עודף פון אביסעל געלד.

פאר'ן יאָהר 1939, זיינען דורכ'ן הכנסת אורחים דורכגענאנגען 695 אורחים פון אנדערע שטעדט און 23 לאָקאלע, דעטראָיטער אידען, האָבען דאָרט געפונען א היים.

די אלע אנגעוויזענע אויף הילף אין אנשטאָלט האָט מען דאָרט סערווירט מיט 18,541 מאָהלציייטען און 5,064 נאכטלענגערס אין פארלויף פון יאָהר וואָס איז, לגבי דאָס פריערדיגע יאָהר פראָפאָרציאָנעל געווען קלענער.

דער דורכשניט איז געווען 65 און 70 אורחים א מאָנאט אין דער אינסטיטוציע.

צו באזאָרגען מיט שפייז און א נאכטלענגער דעם הילפלאָזען, עלענדען אידען וואָס קומט אין הכנסת אורחים, איז נאָך ניט אלעס. מען מוז אויך אין א סך פאלען העלפען דעם געשטראנדעטען זיך צו רעאביליטירען, זיך צוריק אריינצופאסען אין דער געזעלשאפט, וואָס האָט איהם פון זיך ארויסגעשטויסען.

וועלט חלילה אייגער קראנק, וועלט ער באזאָרגט מיט מעדיצינישער באהאנדלונג אין נאָרטענד קליניק און, וען נויטיג, אין א שטאָדטישען האָספיטאל.

פארהאן אזעלכע וואָס קענען רעאביליטירט וועלען דורך ארבייט. וועלען זיי, אויב נאָר מעגליך, באזאָרגט מיט ארבייטס־מעגליכקייטען דורך דער אר־בייטס ביורא („וואָקיישאָנאל סוירוויס") ביים אידישען צענטער.

פארהאן וויידער פאלען פון אורחים אין אנשטאָלט, וואָס זיינען באערכ־טיגט צו עלטער־פענסיע, כאָטש זיי וווייסען גאָר ניט דערפון. וועלט געזאָרגט זיי זאלען עם קריגען.

דאָס זעלבע אויך מיט די וואָס זיינען בארעכטיגט צו דירעקטער שטיצע פון סיטי וועלפעיר דעפּארטמענט.

דעסטגלייכען זיינען פאַרהאן א באדייטענדער פּראָצענט צייטווייליגע עלענדע, וואָס זיינען נעבלִיבען געשטראנדעט צוליב פאמיליען אנגעלעגנהייטען.

אמאָל איז נויטיג בלויז צו שטעלען דעם, זאָנסט הילפלאָזען, אורח אין פארבינדונג מיט זיינע אייגענע, מיט זיינע נאָהענסטע קרובים, שרייבען א בריוועל, באזאָרגען איהם מיט טראנספּאָרטאציע און — זיין פּראָבלעם איז געלעזט.

ווערט דאָס אלעס געטהאָן אויף א טאקטישען, מענשלִיכען אופן דורך א ספּעציעלען אנגעשטעלטען פאר דעם צוועק, אן ערפארענער „סאָשעל וואָרקער" פון דער סאָשעל סוירוויס ביורא, אין דער פערזאָן פון קענעט וואסער, וועלכער האלט אויך אן דעם אמט פון סעקרעטאר פון דער דירעקטאָרען באָארד פון דער אינסטיטוציע.

בכלל איז דער הכנסת אורחים א פאלקס אנשטאלט וואו מען איז ווייניגער מקפיד אויף די „רולס און רעגוליישאנס" און מעהר אויפ'ן וואויזיין פון די וואָס מוזען אהין אָנקומען.

אמאָל איז דאָס געטהאָן געוואָרען אויף א צעשוואומענעם אופן, אָהן טאָלק און אָהן א סיסטעם. היינט צו טאָג וועלן די אינסטיטוציע געפיהרט מיט מעהר סיסטעם, מיט מעהר אָרדנונג און מיט דער אנווענדונג פון מאָדערנע מיטלען אנקענען צו קומען דעם עלענדען, געשטראָנדעטען אידען ניט בלויז מיט עסען און נאכטלעגער, נאָר אויך — און הויפּטזעכליך — זיך צוריק אריינצוקריגען אין די רייהען פון יענע מענשען וואָס זיינען נוצליך פאר זיך אליין און פאר דער געזעלשאפט.

אין דעם פּרט, האָט דער הכנסת אורחים צו פארצייכענען באדייטענדען פּראָגרעס פאר די לעצטע עטליכע יאָהר, אלס א מאָדערנע הילפס־אינסטיטוציע אין דעם גאנצען קאָמפּלעקס פון אידישער וואוילטעטיגקייט און אידישער געזעלשאפטליכקייט אין דעטראָיט.

חסד של אמת—

אן אינסטיטוציע פאר דער לעצטער וואוילטעטיגקייט צום אָרעמאן

נעגרינדעט פון עטליכע נעצעהלטע אידען ווי א נויטוועגדיגקייט, מיט קנאפע 25 יאהר צוריק. — די געשיכטע פון חסד של אמת, די עטאפען וואס די אינסטי־טוציע האט דורכגעמאכט ביז היינט צו־טאג.

וועגען טויט איז אודאי ניט אנגענעהם צו רעדען.

אבער אן אינסטיטוציע וואס זאל זיך מתעסק זיין מיט'ן אָרעמען אידען וועז ער פארלאזט וועלטל, און ס'איז ניטא, ניט קיין קרוב און ניט קיין גואל איהם צו ברענגען צו קבר ישראל — דאס איז פונקט אזא נויטוועגדיגקייט ווי יעדע אנדערע אינסטיטוציע אין אידישען לעבען.

און אט די נויטוועגדיגקייט האט עס געבראכט צו דער גרינדונג פון חסד של אמת, ביז ניט לאנג צוריק באוואוסט אלס „דזשואיש פרי בעריעל אסאסי־איישאן" און איצט באוואוסט אונטערן נאמען „היברו בענעוואלענט סאסייעטי".

געווען איז דאס אנפאנג 1916 וועז אין דעם דעמאלסט קאמפאקטען אי־דישען געגענד ארום הייסטינגס סטריט, וואס האט גראדע אנגעפאנגען וואקסען, האבען פאסירט עטליכע טויט־פאלען פון אָרעמע, עלענדע אידען, וועלכע האבען אינערגעץ ניט באלאנגט, צו קיינעם ניט געווען צוגעבונדען. און אום זיי צו ברענגען צו קבירת־ישראל, האט מען ענטוועדער געמוזט צוזאמענקלייבען נדבות אדער זיך וועגדען צו א שוהל, וואס האט שוין געהאט א שטיקעל אייגענע קרקע, א בית עולם.

איין ספעציפישער פאל האט פאסירט וואס האט אביסעל אויפגערודערט די געמיטהער פון עטליכע אידען וועלכע האבען ביי דער לויה, אויפ'ן שטעל, באשלאסען אז מעהר טאר עס אזוי ניט זיין. עס מוז געשאפען ווערען א חסד של אמת, אן אינסטיטוציע וואס זאל קענען מקים זיין אט יענע מצוה וואס האט איהר אורשפרונג אין דער ביבלישער געשיכטע, פון יעקב אבינו, וועלכער האט פאר'ן טויט געבעטען ביי יוסף'ן ער זאל איהם טהאן אן אמת'ע וואוילטעטיג־קייט, אזא טובה פאר וועלכער מען קען ניט ערווארטען קיין באלוינונג — ווייל טויטע, ווי באוואוסט, זיינען פריי פון אלע אבליגאציעס . . .

מיט איין וואָרט, עס איז,—ניט אין דעם זין פון מליצה נאר אין דעם זין פון

דער פּראקטישער, טראָגישער ווירקליכקייט — באשלאָסען געווארען צו גרינדען א חסד של אמת חברה. און דעם 16טען מאי 1916, האָט דער פארשטאָרבענער שלמה זאנדוויים, אליין א חברה קדישא איד און א שטיקעל כלל טהוער צווישען די אָרטאָדאָקסישע אָרעמע עלעמענטען פון דער „געטהאָ", צוזאמענגערופען א מיטינג פאר דעם צוועק. אויף זיין רוף זיינען זיך צוזאמענגעקומען קוים א מנין מענשען און דער גרונד־שטיין פאר דער אינסטיטוציע איז געלעגט געווארען. דער מיטינג האָט באשלאָסען צו שאפען מעמבערס, די צאָהלונגען זאָלען זיין א ניקעל א וואָך און דער באטרעפענדער שלמה זאנדוויים איז ערוועהלט גע־ווארען אלס פרעזידענט.

ווי אן איניציאטאָר מיט אן אמביציע צו דערגרייכען רעזולטאטען, האָט דער פרעזידענט אליין זיך ארויסגעלאָזען איבערן שטאָדט, געגאנגען מבית לבית און „געמאכט" מעמבערס. אביסעל איז ער אויך ארויסגעהאָלפען געווארען פון די אנדערע, אזוי אז איידער דאָס יאָהר האָט זיך פארענדיגט, האָט די חסד של אמת סאָסייעטי שוין געצעהלט איבער טויזענד מיטגלידער.

די ערשטע אויפגאבע איז געווען צו קויפען א הויז, א מתים־שטיבעל וואו־הין צו ברענגען אן עלענדען בר מינן, א הויז וואו ס'זאָל אויך איינגעארדענט ווערען א טהרה־שטיבעל צו טהאָן א אידישען מת זיין רעכט.

די דאָזיגע אויפגאבע איז דערגרייכט געווארען, ווען אנפאנג 1917 האָט מען מיט אכט הונדערט דאלאר קעש אלס איינצאָהלונג, געקויפט פאר דעם צוועק א הייזקע אין 64 ברוסטער סטריט, צווישען ענטוויין און בוביען סטריט. די הויז האָט אויך אנגעהויבען דינען אלס שוהל'כעל און אלס פארזאמלונג־פלאַץ פאר די מעמבערס. די טהוער זיינען ערמוטהיגט געווארען פונ'ם וואוקס און אינטערעס מצד דעם אלגעמיינעם אידישען עולם. און אנשטאט ווי אין אנדערע שטעדט, וואו די חסד של אמת סאָסייעטים, באנוגענען זיך נאָר מיט דעם וואָס זיי באזאָרגען הוצאות־הקבירה און באצאָהלען פאר קרקע אויף א בית־עולם פון דער אָדער יענער קאָנגרעגיישאָן, שוהל אָדער סאָסייעטי, האָט מען אויך אנגע־הויבען טראָכטען פון קויפען אן אייגענע שטיק לאנד פאר א בית החיים.

דאָס איז דערגרייכט געווארען מיט א יאָהר שפעטער, אנפאנג 1918, ווען א שטיק פעלד פון דרייצהן אקער, איז געקויפט געווארען אויף גרעשאָט און פערצעהן־מייל ראָוד — וואָס איז פאר יענער צייט געווען היבש ווייט ארוים פון שטאָדט — פאר'ן פרייז פון אכט טויזענד דאלאר.

מיט אן איינצאָהלונג אויף דער שטיק לאנד, האָט זיך איצט גענויטיגט פרישע אויסגאבען, די ווילדע שטיק פעלד אויסצוגלייכען, צו מאכען א גדר,

אײנצוארדנען א קלײנעם „טשאפּעל" און אזוי ווײטער און ווײטער.

אבער גראדע דער וואוקס אין ארבייט, אין התחייבות מצד די טהוער, האָט ביי זיי אנגעצונדען מעהר ווילען צו ארבייט, צו שאפען וואָס מעהר מיטגלידער און אויך „סובסקרייבערס" וואָס האָבען זיך פארפליכטעט מיט צאהלונגען פון דריי דאלאר א יאָהר.

דאָ קען מען זאָגען, האָט פאסירט אז „דער אפעטיט איז געקומען מיט'ן עסען" . . . און איידער דאָס יאָהר 1918 איז פאראיבער, האָט מען די שטיק לאנד שוין געבראכט אויף אזוי פיל אין ארדנונג אז מען האָט דעם בית החיים שוין געקענט מחדש זיין מיט'ן ערשטען אידישען בר־מינן, אויפ'ן אייגענעם חסד של אמת בית עולם. דאָס איז געווען דעם 23טען אקטאָבער 1918. ביז דאָן, פאר א משך פון קנאפּע צוויי יאָהר, פלעגט די חסד של אמת סאָסייעטי, לויט אן אָבמאך מיט דער בית אברהם שוהל אויף ווײנדער סטריט, מקבר זיין די עלענדע מתים אויף איהר קרקע און, פארשטעהט זיך, באצאָהלען דערפאר.

פאר די נעקסטע עטליכע יאָהר האָט דער חסד של אמת פון איין זייט אלץ מעהר און מעהר מיטגלידער אריינגעקראָגען און פון דער צווייטער זייט פלענען אראָנזשירט ווערען פארשיידענע אונטערנעהמונגען, אלץ פאר דעם צוועק צו פארבעסערען און איינצוארדנען די „באליבאטישקייט" פון דער אינסטיטוציע.

אזוי איז אין סוף 1920 באצאָהלט געוואָרען אלע שולדען אויף דער הויז און דער „מאָרטגעדזש" איז ביי א שמחה פארברענט געוואָרען. מען האָט אלץ מעהר אָרדנונג געבראכט אויפ'ן בית־החיים, א גרויסער, ספעציעלער אָטאָמאביל אלס עגלה, איז געקויפט געוואָרען און די אינסטיטוציע איז שוין פאקטיש געוען פעסט עטאבלירט.

מיט'ן וואוקס פון דער אינסטיטוציע זיינען, פארשטעהט זיך, פארגעקומען ענדערונגען אין דער אדמיניסטראציע, אין דער פארוואלטונג. און צו יענער צייט, זאל דאָ פארצייכענט ווערען, איז אשר איצקאָוויטש, דער איצטיגער פארוואלטער פון חסד של אמת ערוועהלט געוואָרען אלס פינאנס סעקרעטאר, אן אמט וואָס ער האלט אן ביז היינט צו־טאָג.

אנפאנג 1923, מיט דער ערוועהלונג פון א נייער אדמיניסטראציע, איז אויך שארף אוועקגעשטעלט געוואָרען די פראגע פון א קאָנסטיטוציע, מיט „רולס" און כללים לויט וועלכע דער חסד של אמת זאל זיך פיהרען. צום „טשארטער" וואָס די סאָסייעטי האָט ארויסגעקראָגען אין לענסינג סוף 1916, האָט מען געמוזט האָבען באשטימטע רעגולאציעס פאר דער ערוועהלונג ניט בלויז פון די באאמטע נאר אויך פון א דירעקטאָרען באָארד, וועלכע זאָלען פון געוען בא־

טראכט ווערען אלס די אנפארטרויטע, באליבאטים מצד די מעמבערס, איבער'ן פארמעגען פון דער אינסטיטוציע.

גלייכצייטיג איז שוין פון פריער געשטאַנען די פראגע פון בייטען די היים פון חסד של אמת, זי אריבערפיהרען פון ברוסטער סטריט, וואָס איז שוין לחלוטין מעהר ניט פאַסענד געווען, ווייטער ארויף אינ'ס אזוי גערופענעם, בע־סערען אידישען געגענד אַרום הייסטינגס סטריט.

די דאָזיגע ביידע פראָבלעמען זיינען אין משך פון עטליכע חדשים גלעזט געוואָרען. סוף פעברואר האָט דער חסד של אמת שוין געהאט א קאָנסטיטוציע וואָס האָט ענדליך א סוף געמאכט צו דער צושוואומענקייט אין דער פיהרער־שאפט און אין מאי האט מען געקויפט א גרויסע הויז אין 535 פרעדריק סטריט, אויף וועלכער מען האָט איינגעצאָהלט פינף טויזענד דאלאר מזומן.

די נייע היים איז אינגאנצען געענדערט געוואָרען; מען האָט זי פיז אינ־ווייניג איבערגעבויט און צוגעפאַסט פאר'ן צוועק; מען האָט דאָרט אויך איינגע־אָרדענט א גרויסע שוהל און א האַל פאר מיטינגען. אלץ איז געווען גוט ביז ס'האָט זיך, צוליב איין אורזאך אָדער א צווייטער, — וואָס איז נאָך עד היום ניט אויפגעקלעהרט — געשאפען אן אָפּאָזיציע פון א צאָהל מיטגלידער

מען האָט זיך אנגעהויבען וואַרפען מיט באשולדיגונגען אין ניט־עהרליכקייט וואָס זיינען אוועק אַזש ביז צום שטאַדטישעז פּראָקוראָר, וועלכער האָט גערופען צו זיך ביידע צדדים, ארויסגעפאָדערט די ביכער, געמאכט אן אונטערזוכונג און ארויסגעגעבען אן ענטשיידונג צו גונסטען דער אדמיניסטראציע אין אמט.

נאָך יענעם אינצידענט זיינען די אפּאזיציאָנערען, מאנכע פון זיי געווען־נע אקטיוול טהויער, צוריקגעקומען אין דער אינסטיטוציע. אָבער צו קיין טע־טיגקייט האָט מען זיי, זעלבסטפארשטענדליך, מעהר שוין ניט צוגעלאָזען.

נייע טהויער זיינען אויסגעוואקסען פון צווישען די מעהר פראיינטערע־סירטע מיטגלידער. מען האָט געמאכט אונטערנעהמונגען, ווערבירט אלץ מעהר און מעהר מיטגלידער דורך ספעציעלע אנגעשטעלטע (קאָלעקטאָרס), וואָס האָבען זיך ארויסגעלאָזען איבער דער לענג און בריים פון דעטראָיט, אזוי אז קיין מאנ־גל אין נעלד, לויט די נויטוועניגקייטען פונ'ם מאָמענט, זיינען מעהר ניט געווען.

דאָס האָט מעגליך געמאכט אז אין 1925 האָט מען אויפגעבויט א נייעם „טשאפעל", מיט אלע סאניטארישע איינריכטונגען אין אייגקלאָנג מיט די סטייט געזעצען, וואָס האָט ווידער געקאָסט איבער פיר טויזענד דאלאר. און

וועו דאָס איז פּאַרטיע נעווּאָרעו איז מעו דאַרוּיף נאָר ניט שולדיג נעבליבעו.

צו יעוער צייט האָט דער חסד של אמת אוועוומעו א פּרינציפּ אַז אין יעדעו אוועגליקספאל, וועו עס זאָל זיך ניט וועוועו צו דער אינסטיטוציע מיט א פּאַרלאַנג ׳מקבר צו זיין א מת אויף איהר קרקע אוו מאכעו די לויה אין איהר „טשאפּעל", זאָל דאָס נעטהאָו וועוועו. צו די באַטרעפּעוועט משפּחה, אַדער קרובים פּוו׳ם בר־מינו, זיינעו פּאַרמעגליך, אַדער ניט — דאָס איז ניט וויכטיג. אויב יאָ, וועלעו זיי מו הסתם באַצאָהלעו די אויסגאבעו, איוגאַנצעו אַדער טייל־ווייז. אוו אויב ניט, איז דאָך עס אוו אלגעמיינע שטאָדטישע אינסטיטוציע, מוז זי זיין גרייט צו דינעו דער אלגעמיינער באפעלקערוו̈ג, אפילו אין יעוע פאלעו וואָס זיינעו אייגעוטליך סותר דעם באזיס, דעם ציעל אוו צוועק פוו חסד של אמת.

אוו אָט, דער דאָזיגער פּרינציפּ וועוט אוועהאלטעו ביז היינט צו טאָג, הגם די אינסטיטוציע האָט צוליב דעם ניט וועוויג אונאוועהמליכקייטעו, ווי מיר וועלעו זעהו אביסעל ווייטער.

דער פּרינציפּ פוו אוקעוו קומעו יעדע וועוד̈וו̈ג פּאר אידישער קבירה דורכ׳ו חסד של אמת, האָט אויך געפיהרט דערצו וואָס א צאָהל לאוד̈סמאוושאפּ־טעו, פּאראיינעו אוו סאָסייעטיס, האָבעו אין אומגליקספאלעו מיט זייערע מעמ־בערס, אראוזשירט די לויות דורך דער אינסטיטוציע.

דאָס האָט ממילא געבראכט דערצו אַז מעו זאָל אויפּפּאַדערעו די אַרגאַני־זאציעס אוו פּאראיינעו זיי זאָלעו זיך אוושליסעו אלס קערפּערשאפּטעו דורך דירעקטע פּאַרטיעטער אין דער פּארוואלטוו̈ג, אין דער דירעקטאָרעו באַאַרד. דער פּוול יוצא פוו דעם אלעמעו איז געווועו, מעהר אימפּעט, מעהר אינטערעס, מעהר פּלענער אוו מעהר רעזולטאטעו אין די וויטערדיגע אונטערנעהמוו̈געו פּאר דער פּארבעסערוו̈ג פוו חסד של אמת.

אין פּארלויף פוו יאָהר 1928 האָט מעו אויסגעגעבעו ניין טויזעוד̈ דאלאר אויף פּילע פּארבעסערוו̈געו אוו פּארשעהגערוו̈געו אויפ׳ו בית עולם. דאָס זעלבע יאָהר האָט מעו אוו̈געהויבעו די באַוועוו̈ג פּאר א נייער, אייגעוער, גרויסער, מאָדערוער הויז אין צענטער פוו יעוע̈ם שטאָדט־טהייל וואָס זאָל זיין צוגעוו̈גליך צו אלע נייע אידישע געוועוד̈עו. פּרעדריק סטריט איז שוין געוצליך געווועו אויס־געשפּילט אוו דער שעלעו געאָגראפישער אומבייט אין ארומיגעו דיסטריקט האָט עס געמאכט אומעוגליך פּאר׳ו חסד של אמת צו הויזעו אין דער פּריערדיגער היים.

אָבער עס רעדט זיך פיל שעלער ווי עס טהוט זיך. ס׳האָט געמוזט נעהמעו

צייט ביז מען האָט געפונען א פּאסיגע שטיק ערד פאר'ן נייעם געפֿלאנטען חסד של אמת בנין און ביז מען האָט נעקענט צוטרעטען צו דער פאקטישער בוי־ארבייט.

סוף 1929 האָט מען געקויפט די לאנד אויף דזשאי ראָוד, וואו עס געפינען זיך די איצטיגע חסד של אמת בנינים; אנפאנג 1930 האָט מען אנגעהויבען בויען און דעם ערשטען יאנואר 1931, האָט די אינסטיטוציע זיך אריבערגעצויגען אין 2995 דזשאי ראָוד, אין דער איצטיגער היים וואָס איז איינגעאָרדענט מיט אלע נייעסטע, מאָדערנעסטע, סאניטאַרישע אייניריכטונגען, און איז אנער־קענט פון דער סטייט רעגירונג אלס מאָדעל אינסטיטוציע פון דעם סאָרט, וואָס ווערען ס'רוב אנגעפיהרט פון פּריוואט אונטערנעהמער אָדער פון קאָמפּאנים.

דער חסד של אמת איז די איינציגע „פיונעראל פּארלאָר" אָדער „אנדער־טייקינג עסטאבלישמענט" (רופט עס ווי איהר ווילט), אין גאנץ מישיגען סטייט, וואָס ווערט אנגעפיהרט אלס געזעלשאפטליכע אינסטיטוציע ניט פאר קיין פּרי־וואטע פּראָפּיט צוועקען.

דער נייער בנין מיט די לאנד האָט געקאָסט 56 טויזענד דאלאר. צום חנוכת הבית וואָס איז געפּראָווען געווארען דעם 15טען נאָוועמבער 1931, האָט דער בוי־פּאָנד געהאט געזאמלט עטוואס איבער 22 טויזענד דאלאר. די געלד איז אריינגעקומען פון אונטערנעהמונגען, פון פּארקויפען ציגעל, פון דירעקטע ביישטייערונגען פון פּאלקס אָרגאניזאציעס און פון כל־ערלי אנדערע קוואלען. אָבער ס'איז אלץ געבליבען א חוב פון אָרום 34 טויזענד דאלאר וואָס איז אין משך פון די נעקסטע פינף יאָהר באצאָהלט געווארען. און היינט צו טאָג איז מען אויפן בנין, וואָס ווערט נאָך אלץ אָבגעשאצט אין פופציג טויזענד דאלאר, נאָר ניט שולדיג. עס איז דאָס סאלידע אייגענטום פון חסד של אמת, פון טוי־זענדער מיטגלידער וועלכע האָבען דירעקט אלס סובסקרייבערס און אונדירעקט אלס מעמבערס פון די וואָסערע זיבעציג־אכציג פּאלקס פאראיינען, זיך בא־שטייערט פאר'ן קיום פון דער אינסטיטוציע.

אין 1932, האָט מען צוגעקויפט נאָך פיר אקער לאנד און אין 1936 נאָך א שטיק פעלד פון 26 אקער אין שכנות צו דער אריגינעלער שטיק קרקע, וואָס אלעס צוזאמען האָט עס געקאָסט 29 טויזענד דאלאר. די געלד פאר די לאנד איז היינטיגם יאָהר שוין באצאָהלט געווארען. עס איז אויך אין משך פון די פארגאנגענע צוואנציג יאָהר אויסגעגעבען געווארען אָרום דרייסיג טויזענד דא־לאר אויף די פארשיידענע פארבעסערונגען — גראדירען, פלאנצען בוימער, אויסלעגען אלעיען, אריינציהען וואסער און אזוי וויטער און וויטער—אויף דער

סעמעטערי, וועלכע ווערט אָבגעשאצט ווערטה צו זיין צווישען פופציג און זעכציג טויזענד דאלאר.

אין דעם געהט אריין א נייער מאָדערנער „טשאפעל", וואָס איז מיט עט־ליכע יאָהר צוריק אויפגעבויט געוואָרען אויפ'ן בית־החיים. אין סך הכל, האָט אלזאָ איצט דער חסד של אמת א פארמעגען פון אַרום 110 טויזענד דאלאר, לויט די קאָנסערוואטיוועטע אבשאצונגען, אויף וואָס מען איז ניט שולדיג קיין גראָשען.

און אויב דער חסד של אמת נויטיגט זיך נאָך אין גאַנצן, איז עס פאר די אויסבעסערונגען און פארשהנערונגען פון דער, לעצטענס געקויפטער, שטיק לאַנד פון 26 אַקער וואָס האָט פארזיכערט דער אינסטיטוציע מיט גענוג קרקע (הלואי מען זאָל ניט דארפען) פאר די קומענדע פופציג־זעכציג יאָהר. דאָס איז אויסגערעכענט לויט דער פראָפּאָרציע פון דער אידישער באפעלקערונג, איהרע געבורטען, שטאַרבענפעלע, צוואוואוקס און פארמינדערונג, צוגלייך מיט דער נאָרמאלער ראַטע פון דער אלגעמיינער דעטראָיטער באפעלקערונג.

האָט מען דאָס אין זינען, קען מען — און מען דארף — ערוואַרטען אז אין צוויי־דריי יאָהר אַרום, זאָל דער חסד של אמת אינגאנצען אויפגעבען אָט די יעהרליכע אונטערנעהמונגען — באזאָר, פיקניק און באָל — ו ו א ם פ א ־ ס ע ן ז י ך ב ש ו ם א ו פ ן נ י ט א ר י י ן א י נ ' ם ס כ ו ם ט ע ט י ג ק י י ט פ ו ן א פ ע ס ט ע ט א ב ל י ר ט ע ש ט א ָ ד ט י ש ע א י נ ס ט י ט ו צ י ע .

דער בודזשעט פון חסד של אמת, מעהר אָדער וועניגער וויסענשאפטליך אויסגערעכענט, איז דורכשניטליך אַרום 125 דאלאר פאר יעדען פאל (לויה און קרקע) אין פארלויף פון יאָהר. אָבער פאר די לעצטע עטליכע יאָהר האָבען די איינאָמעס כסדר איבערגעשטיגען די אויסגאָבען און דער איבערשוס איז אנגעוועגדעט געוואָרען אויף צו „דעקען" חובות ביז היינטיגם יאָהר, וועז דער חסד של אמת איז פריי פון אירגענד וועלכע שולדען.

פאר'ן פארגאנגענעם יאָהר 1939, וואָס מיר נעהמען דאָ אלס אילוסטראַ־ציע, זיינען די הכנסות געווען איבער דרייסיג טויזענד דאלאר און די הוצאות אַרום 26 טויזענד דאלאר.

פון וואסערע קוואלען קומען אריין די געלדער?

קודם כל פון מיטגלידערשאפט אָבצאָהלונגען. אין דער געשיכטע פון חסד

של אמת זיינען נעווען צייטען וועו די מיטגלידערשאפט האָט דערגרייכט ביז פינף טויזענד און די אינסטיטוציע האָט נעהאט אנגעשטעלט פיר קאָלעקטאָרס צו זאַמלען די יעהרליכע דרייַ־דאָלארדיגע וואָס יעדער מיטגליד האָט געצאָהלט. אין יאָהר 30־1929 צום ביישפיל, האָט דער חסד של אמת בלויז פון אָט דעם קוואָל אריינגעקראָגען 12,500 דאָלאר.

היינט צו־טאָג, זיינען נאָך אויך פארהאן 2800 גוטשטעהענדע מיטגלידער וועלכע האָבען אין משך פון 1940 שוין איינגעצאָהלט 6,775 דאָלאר. פארהאן נאָך א טויזענד מיטגלידער וואָס צאָהלען ניט רעגעלמעסיג, אָבער מען האלט זיי נאָך אויף די ביכער.

דער צווייטער הכנסה־קוואל זיינען די דריי יעהרליכע אונטערנעהמונגען— דער באזאר אָנפאנג ווינטער, דער באל אין מיטען ווינטער און דער פּיקניק איז זומער — וואָס ברענגען דורכשניטליך אריין אָרום 5,000 דאָלאר א יאָהר.

דאָן קומען ביישטייערונגען: פון רעזערוואציעס פאר שטיקער קרקע אויף איבער הונדערט מיט צוואנציג יאָהר; פון פאראיינען און סאָסייעטים וועמענס לויות און באַערדינונגען די אינסטיטוציע פיהרט דורך; פון די אָבצאָהלונגען פאר מצבות און „פאָנדיישאָנס" און פון יענע קרובים, משפחות און פרייַנד פון פארשטאָרבענע פאר וועמענס לויות און באערדינונגען זיי באצאָהלען צוביסלאך, וועו מעהר און וועו וועניגער. איין באשטימטע אויסגאבע, די אָרומצאָמונגען אָרום די קברים פון אָרעמע און עלענדע, וועלט געדענקט פון דער לויידים אקזילערי.

נעהמען מיר אלס ביישפיל די פארגאנגענע צוויי יאָהר, זייגען די ציפערען אז אין 1938, זיינען 176 בר־מינן'ס באערדיגט געוואָרען אויפ'ן חסד של אמת בית עולם. פון זיי זיינען 66 געווען איננאנצען פרייַע. און אין 1939 איז די אל־געמיינע צאָהל געווען 227, פון זיי 79 איננאנצען פרייַע.

דורכשניטליך, זיינען אלזא פארהאן צווישען 35 און 38 פראָצענט אמת'ע חסד של אמת פאלען, אזוי ווי די וועלטער וועלען פארשטאָנען. אָבער אפילו די וואָס וועלען באצאָהלט, איז עס, פארשטעהט זיך, אויך פיל וועניגער ווי די סומע, וואָס ס'וואלט אויף זיי פראָפּאָרציאָנאל אויסגעפאלען. יעדענפאלס קענען זיי ניט אריינגעהן אין דער קאטעגאָריע פון פרייַע. און דאָ פאנגען זיך אן די אויבענדערמאנטע אונאנגענעהמליכקייטען וואָס דער חסד של אמת גענט דורך די לעצטע צייט.

לויט דער מיינונג פון די פיהרער קומט עס אלץ פון ניט פארגינערשאפט,

פון די פֿריוואטע אידישע „אָנדערטייקערס", וועלכע קענען ניט מוחל זיין דער אינסטיטוציע איהר פֿרינציפּ, ניט צוריקצואווייזען קיין שום וועגדונג פֿאר קרקע און לויה, מעג דאָס זיין אפילו פון אזעלכע משפּחות און קרובים וואָס זיינען אומשטאַנד צו באצאָהלען דעם פּולען פֿרייז, לויט די נארמען פון פֿריוואטע פיר־נעראַלס. אָבער צו די מיינונג איז באגרינדעט אָדער ניט, דער פֿאקט איז, אז אין דער 1939 סעסיע פון דער סטייט לעדזשיסלייטשור איז אנגענומען גע־וואָרן א נעזעץ צו קאָנטראָלירען און רעגולירען די באערדיגונגען אויף אזא אופן, אז ביז מען האָט געקראָגען א צייטווייליגע אויסטייטשונג איבער'ן נעזעץ פון סטייט אטוירני־דזשענעראל גונסטיג פֿאר'ן חסד של אמת, איז די אינסטיטו־ציע עטליכע טעג נעווען פֿארמאכט. ס'איז איהר פֿאר דער צייט פֿארבאָטען נע־וואָרען צו פונקציאָנירען. און זינט דאן איז נאָך, דער ענין ווייט ניט ערלעדיגט. עס נעהן פֿראָצעסען, אינדזשאנקשאָנס און נעגען־אינדזשאנקשאָנס, וואָס וועלען ענדגילטיג ענטשידען וועלכע אין דער סעסיע פון 1941, ווען די נעזעץ־נעבער פון מישיגען וועלען ענטוועדער ענדערען דעם, שוין אנגענומענעם, נעזעץ צו גונסטען דער אינסטיטוציע; אָדער פֿארקעהרט—איהם נאָך מעהר פֿארשטאר־קערען אז דער חסד של אמת זאָל מוזען אויפגעבען דעם פּרינציפּ פון אנעהמען לויות און באערדיגונגען פון יעדען פּאָל, ביי וועמען דאָס אומגליק זאָל ניט האָבען נעטראָפֿען, צו דאָס איז ביים אָרעמסטען אָדער רייכסטען פון דער דעטראָיטער אידישער באפעלקערונג.

אגב, האָט טאקע אָט דער נעזעצליכער שטרייט מיט די קאָורט פֿראָצעסען געפיהרט דערצו, וואָס אין ענגליש האָט מען נעמוזט ענדערען דעם נאָמען פון „דעטראָיט דזשואיש פ ר י ה בעריעל סאָסייעטי", אויף „היברו בענע־וואָלענט סאָסייעטי", וויל לויט'ן שטרענגען בוכשטאב פון נעזעץ קען מען דאָס וואָרט „פּריה" (פּריי) ניט אנווענדען, וועו מען קריגט נאָר עטוואס בא־צאָהלט, זאָל עס אפילו זיין אן אונבאדייטענדער טהייל לגבי די אויסגאבען.

דער חסד של אמת איז א פעסט איינגעפונדעוועטע אינסטיטוציע, מיט א פיל גרעסערען פֿארנעהם לגבי די אויפגאבען וואָס ס'האָבען זיך נעשטעלט ענ־ליכע אינסטיטוציעס אין אנדערע שטעדט פון לאנד. פֿארוואָלטעט פון א שטאב בעאמטע וואָס וועלען ערווענהלט, דורך א נעהיימע אבשטימונג פון די נוט־שטע־הענדע מיטגליידער, באשטעהט דער באצאָהלטער סטאף פון א דירעקטאָרען באָארד פון פֿערציג מיטגליידער, באשטעהט דער באצאָהלטער סטאף פון אכט פֿערזאָן, צווי־שען זיי די נויטיגע מתעסקים ביי די לויות אין אינקלאנג מיט די שטרענג אָר־טאָדאָקסישע דינים און מיט די סטייט נעזעצען בנוגע באערדיגונגען וואָס זיינען אָבליגאטאָריש פֿאר אלע רעליגיעס.

זייט די אינסטיטוציע עקזיסטירט זיינען ביז איצט שוין באערדיגט געווא־רען אַרום 8,500 מתים אויף דער קרקע פון חסד של אמת. פון זיי א גוטע העלפט אַרעמע און עלענדע, און אויך אזעלכע וואָס זיינען גערָאטעוועט ג־ווָארען פון באערדיגונג אויפ'ן אזוי גערופענעם „פאטערס פיעלד" א דאנק דער אינסטיטוציע, וואָס פילט זיכער אויס א נויטוועגדיג פלאַץ אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

ס'בלייבט דאָרום נאָר צו ווינשען אז, אלס אויסנאם ווי בלויז איינע — אן אָבגעזונדערטע פון די פילע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען—זאָלען די פיהרער פון חסד של אמת קומען צו דער דערקענטניש אז זי טאָר ניט זיין איזאָלירט, אז דער חסד של אמת דאַרף ווערען אן אינטעגראַלער טהייל פון דעם גאנצען סכום אידישע וואוילטעטיגקייט וועלכע איז אויטאָנאָמיש און אונאבהענגיג איינגע־שלאָסען אין די רייהען פון דער פאראייניגטער אידישער פילאנטראָפיע, פון דער גאנצער אידישער באפעלקערונג.

ס'איז מעהר ווי זיכער אז ווען דאָס וואָלט געווען דער פאל, וואָלטען די פילע אונאָנגענעהמלִיכקייטען פון איין סאָרט אָדער א צווייטען, קיין מאָהל ניט פאָרגעקומען.

אנגענומען אז די מיינונג פון די פיהרער, אז די אידישע אָנדערטייקערס, זוכען צולִיב קאָנקורענץ און ניט־פארגינערשאפט, צו פאַרניכטען דעם חסד של אמת, מוזען זיי צוגעבען אז ווען די אינסטיטוציע וואָלט געווען א ממשות'דיגער טהייל פון דער גאנצער פאראייניגטער אידישער וואוילטעטיגקייט, וואָלט אזא קאָנקורענץ געווען אויסגעשלאָסען. און דאָס געזעץ וואָלט בשום אופן ניט געקענט אננעווענדעט ווערען צו דיסקרימינירען געגען דער אינסטיטוציע.

אויב מען וואגט זיך צו פאַרטשעפען און צו פיהרען פּראָצעסען געגען אן איזאָלירטער גרופּע פיהרער, איז אָבער דער גאנצער כלל אזוי שטאַרק אז מען מוז פאר איהם האָבען אָפּשיי.

זאָלען די לעצטע אויספיהרען באטראכט ווערען פונ'ם לעזער ווי אן אָבי־עקטיווע מיינונג, וואָס וועט האָפענטליך ניט בלייבען קיין קול קורא במדבר און סוף כל סוף ברענגען די געוואונשטע רעזולטאטען, ווייל זי איז אין גייסט פון די געפיהלען און באגריפען פון דער מעהרהייט פון דעטראָיטער אידענטום.

"יוניטעד היברו סקולס"—
די פאראיניגטע תלמוד תורות פון דעטראָיט

פון דער אמעריקאנער צושוואומענקייט ביז אן איינהייטלעכע פראנראם פאר אידישער דערציהונג. — די תלמוד תורה ווי א טהייל פון אידישען ישוב. די גרינדונג פון די „פאראיניגטע תלמוד תורות" מיט 22 יאהר צוריק.

וויל מען אנפאנגען די געשיכטע, פון די תלמוד תורות, מוז מען געהן צוריק צום אנהויב פונ'ם אידישען ישוב אין דעטראָיט, וועו בלויז עטליכע גע־צעהלטע אידישע משפחות האָבען דאָ געמאכט זייער היים.

און דאָס איז ניט קיין צופאל און אויך ניט קיין אויסנאם בלויז אין דע־טראָיט. דאָס איז דער כלל אין אלע אידישע קיבוצים פון גאנצען לאנד — אין דער גאנצער וועלט, אויב איהר ווילט — אז דאָרט וואו ס'איז געווארען א אידי־שער „סעטעלמענט", דאָרט וואו א גרופע אידען האָבען זיך באזעצט, געשאפען א שטיקעל געמיינדע, האָבען זיי די ערשטע זאך א טראכט געטהאָן פון א שוהל צום דאוונען און פון א פלאץ פאר דער דערציהונג פון זייערע קינדער וואָס איז ניט עפעס אנדערש ווי א תלמוד תורה, אפילו וועו מען האָט עס גערופען חדר און דער דערציהער איז געווען דער אלט־פרענקישער מלמד.

אידישע דערציהונג, פאראלל מיט'ן אידיש רעליגיעזען לעבען אין דע־טראָיט, איז שוין אלט איבער נייניציג יאָהר.

וועו דער ערשטער מנין איז געגרינדעט געווארען אין 1850, האָבען יענע ערשטע עטליכע געצעהלטע משפחות גלייכצייטיג געטראכט פון באזארגען די קינדער מיט אידישען אונטערריכט, מיט אידישער דערציהונג, וואָס זיי האָבען פארווירקליכט מיט א יאָהר שפעטער דורך דער גרינדונג פון דער „בית־אל" סא־סייעטי, וועלכע האָט עס באפעסטיגט דורך א פונקט אין דער קאָנסטיטוציע, און די תקנות וואָס זי האָט אנגענומען.

איינער פון די פונקטען אין דער קאָנסטיטוציע, לויט וועלכער די ערשטע גרופע דעטראָיטער אידישע איינוואוינער איז אינקארפארירט געווארען, ווי אן איינהייט, ווי א „נעמיינדע" האָט זיך געלייענט אז:

„דער צוועק איז אויך אנצופיהרען א אידיש־קולטורעלע דערציהונג („דזשואיש קאלטשור"), צוויישען די מיטגלידער און זייערע פאמיליעס דורך ספעציעלע לעהרער".

דאָ אלזאָ האָט איהר דעם אורשפרונג פון דער תלמוד תורה, וואָס האָט

נאָכגעפאָלגט דעם וואוקס פון דעטראָיטער אידישען ישוב און אלע זיינע געאָגראפישע פונקטען פון שטאָדט.

אזוי איז עס ביז היינט צו טאָג. אָבער א סך, א סך יאָהרען האָט עס גענומען ביז די פיהרער און גרינדער פון די פארשיידענע שוהלען און קאָנגרעגיישאָנס, ביי וועלכע עס זיינען ס'רוב אויסגעוואקסען אויך תלמוד־תורות — אָדער גרעסערע חדרים אויב איהר ווילט — זיינען געקומען צו דער איבערציונגונג, אז אום אריינצובערענגען טאלק און אָרדנונג, סיסטעם און מעטהאָדע אין דער דערציהונג, איז נויטיג א פאראייניגונג פון אלע תלמוד תורות פון שטאָדט. און דאָס איז ערשט צושטאנד געקומען מיט 22 יאָהר צוריק, וועו דער גרונד־שטיין פאר די „יונייטער היברו סקוהלס" איז געלעגט געוואָרען דורך דער איניציאטיוו פון א גרופּע עסקנים אין אידישער דערציהונג, א גרופּע משכילים, וועמען יענע אלט־פרענקישע מעטהאָדען אין די תלמוד תורות פון יענער צייט, האָבען ניט צופריעדענגעשטעלט.

ס'וואָלט אונז צו וויט פארפיהרט וועו מען זאָל צוריקגעהן צו יעדער איינער פון די פילע, אזוי צו זאָגען, „אונאבהענגיגע" תלמוד תורות, וואָס זיינען אין משך פון יאָהרען געגרינדעט געוואָרען דא און דאָרט, אין דעם אָדער יענעם „אידישען געגענד" פון שטאָדט.

א פאקט איז, אז אויסער די תלמוד תורות, אָדער חדרים, וואָס האָבען עקזיסטירט ביי די שוהלען, אלס טהיילען פון זייער רעליגיעזער פראָגראם, האָבען אויך גרופּען באלעבאטים געגרינדעט תלמוד תורות ווי אונאבהענגיגע אינסטיטוציעס.

אזוי געפינען מיר אין דעם ערשטען און צווייטען יאָהרצענדליג פון איצטיגען יאָהרהונדערט, א תלמוד תורה דא און א תלמוד תורה דאָרט, מאַנכע פון זיי אנגעפיהרט פון בלויז געצעהלטע מענשען און מאַנכע ווי א דערגענצונג צו דער שוהל וואָס אן עדה אידען האָבען אויסגעבויט פאר זיך דאָרט וואו ס'האָט זיך פאָרמירט אן, אזוי גערופענער, נייער אידישער געגענד, לויט די גאנץ שמאָלע באגריפען פון יענער צייט.

דער אידישער געגענד, די אידישע „געטהא", האָט זיך געצויגען אויף, און ארום, היייסטינגס סטריט. און דאָרט איז געווען דער צענטער פון אלץ וואָס איז אידיש, פון אלץ וואָס האָט געאָטעמט מיט אידיש לעבען און אידישע טהעטיגקייט.

האָבען אָבער אידען, ביסלאכווייז זיך אריבערגעצויגען אין אן אנדער גענד, וועו צוליב פּרנסה און וועו צוליב באקווועהמליכקייט — וויל געאָגראפיש האָט זיך די גאנצע לאנג פון שטאָדט ביסלאכווייז געענדערט — האָבען זיי

אין נייעם געגענד, ווי דער שטייגער איז, געבויט א שוהל און געגרינדעט א תלמוד תורה.

אין דעם יאָהרצעהנדליג צווישען 1910 און 1920, געפינען מיר שוין שוה־לען מיט תלמוד תורות אזוי ווייט ארויס נאָרט ווי אין דעלמאר סטריט, אין אָקלאַנד, און אזוי ווייט ארויס וועסט אויף מישיגען עוועניו, אַזש ביי די דריי־סיגסטע גאַסען. אָבער דער צענטער פון די תלמוד תורות איז נאָך אלץ געווען אין דעם הייסטינגס סטריט געגענד; מאַנכע פון זיי אנגעפיהרט אין פארבינ־דונג מיט שוהלען און מאַנכע, ווי געזאָגט, אונאבהענגיג אנגעפיהרט פון געוויסע חברות, גרופען אָדער ערציהונג־גזעלשאפטען.

אויף א שטח, ניט פיל גרעסער ווי א תחום שבת, געפינען מיר צו יענער צייט, איין תלמוד תורה אויף קאָלאָמביא און רייוואַרד סטריט; א צווייטע אויף דיוויזשאָן און בוביען סטריט; א דריטע אויף עליאָט און הייסטינגס סטריט; א פערטע ביי דער מגן אברהם שוהל אויף פארנסוואָרטה און בוביען סטריט, א חוץ חדרים — מאַנכע פון זיי אפילו אנגעפיהרט בצבור ווי א קוואַזי־תלמוד תורה— אלץ אין דעם זעלבען דיסטריקט.

אָבער יעדער איינער פון די דאָזיגע דערציהונגס־אַנשטאַלטען האָט געמאכט שבת פאר זיך אליין. און כאָטש קיין ציפערען זיינען ניטא, ווייס מען אז טראָץ די מזל־ברכה אין תלמוד תורות, איז אָבער זעהר וועניג מזל־ברכה געווען אין דער צאָהל תלמידים.

די איינציגע פון יענע תלמוד תורות מיט א באדייטענדע צאָהל תלמידים איז געווען די, אזוי גערופענע, „גרויסע תלמוד תורה" אויף דיוויזשאָן און בו־ביען סטריט, ארום וועלכער ס'האָבען זיך פאראייניגט, און וועלכע איז גע־שטיצט געווארען פון עטליכע שוהלען.

ביי דער דאָזיגער גרויסער תלמוד תורה איז שוין אפילו געווען א ביבליא־טעק. גערופען האָט מען זי די „שטאָדט תלמוד תורה" און אָן דער שפיץ פון דער פיהרערשאפט, ווי דער גייסטיגער מדריך איהרער, איז געשטאנען דער פארשטאָרבענער חיים בוכהאלטער, וועלכער האָט געזשם'ט ווי א למדן און משכיל.

אָבער מערקווירדיג — דער איבערבליק אין דעם גאנצען דעטראָיטער תלמוד תורה וועזען, וואָס האָט געפיהרט צו דער גרינדונג פון די יונייטעד היב־רו סקוהלס איז געקומען נ י ט פ ו ן ד ע ר ד א ז י ג ע ר ת ל מ ו ד ת ו ר ה נאָר דוקא פון א קלענערער, פון דער קאָלאָמביא סטריט תלמוד תורה, ארום וועלכער ס'האָבען זיך געקהל'ט א גרופע, מעהר שוין אויפגעקלעהרטע אידען אונטער דער פיהרערשאפט פון די פארשטאָרבענע: איסר ראבינאָוויץ,

מאיר בער קאָהן און חיים גאָלדמאן, א משכיל מיט באשטימטע מיינונגען וועגען אידישער ערציהונג און גייסט פון דער נייער צייט, פון „עברית בעברית", וואָס האָט דעמאָלסט אָבגעקלונגען אויך צווישען די רעליגיעזע אידען פון דעטראָיט, ווי א גאנץ נייע מעטהאָדע פון אידישער ערציהונג וועלכע ברענגט בעסערע, ממשות'דיגערע רעזולטאטען.

דער פארשטאָרבענער חיים גאָלדמאן האָט צו יענער צייט געהאלטען א דראָג סטאָר אויף הייסטינגס און נאפאָלעאָן סטריט, וואָס איז אין די באליבא־טישע קרייזען באטראכט געווארען אלס דער „בית ועד לחכמים", אלס פאר־זאמלונגס פלאַץ פאר די העברעער, פאר די משכילים, פאר די ציוניסטען און בכלל פאר די מעהר אויפגעקלעהרטע און וועניגער פאנאטישע, אָדער וועניגער ארטאָדאָקסישע, עלעמענטען פון דער אידישער באפעלקערונג.

און דאָ אין דער דראָג סטאָר, אין דעם „בית ועד לחכמים", האָט מען זיך געאמפערט, אָבגעהאלטען קליינע אסיפות ביז ס'האָט זיך אויסקריסטאלליזירט דער גרעאנק אז ס'מוז געשאפען ווערען א פאראייניגונג פון די תלמוד תורות דורך איין איינהייטליכע ערציהונגס מעטהאָדע פון „עברית בעברית"; אז די העברעאישע שפראך זאל זיין דער אינסטרומענט פון ערציהונג, די אומגאנגס־שפראך ביים לעהרנען די פארשיידענע אנדערע געגענשטאנדען, וואָס זי איז אגב ביז היינט צו טאָג אין די יונייטעד היברו סקוהלס.

די פיהרער פון דער קאָלאָמביא סטריט תלמוד תורה, האָבען קודם כל אנגעשטעלט צוויי נייע, מעהר מאָדערנע לעהרער, אריינצופיהרען די נייע ער־ציהונגס מעטהאָדען.

גלייכצייטיג האָבען זיי אנגעפאנגען א באווענונג, צוציהענדיג צו זיך אלץ מעהר און מעהר מענשען, ביז די גרופע איז שוין געווארען אזוי שטארק אז זי האָט געפיהלט אז זי קען אונטערנעהמען צו בויען אן אייגענעם בנין, א גרויסע געבייד וואָס זאָל ווערען דער צענטער פון די פארא־־־ נינטע תלמוד תורות אן וועלכען די אנדערע תלמוד תורות וועל־לען מיט דער צייט זיך אנשליסען.

דאָס איז געווען אין 1918, וועז א שטיקעל לאנד אויף ווילקינס עוועניו, נעבען הייסטינגס סטריט איז נעקויפט געווארען פאר דעם צווועק. באלד האָט מען זיך געשטעלט בויען, און ווי דער שטייגער איז, האָט מען געפראַווט א צערעמאָניע ביים לייגען דעם גרונד־שטיין פאר א מאָדערנער, פאראייניגטער דערציהונגס אינסטיטוציע.

און אט יענע צערעמאניע, דאס לייגען דעםווינקעלשטיין, האט באוויזען ווי רייף דער געדאנק, און דער פארלאנג, פאר איינהייטלעכקייט אין די תלמוד תורות, איז געווען ביים אלגעמיינעם עולם.

דער בנין האט באדארפט קאסטען צווישען 35 און 40 טויזענד דאלאר. און אויפן ארט, ביים פראווען דעם יום־טוב, איז די פולע סומע געשאפען געווארען.

די מאטעריעלע שוועריגקייטען פון דער אונטערנעהמונג זיינען שוין געווען באזייטיגט. און די צווייטע פראבלעם איז געווען צו קריגען די נויטיגע, צוגעפאסטע לעהרער און א פארוואלטער פאר דער אינסטיטוציע. אבער אויך די דאזיגע פראבלעם איז געלעזט געווארען אויף אזא צופרידענשטעלענדען אופן אז דער ערשטער פארוואלטער פון די „יונייטעד היברו סקוהלס" שטעהט ביים רודער פון די פאראייניגטע תלמוד תורות ביז היינט צו טאג.

דאס איז בערנארד אייזיקס, וועלכער איז דאן איינגעלאדען געווארען קיין דעטראיט, איבערצונעהמען די הויפט־פארוואלטערשאפט פון דער אינסטיטוציע און ער האלט אן עד היום דעם אמט.

אין אפריל 1919, איז דער ערשטער, גרויסער בנין פון די פאראייניגטע תלמוד תורות, אויף 665 ווילקינס סטריט, אפיציעל געעפענט געווארען מיט א שטאב פון אכט לעהרער וואס מר. אייזיקס האט געבראכט, מאדערנע העברעישע לעהרער, צווישען זיי עטליכע וואס זיינען שפעטער נאציאנאל באוואוסט געווארען אלס העברעישע שריפטשטעלער און קולטור־טהורער.

די פראגראם וואס איז אנגענומען געווארען, און וואס ווערט אנב פאדטגעזעצט זייט דער גרינדונג פון די יונייטעד היברו סקוהלס ביז היינט צו טאג, איז אמבעסטען פארמולירט אין די פאלגענדע צוויי הויפט פארגראפען:

א) „דער צוועק פון די יונייטעד היברו סקוהלס איז צו געבען דאס אידישע קינד א גרינדליכע און פאלשטענדיגע ערציהונג; עס באקענען מיט די אוצרות פון אידישען וויסען און אידישע ליטעראטור פון אלע דורות, אום איינצופלאנצען אין זיין הארץ א גייסט פון טרייהייט און אי־בערגעבענהייט, צו אלץ וואס איז טראדיציאנאל און היסטאריש אידיש; צו פארבונדען דאס אידישע קינד מיט דער פארגאנגעהייט, געגענווארט און צוקונפט פון זיין פאלק."

ב) „אזוי ווי די אידישע גאונות פון אלע דורות איז געקומען צום אויסדרוק דורך דער העברעאישער שפראך, א שפראך אין וועלכער עס ענטפלעקט זיך די גרויסקייט און טיפקייט פון אידישקייט, באצווועקט

דאָרום די תלמוד תורה ווי אן אינסטיטוציע אייגצופלאַנצן אינ'ם קינד א פארשטענדנים פאר דער העברעאישער שפראך אין אלע שטופען פון איהר ענטוויקלונג, פון דער ביבעל ביז די מאָדערנע העברעאישע ליטעראטור."

מיט אָט־דער פּראָגראם אלס לאזונג איז די ערשטע תלמוד תורה געביידע מיט פּלאַץ פאר 500 קינדער, שנעל איבערפולט געוואָרען. אין משך פון נעצהלטע וואָכען האָט די צאָהל תלמידים און תלמידות דערגרייכט איבער זעקס הונדערט און די פראגע פון אויפהאלטען די אינסטיטוציע איז אויך שנעל פאר־ענטפערט געוואָרען.

עס זיינען אריינגעקומען גרעסערע ביישטייערונגען פון פריינד און אונ־טערשטיצער; נאָך א טהיל האָבען די עלטערען געצאָהלט אין שכר־לימוד און דער בודזשעט איז געדעקט געוואָרען אָהן עקסטרע שווערigקייטען.

דער ערפאָלג פון דער ערשטער פאראייניגטער תלמוד תורה איז געווען אזוי גרויס אז פאר צווויי יאָהר צייט איז דאָרט אויך אייננפיהרט געוואָרען א „פּא־ראָקיעל" סיסטעם פאר די קינדער פון די ערשטע צווויי גראדען פּאָבליק סקוהל. אָרום 40 בּאָיעם און מיידלאך אין דער פּאָראָקיעל סקוהל, האָבען אזויערנאָך זייער ערשטע אָבליגאַטאָרישע לאנד־בילדונג געקראָגען אין די פאראייניגטע תלמוד תורות. שפעטער איז די „פּאָראָקיעל" סיסטעם, צוליב פארשיידענע טעכ־נישע אורזאכען, אויפגענעבען געוואָרען.

מיט'ן לויף פון דער צייט זיינען אלע אנדערע ערווארטונגען פון די פיהרער און איניציאָטאָרען פון די יונייטער היברו סקוהלס, אויך מקוים געוואָרען.

מאנכע פון די תלמוד תורות וואָס האָבען זיך געפיהרט אויפ'ן אלט־מאָ־דישען שטייגער האָבען זיך געמוזט פארמאַכען, צוליב מאנגעל אין תלמידים. און די אנדערע זיינען כסדר אריבער אין רשות, אָדער אונטער דער השגחה, פון די יונייטעד היברו סקוהלס.

אין 1920 האָט די דיוויזישאָן סטריט תלמוד תורה, די גרויסע שטאָדטישע תלמוד תורה, זיך אָנגעשלאָסען אן די יונייטעד היברו סקוהלס. אביסעל שפּע־טער האָבען דעם ביישפיל נאכגעפאָלגט די פארנסוואָרטה סטריט תלמוד תורה, די אוהל משה שוהל תלמוד תורה אויף דער וועסט סייד און די דעלמאר סטריט תלמוד תורה אויף דער נאָרט סייד, אין נייעם אידישען אקלאנד געגענד, וואָס האָט זיך דאן צובליהט.

דאָס וואָרט „פאראייניגטע" האָט געקראָגען א ממשות'דיגע, פראקטישע באדייטונג. ס'איז געוואָרען א פאראייניגטע פיהרערשאפט וואָס האָט זיך גע־שטעלט מיט'ן פּנים צו דער גאנצער באפעלקערונג פון וועמען זי האָט געפּא־דערט שטיצע און הילף פאר די תלמוד תורות.

און די הילף איז נעקומען מערקווירדיגערווייזע אויך פון די אזוי גערופענע, אמעריקאניזירטע, טהיילווייז אסימילירטע, עלעמענטען פון דעטראיטער אידענטום.

וועז די אינסטיטוציע איז שוין געווען שטארק באפעסטיגט, האט די פארוואלטונג פון די תלמוד תורות געשטעלט א גרויסען אידיש־היסטארישען ספעקטאקל אין דער העברעאישער שפראך, אין דעם דעמאלסט גרעסטען און שענסטען סטעז אדיטאריום פון שטאדט. די פארשטעלונג האט, אפשר אויס קוריאז, אויך צוגעצויגען די „פני" פון די אמעריקאניזירטע אידען, וועלכע האבען צום ערשטען מאל געהערט דעם קלאנג פון העברעאיש — אין ווארט און אין געזאנג, ווי א מאדערנע שפראך.

און דאס איז זיי הפנים אזוי שטארק געפעלען, אז זיי האבען זיך געזומען מעהר פאראינטערעסירען אין די יונייטעד היברו סקוהלס.

די צייט האט דערווייל געטהאן דאס איהריגע: דער אידישער געגענד האט זיך, צוגלייך מיט'ן וואוקס און אויסשפרייטונג פון גאנץ דעטראיט, געזומען אויסשפרייטען אלץ ווייטער, אין אלץ נייע שטאדטישע דיסטריקטען וואו מען האט געמוזט בויען נייע תלמוד תורה בנינים אדער צענטערס. גלייכצייטיג זיינען די אלטע געגענדען אויסגעשפילט געווארען און מען האט די דארטיגע בנינים געמוזט אויפגעבען.

דער דאזיגער פראצעס וואס האט זיך אנגעהויבען אנפאנג פון די צוואנציגער יאהרען, האלט נאך אן ביז היינט צו טאג.

אין הערבסט פון יאהר 1922, האט זיך געעפענט דער „קוירבי צענטער", א פראכטפולער בנין אויף קוירבי און בוביען סטריט, וואס האט געדינט ניט נאר אלס תלמוד תורה פאר איבער זיבען הונדערט קינדער, נאר אויך אלס ביבליאטעק, קאנצערטען־זאל, און מיטינג פלאץ פאר פילע אידישע ארגאניזאציעס.

שפעטער מיט אנדערהאלבען יאהר, אין אפריל 1924, איז געעפענט געווארען דער פילאדעלפיא־בייראן צענטער, אויך א גרויסער רחבות'דיגער בנין, וואוהין ס'איז אריבערגעטראגען געווארען די מעהרסטע אקטיוויטעט פון פרי־ערדיגען קוירבי צענטער, וויבל דער דארטיגער געגענד איז מיט א שנעלען טעמפא אלץ שיטערער און שיטערער געווארען פון אידישע איינוואוינער.

און אזוי כראנאלאגיש — איז אין הערבסט 1925, געעפענט געווארען א תלמוד תורה אין נייעם אידישען געגענד אויף בראש און מינעסאטא עוועניו; די פארקסייד תלמוד תורה, אין הערבסט פון 1926; דער טאקסידא־האלמור בנין, אין אקטאבער 1927; און ערשט נאך־וואס אין הערבסט פון 1940, איז פארטיג

געוואָרען דער מאָדערנער ראָוז סיטיג־קאָהען בנין אויף לאוטאָן און טאיל־ער עוועניו, וואו ס'איז איצט פאקטיש, צוליב דער נעאָגראָפישער לאגע פון שטאָדט, דער צענטער פון דער גאנצער פארוואלטונג פון די יוניייטעד היברו סקוהלס.

פון דעם ערשטען ווילקינס סטריט בילדינג און פון דעם צווייטען קוירבי צענטער, איז שוין לאנג קיין זכר ניטא. דעסטגלייכען זיינען אין פארלויף פון דער צייט אנדערע ברענטש תלמוד תורות פון אמאהל, פארמאכט געוואָרען. אָבער אויף וויפיל דאָס לאָזט זיך נאָר, „פאָלגען נאָך" די יוניייטעד היברו סקוהלס, די אידען פון דעטראָיט.

דאָס מיינט אז דאָרט וואו ס'איז צוועקמעסיג און מענליך, וועלען געעפענט תלמוד תורות. און דער פראָצעס פון עפענען און פארמאכען געהט שטענדיג אן, אזוי אז מען קען ניט וויסען אין פאָראויס, דעם שיקזאל פון דער אָדער יענער תלמוד תורה אין א צייט ארום.

היינט צו טאָג זיינען די יוניייטעד היברו סקוהלס פארצווייגט אין אכט פלעצער — פינף אין די, אזוי געוויפענע, אייגענע בנינים, וואָס זיינען אויבען אויסגערעכענט געוואָרען און נאָך דריי: אין סענטראל היי־סקוהל, אין ברוידי און אין ווינטערהאלטער פאבליק סקוהלס. ס'איז אנב דאָ וועלט צו פארצייכ־נען אז דער טאקסידא־האלמור בנין וועלט איצט געוויפען אויפ'ן נאָמען פון פארשטאָרבענעם פילאנטראָפ דוד וו. סיימאנס, א דאנק דער שעהנער האנדלונג פון די יורשים.

די סיימאנס פאמיליע האָט נעמליך אויסגעלעזט דעם בנין פון אלע מאָרט־געדזש פארפליכטונגען און האָט אויך באשטימט א סומע פאר דער אויפהאל־טונג פון דעם בילדינג, אלס דאָס פאלשטענדיגע אייגענטום פון די יוניייטעד היברו סקוהלס.

ווי אן אינסטיטוציע וואָס איז איננאנצען אנגעוויזען אויף דער שטיצע פון דער באפעלקערונג, איז נאטירליך געווען אז די יוניייטעד היברו סקוהלס זאָלען זיך אנשליסען אן דער פאראייניגטער אידישער וועלפער פעדעראציע, וועלן זי איז געגרינדעט געוואָרען אין 1926.

ביז דאָן איז די אינסטיטוציע שוין געווען אויף אזוי פיל פאָפולער, אז אין די „עמוירדזשענסי דרייווס" וואָס פלעגען ניט־סיסטעמאטיש, נאָר פון צייט צו צייט, דורכגעפיהרט ווערען, זיינען די פאראייניגטע תלמוד תורות אלע מאָל איינגעשליסען געוואָרען פאר באדייטענדע סומען. און אזוי פלעגען די פינאנ־ציעלע פראבלעמען געלעזט ווערען, אמאהל לייכטער און אמאהל שוועהרער, ביז די אינסטיטוציע איז געוואָרען אן אינטעגראלער טהייל פון דער פעדעראציע מיט א באשטימטער סובסידיע פון די יעהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפיינס,

וואָס באטרעפט דורכשניטלעך עטוואס איבער פופציג פּראָצענט פונ'ם יעהרלי־כען בודזשעט.

די איבעריגע אויסגאבען ווערען געדעקט פון אנדערע הכנסה־קוואלען ווי, טהיילווייז־געצאָהלטער שכר לימוד, ווייל פון 45 ביז 50 פּראָצענט פון די תמידים צאָהלען סיי רוב איינאנצען ניט; פון ספּעציעלע ביישטייערונגען; פון וואסערע עלף הונדערט מעמבערס וועלכע צאָהלען פון דריי ביז פינף דאלאר א יאָהר; פון רענט איינקונפטען אין די אייגענע בנינים און אויך פון דער ליי־דיס אקזילערי פון פיר הונדערט מיטגלידערינס וועלכע העלפען די תלמוד תורות אויף א באשטימטען, און זעהר נוצליכען, געביט.

צוריק מיט עטליכע יאָהר האָט מען פעסטגעשטעלט אז א סך קינדער קו־מען ניט אין תלמוד תורה צוליב דער וויטקייט פון זייער היים. האָט מען איינ־געפֿארדענט א באָם מיט שאָפערען וואָס קלויבען צוזאמען די קינדער אין די וויטערע געגענדען און ברענגען זיי אין דער נאָהענטסטער תלמוד תורה. אין אָט דער טהייל פון בודזשעט ווערט איינגאנצען געדעקט פון דער פרויען אקזילערי.

דער אויפטהו מיט טראנספּארטאציע־באזארגונג איז אויך פּראנטוואָרט־ליך פאר דעם וואָס, אנדערש ווי אין די פריערדינע יאָהרען, איז די צאָהל תלמידים איצט מעהר אדער וויניגער נארמאל — ניט זי פאלט צו נידעריג און ניט זי הויבט זיך צו הויך.

דורכשניטליך אטענדען די תלמוד תורה קלאסען ארום פופצעהן הונדערט קינדער אין פארלויף פון יאָהר. און זיי צום דינסט, זיי צו לעהרנען און ערציהען, שטעהט א שטאב פון 44 לעהרער פון אלע גראדען, פאר אנפאנגער ביז הויי־סקוהל סטודענטען פאר די העכערע לימודים, פון וועלכע דער תלמיד גראדואירט מיט א הויי־סקוהל אדער גימנאזיע־דיפלאָם.

פון דעם שטאב לעהרער פארנעהמען עטליכע אויך די שטעלעם פון פּרינ־ציפּאלס אין יענע סקוהל־בנינים וואו די צאָהל סטודענטען איז גרויס גענוג.

די פּראָפּאָרציאָנעלע איינטהיילונג פון די שילער אין די יוניייטעד היברו סקוהלס איז כמעט א שטענדיגע: זעכציג פּראָצענט אינגלאך און פערציג פּרא־צענט מיידלאך.

קינדער וועלכע אריינגענומען שוין אין עלטער פון פינף יאָהר פאר די קינדערגארטען קלאסען, וואָס האָבען די זעלבע פונקציעס ווי אין די פּאָבליק סקוהלס פון שטאָדט, צוזוגעווואוינען דאָס קינד צו העברעאישער ערציהונג דורך שפּיל און פארוויילונג.

אָבער די נרעסטע קאטענאריע שילער וועלכע מען פאר די עלעמענטארע

קורסען וואָס דויערען זיבען יאָהר און וואו דאָס קינד פאנגט ס'רוב אָן לעהרנען אין עלטער פון זעקס־זיבען יאָהר.

ווי שוין אויבען באמערקט, ווערט דער הויפּט טראָפּ געשטעלט אויף הערשאיש אלס די אומגאנגס שפּראַך ביי די לימודים אין די יונייטעד היברו סקוהלס. אין דעם פּרט פּאָלגען נאָך די פּאראייניגטע תלמוד תורות דעם „קורי־קולום" פון דער מאָדערנער העברעאישער שולע וואו עס ווערט געלערנט חומש, דער געשיכטליכער טהייל פון תנ"ך, אידישער ריטואל, דער סידור, אידישע געשיכטע, לייענען און שרייבען העברעאיש און טראדיציאָנעלע אידישקייט דורך פּארשטענדניס פּאר אידישע יום־טובים, מנהגים און אזוי ווייטער.

אין די היי־סקוהל קלאָסען, וואו די סטודענטען און סטודענטקעס מוזען זיין גראדואירטע פון דעם פולען זיבען־יאָריגען קורס אין דער עלעמענטאַר שולע, ווערט שוין געלעהרנט נאָענט תנ"ך, העברעיש העברעאישע ליטעראטור, קאָמפּאָזיציע, גראמאטיקע (דקדוק), גרינדליכע אידישע געשיכטע און אויך משנה און גמרא, ווי העברע געגענשטאַנדען.

* * *

ווי גרויס איז די צאָהל וואָס האָבען אין משך פון די איבער צוואנציג יאָהר גראדואירט פון דעם זיבען־יאָהריגען טערמין אין די עלעמענטארע קלאָסען פון די פּאראייניגטע תלמוד תורות?

זי איז פּראָפּאָרציאָנעל אודאי ניט אזוי גרויס ווי זי וואָלט בעדארפט זיין. און אויך אין דעם פּרט איז דעטראָיט ניט קיין אויסנאם. די פּראָפּאָרציע איז דאָ ניט קלענער לגבי אנדערע גרעסערע אידישע שטעדט.

ס'איז אָבער אינטערעסאנט פעסטצושטעלען די רעזולטאַטען פון אן־קעטע וואָס די פּארוואלטונג פון די יונייטעד היברו סקוהלס האָט לעצטענס געמאכט צווישען אלע תלמידים און תלמידות וואָס זענען דורכגענאנגען די קלאָסען.

די מעהרסטע פון זיי זיינען געזעלשאפטליך טהעטיג אין יענע אָרגאניזאציעס, פּאר וועלכע זיי ווערען צוגעגרייט אין די פּאראייניגטע תלמוד תורות, וואָס אָריענטירען זיך אויף דער ציוניסטישער און אלגעמיין אידיש־נאציאָנאלער באוועגונג.

פון די ענטפערס אויפ'ן פראגע־בויגען האָט זיך באקומען אז די איינלאָך און מיידלאָך, וואָס האָבען זיך געלעהרנט אין די יונייטעד היברו סקוהלס, ווי לאַנג אָדער ווי קורץ די פּעריאָדע זאָל ניט האָבען געווען, זיינען טהעטיג אין „דזשוניאָר הדסה", „אבוקה", „אלף צדיק אלף", אין די העברעאישע קלובען און אין דער חלוצים באוועגונג פּאר ארץ ישראל.

ס'איז א פאקט אז די ערשטע גרופע דעטראיטער חלוצים וואס זיינען אוועקגעפאהרען קיין ארץ ישראל, האבען אלע גראדואירט פון די פאראייניגטע תלמוד תורות.

וואס אנבאלאנגט די היי־סקוהל קורסען וועלכע דויערען פיר יאהר, זיינען דא שוין פארהאן פאזיטיווע רעזולטאטען.

פאר דער צייט וואס די היי־סקוהל פונקציאנירט, האבען ארום הונדערט סטודענטען גראדואירט מיט דיפלאמען. און די מעהרסטע פון זיי איז אט די העברעאישע אויסבילדונג שטארק צונוץ געקומען פאר א געזעלשאפטליכער קאריערע. זיי זיינען איצט אליין תלמוד תורה לעהרער, אינסטרוקטארען אין „סאנדעי סקוהלס" פאר אידישער דערציהונג, פיהרער אין ארגאניזאציעס, „סאשעל וואירקערס" אין אינסטיטוציעס און אנשטאלטען און בכלל, זיינען זיי טהעטיג אויף אזלכע געביטען וואס אהן דער גרינדליכער העברעאישער אויסבילדונג, וואלט דאס פאר זיי אונמעגליך געווען.

אויסער דעם חינוך, וועלכע ארום די פאראייניגטע תלמוד תורות ווי אן אינסטיטוציע, אננעפיהרט א פארצווייגטע טהעטיגקייט דורך די „אלומנאי" קלובען, אין די געמישטע קלובען פון סטודענטען און לעהרער, אין דער קבוצה־עברית און אין אנדערע העברעאישע גרופירונגען, צעהנדליגער אין צאהל, וועלכע מענם אויפגאבע איז — דורך ליטעראריש פראגראמען, פארזאמלונגען, לעקציעס, דעבאטען, כארען, דראמאטישע פארשטעלונגען און כל־ערלי פארווייסלונגען—זיך אויסצולעבען אין העברעאיש ווי א רייד־ענדיגע שפראך און זיך צו אידענטיפיצירען מיט יענע געזעלשאפטליכע און טראדיציאנעל־אידישע נאציאנאלע באווענונגען וואס זיינען די באזע פון די פאראייניגטע תלמוד תורות ווי אן ערציהונג אינסטיטוציע אין דעטראיטער אידישען לעבען.

אין דעם פרט דארף מען אויך דערמאהנען דעם ערציהונג־חודש, וואס וועלכע דורכגעפיהרט שוין דאס פערצעהנטע יאהר, א חודש וואס איז געווידמעט פאפולער צו מאכען די יונייטעד היברו סקוהלס, ווי אן אינסטיטוציע אויך פאר דערוואקסענע דורך עטליכע עפענטליכע גרעסערע ארויסטריטען, פארזאמלונגען און לעקציעס איבער דאס געגענשטאנד פון אידישער דערציהונג, ווי עס וועלט אננעפיהרט אין די פאראייניגטע תלמוד תורות.

מיט א בודזשעט פון ארום זיבעציג טויזענד דאלאר א יאהר דורכשניטליך פאר די לעצטע דריי יאהר, קריגען די יונייטעד היברו סקוהלס 36 טויזענד דאלאר א יאהר פון די פאראייניגטע אידישע קאמפיינס, אננעפיהרט פון דער וועלפעיר פעדעראציע, מיט דער פארשטענדנים אז די פאראייניגטע תלמוד תורות האבען פאלשטענדיגע אטאנאמיע אין זייערע פיהרונגען, מעטהאדען, סיסטעם און פארוואלטערשאפט.

ישיבת בית יהודה—

א קליינע אינסטיטוציע פאר אולטרא-ארטאדאקסישער דערציהונג

נעגרינדעט אלס „תלמוד תורה" פאר העכערע לימודים מיט קנאפע 25 יאהר צוריק. — די עקזיסטענץ, פיהרונגען און ענדערונגען אין דער געשיכטע פון לעהרד אנשטאלט.

צו דער פעריאדע פון תלמוד תורות פון פארשיידענע מינים און סארטען, מיט צוויי־דריי צעהנדליג יאהר צוריק, געהער די ישיבת בית יהודה וואס טראגט דעם נאמען פון איהר גרינדער, דער פארשטארבענער רבי יהודה ליב לעווין.

דאס איז געווען אין די יאהרען 20־1915, וועז ס'איז געווארען א שפע אויף תלמוד תורות אין די דאמאלסטיגע אידישע געגענדען פון דעטראיט.

האט דער פארשטארבענער רבי לעווין זיך דערטראכט צום גדאנק אז מען מוז אויך גבעבן א גלעגענהייט יענע קינדער וואס ווייזען ארוים מעהר חריפות, מיט א פרעספעקטיוו פאר העכערע אידישע לימודים, אז זיי זאלען פון דער תלמוד תורה קענען פארטזעצען זייער שטודיום פאר א רבי, פאר א מדריך אין העכערע אידיש־רעליגיעזע פיהרונגען, אין וואס ס'האט זיך שוין דאן גע־פיהלט א נויטוועגדיגקייט אין די נייע קיבוצים וואס זענען אויסגעוואקסען דא און דארט.

אזוי האט דאן רבי לעווין פארמולירט זיין פלאן וועז אין דער מגן אברהם (פארנסוואָרטה) שוהל, וואו ער איז געווען דער גייסטיגער פיהרער, האט ער אויסער דער אלגעמיינער תלמוד־תורה ביי דער שוהל, געגרינדעט א ספעציעלע ישיבה, וואס זאל צוגרייטען קאנדידאטען פאר רבנים, שוחטים, דיינים, למדנים, רעליגיעזע עסקנים און אזוי ווייטער און ווייטער.

דעם ערשטען קלאס אין דער ישיבה האט רבי לעווין געעפענט סוף 1916 מיט פינף תלמידים — פינף אינגלאך וואס ער האט אויסגעקליבען מיט גוטע קעפלאך, מיט א ווילען און באגעהר צו מאכען פונ'ם לעהרנען זיך אין דער ישיבה ניט א תפל נאר אן עיקר, ניט קיין סתם קלאס צו לעהרנען אביסעל אי־דישקייט אויפן שפיץ מעסער — א קאפעטשקע דאוונען פון סידור און אפשר אויך די הפטורה מיט א בר־מצוה דרשה — נאר צו שטודירען אידישקייט ווי א נענענשטאנד פאר א קאריערע, אנצוקומען אין א העכערער ישיבה, אין א סעמינאר פאר ארטאדאקסיש־טעאלאגישער אידישקייט, וואס האבען דאן שוין עקזיסטירט אין שיקאגא און אין ניו יארק.

פֿאראלעל מיט דער אלגעמיינער תלמוד תורה אין דער זעלבער פארנס־ווארטה שוהל, האט רבי לעווין אנגעפיהרט מיט דער ישיבה און זי אנגעהאל־טען אין א באזונדערען פלאץ אין שוהל־בנין, שוין אפילו נאכדעם ווי די תלמוד תורה זיך אנגעשלאסען אין די יונייטער היברו סקוהלס.

מיט דער מיטהילף פון נאך עטליכע רבנים האט די ישיבה געקראגען די נויטיגע שטיצע און קאפּאפּעראציע פון עטליכע שוהלען און א צאהל פריוואטע באליבאטים וועלכע האבען זיך אנגעהאלטען אן דער דאזיגער „אונאבהענגיגער" תלמוד תורה, וויסענדיג, און זייענדיג באפרידיגט, אז מיט דעם העלפען זיי צו ענטוויקלען לאקאלע יונגע לייט, דעטראיטער קאנדידאטען פאר רבנות, פאר נייסטיגער פיהרערשאפט און ארטהאדאקסישע קאנגרעגיישאנס.

און אט די דאזיגע אויפגאבע וואס די ישיבת בית יהודה האט זיך גע־שטעלט ביי איהר גרינדונג, האלט זי נאך אן עד היום, הגם עס זיינען געמאכט געווארען ענדערונגען אין די לימודים אין דעם „קוריקולום", וואס דערלויבט שוין אויך אריינצונעהמען ניט דוקא גמרא־אינגלאך, נאר אויך אזעלכע קינדער וואס האלטען נאך ווייט דערפון און וועלען עס אפשר קיין מאהל ניט דער־גרייכען.

מען קען זאגען אז לויט די ענדערונגען איז, אין געוויסע פרטים, די ישיבה שוין כמעט ענליך צו א תלמוד תורה. אודאי ניט פון דעם עברית־בעברית סארט, אבער פארט א תלמוד תורה וואו די מהרסטע קינדער לעהרנען דאוונען, רע־ליעזען אונטערריכט, א שטיקעל חומש און אנדערע געגענשטאנדען וואס ענט־שפרעכען אידישע דערציהונג אינם אולטרא־ארטהאדאקסישען זין פון ווארט.

דער ציעל פון דער ישיבה, איהר אויפגאבע איז יעדענפאלס נאך אלץ ווי אמאהל: צוזוגרייטען דעטראיטער אידישע אינגלאך פאר העכערע לעהרן־אנ־שטאלטען וואו זיי זאלען זיך פארפאלקאמענען אלס רבנים, אלס גייסטיגע פיה־רער אין ארטהאדאקסישע אידישע געמיינדעס.

און אויף וויפיל דער דאזיגער ציעל איז דערגרייכט געווארען, ווערט בא־וויזען מיט'ן פאקט וואס פאר דעם משך פון די קנאפּע 25 יאהר פון דער ישיבה'ס עקזיסטענץ, זיינען עטליכע צהנדליג פון איהרע תלמידים אוועק אויפ'ן וועג פון רבנות אלס קאריערע און זיי האלטען אן אזעלכע שטעלעס אין גרעסערע און אין קלענערע אידישע קהלות פון די פאראייניגטע שטאטען.

פאר פולע זיבען יאהר צייט — פון 1916 ביז 1923 — איז די ישיבה אנגעהאלטען געווארען אין דער פארנסווארטה שוהל. אבער וועז די געגנראפישע לאגע פון די אידישע געגענדען האט זיך גענומען בייטען, האט עס, פארשטעהט זיך, אויך געווירקט אויף דער ישיבה.

פאר די נעקסטע צוויי יאָהר איז די אינסטיטוציע אריבערגעטראָגען געוואָרען אין אָקלאַנד געגענט, דאן אין דעם נייעם אידישען געגענד ארום צוועלפטע גאס ביז די עסקנים האָבען נאָך א קנאַפען יאָהרצעהנדליג פון זיין אין שכנות„ אין געדונגענע דירות, אָדער אין שוהלען, באשלאָסען צו קויפען אן אייגענעם בנין, וואָס איז דערגרייכט געוואָרען ערשט מיט פיר יאָהר צוריק.

אין משך פון אָט דעם צעהנדליג יאָהר האָט די ישיבת בית יהודה, זיך געפונען אין, טיילווייז געקויפטע, טהיילווייז געדונגענע הייזער אויף בלעין עוועניו, אויף פינגרי עוועניו און אויך אין בנין פון דער בית תפלה עמנואל שוהל אויף טעילאָר און וואודראָו ווילסאָן עוועניו.

רבי יהודה לעווין איז געשטאַנען אן דער שפיץ פון דער אינסטיטוציע אלס ראש הישיבה ביז זיין לעצטען לעבענס־טאָג אין 1926. און ער האָט געהאט צו פארצייכנען באדייטענדע רעזולטאטען פון זיין אויפטו, אויב ניט אין כמות איז אין איכות.

אמת, קיין גרויסע צאָהל תלמידים האָט די ישיבה קיין מאָהל ניט געהאט, העכסטענס פופציג אינגלאך אין די בעסטע צייטען. דערפאר אָבער האָבען מאנכע פון די תלמידים שפעטער זיך אויסגעצייכענט אויפן אָרטהאָדאָקסיש־גייסטיגען געביט. און דאָס איז געווען א באפרידיגונג פאר'ן גרינדער, זעהענדיג די פרוכט פון זיין ארבייט וואָס איז, ווי געזאגט, געשטיצט געוואָרען אויך פון אנדערע רבנים און פון א גרופע פריוואטע באלעבאטים.

אין 1936, האָט די ישיבה־פארוואלטונג געקויפט א פיר־פאמיליע הויז אין 2535-9 עלמהורסט עוועניו, וואָס איז רעמאנטירט און איינגעאָרדענט געוואָרען אלס פערמאנענטע היים פאר דער ישיבה מיט א בית־המדרש און אנדערע באקוועמליכקייטען, אזוי אז די אינסטיטוציע זאָל זיך קענען אביסעל אויסשפרייטען, פארבריטערען איהר טהעטיגקייט מיט א מעגליכקייט אריינצונעהמען מעהר קינדער. אין דער דאָזיגער ארבייט האָט זיך באזונדערס פאראינטערעסירט די ישיבה־לייטים־אקזעקיוטיוי, וואָס האָט שוין עקזיסטירט פון פריער. די פרויען האָבען געשאפען א גרויסען טהייל פון די פינאנציעלע מיטלען. און דאָס טהוען זיי ביז היינט צו טאָג.

אין דער נייער היים איז אויך דער „קוריקולום" רעאָרגאניזירט, אָדער ענדערט געוואָרען.

אויב פריער פלעגט מען אריינעהמען נאָר קינדער אין עלטער פון צוועלף יאָהר און העכער, וואָס האָבען ארויסגעוויזען סמנים פון פארשטענדניס און ליבע פאר די העכערע ישיבה־לימודים, האָט מען נאָך דער רעאָרגאניזאציע שוין אויך אננעהויבען אריינעהמען יונגערע קינדער, אין עלטער פון אכט, ניין און צעהן

יאָהר, אזוי אז מען האָט גלייכצייטיג געמוזט ענדערען דעם סדר פון די לימודים און זיי מאכען צוגענגליך צו די יונגערע תלמידים.

די אלגעמיינע סיסטעם, ווי א שיטה אין דער ישיבת בית יהודה, איז אָבער נעבליבען די זעלבע ווי אמאָהל.

דער קארדינאלער אונטערשייד צווישען דער ישיבת בית יהודה און, לאָמיר זאָגען, די פאראיניגטע תלמוד תורות באשטעהט אין דעם וואָס דאָרט, אין די „יונייטעד היברו סקוהלס" פאָגט מען אָן מיט'ן קינד, ווי יונג אָדער אלט עס זאָל ניט זיין, אין דער העברעאישער שפּראָך ווי דער אינסטרומענט צום לעהרנען זיך, ווי די רעדעוודיגע שפּראָך אין שולע; ווערענד דאָ באנוצט מען פאר די יונגע קינדער ענגליש אלס אומגאנגס שפּראָך אין די ערשטע קלאָסען; און פאר די עלטערע תלמידים, וועו עס קומט צו די העכערע לימודים ווי משנה, גמרא, מפורשים און אזוי ווייטער, ווערט באנוצט אידיש אלס דער שפּראָך־אינסטרומענט פאר דער פארטייטשונג און אויפקלעהרונג פון דאָס וואָס מען לעהרנט.

אויף אזא אופן איז די ישיבת בית יהודה שיעור ניט א אידישיסטישע . . . אָבער דאָס איז נאָר אנב אורחה.

פארשטעהט זיך, אז אויך אין דעם אלגעמיינעם צוגאנג צו די לימודים איז א גרויסער אונטערשייד צווישען די יונייטעד היברו סקוהלס און די ישיבת בית יהודה.

אויסער חומש איז, צום ביישפּיל, דאָס לעהרנען משנה, גמרא, דינים און מנהגים שוין פון די הויפּט געגענשטאַנדען אין צווייטען קלאָס פון דער ישיבה. און תנ"ך און אידישע געשיכטע זיינען צוגאב־געגענשטאַנדען אין די העכערע קלאָסען — איז עס פונקט פארקעהרט אין די פאראיניגטע תלמוד תורות.

דאָס איז נויטיג צו באטאָנען אום קלאָהרער צו מאכען וואָרום די ישיבת בית יהודה, קליין ווי זי איז, האָט זי די אלע יאָהרען אנגעהאלטען איהר ספּעציפישע אונאבהענגיגקייט און זיך ניט אנגעשלאָסען אן די יונייטעד היברו סקוהלס, אָדער סתם פארגרעסערט איהר באזע ווי א שטאָדטישע אינסטיטוציע, ווייל איהר גאנצע סביבה איז א קלענערע, א מעהר באשרענקטע.

אין דער ישיבת בית יהודה זיינען די לימודים איינגעטהיילט אין זעקס קלאָסען, אלע אנגעפיהרט אויפן אולטרא־אָרטאָדאָקסישען שטייגער מיט דר. שמשון ר. וויים אלס מנהל אָדער „דיען" פון דער „היברו טאלמודיק אקעדעמי", ווי די ישיבה ווערט געוופען אין ענגליש.

אין דער ישיבה ווערען אריינגענומען נאָר אינגלאך. און אנגעפאנגען ווערט

דער לימוד מיט ברכות, טראָגען ציצית, דאוונען, אידישע מנהגים, זיטען און געוואוינהייטען אלץ אויף א טראדיציאָנעלען שטייגער שוין גלייך פון אנהויב אן, צו־צוגעוואוינען דעם תלמיד צו א העכערער ישיבה — אויב זיין ווילען איז נאָר דערביי — וואו ער זאל קענען שטודירען ביז סמיכה.

פאר די אלע יאָהרען וואָס די ישיבה עקזיסטירט, פלעגען די אויסגאבען געדעקט ווערען פון א צאָהל מיטגלידער, פון אפיעלם אין די אָרטאָדאָקסישע שוהלען, פון א „דרייוו" אין פארלויף פון דער פסח־וואָך, פון ימים־נוראים נדרים, טהיילווייז פון שכר־לימוד און פון דער פרויען אקזילערי, די „לייזדים פון דער ישיבת בית יהודה".

אזוי שנעל ווי די אינסטיטוציע האָט זיך אריבערגעצויגען אין אן אייגענער, פערמאנענטער היים, האָט זי זיך געווענדעט צו דער אידישער וועלפעיר פערע־ראציע פאר א סובסידיע פון די פאראייניגטע אידישע קאמפיינס.

דאָס איז גלייך באווילליגט געוואָרען און פאר די לעצטע פיר יאָהר איז די ישיבת בית יהודה איינגעשלאָסען אין דער יעהרליכער „קוואָטא" פון קאמפיין.

די ישיבה פיהרערשאפט איז זייט דאן אויך פראקטישער געוואָרען און מעהר ווי איין פרט.

מיט אן אויסגעבריטערטען און מעהר צוגעפאסטען סדר־הלימודים האָט מען אויך, אנשטאָט וואָרטען, געטומען זוכען תלמידים. פאר דעם צווועק האָט די לייזדים אקזילערי אויסגעשטאָטעט א ספעציעלען באָם מיט א שאָפער וואָס פאָהרט צוטויפקלייבען די קינדער פון ווייטערע געגענדען און זיי ברענגען אין דער ישיבה.

די דאָזיגע מעהר מאָדערנע מעטהאָדע, האָט געבראכט די גרוואונשטע רע־זולטאטען. פאָרן לעצטען יאָהר האָט די צאָהל תלמידים כמעט זיך פארדאָפעלט. זי דערנרייכט איצט איבער הונדערט וואָס שליסט איין א קלאָס אויך פאר האי־סקוהל סטודענטען, וועלכע לעהרנען אין דער ישיבה פון צעהן ביז עלף אינדער־פריה, איידער זיי גענהן אין סקוהל אריין.

די רעגולערע קלאָסען ווערען אנגעפיהרט טעגליך פון 3:30 בייטאָג ביז 8 אזייגער אָוונד און שבת דעם גאנצען נאכמיטאג אין א סביבה פון שטרענג־אָרטהאָדאָקסיש־טראדיציאָנעלער אידישקייט.

מאנכע תלמידים וואָס קומען גלייך פון פאָבליק סקוהל אין דער ישיבה, ווערען באזאָרגט אויך מיט א צוביים (לאָנטש), אין יענע פאלען וואו דאָס איז א נויטוועגדיגקייט. און דאָ דאָרף באמערקט ווערען אז די מעהרסטע תלמידים

קומען ניט פון פארמעגליכע הייזער, נאר פון דער דעטראיטער אידישער ארעמקייט. מעהר ווי זיבעציג פראצענט פון די קינדער צאהלען איננאנצען ניט קיין שכר לימוד.

אין דער נעשיכטע פון דער ישיבת בית יהודה, ווערט דאס איצטיגע יאהר 1940 באטראכט אלס דאס סאמע וויכטיגסטע.

אין סעפטעמבער איז פארגעקומען א פאלשטענדיגע רעארגאניזאציע און א סטעף פון דריי שטענדיגע לעהרער, באוואוסטע רבנים, איז אנגעשטעלט געווארען.

דער בודזשעט איז פארדאפעלט געווארען פון פינף אויף צעהן טויזענד דאלאר א יאהר; די צאהל תלמידים איז מעהר ווי פארדאפעלט געווארען; די אקטיוויטעט ארום דער ישיבה מצד דעם „וער הרבנים" איז אויסגעברייטערט און פארשטארקט געווארען; און אין יאהר 1940 זיינען פארצייכענט געווארען 22 גראדואירטע פון דער ישיבת בית יהודה וואס זעצען פאר זייער ארטהאדאקסישע רבנ'ישע אויסבילדונג אין העכערע ישיבות און לעהרן-אנשטאלטען פון לאנד.

די אידיש-וועלטליכע שולען—

אן אינסטיטוציע פאר אידיש-פראגרעסיווער דערציהונג

פון די ערשטע שפראצונגען ביז אן אויסקריסטאליזירטע שול־סיסטעם. — פועלי־ציון, ארביטער רינג און שלום עליכם פאלק אינסטיטוט. — 28 יאהר נע־שיכטע פון פראגרעסיוון שול־און־קולטור וועזן אין דעטראיט.

אנדערש ווי אלע אנדערע דעטראיטער אידישע אינסטיטוציעס וואס זיינען צום לעבען געקומען פון די דורכאויס ארטיגע באדינגונגען און זייער אבשטאם געפינט מען אין דער לאקאלער סביבה, איז דאס אידיש־וועלטליכע שול־וועזן פארקניפט און פארבונדען מיט דער אלגעמיין־אידישער, נאציאנאל־דאדיקאלער דערציהונגס באווענונג אין ניו יארק וועלכע האט משפיע געווען די גרינדונג פון דער ערשטער וועלטליכער שול אויף דער דעטראיטער אידישער גאס.

אפילו דער קאמף וואס איז „דארט" פאר פילע יאהרען געפיהרט געווארען צווישען די פארשיידענע ריכטונגען אינערהאלב דער פראגרעסיוו־דאדיקאלער דערציהונגס באווענונג, האט זיך אויך אבגעשפיגלט דא, אין דעטראיט, ביז ס'האט זיך אויסקריסטאליזירט א מעהר, אדער ווייניגער, הארמאנישער בליק, א פריינדליכע פארשטענדנים וואס האט מעגליך געמאכט אז אין די ראמען פון דער לאקאלער אידישער שול־און־קולטור באווענונג, זאל מען היינט צו־טאג קענען ריידען פון די אידיש־וועלטליכע שולען — כאטש אנגעפיהרט באזונדער פון דריי קערפערשאפטען — ווי פון א כמעט איינהייטליכע אינסטיטוציע.

וואהרים דער אמת איז דאך אז וואס דעטראיט אנבאלאנגט, איז די סים־טעם און אויך די לימודים פראגראם, אדער „קוריקולום" — מיט גאר קליינע אויסנאמען, שיר־ניט די זעלבע אין אלע דריי מינים שולען — אין די ארבייטער רינג שולען, נאציאנאלער ארבייטער פארבאנד שולען און שלום עליכם שולען.

דער פעדאגט און דער שטרענגער פארטיי מענש (אויך אין דערציהונג, האבען מיר ווי באוואוסט, פארטייאישקייט) וואס זיינען מקפיד אויף א קוצו של יוד, פאר זיי איז ניט שוועהר צו געפינען דעם אונטערשייד צווישען די דריי סארטען שולען. אבער ביי דעם אלגעמיינעם עולם, ביי די טאטעס און מאמעס פון די קינדער, אסאציאירט זיך אידיש־וועלטליכע דערציהונג מיט אירגענד וועלכער פון די דריי מינים שולען. און ס'איז אגב א פאקט אז קינדער פון ארבייטער רינג עלטערען געהן אין די שלום עליכם אדער אין די נאצ. ארבייטער פארבאנד שולען — און פארקעהרט.

דאָס ווערט, פארשטעהט זיך, ניט געטהאָן אויס טראָציקייט, נאָר גיכער ווי אלץ אויס באקוועמלעכקייט, מעהרסטענס צולייב דער געאָגראָפישער לאגע, ווייל אין דער באטרעפענדער שול איז פאר'ן קינד נעהנטער צו קומען. און דאָן פאלט שוין אינגאנצען אוועק די פראגע פון אונטערשייד צווישען דער אָדער יענער פון די דריי סאָרטען שולען.

דאָס איז דאָ נויטיג צו באטאָנען אום זיך צו שאפען א באגריף אויף וויי־וויים אונזער אידיש־וועלטליכע דערציהונג איז אוועק פונ'ם „אמאָהל", וועניג־סטענס אויף יענעם געביט פון אלגעמיינער אָבשאָצונג מצד די פראָגרעסיווע מאסען איבער דער דאָזיגער שול־און־קולטור אינסטיטוציע אין דעטראָיטער אידישען לעבען.

* * *

דריי היסטאָרישע דאטעס דארפען אונטערשטראָכען ווערען אין דער גע־שיכטע פון די דעטראָיטער אידיש־וועלטליכע שולען: דאָס יאָהר 1912 דאָס יאָהר 1917 און דאָס יאָהר 1921.

די ערשטע דאטע נעהער צו די פּועלי־ציון, די פּיאָנערען פון דער נאציאָנאל־דאדיקאלער שול־באוועגונג; די צווייטע נעהער צו די סאָציאָליסטען טערריטאָרי־אליסטען (ס. ט.), וועלכע האָבען געגרינדעט די י. ל. פּרץ שול; און די דריטע דאטע נעהער צום ארבייטער רינג, צו די דעטראָיטער ברענטשעס וועלכע האָבען פון זיך געשאפען א רעפּרעזענטאטיווע קערפּרשאפט אנצופיהרן מיט'ן א. ר. שול־וועזען ווי א צווייג פון דער אלגעמיינער פּראָגרעסיוו־קולטורעלער טעטיג־קייט פון אָרדען. און דאָ דארף גלייך באמערקט ווערען אז, ווערענד ביי די פּועלי־ציון און ביי די סאָצ. טערריטאָריאליסטען זיינען געווען איבערריסען, און זייער געשיכטע איז געגאנגען זיגזאגיש; געווען צייטען ווען זייערע שולען זיינען אונטערגעגאנגען און קיין פארזוכען צו גרינדען נייע זיינען ניט געמאכט געווארען, עקזיסטירען די א. ר. שולען אָהן אויפהער, זייט דער גרינדונג פון דער ערשטער שולע אין יענעם יאָהר 1921.

די אידיש־וועלטליכע שולען, ווי אן אוממיטעלבארער צווייג פון דער גאנ־צער פארשיידענארטיגער, אידיש־דאדיקאלער און אידיש־קולטורעלער באוועגונג, האָבען אין משך פון די פילע יאָהרען, צוגלייך מיט אָט דער באוועגונג, דורכ־נעמאכט פּעריאָדען פון קריזיס און פּעריאָדען פון אויפשטייג. די איבערריסען און דאָס זיגזאגישקייט אין דעם גאנג פון די אָדער יענע מינים שולען, איז דא־רום נעווען אונפארמיידליך. מען דארף אָבער דאָרויף אנווייזען אום צו זיין טריי צו דער געשיכטע און אפשר אויך ווי א פאקט אז, אויב עס קומט קרעדיט די

פּיאָנערען, קומט ניט וועניגער קרעדיט די ווייטערע נאָכפאָלגער, די עקשנים וואָס האָבען זיך ניט געלאָזען באַווירקען פון די אומשטענדען און פּאַרטגעזעצט דאָס וואָס די ערשטע האָבען אנגעפאנגען. א דאנק די ערשטע ווי די לעצטע קען מען איצט ארונטערציהען א סך הכל פון 28 יאָהר אונאונטערבראָכענער טעטיגקייט פון די אידיש־וועלטליכע שולען.

אין פריהלינג פון 1912 האָבען א גרופּע פּועלי־ציוניסטישע טהוער, באַ־ווירקט פון די ידיעות אז אין ניו יאָרק איז געגרינדעט געוואָרען א נאציאָנאל־ראדיקאלע שולע, באשלאָסען נאכצופאָלגען דעם ביישפיל אין דעטראָיט.

יענע פּיאָנערען, זייענדיג באגייסטערט פון דער אידעע אז ס'איז פארהאן א פארבינדונג צווישען נאציאָנאליזם און ראדיקאליזם, צווישען אידישקייט און וועלטליכקייט, האָבען אפילו ניט געווארט אויף מעהר אינפאָרמאציע — וועגען פּראָגראם, וועגען א סיסטעם, וועגען דעם אופן ווי אזוי אזא שולע דארף און זאל געפיהרט ווערען — פונ'ם צענטער, פון ניו יאָרק.

דער געדאנק אליין פון נאציאָנאל־ראדיקאלער דערציהונג איז פאר זיי געווג געווען. האָבען זיי ארויסגעלאָזען אן אויפרוף צום אידישען עולם וואָס איז ג־ווען קאָנצענטרירט אין, און ארום, הייסטינגס סטריט, וועגען דער געפּלאַנטער שולע וואָס זיי וועלען בקרוב עפענען.

אויף האי סטריט האָט זיך דעמאָלט געפונען א קלייגער ציוניסטישער לאָ־קאל וואָס די פּועלי־ציון האָבען אָבגעדונגען אויף שבת און זונטאג אלס נא־ציאָנאל־ראדיקאלע שולע פאר אידישע קינדער.

וען אלעם איז פארטיג געוואָרען און די טהירען פון דער שולע האָבען זיך געעפענט, זיינען געקומען צעהן קינדער. דאָס איז געווען אין זומער פון זעלבען יאָהר 1912, וען דער גרונדשטיין פאר'ן אידיש־וועלטליכען שול וועזען איז ג־לעגט געוואָרען אין יענעם קלייגעם „בני ציון" לאָקאל. אלס די ערשטע צוויי לעהרער האָט דער פּ. צ. פּאראיין באשטימט י. חגי און נ. ביסקין.

שפּעטער וען די צאָהל קינדער האָט גענאלטען אין וואקסען, זיינען אנ־דערע טוער פון דער פּועלי־ציון פּארטיי צוגעקומען אלס לעהרער. אָבער די שולע איז געווען בלויז אן, אזוי־צו־זאָגען, „סוף־וואָכיגע". מען האָט בלויז ג־לערענט שבת און זונטאג, לויט א פּראָגראם וואָס די לעהרער האָבען אליין אוים־גערבייט: אידיש און העברעאיש אויף וויפיל דאָס האָט זיך איינגענעבען דורכ'ן לימוד פון בלויז איין מאָהל אין וואָך; אידישע געשיכטע וואָס מען האָט די קינדער דערצעהלט און הויפּטזעכליך געזאנג און פייערונגען פון יום־טובים

לויט דעם מאָדערנעם גייסט אין דעם מאָדערנעם זין ווי דאָס איז דעמאָלט פאר־שטאַנען געוואָרען.

בלויז א קורצע צייט האָט די שולע זיך געפונען אין ציוניסטישען לאָגאל וואָס איז, מיט'ן וואוקס פון דער צאָהל קינדער, אלץ אומפאַסיגער געוואָרען פאר'ן צוועק. און אלס אויסוועג פון דער לאגע, האָבען די שול־פיהרער זיך גע־וענדעט צום ערשטען צענטער פון אידישער וואויל־טהעטיגקייט, צו דער פאר־וואלטונג פון „האנא שלאָם" בילדינג, וועלכע האָט נאָך א לעננערער באראטונג באַווילינגט א דירה פאר דער שולע. און דאָ אין האנא־שלאָם בילדינג איז די ערשטע נאציאנאל־ראדיקאלע שולע אנגעהאלטען געוואָרען נאנצע זעקס יאָהר, אָבער בלויז אלס שבת און זונטאג שול.

אין משך פון די זעקס יאָהר זיינען געווען צייטען וועו אין די קלאַסען פלענען קומען ארום צוויי הונדערט קינדער. עס איז אויסגעוואקסען אן אקטיווע שול־ארגאניזאציע פון פארשיידענע אידיש־קולטורלע עלעמענטען. ס'איז אפילו געשאפען געוואָרען א פרויען פאראיין ביי דער שול וואָס האָט זיך שטארק נוצ־ליך געמאכט. און דאָך איז קיין פארזוך ניט געמאכט געוואָרען צו פארוואנדלען די שול אין א טענליכער.

אין דער ערשטער אידיש־וועלטליכער שול פון דעטראָיט מיט צוויי הונ־דערט קינדער, האָט מען פאר זעקס יאָהר צייט זיך באנוגענט מיט לעהרנען בלויז זיבען שעה א וואָך: דריי שעה, שבת נאכמיטאג און פיר שעה, זונטאג. ס'איז, פארשטעהט זיך, ניט אונזער אויפנאבע דא ארויינצוגעהן אין די אורזאכען, נאָר בלויז צו פארצייכנען דעם דאָזיגען פאקט.

ערשט אין 1918, האָט די שול־ארגאניזאציע, אן וועלכער עם זיינען שוין געווען אנגעשלאָסען די צווייגען פון אידיש־נאציאנאלען ארבייטער פארבאנד און אנדערע גרופירונגען אין דער ציוניסטיש־סאציאליסטישער באוועגונג, גע־עפענט א טענליכע שול אין אין אייגענער געקויפטער הויז אויף איסט הענקאק סטריט. אָבער אויף דעם דאָזיגען געביט פון טענליכער אידיש־פראָגרעסיווער דערציהונג, זיינען די פּ. צ. פיהרער שוין ניט געווען די ערשטע. וואָרים מיט א יאָהר פריער, אין 1917, האָבען א גרופע טוער פון דער סאָצ. טעריטאריאליסטי־שער באוועגונג, וועלכע האָבען זיך גרופירט ארום דעם ס. ט. ברענטש 485 אר־בייטער רינג געגרינדעט א טענליכע אידיש־וועלטליכע שול, נעהמענדיג אלס מוסטער די י. ל. פרץ שולע וואָס האָט דאן שוין עקזיסטירט אין טאָראָנטא.

צו דעם דאָזיגען צווייטען קאפיטעל אין דער געשיכטע פון אידיש־פראָגרע־סיווער דערציהונג, וועלען מיר באלד צוקומען. דערווייל האלטען מיר ביי דער

פּ. צ. שול, וואָס האָט אלם טענליכע שולע זייט 1918 עקזיסטירט קנאפּע דריי יאָהר צייט — דאָס לעצטע יאָהר מיט גרויס שווערישקייטען — ביז זי איז אונטערגענאנגען.

אין די בעסטע צייטען האָט יענע טענליכע שולע געהאט אַרום הונדערט קינדער מיט א פּערזאָנאל פון צוויי לעהרער. אָבער, צוליב איין אורזאך אָדער א צווייטער, האָט זי זיך ניט געקענט האַלטען. און וועז א פּייער האָט פּאר־ברענט די שול געבויידע, האָבען די טויער מעהר קיין פּארזוך ניט געמאכט צו קריגען א נייע שול־הויס. אזוי האָט עס שוין אנגעהאַלטען נאנצע זעקס יאָהר ביז די פּועלי־ציוניסטישע, איצט בעסער באַוואוסט אלס די פּארבאנד פּאַלק שולען, זיינען ווידער עטאַבלירט געוואָרען אין דעם אלגעמיינעם אידישען שול־און־קולטור וועזען פון דעטראָיט.

* * *

דאָס יאָהר 17־1916 ברענגט א פּרישען שטראָם אידיש־געזעלשאפּטליכע עלעמענטען קיין דעטראָיט. צווישען זיי, א באַדייטענדע צאָהל פּיהרער און טויער אין דער ס. ט. באַוועגונג, וועלכע האָט דאן שוין געהאט אויסקריסטאַלי־זירט דעם נעדאַנק פון אידיש פּראָגרעסיווער דערציהונג אונטערן לאָזונג: „דאָס אידישע קינד פּאַר'ן אידישען ארבייטער פּאַלק" — א לאָזונג וואָס איז אזוי אויסגעטייטשט געוואָרען פון זיינע באַגרינדער אז ס'האָט שארף צוטהיילט די ס. ט. און די פּ. צ. אין צוויי — אידעאיש זיך שטארק באקעמפענדע — מחנות לגבי דאָס שול־וועזען. פון קיין פּאראיניגונג אַרום דער עקזיסטירענדער נא־ציאָנאל־רעדיקאַלער שולע האָט קיין רייד ניט געקענט זיין. די מעהרסטע סאָצ. טעריטאריאליסטען האָבען אלס גרופּע זיך אנגעשלאָסען אן ארבייטער רינג וואו זיי האָבען געקראָגען דעם נאָמען און נומער „סאָציאליסטיש טעריטאריא־ליסטישער ברענטש 485 ארבייטער רינג". און דער דאָזיגער ברענטש צוזאמען מיט די, אַלץ מעהר און מעהר צוגעקומענע ס. ט. כחות, א צאָהל פון זיי שוין ערפאהרענע שול־טויער פון קענעדע, האָבען אין פּריהלינג פון 1917 געגרינדעט די י. ל. פּרץ שול מיט א לעהרן־פּראָגראַם וואָס האָט באטאָנט צוגלייך מיט'ן נאָמען" אידיש פּרייע שולען", ווי די ס. ט. שולען האָבען זיך דאַן געוופּען, אויך דעם, אזוי־נעוופּענעם, אידישיסטישען וועלט־באַנעהם אין דער לימודים־פּראָ־גראַם, וועלכע איז שפּעטער אויך געוואָרען די ריכט־ליניע אין די ארבייטער רינג שולען.

די נייע שול־אָרגאניזאציע האָט אָבגעדונגען א הויז אויף איסט פּערי עוועי־נין, וואָס איז איינגעאָרדענט און צוגעפּאסט געוואָרען פּאר א שולע. און דאָס פּעדאגאָגישע פּראָבלעם איז לייכט געלעזט געוואָרען וועז קיין דעטראָיט איז

דעמאָלסט אנגעקומען דער באָאָנטער לעהרער און קולטור־טוער, יוסף קאמאי וועלכער האָט גלייך איבערגענומען די לייטונג פון דער י. ל. פּרץ שול. אגב איז י. קאמאי אין דעם פּרט א לאָקאָלער וועטעראן. ער איז עד היום פארבונדען מיט דער שול באַוועגונג אלס אקטיווער לעהרער, צוערשט אין דער י ל. פּרץ שול, שפּעטער אין די א. ר. שולען און די לעצטע עטליכע יאָהר אין די שלום עליכם פּאָלק־שולען.

סוף זומער פון 1917 איז די י. ל. פּרץ שול געעפענט געוואָרען און אין משך פון א קורצע צייט האָט זי שוין געהאט ארום 70 שילער. די שולע איז שטארק פּאָפולער געוואָרען צווישען די פּראָגרעסיוו־ראדיקאלע עלעמענטען פון דער אידישער באפעלקערונג. אויך אין נייעם אידישען געגענד, אויף אָקלאנד, וואָס האָט דאן נעגומען וואקסען מיט גרויס אימפּעט, האָט זיך אריבערגעטרָאָגען דער ערפאָלג פון דער י. ל. פּרץ שול. דאָס האָט אויף אזוי פיל געווירקט אז עטליכע פּריוואט־מענשען, צוויי פון זיי פּראָפעסיאָנעלע לעהרער, האָבען אין נייעם געגענד, אויף גריל עוועניו, געגרינדעט א קליינע שולע — בעסער געזאָגט, א מאָדערנעם אידישיסטישען חדר—לויט'ן מוסטער פון דער י. ל. פּרץ שול. און אָט דער קליינער שולע איז שפּעטער, דורך א קנויל פון אומשטענדען, באשהרט געווען צו שפּילען א גרויסע ראָלע אין דעם וויטערדינען וואוקס און ענטוויקלונג פון אידיש־וועלטליכען שול־וועזען, וואָס ציהט זיך אָהן אי־בערריס ווי א גאָלדענער פאָדים שוין איבער צוואַנציג יאָהר, וועו די שולען זיינען אייגענטליך דער באזיס פון דער גאנצער פארצווייגטער קולטור־ארבייט אויף דער אידישער גאס.

קנאפּע צוויי יאָהר נאָכדעם ווי מען האָט געעפענט די שול אויף איסט פערי עוועניו, האָט די געאָגראפּישע לאגע פון די אידישע דיסטריקטען זיך אזוי גע־ביטען אז ניט נאָר זיינען פון דער שול אבגעפאלען א גרויסע צאָהל קינדער, נאָר אויך די טוער האָבען צוליב מעהר ווי איין אומשטאנד „עמיגרירט" אין נייעם אָקלאָנד געגענד וואו ס'האָט ספּאָנטאן זיך אויפגעהויבען א באַוועגונג איבער־צונעהמען יענע קליינע גריל סטריט שול, וואָס איז טאקע גאנץ שנעל רעאָלי־זירט געוואָרען.

אין 1919 איז די ערשטע י. ל. פּרץ שול אויף דער איסט סייד אויפגענע־בען געוואָרען און די צווייטע י. ל. פּרץ שול האָט זיך געעפענט אין אן אייגענער באקוועמער היים, אין א געקויפטע הויז אויף קאמעראָן עוועניו, צו יענער צייט דאָס הארץ פון'ם נייעם בעסערען אידישען געגענד פון שטאָדט.

אָרום דער קעמעראָן י. ל. פּרץ שול האָבען זיך קאָנצענטרירט די מעהרסטע אידישע קולטור־טוער, צווישען זיי א באדייטענדע צאָהל ארבייטער רינג מיט־

גלידער. די היים פון דער שול איז געווארן דער מאדערנער „בית־וועד", דער צענטראל־פונקט, פון די אידישע פראגרעסיוו־קולטורעלע כחות. און אזוי האט די י. ל. פרץ שול עקזיסטירט ביז 1922 ווען זי איז איבערגענומען געווארן פון ארבייטער רינג. אין אט דער בליה־פעריאדע איז א. בראמבערג געווען דער הויפט לעהרער אין דער י. ל. פרץ שול.

אנפאנג יאנואר 1921 הויבט זיך אן א ניי קאפיטעל אין דער געשיכטע פון אידיש־וועלטליכען שול ווען. ס'איז נאר־וואס געעפענט געווארן דער לייבאר ליסעאום אויף ליווינגסטאן סטריט, א גרויסער בנין געבויט פון א. אלם היים פאר די אקטיוויטעטען פון אלע ברענטשעס און אינסטיטוציעס פון ארדען. און דעם 15טען פון דעמזעלבען חודש, האט זיך געעפענט די ערשטע ארבייטער רינג שול אין לייבאר ליסעאום, געפיהרט און פארוואלטעט פון א רעפרעזענטאטיוע קערפערשאפט פון אלע ברענטשעס מיט י. קאמאי אלם לעהרער.

ארום דער א. ר. שול זיינען גלייך טעטיג געווארן א צאהל טוער, סימ־פאטיקער מיט'ן אידיש־וועלטליכען שול ווען, הגם ניט קיין א. ר. מיטגלידער, וועלכע האבען פארואויסגעזעהן די גרויסע מעגליכקייטען פון איין פאראייניג־טער שול באוועגונג אין די רייהען פון ארבייטער רינג. און דאס האט געפיהרט צום באשלוס פון דער י. ל. פרץ שול זיך אנצושליסען אדער איבערצוגעהן אין רשות, פון ארבייטער רינג וואס איז צושטאנד געקומען סוף 1922. דער פועל יוצא פון אט דער פאראייניגונג האט מען גליך געמאכט אז שוין מיט א האלב יאהר שפעטער, אין פריהלינג פון 1923, האט די א. ר. שול־פארוואלטונג דורכ־געפיהרט א גרויסען גראדואיר יום־טוב פון יענע שילער ווען האבען מיט עט־ליכע יאהר פריער אנגעפאנגען זייער אידיש־וועלטליכע דערציהונג אין דער י. ל. פרץ שול.

דריי און א האלב יאהר צייט האט די א. ר. שול עקזיסטירט אין לייבאר ליסעאום. אין זומער פון 1924 ווען דער לייבאר ליסעאום איז צוליב פאר־שיידענע אורזאכען אויפגעגעבען געווארן, איז די אידיש־פראגרעסיוו קולטור באוועגונג געבליבען מיט איין שולע, די א. ר. שול אין אקלאנד געגענד, וואס האט נעהאט איהר היים אין לייבאר טעמפעל אויף דעלמאר עוועניו. אין דעם דאזיגען בנין וואס איז לכתחילה געקויפט געווארן פון אידישע סאציאליסטען וועלכע האבען זיך גרופירט אין די א. ר. ברענטשעס פון אקלאנד, איז די י. ל. פרץ שול אריבער גליך נאכדעם ווי זי איז איבערגענומען געווארן פון דער א. ר. שול פארוואלטונג. און דארט האט די שול עקזיסטירט ביז 1928, ווען דער

ארבייטער רינג האָט געקויפט א נייע היים אויף האָלברוק עוועניו. אין דער דאָזיגער היים איז דעם א. ר. אויסגעקומען אנצופאַננגען בויען דאָס שול־וועזען אויפ'סניי. אָבער דערצו האָט ווידער גורם געווען, א פרישער. קנויל פון אומ־שטענדען וואָס האָבען מיט'ן עצם ענין — די אידיש־וועלטליכע שולען — ניט צו טהאָן.

אין משך פון די עטליכע יאָהר זיינען פארזוכען געמאכט געוואָרען אויס־צושפרייטען די א. ר. שולען אויף אנדערע שטאָדטישע געגענדען וואו, ס'האָט אויסגעזעהן אז עס וואקסט דאָרט אויס א מעהר קאָמפאקטער אידישער ישוב. פאר א שטיקעל צייט האָט אן א. ר. שול פונקציאָנירט אין דעם נייעם אידישען נעגענד אויף דער וועסט־סייד, ארויס וועסט וואָרען עוועניו. אָבער לאנג האָט די שול דאָרט זיך ניט געקענט האַלטען.

א נייער איבערריים אינ'ם שטיל־שטאנד פון דער אידיש־וועלטליכער דער־ציהונג־באַוועגונג, איז געקומען אין יאָהר 1925 מיט דער גרינדונג פון דער אומ־פאַרטייאישער פאָלק־שול געזעלשאפט, וואָס האָט שפעטער געפיהרט צו דער ווידער־אויפלעבונג פון די פארבאנד (פועלי ציוניסטישע) שולען און צו דער גרינדונג פון די שלום עליכם שולען, דורך דער עטאבלירונג פון שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט אלס פערמאנענטע דעטראָיטער שול־און־קולטור אָרגאניזאציע.

דר. יהודה קויפמאן, דער אידיש־העברעאישער געלעהרנטער (איצט אין ארץ ישראל), האָט אין הערבסט פון יענעם יאָהר א שטיקעל צייט פארבראכט אין דעטראָיט. און איהם איז געלונגען צוואמענצוברענגען די פארשיידענע פראָ־גרעסיוו־קולטורעלע עלעמענטען — פועלי ציוניסטען, געוועזענע סאָצ. טערריטאָ־ריאליסטען, אידישיסטען און העברעאיסטען — פאַר דער גרינדונג פון אן אומ־פאַרטייאישער פאָלק־שול געזעלשאפט, וועלכע האָט זיך גלייך געלאָזען פיהלען אויף דער אידישער גאס.

מיט א צאָהל פארמעגליכע מענשען אן דער שפיץ, איז די פאָלק־שול גע־זעלשאפט אפיציעל געגרינדעט געוואָרען דעם 18טען אָקטאָבער 1925. מיט עט־ליכע חדשים שפעטער, אין מאי 1926, איז די, אזוי ערופענע „אומפארטייאי־שע" פאָלק־שול געעפענט געוואָרען אין אייגענער געקויפטער הויז, אויף 539 קעניל־וואָרטה עוועניו, מיט א. פיין אלס לעהרער. און איידער דאָס יאָהר איז פאראיבער האָט די אומפארטייאישע פאָלק־שול געזעלשאפט געעפענט א צווייי־טע שול אויף צוועלפטע גאס מיט מ. האר אלס לעהרער.

מען האָט זיך פארנומען גרויס און אין קיין געלד איז קיין מניעה ניט געווען.

מיט אן אמביציע פון די טויער אוועקצושטעלען דעטראָיט אין סאמע פאָ־דערגרונד פון דער אידיש־וועלטליכער שול־באַוועגונג וואָס האָט גלייכצייטיג, בעראַרפט באפרידיגען די קולטורעלע באדערפניסען פון די דערוואקסענע, האָט די פאָלק־שול געזעלשאפט אראָפגעבראכט קיין דעטראָיט שלמה בערקאָוויטש, דער דעמאָקראטיגער דירעקטאָר פון שלום עליכם פאָלקסאינסטיטוט אין ניו־יאָרק, ער זאָל דאָ איבערנעהמען די פיהרערשאפט פון די פאָלק־שולען.

אלעס האָט אויסגעזעהן צו זיין גאָר גוט. די פערעספעקטיוון זיינען געווען גרויסע און פלענער זיינען אויסגעארבייט געוואָרען אויסצושפרייטען דער פאָלק־שול געזעלשאפט'ס טעטיגקייט אין אנדערע געגענדען פון שטאָדט. אָבער ס'האָט לאנג ניט געדויערט און די, אזוי גערופענע, „אומפארטייאישקייט" אינערהאלב דער פאָלק־שול געזעלשאפט, איז צובראָכען געוואָרען.

ס'האָבען זיך אנגעהויבען די אונפארמיידליכע רייבונגען, די אידעאישע שטרייטען צווישען די פועלי־ציון און די אנדערע פראָגרעסיוו־קולטורעלע עלע־מענטען — צווישען די הונדערט פראָצענטיגע אידישיסטען פון איין זייט און די האַלב־אידישיסטען, האַלב־העברעאיסטען פון דער צווייטער זייט; דער קאמף אָרום דאָס לימודים־פראָגראם צווישען די וואָס אָריענטירען זיך אויף ארץ ישראל און די וואָס אריענטירען זיך אויפ'ן „גלות", איז פארשארפט געוואָרען — און דאָס האָט געפיהרט צו דער צושפאלטונג פון דער געזעלשאפט, מיט א יאָהר שפע־טער, אויף צוויי באזונדערע טהיילען.

דעם 7טען מאי, 1927, איז די אפיציעלע צוטהיילונג דורכגעפיהרט געוואָ־רען, מיט'ן שריפטשטעלער דוד פינסקי, אלס „בורר", וועלכער איז פאר דעם צוועק ספעציעל געבראכט געוואָרען קיין דעטראָיט.

די אומפארטייאישע וואָס האָבען לכתחילה זיך אריענטירט אויפ'ן פראָ־גראם פון די שלום עליכם שולען אין ניו יאָרק, האָבען איבערגענומען די קעניל־וואָרטה שול און גלייכצייטיג אדאָפטירט דעם נאָמען „שלום עליכם פאָלק־אינ־סטיטוט" פאר זייער אָרגאַניזאציע. און די צוועלפטע־גאָם שול איז אריבער צו די ציוניסטיש־סאָציאליסטישע עלעמענטען און איז געוואָרען א טהייל פון די אידישע פאָלק־שולען ביים איד. נאציאָנאלען ארבייטער פארבאנד.

זינט דאָן עקזיסטירען די דריי מינים שולען וועלכע האָבען אין משך פון דער צייט זיך אזוי דערנעהנטערט איינע צו די אנדערע אז, ווילענדיג אָדער ניט, מוזט איהר זיי באטראכטען ווי צווייגען פון איין אינהייטליכער אינסטיטוציע אינ'ם גאנצען דעטראָיטער אידיש־וועלטליכען שול־וועזען.

אין פארלויף פון די דרייצהן יאָהר, זייט 1927, זיינען אמאָהל מיט מעהר און אמאָהל מיט וועניגער ערפאָלג, פארשיידענע פארזוכען געמאכט געווארען צו עפענען נייע שולען. דאָס איז מעהרסטענס געטהאָן געווארען פון שלום עליכם פאָלק־אינסטיטוט וועלכער האָט פאר א שטיקעל צייט אפילו אנגעפיהרט אן אייגענעם, ספעציעל־נעבויטען, קינדער־טעאָטער ביי דער קעניגלווארטה שולע, און פון ארבייטער רינג. די פארבאנד פאָלק־שול האָט פאר גאַנצע צעהן יאָהר ביז 1937, עקזיסטירט אלס די איין־און־איינציגע שול פון דער דאָזיגער ריכטונג. ס'איז איבעריג צו זאָגען אז די עטליכע קריזיס יאָהרען, האָבען, מכמה טעמים, אויך זיך געלאָזען פיהלען אין דער פראָגרעסיוו־קולטורעלער דערציהונגם באַווענונג.

היינט צו טאָג ווערט די אידיש־וועלטליכע דערציהונג אנגעפיהרט אין ניין (9) עלעמענטאַר שולען און אין א פאראייניגטער מיטל־שול, אין וועלכע עם לעהרנען זיך דורכשניטליך ארום 450 קינדער, צוטהיילט כמעט גלייך אויף גלייך — פופציג פראָצענט אינגלאך און פופציג פראָצענט מיידלאך. און צו דעם ווערט אין, און ארום, די אידיש־וועלטליכע שולען אנגעפיהרט א פארצווייגטע קולטור־טעטיגקייט פאר דערוואקסענע וואָס וואָלט אהן דער עקזיסטענץ פון די אידיש־וועלטליכע שולען בשום אופן ניט מעגליך געווען. א ו ן ד א ָ ס ד א ָ ר ף ד א ָ א ו נ ט ע ר ש ט ר א ָ כ ע ן ו ו ע ר ע ן .

ווי אן אינסטיטוציע וואָס ארבייט הארמאָניש, אויף וויפיל דאָס איז נאָר מעגליך, הגם אנגעפיהרט פון דריי באזונדערע פארוואלטונגען, ווערען די אידיש־וועלטליכע שולען, שוין זייט 1936, סובסידירט פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע דורך די יעהרליכע פאראייניגטע אידישע קאמפיינם.

* * *

אין וואָס באשטעהט די, ביז איצט שוין דערמאהנטע, אייגהייטליכקייט, פריינדליכע פארשטענדנים און הארמאָנישע ארבייט צווישען די דריי מינים שולען?

לאָמיר אדרבא, זעהן ווי אזוי דאָס דריקט זיך אוים אין דער לימודים־פראָגראָם און אין דער קולטור־טעטיגקייט ארום די שולען:

די ארבייטער רינג שול פארוואלטונג פיהרט אן מיט צוויי שולען — איינע אויף צוועלפטע גאָס און די צווייטע אין ארבייטער רינג עדיוקיישאָן צענטער אויף לינוואוד. אין די שולען ווערט געלעהרנט: די אידישע שפראָך — לייענען, שרייבען און רעידען; אידישע ליטעראטור; אידישע געשיכטע; שמועסען מיט

די קינדער איבער די וויכטיגסטע סאָציאַלע פּאַסירונגען אין דער אידישער און אַלגעמיינער וועלט; דערקלעהרונגען איבער אידישע יום־טובים; ביאָגראַפיעס פון היסטאָרישע פּערזענליכקייטען; געזאַנג, דראַמאַטישע פּאַרשטעלונגען און קינדער־קלובען צו צוגעוואוינען די קינדער צו געזעלשאפטליכקייט אינ'ם גייסט פון ארבייטער רינג. ארום 100 קינדער באזוכען די שולען וואָס זיינען אָפּען 42 וואָכען אין יאָהר.

ארום די שולען זיינען טעטיג: דער מוטער פאראיין, וואָס העלפט אין דער פּראַקטישער ארבייט פון דער פארוואלטונג און צווויי לייענקרייזען וואָס גיבען זיך אָפּ מיט שטענדיגער קולטור־דערציהערישער ארבייט דורך ליטעראַרישע שמועסען, לייענען א בוך בציבור און אזוי וויטער און וויטער. דער הויפּט לעהרער און קולטור דירעקטאָר איז חיים ראַדין.

דער בודזשעט פון 4,000 דאלאר א יאָהר ווערט געדעקט: פון שכר לימוד (ארום צוואנציג פּראָצענט); פון דעם פאראייניגטען אידישען קאמפּיין; פון יעהרליכען באנקעט און באזאר; פון ברענטש־בייטייערונגען און פון א קליינער סובסידיע פון נאציאָנאַלען בילדינג קאָמיטעט פון ארבייטער רינג.

דער שלום עליכם פּאָלק־אינסטיטוט פיהרט אָן פיר שולען מיט פיר לעהרער פון וועלכע ש. בערקאָוויטש איז דער דירעקטאָר.

די הויפּט שול געפינט זיך אין אייגענע היים אויף מאָנטערעי עוועניו און די דריי אנדערע שולען — אין קלאָס־צימערען פון „ברייד" „ווינטערהאל־טער" און „מעקאָלאָ" פּאָבליק סקוהלס.

אין די שלום עליכם שולען וועלט געלעהרנט: די אידישע שפּראַך — לייענען, שרייבען און רייד־ען; אידישע ליטעראטור; אידישע געשיכטע פון דער אלטער און נייער צייט; אידישע יום־טובים און מנהגים צוזובינדען די קינדער צו די עלטערען; פראָגען און ענטפערס אויף אידיש־נעזעלשאפטליכע פּאַסירונגען; געזאַנג, דראַמאַטישע פּאַרשטעלונגען און קינדער־קלובען וואו עס שפּיגלען זיך אָפּ די וויכטיגסטע ערשיינונגען אין אידישען לעבען. ארום 175 קינדער, באזוכען די ש. ע. שולען וואָס זיינען אָפּען 42 וואָכען אין יאָהר.

דריי לייענקרייזען פונקציאָנירען ביי די שולען וואָס העלפען אין דער פּראַקטישער ארבייט פון ש. ע. פּאָלק־אינסטיטוט און פיהרען אן א שטענדיגע קולטור־דערציהערישע טעטיגקייט צווישען די מיטגלידערינם דורך לעקציעס, ליטעראַרישע שמועסען, לייענען א בוך בציבור און דעסטגלייכען.

דער ש. ע. פּאָלק אינסטיטוט, ווי אן אונאבהענגיגע קולטור־אָרגאַניזאציע, פיהרט אויך אן א סיסטעמאטישע קולטור־פּראָגראַם פאר די מיטגלידער דורך

פארשיידענע ארויסטרעטונגען, גאַנץ אָפט מיט באוואוסטע אידישע שריפט־שטעלער, וואָס ווערען פאר דעם צוועק געבראכט קיין דעטראָיט.

מיט א בודזשעט פון איבער אכט טויזענד דאלאר א יאָהר, ווערען די אויסגאבען געדעקט: פון שכר לימוד (ארום צוואנציג פראָצענט); פון א סובסידיע פון דער וועלפעיר פעדעראַציע, דורכ'ן פאראייניגטען אידישען קאמפיין; פון די יעהרליכע אונטערנעהמונגען — באנקעט, באזאר און פרויען לאנטשעאן — און פון מיטגלידער־באשטייערונגען.

די פארוואלטונג פון די אידישע פאלק־שולען (ביים אידיש נאציאנאלען ארבייטער פאַרבאַנד, פּועלי־צעירי־ציון, און פיאָנערען פרויען אָרגאניזאציע), פיהרט אן דריי שולען מיט דריי לעהרער פון וועלכע א. מייעראָוויטש איז דער דירעקטאָר.

די שולען געפינען זיך: איינע אויף דער צוועלפטע גאַס, א צווייטע אויף דעקסטער בולוואַרד און די דריטע אין א קלאַס־צימער פון דער „טוירקעל" פאבליק סקוהל.

אין די פארבאנד פאלק שולען ווערט געלעהרנט: די אידישע שפּראַך — שרייבען, לייענען און ריידען; אידישע געשיכטע פון אברהם אבינו ביז אונזערע טעג; העברעאיש — לייענען, שרייבען און ריידען; תנ"ך אין די העכערע קלאסען; אידישע ליטעראטור; ארץ ישראל קענטעניש צו דערנעהנטערען די קינדער צום נייעם ארבייטענדען ארץ ישראל; געזאנג, אין אידיש און העברעאיש; אידישע יום־טובים און טראדיציעס פון אינטערעס פאר אידישע קינדער. ארום 155 קינדער באזוכען די פארבאנד פאלק־שולען וואָס זיינען אָפען 42 וואכען אין יאָהר.

אויסער די דירעקטע שול־ארבייט, פיהרט אן די פארוואלטונג א פארצווייגטע קולטור־טעטיגקייט צווישען דערוואקסענע וואָס אריענטירט זיך אויף דער ציוניסטיש־סאציאליסטישער אידעאלאגיע.

דער בודזשעט פון $9,000 א יאָהר, ווערט געדעקט: פון שכר לימוד; פון פאראייניגטען אידישען קאמפיין און פון די יעהרליכע אונטערנעהמונגען — שולען־קאמפיין, פרויען־לאנטשאן און באזאר.

אין אלע דריי סאָרטען שולען ווערען אריינגענומען קינדער אין עלטער פון זיבען יאָהר און העכער.

קוקט מען זיך אלזא גוט צו צום לעהרן־פּראָגראַם איז, מיט א גאָר קלייַנער אויסנאַם, שוועהר (וואָס דעם אלגעמיינעם בעאַבאכטער פון אידיש־פּראָגרעס־

סיוועך דערציהונג אנבאלאנגט), צו געפינען אן אונטערשייד צווישען זיי. דער דאָזיגער קלייַנער אונטערשייד פארשווינדט אינגאנצען וועז עס קומט צו די העכערע לימודים אין דער מיטל־שול וועלכע ווערט נעמיינשאפטליך אנגעפיהרט פון די דריי שול־פארוואלטונגען.

און פאקטיש הויבט זיך שוין אן אָט די פּראָקטיש־האַרמאָנישע ארבייט אין די לעצטע קלאַסען פון די עלעמענטאַר־שולען וואו די גראדואיר־עקזאמענס ווערען דורכגעפיהרט אויף אן אייניהיטליכען אופן דורכ'ן לעהרער־ראטה פון אלע שולען.

אין דער מיטל־שול, וואו ארויסגענומען צו ווערען מוז מען האָבען א די־פלאָם פון אן עלעמענטאַר שול, ווערט נעלערנט: אידישע געשיכטע — פון אל־טערטום ביז דער מאָדערנער צייט; גראמאטיק און קאָמפּאָזיציע; תנ"ך און הע־ברעאיש; אלגעמיינע און אידישע סאָציאָלע און ארבייטער פּראָבלעמען; ליטע־ראטור און דראמע; אלגעמיינע קענטנישען וואָס זיינען פארבונדען מיט אידיש לעבען און אידישע באווענונגען אויף דער גאנצער וועלט.

אין דער מיטל־שול ווערט געלעהרענט בלויז שבת און זונטאג. און דאָס זאָל זיין די אורזאך וואָס די פּראָפּאָרציע שילער אין דער מיטל־שול איז ניט אזוי גרויס, לגבי דער צאָהל וואָס גראדואירען פון די עלעמענטאַר־שולען.

די מעהרסטע קינדער אין די אידיש־וועלטליכע שולען קומען פון די אר־בייטער און די קלענערע מיטל־קלאָס שיכטען פון דער באפעלקערונג, וועלכע מוזען שוין אלס יוגענדליכע צואַרבייטען צוביסלאך שבת און זונטאג. איז פאר זיי דאָרום שוועהר אויפצונעהמען די העכערע קורסען.

די צאָהל מיטל־שול סטודענטען איז היינט צו טאָג דרייסיג — כמעט דער דורכשניט צו י ע ד ע ר צ י י ט , זייט די פאראייניגטע מיטל־שול עק־זיסטירט, אָבער ניט אזוי גרויס ווי זי האָט בעדארפט זיין.

דער דאָזיגער פאקט מוז מיט באדויערן דאָ באשטעטיגט ווערען. אָבער אויך אין דעם פּרט איז דאָס אידיש־וועלטליכע שול־וועזען פון דעטראָיט ניט קיין אויסנאם, ווי א דערשיינונג אין אלע אנדערע אידישע דערציהונג־אינסטיטוציעס, סאי לאקאלע און סאי אין אנדערע שטעדט פון לאנד.

אויב עס זיינען ניטאָ קיין ענווייע ציפערען און קיין אנקעטעס זיינען ביז איצט ניט געמאכט געוואָרען, פעסטצושטעלען ווי גרויס ס'איז די צאָהל גרא־דואירטע וועמענס פסיכיק די אידיש־וועלטליכע שול האָט אָבגעשטעמפּלט, וויים מען אָבער פון נאָר א סך פאלען פון יונגע מענשען פאר וועמען די דער־

ציהונג אין דער דאָזיגער אינסטיטוציע דינט ווי א וועגווייזער אויף זייער ווייטערען געזעלשאפטליכען לעבענס־וועג, אלס אידיש־באוואוסטזיניגע, פראָגרעסיוו־קולטורעלע בירגער און מענשען.

מען וואָלט אפשר באדארפט אנווייזען אויף דער וויכטיגער נויטוועגדינקייט פון קאָנסאָלידאַציע, אז די נעץ אידיש־וועלטליכע שולען זאָל אויסגעשפרייט און פארטיפלט ווערען צווישען די אידישע געגענדען פון דעטראָיט, אז ס'זאָל אין דער סביבה אבגעשאפט ווערען יעדער מינדסטער פארדאכט פון קאָנקורענץ און דופליקאַציע. דאָס וואָלט אָהן צווייפעל פארשטארקט די אידיש־פראָגרעסיווע דערציהונג. און האָפענטליך וועט דאָס פראָבלעם מיט דער צייט צופרידענשטעלענד געלעזט ווערען.

וויכטיג איז ביים שלום נאָך אמאָל צו באטאָנען אז צוזאמען מיט'ן סאמע עיקר, מיט דער דערציהונג פון אידישען קינד, זיינען די אידיש־וועלטליכע שולען אויך קולטור צענטערס פאר דערוואקסענע.

דאָס אידיש־וועלטליכע שול־וועזען ווי אן אינסטיטוציע, איז די טרייב־קראפט פאר אלץ מעהר און גרעסערע דערגרייכונגען אויפן געביט פון פארשיי־דענארטיגער קולטור־ארבייט אין דעם גאנצען דעטראָיטער אידיש־פראָגרעסיוון פאָלקס־לעבען.

דער אידישער קאמוניטי קאונסיל—

אַ פּאָלקס־רַאטה פַּאר דער פַּארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען

נעגרינדעט דורך דער איניציאַטיוו פון דאָס גאנצע אַרגאַניזירטע אידישע דעטראָיט. — די געשיכטע פון דער יונגסטער, אָבער לאַנג־געגאַרטער קערפּערשאפט אין אידישען פּאָלקס־לעבן. — די פּרינציפּען, אויפגאָבען און דערגרייכונגען פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל.

יאָהרען לאַנג האָט עס געגומען ביז דער אויסקריסטאַליזירטער געדאַנק אז דאָס אידישע דעטראָיט מוז זיין פאראייניגט כּלפי חוץ פונקט ווי כּלפי פנים, דורך א פונקציאָנירענדער קערפּערשאפט, האָט אננעגנומען פּראַקטישע פאָרמען.

און אז ס'איז שוין געקומען דערצו, האָבען מערקווירדיגע אומשטענדען צושטאַנד געבראכט די דאָזיגע געגאַרטע אייניגקייט דורך דער גרינדונג פון א רַאטה פאר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען, באוואוסט אלס דער „אידישער קאמיוניטי קאונסיל".

עס זיינען געווען די פּאָלקס־נויטען וואָס האָבען צוזאמענגעבראכט פאר־טרעטער פון אלע שיכטען, פון אלע געזעלשאפטליכע גרופּירונגען אין אידישען לעבען, אין שייכות מיט אן אנדער פּאָלקס־ענין, מיט דער ספּאַנטאַנער באוועגונג וואָס ס'האָט זיך געהאט אויפגעהויבען וועגען דער נויטוועגדיגקייט פון א נייעם מושב זקנים. *)

און אָט יענע באוועגונג, בעסער געזאָגט, דער קלימאקס פון יענער באוועגונג, האָט עס געלאַנט דעם גרונדשטיין פאר'ן אידישען קאמיוניטי קאונסיל, אן אינסטיטוציע וואָס האָט אין די עטליכע יאָהר פון איהר עקזיסטענץ, אויס־געבריטערט איהר באזע פון טעטיגקייט אומעטום וואו ס'איז נויטיג אז די שטימע פון דעטראָיטער אידענטום, ווי פון איין גאנצען פאראייניגטען כלל, זאָל געהערט ווערען.

דער 27טער יאנואר 1935, וואָלט באדארפט פארשריבען ווערען ווי אן היסטאָרישע דאטע אין דעטראָיטער אידישען לעבען. דאָס איז דער טאָג ווען דער קריזיס אין די באציהונגען צווישען די פארשיידענע גרופּען אין דער אי־דישער געזעלשאפטליכקייט, צווישען דער פיהרערשאפט פון דער וועלפּעיר־פע־דעראציע און דער, אזוי גערופענער, אידישע גאס, איז פּאָלשטענדיג געבראָכען

*) מעהר וועגען דעם וועט דער לעזער געפינען אין קאפיטעל „דער מושב זקנים".

געווארען; וועז ביי א פאלקס־קאנפערענץ, יענעם טאג, צוזאמענגערופען פון דער פעדעראציע, האט מען נאכ'ן אויסלופטערען די טענות און תביעות פון איין צד צום צווייטען זיך ארומגעזעהן, אז ס'איז נאר ניטא קיין אזא אונטערשייד, ווי מען האט געמיינט, צווישען דער אדער יענער גרופע כלל־טוער, פיהרער און עסקנים אין דעטראיטער אידישען לעבען.

ס'איז גיכער ווי אלץ געווען א מין מיספארשטענדנים בנוגע דעם אדער יענעם ענין. אבער קלייגע — און אפילו גרויסע — מיספארשטענדניסען קענען באזייטיגט ווערען, וועז מען איז פאראייניגט, וועז מען קומט זיך צוזאמען אויף א פלאטפארמע וואס רעדט ניט אין דעמ'ס אדער אין יענעמ'ס נאמען, נ ר א י ן א ל ע מ ע נ ס נ א מ ע ן, אין נאמען פון רוב בנין ורוב מנין פון נאנצען דעטראיטער אידענטום.

און אויב דאס איז ביי היינטיגען טאג א כמעט הונדערט פראצענטיגע דערגרייכונג; אויב דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל איז א דעמאקראטישע קערפערשאפט פון פארטרעטער פון אלע עלעמענטען אין דעטראיטער אידענטום, האט דערצו גורם געווען אז יענער מערקווירדיגער אומשטאנד, צוליב וועלכען ס'איז צוזאמענגערופען געווארען די אלגעמיינע פאלקס־קאנפערענץ פון 27טען יאנואר 1935, פון וועלכער ס'האט זיך אננגעהויבען שפינען דער פאדים פון א פאראייניגטען פאלקס־ראטה, ביז מיט צוויי יאהר שפעטער וועז דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל, איז אפיציעל עטאבלירט געווארען און די קערפערשאפט פאר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען, האט אננגעהויבען פונקציאנירען.

ביי דער קאנפערענץ דעם 27טען יאנואר 1935, האט מען נאך א הייסער, לענגערער דיסקוסיע מיט טענות און מענות — ווי דער שטייגער איז ביי אידישע אסיפות — זיך געאייניגט אויף אן איינשטימיג־אננענומענעם באשלום אז: אנדערש ווי אין דער געשיכטע פון די פריערדיגע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען, וואס זיינען געבויט געווארען פון דער אדער יענער גרופירונג אין אידישען לעבען, פון די אדער יענע עלעמענטען, זאל דאס נאנצע אידיש געזעלשאפטליכע דעטראיט, דורך א דירעקטע פארטרעטערשאפט זיך אקטיוו באטייליגען אין בויען דעם נייעם מושב זקנים. אויפ'ן פראקטישען אופן איז יענער באשלום פארווירקליכט געווארען דורך דער באשטימונג פון א קאמיטע פון איין־און־צוואנציג וואס זאל קאאפערירען מיט דער וועלפעיר פעדעראציע און אלע פלענער ארום דער בעפארשטעהענדער פאלקס־אויפנאבע.

אויף וויפיל די דאזיגע „קאמיטע פון איין־און־צוואנציג" — אויף וועמען'ס נורל ס'איז אויסגעפאלען צו שפילען א גרויסע ראלע אין דער גרינדונג פון אי־

דישען קאמיוניטי קאונסיל — איז ווירקליך געווען א פארשיידענארטיגע, קען מען זהען פון איהר צוזאמענשטעל.

אין דער קאָמיטע זיינען אריין פארטרעטער פון אזעלכע געגענזעצליכע ארגאניזאציעס, לויט זייערע ספעציפישע אקטיוויטעטען, ווי, לאָמיר זאָגען, די בני־ברית און די אולטרא אָרטאָדאָקסישע שוהלען; דער ארבייטער רינג און די הדסה; די קאָנסערוואטיווע אמעריקאניזירטע שערי־צדק קאָנגרעגיישאָן און די לאנדסמאנשאפטען אויף דער אידישער גאס; דער אָרדען „איסטערן סטאר" און די טיפיש־אידישע ליידים סאָסייעטיס.

ביי די זיצונגען פון דער קאָמיטע, צוזאמען מיט דער ספעציעלער קאָמיטע פון דער פעדעראציע, האָט מען זיך אנגעהויבען אלץ מעהר און מעהר פאר־שטעהן, אלץ מעהר און מעהר ריידען די זעלבע שפראך, אלץ מעהר און מעהר באגרייפען אז אייניגקייט פון אלע פארשיידענארטיגע גרופירונגען פאר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען איז ניט נאָר דער געבאָט פון דער שעה, נאָר דאָס האָט שוין לאנג געקענט צושטאנד קומען, וועו יענער פארזוך פון דער פעדעראציע צוזאמענצורופען אלע שיכטען און עלעמענטען צו אן אלגעמיינע קאָנפערענץ, וואלט פיל פריער געמאכט געוואָרען.

די „קאָמיטע פון איין־און־צוואנציג", האָט צו דער נעקסטער קאָנפערענץ, דעם 17טען פעברואר 1935, נעבראכט א רעקאָמענדאציע אז ס'זאל געגרינדעט ווערען א פאראייניגטער אידישער קאונסיל (ראטה) מיט פארטרעטער פון אלע שיכטען און געזעלשאפטליכע גרופירונגען פון דער באפעלקערונג.

די דאָזיגע רעקאָמענדאציע, צוגלייך מיט אלע אנדערע רעקאָמענדאציעס בנוגע דער אקטועלער כלל־אויפגאבע פונ'ם מאָמענט — דאָס בויען דעם מושב זקנים — זיינען איינשטימיג גוטגעהייסען געוואָרען.

ביי יענער קאָנפערענץ איז דער קאָמיטע געגעבען געוואָרען דער סטאטוס פון א רעפרעזענטירענדע קערפערשאפט פון דאָס נאנצע אידיש־געזעלשאפטליכע דעטראָיט מיט א רעכט צו קאָאָפטירען נאָך מיטגלידער, וועו נויטיג, מיט דער פארשטענדנים אז אויב אין פרינציפ האָט דאָס אידיש־געזעלשאפטליכע דע־טראָיט שוין אנערקענט די נויטוועגדיגקייט פון א פאראייניגטען קאונסיל, מוז אָבער פארלויפיג די נאנצע טעטיגקייט אננעוועגדט ווערען אויף דעם הויפט מאנדאט פון ארגאניזירטען אידענטום, נעמליך דאָס בויען די אינסטיטוציע פאר **די זקנים.**

די קאָמיטע איז עווענטועל פארגרעסערט געוואָרען צו 41 מיטגלידער אוז, ווי א רעפרעזענטירענדע קערפערשאפט פון דאָס נאנצע אידישע געזעלשאפט־ליכקייט, האָט זי אודאי אויסגעפאלגט דעם מאנדאט.

פאר די נעקסטע אנדערהאלבן יאהר, האָט די גאנצע אקטיוויטעט געמוזט קאָנצענטרירט ווערן אָרום דעם נייעם מושב זקנים, אָרום די פאראייניגטע אידישע קאמפּיינס צו שאפן די נויטיגע מיטלען פאר'ן מושב זקנים. האָט מען ווענען דער פראקטישער זייט פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל, קיין שום ממשות'דיגעם ניט געקענט טהאָן.

ערשט סוף זומער פון 1936, ווען די ערשטע אויפנאבע פון דאָם פאראייניגטע אידישע דעטראָיט איז שוין געווען אויפ'ן זיכערען וועג פון רעאליזירט ווערען, האָט מען זיך נענומען פארווירקליכען דעם פּלקס־ראטה, דעם אידישען קאמיוניטי קאונסיל.

אין סאמע אנפאנג איז נויטיג געווען א מענש ווָאס זאל אָבגעבען זיין גאנצע צייט פאר דער קאונסיל־באַוועגונג. און פאר דעם צוועק האָט די וועלפעיר פעדעראציע איינגעלאדען קיין דעטראָיט ו ו י ל י א ם י. ב א ק ס ע ר מ א ן, וועלכער איז אגב געשטאנען ביים רודער פון קאמיוניטי קאונסיל, אלס עקזעקוטיוו דירעקטאָר, די גאנצע צייט ביז סוף 1940. *)

מיט א מענשען צו טהאָן די נויטיגע אויספּאָרשונגם ארבייט בנוגע א קאונסיל, זיינע אויפגאבען און אזוי ווייטער, האָט די „קאָמיטע פון אָרגאניזאציעס" — ווי די אָריגינעלע פארגרעסערטע „קאָמיטע פון איין־און־צוואנציג" האָט שוין געהייסען — אנגעהויבען ענערגיש ארבייטען און אין יאנואר 1937, איז פארראפען געוואָרען אן אלגעמיינע פּלקס־קאנפערענץ פאר וועלכער ס'איז פארגעלעגט געוואָרען א פּלאן וועגען דעם צוזאמענשטעל, פונקציעס און פיהרונגען פון דעם אידישען קאמיוניטי קאונסיל.

ביי יענער קאָנפערענץ איז ערוועהלט געוואָרען א ספּעציעלע קאָנסטיטוציע קאָמיטע און ס י י מ א ן ש ע צ ע ר, איז ערוועהלט געוואָרען אלס פרעזידענט פון דעטראָיטער אידישען קאמיוניטי קאונסיל, אן אמט וואָס ער האלט אן ביז היינט צו טאָג.

די קאָנסטיטוציע קאָמיטע האָט געשאפען „אזא דאָקומענט" וואָס איז פריער געשיקט געוואָרען צו אלע אָרגאניזאציעס, זיי זאלען זי דיסקוטירען, געפינען די נויטיגע ענדערונגען, אָדער צוגאָבען וואָס זיי האלטען פאר וויכטיג, איידער זיי וועלען גערופען צו אן אלגעמיינער קאָנפערענץ וועגען דער גוטהייסונג פון דער קאָנסטיטוציע.

דעם 25טען אפריל 1937 איז אזא קאָנפערענץ פאָרגעקומען. און, ווי גע־

*) אין דעצעמבער פון היינטיגען יאהר האָט ה. באקסערמאן רעזיגנירט. א נייער עקזעקוטיוו דירעקטאָר דאָרף איצט אויסגעקליבען ווערען.

וועהנלעך, זיינען נאָך געווען געוויסע מיינונגס פארשידענהייטען בנוגע דעם אָדער יענעם פונקט אין דער קאָנסטיטוציע. האָט מען זיך ניט געאיילט. די ענטנילטיגע גוטהייסונג פון דער קאָנסטיטוציע, פון דעם הויפט־באַזיס פון קאונסיל, איז אָבגעלענט געוואָרען אויף נאָך דריי חדשים.

אין דער צווישען־צייט זיינען א צאָהל אָרגאניזאציעס באזוכט געוואָרען מיט'ן צוועק זיי אויפצוקלעהרען אלע אייניצעלהייטען בנוגע דעם קאונסיל. ס'איז אויך געמאכט געוואָרען אן אויספאָרשונג וועגען דעם סטאטוס פון די פארשיידענע געזעלשאפטליכע אָרגאניזאציעס און גרופען אין שייכות צו זייער פאָסענדער, אָדער ניט־פאָסענדער אָנגעהעריגקייט צו א דורכאויס אידישער רעפרעזענטאטיווער קערפערשאפט, וואָס דארף רעדען און ארויסטרעטען אין נאָמען פון דעם גאַנצען דעטראָיטער אידענטום.

דער אידישער קאמיוניטי־קאונסיל איז אין משך פון יענער פעריאָדע, געווען די הויפט־טעמע צווישען אלע שיכטען פון דער אידישער געזעלשאפטליכקייט.

ביי דער צווייטער אלגעמיינער קאָנפערענץ, פון ספעציעלע דעלעגאטען, וואָס איז פאָרגעקומען דעם 6טען דזשון 1937, איז די קאָנסטיטוציע ענדליך גוטגעהייסען געוואָרען איינשטימיג און זי איז געשיקט געוואָרען צו אלע אנגעשלאָסענע אָרגאניזאציעס ראטיפיצירט צו ווערען.

און דאָ איז אינטערעסאנט דער פאקט וואָס הגם ביי די צוויי קאָנפערענצען זיינען געווען פארטרעטען 185 אָרגאניזאציעס, האָט אָבער דער באשלום געלויטעט אז דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל זאָל פריער ניט אנפאנגען פונקציאָנירען ביז די קאָנסטיטוציע וועט ראטיפיצירט ווערען פון די אנגעשלאָסענע אָרגאניזאציעס, ביי זייערע מיטגלידער פארזאמלונגען.

די פראקטישע פונקציעס פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל פאנגען זיך אלזא אן פון 29טען סעפטעמבער 1937, וועו די קערפערשאפט איז געוואָרען א רעאלויטעט דורך א רעפרעזענטאנץ פון 155 אָרגאניזאציעס וועלכע האָבען ראטיפיצירט די קאָנסטיטוציע אין אלע איהרע פונקטען.

די 155 אָרגאניזאציעס, וואָס זיינען אריין אלס „טשארטער מיטגלידער" אין קאונסיל דורך 246 פארטרעטער, פראָפאָרציאָנעל ערוועהלט, לויט דער מיטגלידערשאפט פון זייערע אָרגאניזאציעס, האָבען מיט זיך פאָרגעשטעלט קרוב צו פערציג טויזענד יחידים, אָרגאניזירט פאר אידיש געזעלשאפטליכער אקטיוויטעט לויט פאלגענדע גרופירונגען:

פופציג סאָסייעטים, לאנדסמאנשאפטען און אונטערשטיצונגס־פאראיינען פאר פראטערנאלע און וואוילטעטיגקייט צוועקען; דרייסיג שוהלען און קאנגרעגיישאָנס; אכצעהן ציוניסטישע ארגאניזאציעס; 22 הילפס־אגענטורען פאר דורכאוים פילאנטראָפישע צוועקען; צוועלף קלובען און גרופען פאר געזעלשאפטליכער פארוויילונג; עלף לאָדזשען און אקזילערים; אכט קולטור ארגאניזאציעס און פיר צענטראלע אידישע ארגאניזאציעס.

היינט צו טאָג זיינען אין אידישען קאמיוניטי קאונסיל אנגעשלאָסען 191 ארגאניזאציעס מיט א מיטגלידערשאפט פון איבער פערציג טויזענד.

פארגלייכט מען די צאָהל פון 185 ארגאניזאציעס ביי די גרינדונגס קאָנפערענצען, מיט די 155 ארגאניזאציעס, וועלכע האָבן אנגעהויבען פונקציאָנירען, ביז די 191 ארגאניזאציעס היינט צו טאָג, וואָס מיינט א צוואוקס פון 36 געזעלשאפטליכע גרופען אין משך פון די דריי יאָהר זייט דער קאונסיל עקזיסטירט, וועלכע מאנכע פון די פונקטען פון דער קאָנסטיטוציע, וועלכע באטאָנען ערשטענס אז קיין פאָליטישע אידישע גרופירונגען אלס אזעלכע, זאָל ניט אריינגענומען ווערען אין קאונסיל; און צווייטענס אז, פאר ארגאניזאציעס, מעגען זיי זיין הונדערט פראָצענט אידיש אין באשטאנד פון דער מיטגלידערשאפט, אויב זייער אקטיוויטעט איז טיט פון אידישען כאראקטער, איז פאר אזעלכע ארגאניזאציעס קיין פלאץ ניטא אין קאונסיל.

אין אנדערע וועלטער מיינט עס, אז מען איז שטארק מקפיד מיט יעדער ארגאניזאציע וואָס וויל זיך אנשליסען, פעסטצושטעלען אז זי קען קלאָסיפיצירט ווערען אלס א טהיל, א גליד פון א פאָלקס רעטה פאר דער פארטיידיגונג פון אידישע אינטערעסען מיט'ן טראָפ אויף די וועלטער „אידישע אינטערעסען", וואָס דער קאמיוניטי קאונסיל דארף באשיצען און אויף וועלכע ער דארף רעאגירען.

די זעקס און דרייסיג צוגעקומענע ארגאניזאציעס אין משך פון דער צייט זיינען א באווייז פאר דער וויכטיגקייט פון קאונסיל אויף געווינען אידישע גרופירונגען אין דעטראָיט זיי זאָלען זייער טעטיגקייט צופאָסען צום גייסט פון קאונסיל און זיינע אויפגאבען כדי זיי זאָלען קענען אריינגענומען ווערען אין דער קערפערשאפט. דער גייסט פון קאמיוניטי קאונסיל איז פארקערפערט אין דער איינלייטונג (פריעמבל) צו דער קאנסטיטוציע וואָס לייענט זיך ווי פאָלגט:

„אום צו קאָאָרדינירען די פארשיידענע כוחות אין אידישען לעבען; צו העלפען באשיצען און אנהאלטען די ווירדע און גאנצקייט פון דער אידישער באפעלקערונג; צו פארטיידיגען די בירגערליכע, פאָליטישע און

רעליגיעזע רעכט, וועלן די דאָזיגע רעכט זיינען אין געפאהר; און בכלל, פאָרטצוזעצען און צו באפעסטיגען די קולטורעלע, סאָציאלע, עקאָנאָמישע און פילאנטראָפישע אינטערעסען און די נאָציאָנאלע און גייסטיגע אספיראציעס פון די אידישע מאסען; און, צו יעדער צייט וועלן דאָס איז ראטהזאם, צו קאָאָפערירען מיט אנדערע ניט־לאָקאלע קערפערשאפטען וואָס עקזיסטירען פארן זעלבען צוועק, — האָבען מיר, די פארטרעטער פון די אונטערגעשריבענע ארגאניזאציעס אנגענומען די דאָזיגע קאָנסטיטוציע פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל אין דעטראָיט, צו וועלכען מיר ווידמענען זיך לאָיאל און טריי דורכצופיהרען די ציעלען און צוועקען וואָס זיינען פארקערפערט סאי אין דעם ארויינפיהר (פריעמבעל) און סאי אין די פונקטען פון דער קאָנסטיטוציע".

די קאָנסטיטוציע ענטהאלט פארשיידענע פונקטען פראָקטישע, טאקטישע און אנדערע: וועגען מיטגלידערשאפט אין קאונסיל, וועגען וואהלען, וועגען פליכטען פון ארגאניזאציעס, בעאמטע, קאָמיטעס, מיטינגען, אמענדמענטס און אזוי ווייטער און ווייטער.

אָבער דעם סאמע אויבען אָן פארנעהמען די הויפט צוועקען וואָס דארפען דאָ פארצייכענט ווערען ווי פארמולירט אין דער קאָנסטיטוציע אלס באזע פאר דער אלגעמיינער טעטיגקייט פון קאונסיל.

די דאָזיגע פונקטען זיינען:

א) אנצוהאלטען די ווירדע און גאנצקייט פון דער אידישער באפעלקערונג ווי א כלל.

ב) צו ענטוויקלען א פארשטענדליכע, אינטעליגענטע און ווירקזאמע עפענטליכע מיינונג איבער אידישע פראָבלעמען און אידישע אינטערעסען.

ג) צו קאָארדינירען, ווי ווייט דאָס איז נאָר מעגליך, די אקטיוויטעטען פון די פארשיידענע גרופירונגען אין דעטראָיטער אידיש־געזעלשאפטליכען לעבען; און וואו דאָס איז מעגליך, צו קאָאָפערירען מיט אנדערע קערפערשאפטען.

ד) אויסצושפרייטען און פארטצוזעצען די קולטורעלע, סאָציאלע, עקאָנאָמישע, פילאנטראָפישע, נאָציאָנאלע און גייסטיגע אינטערעסען פון דער אידישער באפעלקערונג.

ה) צו קאָאָפערירען מיט אנדערע קערפערשאפטען פאר געמיינזייטיגע פארשטענדניס מיט דער ניט־אידישער באפעלקערונג.

ו) צו העלפען באשיצען און פארטיידיגען די סאָציאלע, פאָליטישע,

עקאנאמישע, און רעליגיעזע רעכט פון דער אידישער באפעלקערונג. און—

ז) צו ערמוטהיגען די פרידליכע אויסגלייכונג פו סכסוכים סאי צווישען יחידים, סאי צווישען ארגאניזאציעס דורך דער איינשטעלונג פון דער נויטיגער מאשינערי פאר פריינדליכער בארעטונג און „ארביטריישאן."

* * *

מיט די דאזיגע הויפט־פונקטען אלס פראגראם, האט דער קאמיוניטי קאונסיל זיך גלייך נענומען פאר זייער פארווירקליכונג, דורך ספעציעלע אבטיילונגען, אדער קאמיטעס, וואס זיינען אין שטענדיגער עקזיסטענץ, אין שטענדיגער באוועגונג צו רעאגירען אין אלע פאלען וועו די קראפט און ווירקונג פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל איז נויטיג אויף דעם אדער יענעם געביט.

אין משך פון דער צייט — (און אויף ווייטער, הלואי זאל מען עס בעסער ניט דארפען) — איז דעם קאמיוניטי קאונסיל אויסגעקומען ארויסצוטרעטען אין דער עפענטליכקייט, מעהר ווי איין מאהל, און אויף מעהר ווי איין אופן, אלס דער ווארט־זאגער פאר דעם גאנצען ארגאניזירטען אידישען כלל, אום צו לאזען וויסען דאס גאנצע דעטראיט — דאס אידישע ווי דאס ניט־אידישע — אז די אדער יענע זעלבסט־געקרוינטע אדער פאליטיש־שארלאטאנסקע גרופען און פיהרער, רעדען ניט אין נאמען פון די אידען, וועמענס אינטערעסען זיי סאבאזשירן און שעדיגען.

און אין א פארקעהרטען פאל, שטארק צו באטאנען פאר די אנדערע טיילען פון דער באפעלקערונג, די שטעלונג פון דעם פאראייניגטען אידישען כלל, בנוגע א באשטימטער פראגע וואס ריהרט אן די אידען.

אבער אויסער די אלגעמיינע ארויסטרעטונגען פון קאונסיל, ווערט אנגעפיהרט א סיסטעמאטישע ארבייט דורך די ספעציעלע, אזוי גערופענע „סטענדינג קאמיטעס", ווי „ארביטריישאן", „פאבליק ריליישאנס", „דיסקרימיניישאן" און אנדערע, צום וואויזיין פון די אידישע מאסען, זיי אנקענען צו קומען מיט דער נויטיגער געזעלשאפטליכער הילף אין צייט וועו זיי נויטיגען זיך אן דעם.

איינע פון די וויכטיגסטע אבטיילונגען ביים קאמיוניטי קאונסיל איז דער „ארביטריישאן געריכט", אדער דער אידישער קאורט, וועמענס סטאטוס איז אזא, אז זיינע ענטשיידונגען ווערען שטארק געגומען אין אנבעטראכט פון די רעגירונגס־געריכטען פון שטאדט; און גלייכצייטיג פארמיידט דער ארביטריישאן געריכט פארשיידענע אונאנגענעהמליכקייטען, אין אידישע סכסוכים, וואס וואלטען געווען אונפארמיידליך וועו אט דער דאזיגער אידישער „בית דין" וואלט ניט עקזיסטירט.

דער בוררים־נעריכט ביים קאונסיל איז עטאבלירט געוואָרען דעם 22טען נאָוועמבער 1937. און זינט דאן זיינען שוין דורכגעגאנגען דורך דער ארביטרי־שאן־קאָמיטע ארום הונדערט קעיסעס, פון וועלכע א קנאַפּע העלפט זיינען ער־לעדיגט געוואָרען דורך דער קאָמיטע, איידער דער סכסוך איז איבערגענעבען געוואָרען צום נעריכט.

פון די איבעריגע, אויף וויפיל ס'איז באוואוסט פון די רעקאָרדס, האָט קיין איין פאל ניט פאַסירט אז אן ענטשיידונג פון ארביטריישאן קאָורט זאל ניט אויסגעפאלגט ווערן.

דער ארביטריישאן קאָורט האָט לויט דער אנערקענטער עפענטליכער מיי־נונג מעהר ווי בארעכטיגט זיין עקזיסטענץ און האָט געהויבען די חשיבות פון דער אידישער באפעלקערונג אין די געזעצליכע אינסטאנצען פון שטאָדט און פון סטייט.

די „קאָמיטע אָן פּאָבליק רילייישאָנס", דאָס איז אן אבטיילונג פון אי־דישען קאמיוניטי קאונסיל, וואָס מוז רעאגירען אויף פארשיידענערליי פאַסי־רונגען און זייער שייכות צו דער אידישער באפעלקערונג, אויף א זעהר דעלי־קאטען, טאקטישען אופן.

פארהאן צעהנדליגער, זאָנסט קליינע, אינצידענטען, פאַסירונגען און פא־סירונגלאָך אין וועלכע מען קען אָנטאַפּען געוויסע פאראורטהיילען, געוויסע אבזיכטליכע, אָדער צופעליגע רשעות צו אידען, ווי אידען, ווי די קינדער פון אידישען פאָלק, פון דער אידישער ראַסע.

אמאָהל איז נענוג אן איינוועגדונג בלויז פון קאונסיל אלס נאנצער, אמאָהל דאַרפען געפיהרט ווערען פארהאנדלונגען, אמאָהל איז גאָר ערגעץ באהאל־טען א מיספארשטענדנים, וואָס דארף אויפגעקלעהרט ווערען און אמאָהל איז די גאַנצע זאך באזירט אויף א קלאָנג, אויף א „געזאָגט און נערעדט", וואָס מוז אויסגעפּאָרשט ווערען.

אָט דאָס איז די ארבייט פון דער „קאָמיטע אָן פּאָבליק רילייישאָנס", וועל־מענס צוועק איז צו שאַפען מעהר פארשטענדנים, מעהר טאָלעראנץ און בעסערע באציהונגען צווישען אידען און קריסטען, דורך אויספארשען די אורזאכען פון ניט־פארשטענדנים, פון רייבונגען, דאָרט וואו זיי עקזיסטירען און זיי פאר־מיידען דורך פראקטישער און טאקטישער אנווענדונג פון יענע מעטאָדען, וואָס קענען ברענגען, און דארפען ברענגען, די געווינשטע רעזולטאטען.

אין שייכות מיט דער דאָזיגער אקטיוויטעט, זיינען טעטיג צוויי סאָב־קא־מיטעס, איינע פאר ליטעראטור־פארשפרייטונג און א צווייטע פאר מינדליכער

פּראָפּאגאנדע דורך א רעדנער־ביורא פּאר יענע קריסטליכע געזעלשאפטליכע גרופּירונגען, וואו מען איז גרייט אויסצוהערען א רעדנער פון קאמיוניטי קאונסיל.

טויזענדער פּאמפלעטען, בראָשורען און פּעריאָדישע אויסגאבען זיינען שוין פּאַרשפּרייט געוואָרען פון דער ליטעראטור־קאָמיטע און פּארשיידענע שטאָדטישע קרייזען, וואו דאָס איז נויטיג געווען אבצושלאָגען דעם סם פון דער וויסטער אנטיסעמיטישער, אונאָמעריקאנישער און אונדעמאָקראָטישער פּראָפּאגאנדע.

די רעדנער־ביורא, איז ערשט היינטיגם יאָהר אָרגאניזירט געוואָרען פון יונגע מענשען, מעהרסטענס אוניווערזיטעט גראדואירטע, וואָס ווערען געשיקט צו קריסטליכע אָרגאניזאציעס, דאָרט רעדען וועגן אידישע פראגען און אקטועלע אידישע געשעהנישען, כדי אריינצובריינגען מעהר פּארשטענדניס אין די באציהונגען צווישען איד און קריסט. די דאָזיגע קאָמיטע דארף מען אגב, ניט פּארמישען מיט דער שוין־לאָנג עקזיסטירענדער רעדנער־ביורא, וואָס ליפערט רעדנער צו די אנגעשלאָסענע אָרגאניזאציעס, וועו זיי נויטיגען זיך אן זיי פּאר באשטימט געלעגנהייטען, לעקציעס, יום־טובים און פייערונגען.

און פונקט ווי ס'איז נויטיג די „פּאבליק ריליישאנס" קאָמיטע, אזוי איז נויטיג — און איז אגב ניט קורץ אין ארבייט — די „דיסקרימיניישאָן" קאָמיטע, אן אבטהיילונג וואָס דארף רעאגירען אויף דיסקרימינאציעס געגען אידען און אויך אין פּארקעהרטע פאלען וועו מען דארף אבשלאָגען פאלשע דיסקרימינאציעס־קלאָגען מיט בייזווילינג צוועקען צו שעדיגען ניט־אידישע אינטערעסען.

אודאי איז, צום גרויסען באדויערן, ניט קיין מאָנגעל אין דיסקרימינאציעס געגען אידען. אָבער אין די רעקאָרדם פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל, זיינען שוין אויך פארצייכענט פאלען, וועו אויף דער אידישער גאס, האָט מען פלוצלונג אנגעהויבען מורמלען אז די אָדער יענע פירמע, דיסקרימינירט געגען אידען, כאָטש דאָס איז געווען שקר וכזב.

דער קאמיוניטי קאונסיל, דורך דער „דיסקרימיניישאָן" קאָמיטע, האָט די דאָזיגע פאלען אויסגעפּאָרשט, געקראָגען אלע פאקטען און געלאָזען וויסען דער אידישער עפענטליכקייט די רעזולטאטען, דינענדיג מיט דעם א נאָבעלען צוועק פון פעסטשטעלען דעם אמת און שאפען בעסערע באציהונגען צווישען די אידען און אנדערע טהיילען פון דער באפעלקערונג, וואָס איז איינע פון די פילע אויפגאבען פון קאמיוניטי קאונסיל.

אין די צייטען פון דער פּראקטישער באָיקאָט־באוועגונג געגען נאצי־דייטשלאנד, האָט די דאָזיגע ארבייט אנגעפיהרט די „ליעג פאר היומען ראיטס", א קערפּערשאפט אָרגאניזירט אין די רייהען פון דער וועלפעיר פעדעראציע, אונ־

טער דער אויפזיכט פון א ברייטערען קאָמיטעט פון ליבעראל־פּראָגרעסיוו שטאָדטישע פערזענליכקייטן, פון אלע ראסען און רעליגיעס.

אויסער די הויפּט אויפגאבע האָט די „ליגע" אויך זיך געשטעלט אַן אויפּגאבע צו באקעמפען די נאצי־פּאשיסטישע פּראָפּאגאנדע, וואָס איז מיט'ן אנקומען פון דער מלחמה — וועו די צוועקמעסיגקייט פאר דער עקזיסטענץ פון דער „ליגע" איז פארשוואונדען — איבערגענומען געווָארען פון קאמיוניטי קאונסיל, דורך דער פּאָבליק רילייישאָנס קאָמיטע.

זעקס חדשים נאכדעם ווי דער קאמיוניטי קאונסיל האָט אנגעהויבען פונקציאָנירען דורך די פארשיידענע אבטיילונגען, אָדער ספעציעלע קאָמיטעס, איז געגרינדעט געווָארען דער אידישער „קולטור אפּטייל", ביי א ספעציעלער קאָנפערענץ פון פארטרעטער פון איבער זעכציג אידיש־רעידענדיגע אָרגאניזאציעס —פון פראטערנאלע סאָסייעטיס, אונטערשטיצונגס פאראיינען און לאנדסמאנשאפטען — מיט'ן צוועק צו קאָארדינירען די קולטור טעטיגקייט אויף דער אידישער גאס.

ביים קולטור אפּטייל איז געשאפען געווָארען א לעקטאָר־און־קאָנצערט ביורָא, וועלכע שטעלט צו לעקטאָרס, דעקלאַמאטאָרס, פּאָרלייענער און קאָנצערטיסטען, צו באַרייכערען די געזעלשאפטליכע פארוויילונגען און ליטעראַרישע צוזאמענקונפטען פון די אידישע פאלקס אָרגאניזאציעס.

דער אידישער קולטור־אפּטייל איז געגרינדעט געווָארען דעם 6טען מארטש 1938. פאר דער צייט פון זיין עקזיסטענץ, האָט ער שוין דורכגעפיהרט א רייהע פאלקס יום־טובים, גרעסערע אונטערנעהמונגען פון א געזעלשאפטליך־קולטורע־לען כאראקטער און זיין השפעה לאזט זיך פיהלען ווי א מיט־באטייליגטער אין די פאראייניגטע אַרויסטרעטונגען פון די אנדערע אידישע קולטור אָרגאניזאציעס אין שטאָדט.

ווייל מען אונטערציהען א סך הכל פון די ביז איצטיגע אויפטוהונגען און דערגרייכונגען פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל, דאַרף מען זאָגען אז די דאָזיגע, יונגסטע אָבער זעהר וויכטיגע אידישע אינסטיטוציע, איז נאָך אין פּראָצעס פון ענטוויקלונג.

דער קאמיוניטי קאונסיל איז ניט קיין סטאטישע, נאָר א דינאמישע קערפּערשאפט, שטענדיג גרייט צוצופּאסען איהר אקטיוויטעט צו די ניי־געשאפענע אומשטענדען און סיטואציעס. דערביבער קען מען ניט זאָגען: אָט דאָס איז עס! אזוי ווייט געהט איהר אקטיוויטעט און ווייטער ניט.

דער קאמיוניטי קאונסיל איז אן העכסט דעמאקראטישע אינסטיטוציע, צוזאמענגעשטעלט פון דירעקטע פארטרעטער פון די אנגעשלאסענע ארגאניזאציעס, וועלכע ערוועהלען די בעאמטע און די עקזעקוטיווע, די פארוואלטענדע קערפערשאפט פון קאונסיל, אין באשטאנד פון 31 מיטגלידער.

די עקזעקוטיווע און די בעאמטע זיינען פאראנטוואָרטליך צום קאונסיל וועלכער האלט אפּ פיר אלגעמיינע דעלעגאטען־פארזאמלונגען אין פארלויף פון יאָהר, אויסצוהערען די באריכטען פון דער פארוואלטונג און פון די אנדערע פונקציאנירענדע קאָמיטעס, זיי גוטצוהייסען אדער צוריקצוווייזען.

מיט אן אייגענעם באזונדערען אפּיס, מיט א בודזשעט פון צען טויזענד דאלאר פאר'ן לעצטען יאָהר, סובסידירט פון דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע און מיט א באצאהלטען סטעף פון אן עקזעקוטיוו דירעקטאָר און סעקרעטאר, האָט דער קאמיוניטי קאונסיל מעהר ווי בארעכטיגט זיין עקזיסטענץ.

אָבער, ווי נעזאָגט, איז דאָס א דינאמישע אינסטיטוציע, וואָס שטעהט אויף דער וואָך צו רעאגירען אויף אלע ערשיינונגען, געשעהנישען און פראבלעמען פון אידישען כלל־לעבען. און אלס אזעלכע קען מען ניט אָבשאצען און אפּמעסטען איהר אקטיוויטעט לויט א באשטימטער מאָס און צוגאנג.

די טעטיגקייט פון אידישען קאמיוניטי קאונסיל איז, ביז א געוויסען גראד אבהענגיג פון דער נאנצער פערספעקטיווע, פון אלגעמיינעם אידיש־נעזעלשפטליכען לעבען אין דעטראָיט.

דאָס בעסטע וואָס קען צום שלום נעזאָגט ווערען איז, אז דער אידישער קאמיוניטי קאונסיל האָט פאר דער קורצער צייט פון זיין עקזיסטענץ, זיין אחריות דורכגעפיהרט אויף די פולע הונדערט פראָצענט.

שלום-וואָרט

אַרונטערציהענדיג א סך הכל פון דער אידיש־געזעלשאפטלעכער וואוילטעטיגקייט היינט צו־טאָג, שוויבט אַרויף די פראגע: וואָס וויטער?

צו האָט דעטראָיט שוין דערגרייכט אלץ וואָס נויטיג צו באפעסטיגען די אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען? צו זיינען אלע פראָנען בנוגע אידישע פליכט און אידישע אחריות, מצד דער אלגעמיינער באפעלקערונג, שוין פארענטפערט? צו קענען מיר זיך באפרידיגען מיט דאָס דערגרייכטע ביז איצט? וואָס זיינען די אויסזיכטען אויף וויטער?

ביים סוף פון איצטיגען יאָהר, ווערט אָבגעשלאָסען פערציג יאָהר אָרגאניזירטע כלל־ארבייט וועלכע האָט דורך פארשיידענע וועגען און אומוועגען, דורעקט און אומדירעקט, גלייך און זיג־זאַגיש געבראכט צו איינהייטליכקייט אין דער באזאָרגונג פון די אידיש־פילאַנטראָפישע צוועקען אין דער פערטער גרעסטער שטאָדט פון לאנד, דורך דער אידישער וועלפעיר פעדעראציע.

האָבענדיג אין זינען אז די הויפט אויפגאבען פון א אידישער קהלה זיינען נאָכצוקומען אלע אידישע מידות, די אידישע מאָראל, די טיף־מענשליכע און אידישע עטיק, קען דאָס אידישע דעטראָיט זיין צופרידען מיט איהר צענטראַלאפפאראט וועלכער זאָרגט אז אידישע הונגעריגע זאָלען געזעטיגט ווערען, אז קראנקע זאָלען געהיילט ווערען, היימלאָזע זאָלען האָבען א דאך איבער'ן קאָפּ, אז יתומים און פארוואָרלאָזטע זאָלען האָבען א היים און קריגען די נויטיגע טרייסט, אז די זקנים און זקנות זאָלען זיך ניט פיהלען פארלוירען, אז אידישע קינדער זאָלען קענען לעהרנען — מיט איין ווארט, עס זאָל קיין עלענד ניט זיין דאָ, אין אונזער סביבה און צו העלפען מיט וואָס נאָר מעגליך, אָבצושאפען אידישע נויט, פארלייכטערען צרות און ליידען סאי אין לאנד און סאי מעבר לים, וואו אזא הילף איז נויטיג.

ווילען מיר זיך אלזא באנוגענען מיט אלגעמיינע טערמינען קען מען זאָגען: אָט דאָס איז דאָס אידיש־געזעלשאפטליכע דעטראָיט און דאָס זיינען איהרע העכסטע דערגרייכונגען.

אָבער דער אידישער כלל־לעבען, פונקט ווי דאָס אלגעמיינע לעבען איז ניט סטאטיש, עס שטעהט ניט אויף אן אָרט. עס בייטען זיך די סיטואציעס און אומשטענדען ווי דאָס לעבען בכלל. און מען מוז דארום שטענדיג זיין אויף דער וואַך, צוצופאסען די אידישע וואוילטעטיגקייט צו דער נייגעשאפענער

לאנע. מען מוז קאָארדינירען די טעטיגקייט פאר די בעסטע ערפאָלגרייכסטע רעזולטאטען. און, די הויפט זאך, מען מוז זיין גרייט פאר די נייע, פרישע פראָבלעמען וואָס שווימען ארויף, זיי צו לעזען אין גייסט פון דער צייט, אין גייסט פון די געשאפענע אומשטענדען.

און פראָבלעמען וועלען שטענדיג זיין. ווייל, ווי געזאָגט, דאָס אידישע כלל־לעבען איז ניט סטאטיש, נאָר דינאמיש, באוועגליך מיט נייע ערשיינונגען און נייע אויפגאבען פאר די וואָס שטעהן ביים רודער פון דער אידישער וואוילטעטיגער ארבייט.

אָט ביים איצטיגען מאָמענט, אויפ'ן שוועל פון 1941, האָט דאָס לעבען שוין געבראכט אן ענדערונג אינ'ם צוזאמענשטעל פון די, ביז איצט עקזיסטירענדע, אינסטיטוציעס.

די אידישע קינדער־היים און די „דזשואיש טשאיילד פלייסמענט ביורא", ווערען פאראיינigt אין איין צענטראַליזירטער קערפערשאפט, ווייל אן אויפפאָרשונג האָט פעסטגעשטעלט אז דאָס דאָרף געטהאָן ווערען אום צו דערגרייכען בעסערע און ווירקזאמערע רעזולטאטען אויפ'ן געביט פון קינדער־באזאָרגונג ווי א טהייל פון דער אלגעמיינער אידישער פילאנטראָפיע.

אין דער באלדיגער צוקונפט שטעהט אויך בולט די פראגע פון מעהר סיסטעמאטישקייט אין דער באזאָרגונג פון אידישע זקנים און זקנות וועלכע נוטיגען זיך אין געזעלשאפטליכער הילף, אין איין פאָרמע אָדער א צווייטער, אויסערהאלב אן אינסטיטוציע און ניט דוקא דורכ'ן מושב זקנים.

ס'ווערט אבגעשאצט אז צו יעדער צייט געפינען זיך ארום טויזענד אידישע זקנים וועלכע זיינען אנגעוויזען אויף געזעלשאפטליכער הילף, דורך די פאַרשיידענע אינסטיטוציעס פון דער פעדעראציע וועלכע קענען עס זיי געבען אויף א דירעקטען אָדער אונדירעקטען אופן.

אום אלזא אריינצובערענגען די נויטיגע קאָארדינאציע אין דער דאָזיגער הילפס־ארבייט, וועט מוזען געשאפען ווערען א צענטראַלע ביורא מיט פאר־טרעטער פון מושב זקנים, נאָרטענד קליניק, סאָשעל סוירוויס ביורא און פון דער וועלפעיר פעדעראציע. דאָס איז אן אויפגאבע פאר דער נאָהענטער צוקונפט וואָס וועט געווים ניט פארנאכלעסיגט ווערען.

אן ענליכע אויפגאבע איז צו שאפען א צענטראַלע פארוואלטונג אָדער ספעציעלע קערפערשאפט, וואָס זאָל אריינברייגען מעהר טאָלק אין דער קעמפ־ארבייט, ווי א טהייל פון דער אידישער וואוילטעטיגקייט.

אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטן אין דעטראָיט

די פיהרערשאפט פון „פרעש־עיר" קעמפֿ, פון „קאונסיל קעמפֿ" און פון „קעמפֿ הבונים" ביים אידישען צענטער, האָבען זיך ארומגעזעהן אז כדי ניט צו דופּליצירען זייער ארבייט און צו דערגרייכען דעם מאקסימום רעזולטאטען, איז נויטיג צו שאפען א מין צענטראַלע רעגיסטראציע אדער פארוואַלטונג. און דאָס איז אויך א וויכטיגע אויפגאבע אינ'ם סכום אידישע כלל־פּראָנטוואַרטליכקייט דורך די שוין־עקזיסטירענדע אינסטיטוציעס און אנשטאַלטען.

וואָס איז אָבער מכח נייע נויטיגע אידישע אינסטיטוציעס?

א זעהר אנגעוועהטאגטע פראגע איז דער ענין „אידישער האָספּיטאל", וואָס האָט שוין אונטער זיך א געשיכטע פון איבער דריי צעהנדליג יאָהר — א נעשיכטע וואָס ניט דאָ איז דאָס פּלאַץ אויף איהר זיך אָבצושטעלען און אנאַליזירען די ליכט־און־שאָטען זייטען פון דער דאָזיגער באווענונג.

היינט צו־טאָג איז פארהאן א פּאָזיטיווער צוגאַנג צום פּראָבלעם, א דאַנק דער אויספּארשונג וואָס צווויי אויטאָריטעטען האָבען געמאכט וועגען דער נויטיג־קייט און מעגליכקייט פון א אידישען האָספּיטאל אין דעטראָיט.

מיט צוויי יאָהר צוריק, אין פריהלינג און זומער פון 1938, האָט די וועל־פּעיר פּעדעראציע איינגעלאדען דר. דזש. גאָלוב און ה. ל. לוריע, ספּעציעל אונטערצוזוכען אויפ'ן אָרט די גאנצע סיטואציע, אלע גונסטיגע און אונגונסטיגע אומשטענדען, אין שייכות צו דאָס פּראָבלעם „אידישער האָספּיטאל".

די צוויי עקספּערטען האָבען אלס רעזולטאט פון א לענגערער אויספּאָר־שונג פעסטגעשטעלט אז:

— דעטראָיט נויטיגט זיך אין א אידישען האָספּיטאל. אָבער דאָס מוז זיין א האָספּיטאל פון ערשטען קלאַס, געבויט און איינגעאָרדענט לויט די נייעסטע, מאָדערנעסטע מעדיצינישע מעטאָדען.

אין פּראָפּאָרציע צו דער אידישער און אלגעמיינער באפעלקערונג דארף דאָס זיין א שפּיטאל מיט צוויי הונדערט בעטען, וואָס מוז קאָסטען ניט וועניגער ווי א מיליאָן דאלאר. אָבער אין דרינגענדען פאל, אלס אָנפאנג, וואָלט מען זיך צופרידן גענומען מיט א האָספּיטאל פון 120 בעטען וואָס דארף קאָס־טען 650 טויזענד דאלאר.

דער באריכט פון די צוויי אויטאָריטעטען איבער דעם ענין באטאָנט עטליכע מאָהל אז אויב ניט קיין האָספּיטאל פון העכסטען סטאנדארד אין איינקלאַנג

מיט די פּאַרשריפטען ,אנווייזונגען און באַדינגונגען פון דער אמעריקאַנער מע־
דיצינישער וויסענשאפט, זאָל מען וועגען קיין אידישען האָספּיטאָל גאָר ניט
טראַכטען.

אָבער אין צוגאַב־באַריכט וועגען די עקאָנאָמישע מעגלעכקייטען פון די
דעטראָיטער אידען פאר דער דאָזיגער אויפגאַבע, שטיצענדיג זיך אויף די פאק־
טען פון די פארגאַנגענע עטלעכע יאָהר, ווערט באטאָנט אז דעטראָיט איז ניט
אומשטאַנד אונטערצונעהמען די דאָזיגע ארבייט פאר די נ ע ק ס ט ע ע ט־
לעכ ע י א ה ר וואָס האָבען זיך נאָך דערווייל ניט געענדיגט.

די „נעקסטע עטלעכע יאָהר" איז זעהר א צעשוואומענער באַגריף. עס איז
ניט קיין באשטימטע זאַך; מען ווייס ניט ווען דאָס האָט זיך אנגעפאַנגען און
ווען דאָס וועט זיך ענדיגען.

דערפאר איז די דאָזיגע פראַגע שטענדיג אקטועל. און פון צייט צו צייט,
אזוי אָפט ווי מעגליך, מוזען געמאכט ווערען רעוויזיעס פרישע אונטערזוכונגען,
צו זעהן אויף וויפיל די צייט איז שוין ענדליך גונסטיג פאר דער דאָזיגער וויכ־
טיגער אויפגאבע, וואָס וועט ענדליך מוזען פארווירקליכט ווערען.

אין צוזאַמענהאַנג מיט דאָס פּראָבלעם „אידישער האָספּיטאל", טאָר מען
אויך ניט אַרויסלאָזען פון אויג דעם פאקט אז אין געווייסע אידישע קרייזען פון
שטאָדט, ווערען אָבגעפרעגט די רעקאָמענדאציעס פון די צווויי אויטאָריטעטען.
פאַרהאַן א מיינונג צווישען מאַנכע גרופּען פון די אידישע מעדיצינער אז מען
מוז ניט דוקא בויען א שפּיטאָל פון 200 אָדער 120 בעטען; אז ס'איז גענוג
אנצופאַנגען מיט א האָספּיטאל פון 30־40 בעטען.

ליידער אָבער קען די דאָזיגע מיינונג ניט שטארק גענומען ווערען אין אנ־
באטראכט שוין דערפאר אליין, וואָס פון דער „היברו האָספּיטאל אסאָסיאיישאָן",
די ערשטע גרינדער פון דער האָספּיטאל באוועגונג, וועלכע האָבען איבערגענע־
בען דעם פארמעגען פון דער אסאָסיאיישאָן אין רשות פון דער וועלפּעיר פעדע־
ראציע, האָט די פערערציע געקראָגען א מאנדאט צו באנוצען די געלד נאָר
אין אזא פאל, ווען מען וועט בויען א אידישען שפּיטאָל, פון דער העכסטער
מעדיצינישער קוואליטעט, אין איינקלאַנג מיט די רעקאָמענדאציעס פון אויטאָ־
ריטעטען איבער דער פראגע.

ווי מיר זעהן, איז די פּראָבלעם אידישער האָספּיטאל גאָר ניט אזוי לייכט
געלעזט צו ווערען.

זיכער אָבער איז אז די לעזונג וועט קומען. זי מוז קומען. און

ביז דאָן מיינט עס, כסדר שטעהן אויף דער וואַך, ניט צופרידענשטעלן זיך מיט די אַנדערע ביז איצטיגע דערגרייכונגען, נאָר וויסען אַז א סך אחריות, א סך פּראַנטוואַרטלעכקייט ערוואַרטעט דער אידישער כלל פון זיין צענטראַל־אפּאראט, פון דער וועלטעיר פעדעראַציע, אין דער צוקונפט.

און אין דעם פּרט איז זעהר וויכטיג דאָס, וואָס הגם די צייט איז נאָך לויפער ניט געקומען, וועט אָבער אלץ געטהאָן אַז די פּראָגע אידישער האָם־פּיטאל זאָל ניט איינגעשלאָפען ווערען, זי זאָל שטעהן אויפ'ן סדר־היום ווי א פּאָזיטיווער ענין פון גרויס וויכטיגקייט פאר דער אידישער באפעלקערונג.

אזוי וועט יעדעס יאָהר איינגעשלאָסען א באשטימטע סומע אין פאר־איניגטען אידישען קאמפּיין דורכאוים פאַר'ן אידישען האָספּיטאל פאָנד. און מען דאַרף נאָר דערין ניט צווייפלען אז אזוי שנעל ווי די אלגעמיינע סיטואַציע וועט זיך ענדערען צום בעסערען און ס'וועט זיך וווּיזען די מעגליכקייט פון ממשות'דיגער ארבייט פאר א אידישען האָספּיטאל, וועט די וועלטעיר פעדע־ראַציע זיין אויפ'ן פּלאַץ, דורכצופיהרען דעם מאַנדאַט פון דעטראָיטער אידענ־טום, ווי זי האָט עס געטהאָן אין דער פּראגאנגענהייט.

די אויגען פון דאָס אידישע דעטראָיט זיינען איצט געווענדעט אהין וואו עס נויטיגט זיך באלדיגע הילף צו ראַטעווען אידיש לעבען פון אונטערגאַנג. און וואָס די צוקונפט וועט ברענגען קען קיינער ניט פּראָויסזאָגען.

ס'קען זיין אז די אידען פון דעטראָיט אלס טהייל פון גאנצען אמעריקאַנער אידענטום, וועלען אין די קומענדע עטליכע יאָהר געראפען וועלען צו בריייטער רעקאָנסטרוקציע ארבייט אַריבער די גרעניצען פון זייער אייגענער קהלה און לאָקאל וועט מען זיך מוזען באנוגענען מיט אנהאלטען בלויז דאָס וואָס מיר האָבען היינט צו־טאָג. און ס'קענען וויידער געשאפען וועלען סיטואַציעס אז די אידישע באפעלקערונג זאָל זיך שטארק צעוואקסען און עס זאָל זיך פיהלען א דרינגענדע נויטוועניגקייט פאר מעהר אויסשפרייטונג פון דער אלגעמיינער אידישער וואוילטעטיגקייט דא אין שטאָדט.

די צוקונפט איז פאר אונז יעדענפאלס פארהוילען. אָבער וואָס ס'זאָל ניט פּאסירען זיינען מיר היינט צו־טאָג ארומגענומען פונ'ם באוואוסטזיין אז אי־דיש־נעזעלשאפטליך לעבען אינ'ם בריטען פּאלקסטימליכען זין פון וואָרט, איז אין דעטראָיט פעסט עטאבלירט דורך די אינסטיטוציעס און אַנשטאלטען פון א פּאראייניגטען כלל, פון אלע שיכטען אין אידישען לעבען.

די מענשען געהן אוועק, די פיהרערשאפט בייט זיך, אָבער די קהלה בלייבט. און די דעטראָיטער אידישע קהלה געהט דער צוקונפט אנטקעגען מיט צוטרויען אין דער איבערצייגונג אז איהרע ציל־ען, צוועקען און אויפגאבען, וועלען שטענדיג דורכגעפיהרט ווערען, דורך דעם, פון איהר אויספּאָרמולירטען צענטראל־אפּאראט פאר אלע אידישע געזעלשאפטליכע טעטיגקייטען און אקטיוויטעטען, וואָס עס שטעלט מיט זיך פאָר די אידישע וועלפעיר פעדעראציע.

(ס ו ף)

ביבליאָגראפיע און קוואַלען

Bogen, Boris D., *Jewish Philanthropy,* 1917.

Heineman, David E., "Jewish Beginnings in Michigan before 1850", *Publications of The American Jewish Historical Society,* November 13, 1905.

Wiernik, Peter, *History of the Jews in America,* 1912.

Emerson, Haven and Sturges, Gertrude, *Report of Survey of Out-Patient Services in the Metropolitan Area of Detroit* (includes North End Clinic), Council of Social Agencies of Metropolitan Detroit, 1934.

Golub, J. J. and Lurie H. L., *The Hospital Situation in Detroit,* published by the Jewish Welfare Federation, mimeographed, 1938.

Jewish Welfare Federation of Detroit — *Hebrew Free Loan Association,* typewritten, 1938.

Jewish Welfare Federation of Detroit — *Children Under Care,* mimeographed, 1940.

Kepecs, Jacob, *Survey of Jewish Child Care Council of Detroit,* September 25, 1931.

Lurie, H. L., *Survey of the Jewish Community of Detroit,* mimeographed, 1923.

Lurie, H. L., *Detroit Home for Aged Study* — Jewish Welfare Federation, mimeographed, 1935.

Meyer, Henry J., *The Structure of the Jewish Community in the City of Detroit,* (Doctoral dissertation) University of Michigan, typewritten, 1939.

Newmark, Louis, *Trends in Private Institutional Child Care,* (Jewish Children's Home) typewritten, 1939.

Oberbrunner, Ethel D., *Jewish Child Care Situation in Detroit,* typewritten, 1928.

Rosen, Ben, *Survey of United Hebrew Schools of Detroit,* typewritten, 1930.

Work Projects Administration, Historical Records Survey Project, Inventory of the Church and Synagogue Archives of Michigan, *Jewish Bodies,* mimeographed, 1940.

Zeman, Frederic D., *Recommendations For Developing A Community Plan For The Care Of The Dependent Jewish Aged of Detroit,* Jewish Welfare Federation, mimeographed, 1940.

Beth El Congregation of Detroit — *Minutes,* 1850-1862.

Jewish Welfare Federation of Detroit — *Minutes,* 1926-1940.

Jewish Welfare Federation of Detroit — *Yearbook,* 1939.

Michigan Jewish Year Book — 1925.

Shaarey Zedek Year Book — 1933.

Shetzer, Simon, *Review of two years activities of Jewish Community Council,* mimeographed, 1939.

United Jewish Charities of Detroit, *Minutes,* 1899-1926.

ש. ניגער, „אין קאמף פאר א נייער דערציהונג"
(ארויסגעגעבען פון ארבעטער רינג בילדונג קאמיטעט) 1940.

25 יאָהר פּועלי ציון אין דעטראָיט (זאמעלבוך, 1930).

„פאַרוועדטם" (דעטראָיטער אויסגאבע) פון 1930 ביז 1937

מיט מינדליכער אינפארמאציע אין שייכות צו די באשרי־
בענע אינסטיטוציעס און אנשטאלטן זיינען דעם פערפאסער
צוהילף געקומען: איזידאר סאבעלאף, הערמאן מ. פעקארסקי,
האראלד סילווער, איידא ב. קאלטאן, סעלמא דוש. סאמפלינער,
הערמאן דושייקאבס, אוירווין שאו, פלארענס איזראעל, מערי
קאפלאן, לואים ניומארק, אידיטה ב. בערקאוויטש, דר. אטא א.
הירש, קענעט וואסער, אשר איצקאוויטש, בערנארד אייזיקס,
אברהם דוש. לאכאוער, הרב יצחק סטאלמאן, דר. שמשון ר.
וויים, ש. בערקאוויטש, משה האר, א. מאיראוויטש, י. קאמאי,
ח. ראדין און וויליאם י. באקסערמאן.

איך דריק זיי דא אוים מיין דאנק.

ש. ד. ווינבערג

הויפט בעאמטע פון דעטראיטער אידישע אינסטיטוציעס און אנשטאלטען פאר'ן יאָהר 1940

„סוירווים גרופּ" ביי דער פעדעראַציע

אייבערהעם סרירי	פרעזידענט
קלארענס ה. ענגאסס	טשערמאן פון דער באָארד אוו גאווערנאָרס
פרעד מ. באָטצעל	טשערמאן פון דער עקזעקוטיוו קאמיטע
איזראעל הימעלפאק	וויצע פרעזידענט
נעט ס. שאפּערא	וויצע פרעזידענט
מרס. העברי וויינעמאן	וויצע פרעזידענט
מאורים אראנסאָן	טרעזשורער
איזידאָר סאָבעלאָף	סעקרעטאר און עקזעקוטיוו דירעקטאָר

אידישע וועלפּעיר פעדעראַציע

נאם ד. ניומאן	פרעזידענט
אוירווינג וו. בלומבערג	טשערמאן פון דער באָארד אוו גאווערנאָרס
מאָרים ענגאסס	וויס טשערמאן פון דער באָארד
הערבי קאָהען	וויצע פרעזידענט
בען ב. פענטאָן	וויצע פרעזידענט
בען קרעמער	וויצע פרעזידענט
אסתר ר. פּראשיאן	סעקרעטאר

„דזשוניאָר סוירווים גרופּ"

דזשייקאָב קאידען — — — — — — — — — — — — פּרעזידענט
רובין גאָלד — — — — — — — — — — — — — — ערשטער וויצע פּרעזידענט
דייוויד דזש. לעווין (דזשוניאָר) — — — — — — — — צווייטער וויצע פּרעזידענט
ביאַטריס פֿאיזער — — — — — — — — — — — — רעקאָרדינג סעקרעטאַר
מירים שעצער — — — — — — — — — — — — — קאָרעספּאָנדינג סעקרעטאַר
מעי דייוויס — — — — — — — — — — — — — — טרעזשורער
האנא ג. פּערמאן — — — — — — — — — — — — עקזעקוטיוו סעקרעטאַר

„יוניטעד דזשואיש טשעריטיס"

ווילליאם פרידמאן — — — — — — — — — — — — פּרעזידענט
פּרעד מ. באָטצעל — — — — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
איזידאָר סאָבעלאָף — — — — — — — — — — — — סעקרעטאַר

„דזשואיש סאָשעל סוירווים ביורא"

דזשאָרדזש מ. סטאטס — — — — — — — — — — — — פּרעזידענט
מרס. מעלוויל ס. וועלט — — — — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
אייבערהעם קופּער — — — — — — — — — — — — טרעזשורער
הערָאלד סילווער — — — — — — — — — — — — סעקרעטאַר און
עקזעקוטיוו דירעקטאַר

„ריסעטלמענט סוירווים"

פּרעד מ. באָטצעל — — — — — — — — — — — — פּרעזידענט
קלארענס ה. עגנאסס — — — — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
מרס. מאורים קליין — — — — — — — — — — — — וויצע פּרעזידענט
מרס. דאָנלאס י. בראון — — — — — — — — — — — — סעקרעטאַר
סידני דזש. אלען — — — — — — — — — — — — טרעזשורער
הערָאלד סילווער — — — — — — — — — — — — עקזעקוטיוו דירעקטאַר

„היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן" (גמילות חסדים)

דייוויד ס. זימאן — — — — — — — — — — — — פּרעזידענט
לואיס סטאָל — — — — — — — — — — — — — — ערשטער וויצע פּרעזידענט
אייזיק שעצער — — — — — — — — — — — — — צווייטער וויצע פּרעזידענט
דזשאָרדזש מ. סטאטס — — — — — — — — — — — — סעקרעטאַר
מאָרים ה. בלומבערג — — — — — — — — — — — — טרעזשורער
מרס. אירא ב. קאלטען — — — — — — — — — — — — עקזעקוטיוו סעקרעטאַר

נאָרטענד קליניק

דזשולִיאן ה. קראָליק — — — — — — — — — — פרעזידענט
דזשוייקאָב ב. ניימאן — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
ראָלף א. מאיער — — — — — — — — — — סעקרעטאר
מיס אידיטה ס. העווענריטש — — — — — — — טרעזשורער
מיס סעלמא דזש. סאמפֿלינער — — — — — — — דירעקטאָר

אידישער קאמיוניטי צענטער

הענרי מאיערס — — — — — — — — — — — פרעזידענט
מרס. סעמועל ר. גלאנאווער — — — — — — — ערשטער וויצע פרעזידענט
סאול סאולסאָן — — — — — — — — — — צווייטער וויצע פרעזידענט
מרס. דזשאָזעפֿ מ. וועלט — — — — — — — סעקרעטאר
סאול ר. לעווין — — — — — — — — — — טרעזשורער
הערמאן דזשוייקאָבס — — — — — — — — — עקזעקוטיוו דירעקטאָר

„פרעש עיר" (קעמפּ) סאָסייעטי

אלעקס שרייבער — — — — — — — — — — פרעזידענט
מרס. מאָרים קליין — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
מרס. י. י. ביטקער — — — — — — — — — רעקאָרדינג סעקרעטאר
מרס. הערי ע. אונאָסט — — — — — — — — קאָרעספּאָנדינג סעקרעטאר
בענדזשאמין ע. דזשאפֿע — — — — — — — — טרעזשורער
אוירווין שאָא — — — — — — — — — — קעמפּ דירעקטאָר

„קאונסיל קעמפּ"

מרס. פרעד א. גינסבורג — — — — — — — — טשערמאָן
מרס. רעגינא פרוינד־קאָהעין — — — — — — — וויים טשערמאָן
מרס. אָסקאר סי. ראָבינסאָן — — — — — — — סעקרעטאר

„גינזבורג" מוטערס און קינדער קעמפּ

מרס. סידני דזש. אלעזן — — — — — — — — טשערמאָן פון דער אדווייזערי באָארד

קעמפּ פּאָרוואלטונג קאָמיטע

מרס. סיידי באלאָקאָווסקי — — — — — — — —
מרס. דזשעני הורוויץ — — — — — — — — —
מרס. רעי רעסנלער — — — — — — — — — —
מרס. ציליא בודא — — — — — — — — — —
מרס. מערי יודקאָוויטש — — — — — — — — —

מיס מערי קאפֿלאן — — — — — — — — — קעמפּ דירעקטאָר

„דזשואיש טשאילד פלייסמענט ביורא"

נאטאניעל ה. גאלדסטיק — — — — — — — — פרעזידענט
מרס. מעלווין ס. וועלט — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
מאָרס גאלדמאן — — — — — — — — — — צווייטער וויצע פרעזידענט
האוארד א. קאיבען — — — — — — — — — סעקרעטאר
מרס. דוש. וויקטאָר ראמער — — — — — — — טרעזשורער
מרס. אידיטה ב. בערקאָוויטש — — — — — — — דירעקטאר

אידישע קינדער היים

הערמאן קאָהען — — — — — — — — — — פרעזידענט
דר. הערי סי. מעצגער — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
מאָזעס וויסוואסער — — — — — — — — — טרעזשורער
אוירווין י. קאָהען — — — — — — — — — סעקרעטאר
לואים ניומארק — — — — — — — — — — פארוואלטער

מושב זקנים

דזשוליקאָב לעווין — — — — — — — — — פרעזידענט
מייראָן א. קיעס — — — — — — — — — — טשערמאן פון דער דירעקטאָרען באָארד
סידני דוש. אלען — — — — — — — — — ערשטער וויצע פרעזידענט
דייוויד אָפענהיים — — — — — — — — — צווייטער וויצע פרעזידענט
מאקס דוש. קאגאן — — — — — — — — — טרעזשורער
מאקס ליבערמאן — — — — — — — — — סעקרעטאר
דר. אָטאָ א. הירש — — — — — — — — — פארוואלטער

הכנסת אורחים

דר. א. מ. הערשמאן — — — — — — — — — עהרען־פרעזידענט
מאקס מ. סילווערמאן — — — — — — — — פרעזידענט
אייזיק ראָזענטאל — — — — — — — — — ערשטער וויצע פרעזידענט
מאָזעס לעוויטט — — — — — — — — — — צווייטער וויצע פרעזידענט
בארני בארנעט — — — — — — — — — — דריטער וויצע פרעזידענט
קענעט וואסער — — — — — — — — — — סעקרעטאר
לואים דענן — — — — — — — — — — — טרעזשורער
היימאן אלטמאן — — — — — — — — — טשערמאן פון הויז קאמיטע
מרס. ה. אלטמאן — — — — — — — — — טשערמאן פון ליידיס אקזיליערי

חסד של אמת

סעמועל ברעזנער — — — — — — — — — — פרעזידענט
מאָרים פישער — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
אברהם מעסערמאן — — — — — — — — — — רעקאָרדינג סעקרעטאר
סעם נעלסאָן — — — — — — — — — — טרעזשורער
מאיר וויינבערג — — — — — — — — — — טראסטי
לואים שיעלל — — — — — — — — — — טראסטי
אשר איצקאָוויטש — — — — — — — — — — פינ. סעק. און פּאַרוואַלטער

„יונייטעד היברו סקוהלס"
(פּאַראייניגטע תלמוד תורות)

לואים ראָבינסאָן — — — — — — — — — — פרעזידענט
רודאָלף צוויבאק — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
טשאַרלס רובינער — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
מאורים א. לאַנדאָ — — — — — — — — — — טרעזשורער
העררי סעליגסאָן — — — — — — — — — — סעקרעטאר
מאָרים לאכאווער — — — — — — — — — — עקזעקוטיוו סעקרעטאר
אברהם דוש. לאכאווער — — — — — — — — — — פינאַנס דירעקטאָר
בערנארד אייזיקס — — — — — — — — — — פּאַרוואַלטער

ישיבת בית יהודה

הרב יצחק סטאָלמאן — — — — — — — — — — פרעזידענט
דושאָזעף לעססער — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
איזידאָר סאָסניק — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
רבי מאקס דוש. וואָהלגעלערנטער — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
מאָרים קאווינסקי — — — — — — — — — — סעקרעטאר
לואים לעווין — — — — — — — — — — טרעזשורער
דר. שמשון ר. וויים — — — — — — — — — — מנהל (פּאַרוואַלטער)

אַרבייטער רינג שולען

ס. לעווין — — — — — — — — — — פּאַרזיצער
מ. גאָדהעלף — — — — — — — — — — רעקאָרדינג סעקרעטאר
מאָרים מילגער — — — — — — — — — — פינאַנס סעקרעטאר
דושאָזעף היידעמאן — — — — — — — — — — טרעזשורער
ה. ראדין — — — — — — — — — — דירעקטאָר

שלום עליכם פאלק אינסטיטוט

אייזיק פינקעלשטיין — — — — — — — — פרעזידענט
מאקס הלצמאן — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
יוסף קאמאי — — — — — — — — — — — רעקארדינג סעקרעטאר
דוש. ראזענשיין — — — — — — — — — — פינאנס סעקרעטאר
לואיס לאמעד — — — — — — — — — — — טרעזשורער
שלמה בערקאוויטש — — — — — — — — — — דירעקטאר

אידישע פאלק שולען

(נאצ. ארב. פארבאנד)

בען ראזענטאל — — — — — — — — — — פרעזידענט
דוד זיסלין — — — — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
ה. ווינער — — — — — — — — — — — רעקארדינג סעקרעטאר
ב. פלאפקין — — — — — — — — — — — פינאנס סעקרעטאר
סעם קוטניק — — — — — — — — — — — טרעזשורער
א. מאיראוויטש — — — — — — — — — — דירעקטאר

אידישער קאמיוניטי קאונסיל

פרעד מ. באטצאל — — — — — — — — — עהרן־פרעזידענט
סיימאן שעצער — — — — — — — — — — פרעזידענט
דזשאזעף בערנשטיין — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
דזשיימס י. עלמאן — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
דזשוליאן ה. קראליק — — — — — — — — וויצע פרעזידענט
דזשאזעף כאנאי — — — — — — — — — סעקרעטאר
מיראן קיעס — — — — — — — — — — טרעזשורער
וויליאם י. באקסערמאן — — — — — — — — עקזעקוטיוו דירעקטאר

הילפס-צוועקען פינאנסירט דורך דער אידישער וועלפעיר פעדעראַציע אין 1940

פאַר לאָקאַלע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען:

אידישער קאמיוניטי קאונסיל

*נאַרטענד קליניק

*היברו פריה לאָאן אסאָסיאיישאָן

מושב זקנים

*פרעש עיר קעמפּ

*אידישער קאמיוניטי צענטער

*דזשואיש סאָשעל סוירווים ביורא

רימעטעלמענט סוירווים

*אידישע קינדער היים

*טשאַילד פּליימענט ביורא

*אידישע וועלפעיר פעדעראַציע
(פאר ספּעציעלע אויספּארשונג צווועקען)

יוניטעד היברו סקוהלס

הכנסת אורחים

גינזבורג מוטערס קעמפּ

בויפאָנד פאר אידישען האָספּיטאל

ארבייטער רינג שולען

שלום עליכם פאָלק אינסטיטוט

---

*) ווערען פינאנסירט אויך פון דעטראָיט קאמיוניטי פאָנד

נאַציאָנאַלער ארבייטער פּארבאנד שולען

ישיבת בית יהודה

קאונסיל קעמפּ

פּאַר נאַציאָנאַלע צוועקען:

אַמעריקאן דזשואיש קאָמיטע

אמעריקאנער אידישער קאָנגרעס

בני ברית

(נאציאָנאלע אויפגאבען און הלל־פאונדיישאן)

אידישער ארבייטער קאָמיטעט

(פּארטיידיגונגס פּאָנד)

אמעריקאן אקאדעמי פּאר דזשואיש ריסוירטש

פּראָפּעסיאָנאַלע בילדינג פּאר אידישע „סאָשעל וואָירקערס"

הסתדרות עברית באמעריקא

דזשואיש בראאיל אינסטיטוט

(פּאר בלינדע)

אידישע טעלעגראַפען אגענטור

אידיש ווייסענשאפטליכער אינסטיטוט

„מנורה" אסאָסיאיישאָן

אידישע „טשאַטאָקווא" סאָסייעטי

„יאַנג דזשודעא" (יהודה הצעיר)

„אבוקה" סטודענטען אָרגאניזאציע

פּאקולטעט פּאר פּאָליטיש־סאָציאַלע ווייסענשאפטען

(דער גלות אוניווערזיטעט)

בעלפּעיר יתומים הויז, קליוולאַנד

מאָנטעפיאָרע מושב זקנים, קליוולאנד

לעאָ נ. לעווי מעמאָריאל האָספּיטאל, האַט ספּרינגס, אַרק.

נאַציאָנאַלער אידישער אָסספּיטאל, דענווער
קאָנפערענץ אָן דזשואיש רילייישאָנס
קאונסיל פון פעדעראַציעס און וועלפעיר פאָנדס
„החלוץ" אָרגאַניזאציע (אין אמעריקא)
דזשואיש וועלפעיר באָארד
נעשאָנאל קאָנפערענץ אָוו דזשואיש סאָשעל וועלפעיר
נעשאָנאַל דיזוירשאָן ביורא
נאַציאָנאלע קאָנפערענץ פון קריסטען און אידען
עקס־פּעישענט טובערקולאָזים חאָום, דענווער
אַלגעמיינער נאַציאָנאלער פארטיידיגונג פאָנד
„חאַיאַם", פאַר הילף אין לאנד
נעשאָנאל רעפיודזשי סוירווים פאר די פליכטלינגע

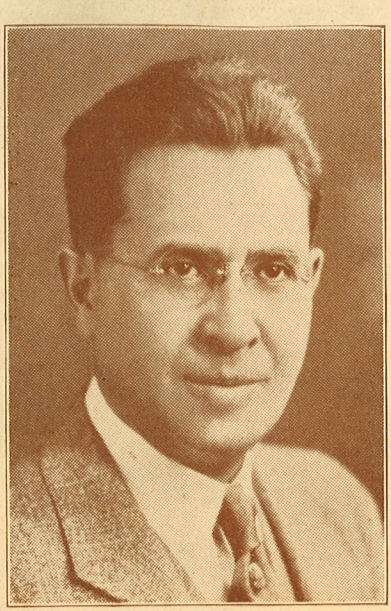
פאַר הילפס צווועקען מעבר לים:

דזשאָינט דיסטריביושאָן קאָמיטע
יוניייטעד פּאלעסטיין אַפּיעל
„אָרט" וועלט פארבאנד
„חאַיאַם" פאר ארבייט אין אויסלאנד
העברעאישער אוניווערזיטעט, ארץ ישראל

געזעצט און געדרוקט
—— אין דער ——
זימלין-לעזין דרוקערייי
ד ע ט ר א י ט

אל שוואַרטז, לייגאַטייפער

ש. ד. ווייסבערג

דער פּאַרפּאַסער פון בוך

„אידישע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטן אין דעטראָיט",

איז אַן אַקטיוור זשורנאַליסט, א לאַנג־יאָהריגער מיטאַרבייטער, אונטער פּאַרשיידענע פּסעוודאָנימען אין „פּאָרווערטס" און אין אַנדערע צייטשריפטען — אין אייראָפּע און אין אמעריקא — און פּאַר איבער אַנדערהאַלבען צענדליג יאָהר רעדאַקטאָר פון דער דעטראָיטער „פּאָרווערטס" אויסגאַבע.

אַלס תושב פון אונזער שטאָדט, האָט דער מחבר ווי אן אויפמערקזאמער בעאָבאכטער און פּאַרשער פון אידישען לעבען, אויסגעפּאָרשט אלע פּרטים פון דעטראָיטער אידישען כלל־לעבען ווי דאָס האָט זיך אָבגעשפּיגעלט אין, און דורך, די אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטען וואָס זיינען די הויפּט־באַזע פון דער אידישער געמיינדע.

באַקאַנענדיג זיך מיט'ן אינהאלט פון בוך, מיט דעם היסטאָרישען אריינפיהר וואָס באַלייכט דעם אקטועלען אָנפאַנג פון אידישער געזעלשאפטליכקייט מיט אַכציג־נייניציג יאָהר צוריק כיז היינט צו־טאָג, וועט דער לעזער צוגעבען אז די אויפגאבע אָנצושרייבען דאָס ווערק איז אָנפאַרטרויט געווָארען צו א קאָמפּעטענטען שרייבער, צו אַ שריפטשטעלער מיט א פונדאמענטאַלען וויסען און בריייטען אינטערעס, פּלוס ערידיציע, וואָס איז נויטיג פאַר'ן היסטאָריקער פון דאָס אידיש־געזעלשאפטליכע דעטראָיט.

אָהן פּרעטענזיעס אויף א ווערק פון אן ענציקלאָפּעדישען כאראקטער, פיהלען מיר אַז דאָס בוך ווערט צונוין קומען דעם סטודענט, דעם פּאָרשער, דעם דערציהער און דעם פּראַקטיקער עסטען עולם בכלל, ניט נאָר אין דער געגענווארט, נאָר אויך אין דער צוקונפט.

די אַרויסגעבער